Joh: Bon

HEELKUNDIGE WAARNEEMINGEN,

AANGETEKEND IN HET KONINGLYKE HOSPITAAL TE STOCKHOLM,

En op bevel van deszelfs Directeuren uit het Dag-regifter by een verzameld en uitgegeeven,

DOOR DEN HEERE

OLAUS ACREL,

Hoogleeraar der Heelkunde, Eerfte Heelmeefter in het Koninglyke Hospitaal te Stockholm, Lid van de Koninglyke Academie der Weetenfchappen aldaar, als ook van die der Heelkunde in Parys.

Uit het Sweedfch vertaalt, met eenige andere Waarneemingen van den Schryver, en verfcheide Byvoegfelen vermeerderd,

DOOR

EDUARD SANDIFORT,

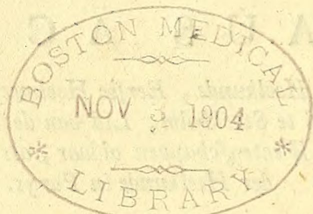
MEDICINÆ DOCTOR.

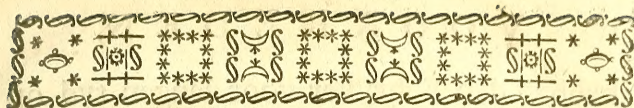

In 's GRAVENHAGE,

BY PIETER VAN CLEEF,

M. DCC. LXXI.

BOSTON MEDICAL
NOV 5 1904
LIBRARY

VOORREDEN.

Eindelyk verschynt de lang beloofde, en lang verwagte, Vertaaling, deezer uitmuntende Verzameling van Heelkundige Waarneemingen, by een gebragt door eenen Geleerden, die ten regte eene voornaame plaats onder de eerste Heelkundigen verdiend. De veelvuldige bezigheden, aan myn beroep verknogt, zouden my byna hebben doen besluiten, dezelve te staaken, had het verzoek van veelen, en de overweeging der voordeelen, welke myne Landgenooten uit dezelve zouden trekken, vooral daar het werk in geene andere, dan alleen in de Sweedsche taal, voor zoo verre my bewust is, het licht gezien heeft, my niet aangespoord, om daar mede voort te gaan.

Van de waarde van het werk iets te willen zeggen, zoude eene gansch overbodige zaak zyn, andere, op wier beoordeeling men volkomen staat kan maaken, hebben dit voor my gedaan, en sy, die behaagen in het leezen scheppen,

hebben den Schryver voor langen tyd op eene gunstige wyze gekend. Alleenlyk moet ik den Leezer onderregten, hoe ik met hetzelve ben te werk gegaan. Onnoodig oordeelende, des Schryvers eenvoudige manier van voorstellen te veranderen, heb ik syne waarneemingen niet opgehelderd door soortgelyke uit andere daar by te voegen, het geen my, had ik zulks raadzaam geoordeeld, niet moeyelyk zoude geweest zyn, doch de voórnaamste der waarneemingen, welke Hy zelve begeerde, dat men nasloeg, heb ik gemeent onder den text te moeten plaatsen, en deeze is ook de rede geweest, dat ik agter het werk gevoegd heb eenige stukken, door den Hoogleeraar onder de Verhandelingen van de Koninglyke Sweedsche Academie der Weetenschappen geplaatst. Eerst was myn voorneemen ook geweest, om deeze Uitgaave nog te vermeerderen met de Redenvoering, den 15 July 1767 door den Schryver gehouden, over de noodzakelykheid en de voordeelen van het verkorten der Heelkundige handbewerkingen,

gen, doch dewyl ik dezelve breedvoerig medegedeeld heb in myne Natuur- en Genees-kundige Bibliotheek V. D. 1. St. pag. 131., en dit werk in veeler handen is, heb ik gemeent, den Leezer gevoegelyk daar na toe te konnen wyzen.

De Voorreden heb ik ook geheel agterwegen gelaaten, dewyl daar in alleenlyk word gesprooken van de oprigting van het Hospitaal in Stockholm, en de moeyelykheden, daar in voorgekomen, eene zaak voor Sweeden zelve toen ter tyd nuttig, doch voor ons niet van een zoo groot belang, meenende te konnen voldoen met den Leezer alleenlyk het volgende mede te deelen.

Het Hospitaal wierd opgeregt in 1752, en, daar in den beginne slegts agt zieken te gelyk daar in konden genomen worden, is het getal der bedden naderhand tot agt- en dertig vermeerderd, waar van de helft voor mans- en de andere helft voor vrouwspersoonen geschikt is, een gedeelte voor inwendige ziekten, en een ander voor uitwendige gebreeken, terwyl 'er twee bedsteden voor arme kraamvrouwen over-

 bly-

blyven. Het oogmerk van dit Hospitaal is, den Leerlingen bekwaame gelegenheid te verschaffen, om allerhande ziekten te leeren kennen, en te behandelen, en daarom moeten alle, die zich op de Heelkunde toeleggen, ook zes maanden zelve in het Hospitaal dienst doen, onder het opzigt der Hoogleeraaren, over hetzelve gesteld, voor dat sy tot het *examen* konnen worden toegelaaten.

Zal nu het Leeraar-ampt, welk ik eerstdaags op Leidens Hooge School staa te bekleeden, my in het vervolg beletten, door soortgelyke werken, als dit is, uit te geeven, mynen Landgenooten dienst te doen, ik hoop egter met denzelfden yver voort te vaaren met myne Natuur- en Genees-kundige Bibliotheek, die my reeds veele jaaren eene aangenaame en nuttige uitspanning van myne meêr gewigtige bezigheden verschaft heeft.

E. SANDIFORT.

's Gravenhage
den 14 November
1770.

I N-

I N H O U D.

HEELKUNDIGE WAARNEEMINGEN AANGETEEKEND IN HET KONINGLYKE HOSPITAAL IN STOCKHOLM.

EERSTE HOOFDSTUK.

VAN DE ONGEMAKKEN, WELKE VOORKOMEN AAN HET HOOFD EN DEN HALS.

TWEEDE HOOFDSTUK.

VAN DE ONGEMAKKEN, WELKE AAN DE BORST EN DESZELFS ZYDELYKE DEELEN VOORKOMEN.

DER-

DERDE HOOFDSTUK.

VAN DE ONGEMAKKEN, WELKE VOORKOMEN AAN DEN BUIK, RUGGE, EN DE TEEL-DEELEN.

VIII.

VIERDE HOOFDSTUK.

VAN DE ONGEMAKKEN, WELKE VOORKOMEN AAN DE BOVENSTE LEDEN.

VIII.

VYFDE HOOFDSTUK.

VAN DE ONGEMAKKEN, WELKE VOORKOMEN AAN DE ONDERSTE LEDEN.

ZESDE HOOFDSTUK.

VAN EENIGE BYZONDERE VET-GEZWELLEN.

De meeſte Artykelen, in deezen Inhoud gemeld, hebben verſcheide onderdeelen, doch, dewyl agter deeze Vertaaling een Regiſter gevoegd is, welk in de Sweedſche uitgaave ontbreekt, heeft men onnoodig geoordeeld, dezelve alle in den inhoud te plaatſen.

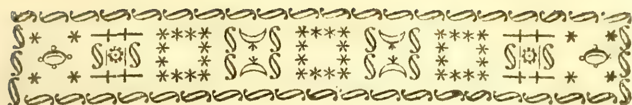

HEEL

HEEL- EN ONTLEED-KUNDIGE WAARNEEMINGEN, OVERGENOMEN UIT DE VERHANDELINGEN VAN DE KONINGLYKE SWEEDSCHE ACADEMIE DER WEETENSCHAPPEN.

HEEL-

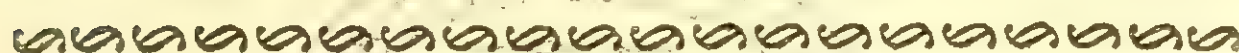

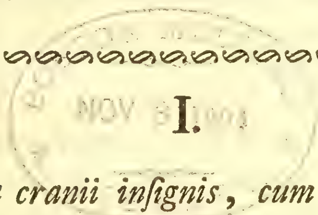
HEELKUNDIGE WAARNEEMINGEN.

EERSTE HOOFDSTUK.

VAN DE ONGEMAKKEN, WELKE VOORKOMEN AAN HET HOOFD EN DEN HALS.

I.

Fractura cranii inſignis, cum deperditione ſubſtantiæ Cerebri.

Eene breuk van het bekkeneel met verlies van een gedeelte der herſſenen.

EEN jongen, veertien jaaren oud, klein van poſtuur, maar van eene goede gezondheid, was beezig op een' zolder met een pak op te heiſſen van de ſtraat, waar toe gebruikt wierd een gewoon wind-as met vier armen.

Wanneer hy, zoo veel ſyne kragten toelieten, het pak een weinig van den grond poogde op te ligten, wierd hy moede, de zwaarte kreeg de overwigt, en maakte, door den ſchielyken val, dat de eene arm van het wind-as den jongen omdraaide, terwyl de andere daarop hem ſloeg op het hoofd, boven het linker oor, waar door hy voor dood op den zolder viel. Een ander bediende, die tegenwoordig was, nam hem op, maar, verſchrikt zynde op het zien van de gevaarlyke wonde, en de uitpuiling der herſſenen, liet hy hem op de plaats.

In drie dagen wierd niets tot ſyne hulp aangewend, dan eene aderlating op den arm.

Hy kwam in het Hoſpitaal in February 1754., zynde buiten kennis, en vermogen om te ſpreeken, ſomtyds ſterk zugtende en ſteunende. Syne oogen waren geſlooten door het bloed, welk in de oogleden uitgeſtort was; de pols was langzaam en geſpannen, de linker zyde van het hoofd bedekt met eene harde korſt van het hair, gedroogd bloed, herſſenen, en beenſchilfers; het lighaam onbeweegelyk; de natuurlyke ontlaſtingen geſchiedden buiten ſyn weeten.

Nadat de genoemde korſt was los gemaakt en wechgenomen, vertoonde zich eene gekneusde wonde in de bekleetſelen van het hoofd, waar door men zonder moeite met den vinger kon komen tot by de herſſenen; de bekleetſelen

len wierden wechgenomen, en, wanneer het bekkeneel, vier duimen in een ongelyk vierkant, ontbloot was, vondt men, vooreerst, dat de laagste hoek van het opperhoofds-been, boven het linker oor, ter grootte van een Ryksdaaler, losgeslaagen was, maar aan het dikke herssenvlies vasthong; ten tweeden, dat in de *sutura lambdoidea* drie *ossa triquetra* waren, die zeer los zaten, zoo dat sy aanstonds konden wechgenomen worden; ten derden, dat het bovenste gedeelte van het *pars squammosa ossis temporalis*, ter breedte van eenen duim, was omgekeerd, en als eene spaa door het dikke hers-sen-vlies in de herssenen gedrongen was; ten vierden, dat de herssenen over dit gedeelte van het been geduurig uitpuilden.

De gelyke legging der gebrooke beenderen had in dit geval geen trepaan vereischt, dewyl zoo wel het groote stuk, als de *ossa triquetra*, gemakkelyk konden opgeligt, en het omgebogen gedeelte van het slaap-been naar boven gekeerd worden; maar de hoop, dat deeze losse beenderen wederom zouden vastgroeijen, maakte, dat ik liever hetzelve spaarde, en een trepaan stelde op het onbeschadigde gedeelte van het opper-hoofdsbeen, digt by het ingedrukte been; dit wierd dus opgeligt, en daar by ging een groot gedeelte van de opgezwolle en ontbloote herssenen verlooren: twee van de *ossa triquetra*, die 't meest los waren,

 wier-

wierden wechgenomen, en toen ontlaste zich nog eenig uitgestort en verrot bloed.

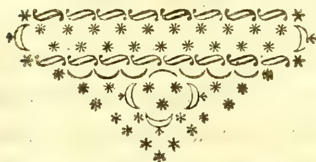
Eenige beenschilfers kwamen ook uit het verrotte gedeelte der herssenen, welke door den slag in dezelven gedreeven waren. Het bekkeneel wierd verbonden met droog pluksel, en de randen der wonden met gelyke deelen *ung. basil. citr. & bals. arcæi*, waar onder eenige droppelen van het *ol. ceræ* gemengt wierden; zakjes met verdeelende kruiden, gekookt in azyn en dun bier, wierden, na behooren uitgedrukt, over het geheele hoofd gelegd. Twee dagen na het stellen van de trepaan, wierd de pols weeker, en eenigzins rasser; het lighaam warm, welk tot hier toe onnatuurlyk koud geweest was. Drie weeken gingen voorby op deeze wyze, zonder dat de zieke kon spreeken, of zich zelve in het allerminste helpen. Het bekkeneel wierd verbonden met pluksel, bevogtigd met den *bals. Fioraventi*, en de kanten met het genoemde ettermakend middel.

De gebrooke en afgescheide deelen in de *sutura lambdoidea*, als ook in de *squammosa*, en de spleet rondom het groote stuk van het been, in het opperhoofds-been, welk niet wechgenomen was, veretterden alle wel, en vertoonden overal versch uitspruitende vleeschdeeltjes. In de vierde week begon hy te geeven eenige tekenen van kennis en ook langzamerhand te spree-

ſpreeken. In de vyfde week ſchilferde de kring af van de opening, door de trepaan gemaakt.

In de zevende week waren de randen van het been in de naaden, te gelyk met het opgeligte ſtuk van de *portio ſquammoſa oſſis temporum*, losgegaan; in de tiende had het groote ſtuk van het been zich vaſtgemaakt in de rondte, door het aangegroeide weer en de veranderde vleeſchdeeltjes in been.

Hy begon in de twaalfde week te gaan, te leezen, te ſchryven, en te cyferen; in de zestiende was het geheele ongemak geneezen, en met eene gelyke roof bedekt, waar toe het ſtuk van het been, welk op de plaats gelaten was, niet weinig hielp, en hy ging volkomen gezond uit het Hoſpitaal.

****

II.

Fractura & depressio Cranii.

Eene breuk en neêrdrukking van het bekkeneel.

Een Timmerman, werkende aan het Koninglyke Paleys Drottningholm, zoude op de gewoone wyze met een katrol en touw opheiffen balken tot een dak, by een nieuw gebouw.

Terwyl hy hier mede bezig was, fprong de metaale fchyf uit de katrol, en viel hem loodregt op het hoofd. Hy was wel een groot, gezond, vlug en fterk, man, doch viel door den flag aanftonds op den grond; hy verloor noch fyn verftand noch fyne kennis, maar het vermogen om op de beenen te ftaan of te gaan; aanftonds wierd eene aderlating op den arm verrigt, en eene verdeelende ftooving gelegd over het ongemak op het hoofd.

Op hoog bevel kwam hy in het Hofpitaal in Auguftus 1754. des avonds ten tien uuren. Zoodra ik daar van kennis gekreegen had, begaf ik my aanftonds naar hetzelve.

De zieke wierd gevonden in de befchreeve omftandigheid, by fyn volkomen verftand, en hy verhaalde al 't geen by het toeval was gebeurt; maar hy kon niet ftaan op de beenen.

Mid-

Midden op de kruin van het hoofd was eene middelmaatige en eenigzins harde kneufing, en in dezelve eene opening, welke de fonde vry diep tot in het bekkeneel doorliet.

De grond was egter hard, en ftrekte tot een teken, dat dezelve niet doordrong tot in de herffenen. Het bekkeneel wierd, zoo ver als noodig was, bloot gemaakt, en toen ontdekte men eene neêrdrukking in hetzelve, digt by en aan de linker zyde van de *futura fagittalis*, zoo breed, als het eerfte lid van den duim, en in gedaante overeenkomende met een omgekeerde kegel.

Beide de tafels van het been en de *diploë* waren te famen naar binnen gedrukt. Van dit putje ging eene fpleet ter lengtte van eenen halven duim zydewaarts naar het linker opperhoofds-been. De pols was vol, langzaam, en gefpannen, en daarom wierd eene tweede aderlating verrigt. Tegen den nagt wierden voorgefchreeven poeders uit falpeter en kampher met eene verkoelende amandelmelk. Zakjes met verdeelende kruiden, in azyn en dun bier gekookt, wierden tot eene ftooving gebruikt. Twee clyfteeren wierden binnen twaalf uuren gezet. Hy was nu bereid om den volgenden dag getrepaneerd te worden.

De gefteldheid van het geval deed my in twyfel ftaan, of het trepaneeren noodig was, dan

 niet.

niet. Syn verſtand en kennis toonden, dat noch de vlieſen noch de herſſenen door het bekkeneel of het uitgeſtorte bloed gedrukt wierden.

Het onvermogen, om de beenen te gebruiken, kon veroorzaakt worden door de ſchudding der herſſenen en aanhoudende verlamming. Het gezicht van de neêrdrukking deed twyfelen, of de *lamina vitrea* waarlyk was ingebogen (zynde het bekkeneel op die plaats omtrent een' overdwarſchen vinger dik), wanneer in andere gevallen de trepaan onnoodig zoude zyn.

Derhalven wierd beſlooten, om met een breede *perforatif-trepaan* te booren rondom het putje; dit geſchiedde met verſcheide gaten door de *diplöe*, en zoo lang, als eene afmeeting van den grond van het putje toeliet; elk gat gaf veel bloed, en bragt dit nut aan, dat de lyder aanſtonds na de operatie beter in het hoofd wierd, en de beenen begon op te ligten. Het verband was hetzelfde, als in het eerſte geval.

De volgende dagen kon hy ſtaan op de beenen; op den agtſten dag ging hy uit de kamer, en verlangde naar werk. Den dertienden dag ſchilferde het geheele putje met de gaatjes af, gelyk een omgekeerde vergietteſt.

Den veertienden dag begon hy in dagloon te werken, om het Hoſpitaal te repareeren. Binnen eene maand was het ongemak volkomen geneezen, en de lyder geſchrapt uit de lyſt van het Hoſpitaal.

III.

III.

Fractura & depressio Cranii.

Eene breuk en neêrdrukking van het bekkeneel.

Een tapper, drie- en dertig jaaren oud, gezond en ſterk, wierd met eenen ſteen geſlaagen boven het linker oog tegen den ſlaap van het hoofd, waar op hy aanſtonds tegen den grond viel, ſyne zinnen en ſpraak verloor, als ook de kragten van te gaan en te ſtaan op ſyne beenen; hy wierd daar op aanſtonds adergelaten op den arm en de wonde met droog plukſel en pleiſters bedekt. Vier dagen gingen voorby zonder andere hulp.

In het begin van Mey 1758, vyf dagen na de ontvange wonden, wierd hy in het Hoſpitaal genomen.

Twee vinger-breed boven de linker wenkbrauw vertoonde zich eene gekneusde wonde, waar door de breuk van het bekkeneel zonder moeite gevoeld wierd. Hy kon toen noch ſpreeken noch op ſyne voeten ſtaan, en kermde zeer ſterk, vooral by het onderzoeken der wonde.

Het bekkeneel wierd ontbloot, en op de genoemde plaats in ſtukken gebrooken gevonden; zoo dat de *apophyſis angularis ſiniſtra & externa oſſis frontis*, op de plaats, alwaar dit been zich buigt, om vereenigt te worden met het *os zygomaticum* en de *apophyſis temporalis oſſis ſphenoidei*, onder de voorſte vereeniging van de ſlaapſpier, ſtukswyze neêrgedrukt was ter grootte van een' gulden, waar van eenige kleine ſpleeten gingen door den grooten vleugel van het genoemde *os ſphenoides*.

In het byzonder was nu dat deel van het uiteinde van het voorhoofds-been, welk zich vereenigt met het *os ſphenoides*, dieper neêrgedrukt, en uit de naaden gedwongen, drukkende het dikke herſſen-vlies en de herſſenen zelve, te gelyk met de aanmerkelyke quantiteit bloed, welke onder de geheele wonde uitgeſtort was. Den volgenden dag wierd de zieke getrepaneerd even boven de wonde; een trepaan was niet genoeg, om daar by te komen, en aan het *levatorium* genoeg ſteunſel te geeven, ten einde het neêrgedrukte been kon opgeligt worden; daarna wierd nog een trepaan geſteld, een' halven overdwarſchen duim van de andere, nederwaarts naar de linder-zyde, welke de helft van de wonde innam; het ſtuk tuſſchen beide de openingen wierd uitgeboord, en alle kanten vervolgens wechgenomen.

Nu konden de neêrgedrukte deelen ook gemak-

makkelyk opgeligt worden. Onder het booren van het bekkeneel, drong veel dun bloed door deszelfs *pori* en *diploë*, tot een teken, dat hetzelve onder de breuk was uitgeſtort.

Uit de openingen, door de trepaan gemaakt, kwam eenig geronnen bloed, voornamentlyk by de uitademing (*). Het dikke herſſenvlies was onbeſchadigt, maar van het bekkeneel afgeſcheiden, zoo dat daar tuſſchen wel een vinger kon gelegd worden. De wonde wierd op de gewoone wyze verbonden; het dikke herſſenvlies met een mengſel uit de *Eſſent. maſtichis. unc.* ß. *Spir. vin. gall. unc.* jß. en *mell. roſar. unc. j*, het bekkeneel droog, en de bekleetſelen met het bovengenoemde ettermaakend middel uit *baſil. citr. balſ. arcæi*, & *ol. ceræ*. Zakjes met verdeelende kruiden, en een warme wollen muts, wierden op het hoofd gedraagen.

De Trepaan wierd op den middag gezet; tegen den nagt van denzelfden dag, begon hy ſyne zinnen weder te krygen, en te ſpreeken, zoo dat hy den volgenden morgen met weinige, doch duidelyke, woorden zich te gelyk kon beklaagen en trooſten in deezen veranderden toeſtand

(*) De oorzaaken, waar door de herſſenen en het dikke herſſen-vlies onder de uitademing opzwellen en onder de inademing neêrzakken, zyn duidelyk verklaard, in *Hallers Diſſ. ſur l'irritabilité. pag.* 27. &c.

ſtand na de operatie: zes weeken gingen voorby onder dagelykſche beterſchap.

Het uitgeſtorte en geronnen bloed onder het bekkeneel was ontbonden, en wierd geduurig rykelyk ontlaſt; de randen van de openingen, in het been gemaakt, en de overige kanten ſchilferden af, en de wonde wierd gevuld met vleeſch van het dikke herſſenvlies, en van alle zyden.

Doch de eerſte uitſtorting van bloed en deszelfs verzameling had, gelyk boven gezegd is, het dikke herſſen-vlies tegen de herſſenen aangedrukt, waar door het dunne bloed aanſtonds en vervolgens, wanneer hetzelve ontbonden wierd, onverhinderd op den grond van het bekkeneel boven de holligheden der oogen kon neêrzakken: van daar kon de etter niet genoegzaam ontlaſt worden, noch door den hoeſt, het niezen, het optrekken met eene ſpuit, of ſpons, noch door ſoortgelyke middelen. De lyder was voor het overige zeer gezond, ging en wandelde op de plaats byna geheele dagen.

De etter begon eenen kwaaden reuk te krygen, wierd dun en vermeerderde zich dagelyks. De borſt-ſonde, waar mede dit ongemak onderzogt wierd, toonde met vergelyking der uitwendige deelen, zonder dat men het met het oog duidelyk zien kon, dat de etter lag boven de holligheden van het

het linker oog, zoo dat men met gemak kon komen rondom de halfrondte van de voorste lobbe der herssenen. Negen weeken verliepen onder allerhande proeven, om deeze verzameling van etter op te droogen, doch vrugteloos.

De uitkomst kon eindelyk niet anders, dan doodelyk, zyn, door de toeneemende verrotting.

De kloekmoedige lyder gaf syne toestemming tot het stellen van de derde trepaan, welke gezet wierd een of twee lynen van den bovensten rand van de oog-holte, en maakte eene opening in het bekkeneel met de twee voorgaande, welke ten naasten by geneezen waren. Deeze opening nu was gemaakt horizontaal met de verzameling van etter, en liet vervolgens toe, dat dezelve zonder konst kon wechloopen. Daar op volgde dagelyks eene goede opgroeijing van vleesch, eerst op den grond van het ongemak, en vervolgens ook gelyk met de wonde, welke in de dertiende week meestendeels geneezen was, wanneer hy in eene goede gezondheid het Hospitaal verliet.

I V.

Eccope & Diacope Cranii.

Een diepe houw met eene byl in het bekkeneel.

Een burger, ruim veertig jaaren oud, van eene gezonde lighaams-gesteldheid, doch onrustig van gemoed, wilde in eene dwaaze haastigheid zich zelve om het leeven brengen.

Dat dit kwaade besluit niet lange bedagt was, kan begreepen worden uit het werktuig, welk hy daar toe gebruikte. Eene byl was 't digst by de hand, hy vatte den steel, keerde het scherpe gedeelte naar het aangezicht, en gaf zich daar mede drie houwen, den eersten midden over het voorhoofds-been, lang ⅔ van een' vinger door de bovenste tafel, de *diploë*, en in de onderste tafel van het bekkeneel; den tweeden over het linker jukbeen, en deeze drong niet verder door, dan tot op het beenvlies; den derden, met een' schuinschen slag, in den bovensten rand van de regter oogholte, zeer digt by de *incisura superciliaris*, waar mede een stuk van het been twee overdwarsche vingers breed, en ter dikte van het geheele bekkeneel, los geslagen, en gedreeven was twee duim, breed onder het bek-

bekkeneel by de naaden, welke het *os zygomaticum*, *sphenoideum*, en *bregmatis* met het *os frontis* aan de regter zyde vereenigen.

Den daar aan volgenden dag wierd hy in het Hospitaal genomen; hy was deels kwaad, deels benauwt, en ylhoofdig, gelyk men meende van den brandewyn; al 't welk door aderlatingen, clysteeren, eene strenge levenswyze, en eene ernstige vermaaning, in het kort verdween.

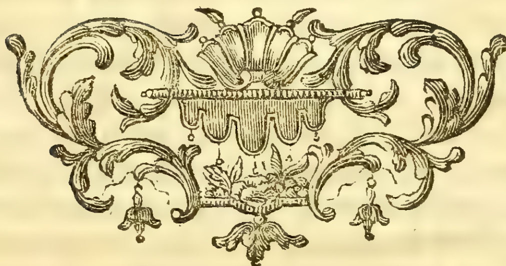
Wanneer het beschreeven stuk van het been, door de derde wonde los gemaakt, tegen de regter slaap opgeligt wierd, bleek het dikke herssen-vlies op de voorste lobbe van de herssenen en den oog-bol insgelyks bloot te zyn. Het was noodig, het meeste van dit stuk te behouden, en daarom wierd alleenlyk van den omtrek der wonde een gedeelte van de bekleetselen, een' halven overdwarschen vinger lang, wechgenomen. Vervolgens wierd het geheele stuk doorboord, zoo diep, als geschieden kon; op dezelfde wyze wierd behandeld de eerste houw midden over het voorhoofds-been; het verband was vervolgens even eens, als by de eerste hoofdwonde.

De afschilfering geschiedde in de zesde week, te gelyk met de doorbooring van het stuk van het been in den derden houw; het overige maakte zich vast, wierd gevuld en geneezen: alle beweegingen en werkingen van het oog

blee-

bleeven onbeſchadigt, ſchoon het eerſte aanzien daar toe weinig hoope gaf.

Het bovenſte oog-lid behield ſyne kragt, ſchoon een groot gedeelte van de *muſculus orbicularis* wechgenomen was, tot een bewys, dat deszelfs *muſculus levator proprius* niets geleden had. Op het einde van de zevende week ging hy, geneezen en gezond, uit het Hoſpitaal.

V.

Suturarum cranii ſolutio violenta.

Eene geweldige vaneenſcheiding der naaden van het bekkeneel.

In Auguſtus 1743. zoude een Franſch ſoldaat van het Regiment *Nivernois*, nadat hy in het Veld-Hoſpitaal in Landau herſteld was, met eenige van ſyne makkers, zich vervoegen by het Regiment in den Opper-Elzas.

Hy had onlangs eenig geld gekreegen, welk gezonden was van ſyne geboorte-plaats, en vrienden; ſyne makkers beſlooten, om hem hetzelve af te neemen, en hem dan dood te ſlaan. Met de kolf van de ſnaphaan kneusden ſy ſyn hoofd, naamen den buid, en lieten hem een weinig van den grooten weg in een boſch leggen.

Hy bleef op de plaats leggen agt dagen, zonder kennis, hulpmiddelen of voedſel; eindelyk ontwaakte hy, ging eene meil ver te rug, naar Landau, en wierd op nieuw in het Hoſpitaal genomen. Door den ſlag had hy verlooren

fyne fpraak, en een groot deel van fyn verftand.

Noch bloed, noch blauwe plekken, noch iet anders wierd op fyn lighaam gezien. De pols was klein, langzaam en gefpannen geweeft. De Geneesheer, die niet wift, wat hem ware overkomen, geloofde, dat hy op nieuw op den weg ziek geworden was van de eerfte koorts (*febris nervofa*), en eene verplaatfing der ziekte naar het hoofd gekregen had; waar tegen ook de gewoone middelen gebruikt wierden. Veertien dagen waren vrugteloos voorby gegaan, en de toeftand was dezelfde gebleeven, wanneer hy een middel vondt, om te gaan uit het hofpitaal en de Fortres zelve, met fyn ranfel en wapenen.

Hy ging daar mede naar *Lauterbourg*, kwam aan afgemad, en leide zich, als een doode, by de Stads-poort neder. Aanftonds wierd hy in het Hofpitaal gebragt, en aangezien voor iemand, die vermoeid, en door eene heete ziekte uitgemergeld was. Na agt dagen wierd my gezegd, dat het hoofd van deezen man zeer week was, en even als fchommelde.

Zonder de minfte kennis van het geen hem was overkomen, wierd aanftonds eene opening gemaakt langs den pylnaad, wanneer eene halve ftoop geele etter daar uit ftroomde; met den vinger voelde ik, niet zonder verwondering, dat

de

de geheele pylnaad van het voorhoofds- tot het agterhoofds-been open en van een gescheiden was, zoo dat het einde van den vinger daar in kon gestooken worden. De etter kwam zoo van buiten als van binnen van het bekkeneel; het dikke herssen-vlies, het bekkeneel, en de wonde wierden op de gewoone wyze verbonden.

De zieke, welke in eene maand niet sprak, begon naderhand de spraak weder te krygen, en verhaalde het bovengemelde. Het verstand en de kragten namen toe; de etter was meestendeels ontlast, maar de naad was na vyf dagen niet meêr tot een gekomen, dan in den beginne. Den zesden dag na de eerste opening, ontdekte men wederom eene schommeling van vogt op het agterhoofds-been; de opening wierd overdwars gemaakt, maar had geene gemeenschap met de eerste; 'er liep wederom veel etter uit, het bekkeneel was bloot, de *sutura lambdoidea* gaapte, en was met deszelfs *ossa triquetra sive wormiana* los, van welke een aan beide zyden aanstonds zonder moeite opgeligt en weggenomen wierd, om eenen vryen uitgang te verschaffen aan de etter, welke hier scheen te leggen op het *tentorium cerebelli*.

De lyder behield wel syne zinnen, maar begon wederom kragteloofer te worden voor eenige dagen. Na agt dagen vertoonde zich wederom, tot myne groote bekommernis, eene

 nieu-

nieuwe ſchommeling, dwars op de *ſutura coronalis* digt aan het regter oor. Hier wierd alleenlyk eene opening gemaakt van drie overdwarſche vingers naaſt aan het ſlaap-been, wanneer veel etter te voorſchyn kwam; het bekkeneel was bloot, en de kroon-naad open, gelyk de voorgaande.

In deeze wanhoopige omſtandigheid wierd het gewoone verband aangelegd, omtrent volgens de manier, in het eerſte geval opgegeeven. Na agt weeken van de eerſte inſnyding, en negen van den, hem toegedagten, moord, was de etter merkelyk verminderd, de kragten vermeerderden, de tanden der naaden waren los gegaan, nieuw vleeſch kwam van het dikke herſſenvlies op, met een woord, alles beloofde eene gelukkige uitkomſt.

Hy wandelde door de zaal, en vertelde aan andere zieken ſyn voorval.

In de elfde week kreeg hy door den ommegang met veele zieken eenen zwaaren loop. Syne nieuwe kragten verdweenen wederom ſchielyk, en, wanneer hy in den nagt het gemak zoude zoeken by de deur, ſtruikelde hy, ſtoote het hoofd tegen een ander bed, en viel half dood op den grond. De oppaſſer haaſte zich, om hem te helpen, en leide hem in ſyn bed, alwaar hy na weinige minuuten ſtierf. Indien hy met dezelfde nauwkeurigheid tot op het einde

de was opgepast, als in den beginne na de operatie, zoude dit niet voorgevallen zyn, en syn leven zoude na alle waarschynelykheid zyn behouden.

Het hoofd wierd geopend. Het bekkeneel was vry van etter; het dikke herssenvlies nog eenigzins ongelyk, en hier en daar even als ontveld. De naaden waren met vleesch gevuld, de kroon-naad uitgezonderd, welke geene opening in het bekkeneel maakte. Deeze waren, gelyk boven gezegd is, alle zonder twyffel van een gescheiden door den eersten slag, doch hadden zich vervolgens door het uitgestorte bloed, en de etter, welke het bekkeneel en deszelfs bekleetselen uitzette, meêr van een verwyderd.

Het bloed was zekerlyk uitgestort uit de veele geborste bloedvaten, welke door de naaden en het bekkeneel onderhouden gemeenschap met de boesems (*sinus*) van het dikke herssenvlies en de uitwendige bekleetselen. De laatste dodelyke val had niet veel veranderd de plaatsing der beenderen en derzelver vereeniging, maar de schudding der herssenen in deeze zwakke gesteldheid, zonder dat het dikke herssen-vlies met de naaden vereenigt was, schynt 't meest toe gebragt te hebben tot den dood, welke men langen tyd had afgeweert.

 VI.

V I.

Fractura Cranii comminuta.

Eene opening in het bekkeneel en dikke herſſenvlies tot in de mergagtige zelfſtandigheid der herſſenen door een' boots-haak veroorzaakt.

In 1740. ontſtondt 'er ſchielyk een geſchil tuſſchen twee zee-lieden uit Finland, by de brug van deeze Stad. In de eerſte haaſtigheid ſloeg de een met den yzeren punt van den boots-haak den anderen in het hoofd.

De gekwetſte viel aanſtonds op den grond, en bloedde ſterk uit het hoofd. Korten tyd daar na ſtondt hy egter op, en ging in de Stad, om zich te laaten onderzoeken en verbinden. Hy had boven op het regter opperhoofds-been, een' dwarſchen vinger van den pylnaad, eene kleine ronde en gekneusde wonde.

Wanneer de hairen waren afgeſchooren, wilde ik met de ſonde onderzoeken de diepte, en vondt met verwondering, dat dezelve, zonder aan het been te raaken, vier of meêr dwarſche vingeren diep, in de herſſenen ging. De lyder zakte daar by van de ſtoel, en ſcheen

flauw

flauw te zullen worden, doch kwam aanftonds tot zich zelve, wanneer de fonde daar uit gehaald was. De wonde wierd verbonden. Syn makker wierd geraaden, te zoeken een goed kwartier en bekwaame hulp, dewyl anders weinig goeds kon verwagt worden in eene zoo gevaarlyke hoofdwonde.

Maar alles wierd verzuimd zoo aan de zyde van den doodflager, als van den gekwetften; en daar door wierd veroorzaakt, dat de verrotting in de herffenen toenam, zoo dat de lyder den agtften dag ftierf.

De opening van het hoofd na den dood toonde, dat de yzere punt van den boots-haak, als een fpyker, het bekkeneel doorboord, en verfcheide fchilfers van het been gedreeven had in beide zelfftandigheden der herffenen van het regter halfrond tot in het eeltagtig lighaam (*corpus callofum*); daarenboven had het bekkeneel twee fpleeten van deeze opening komende; het dikke herffenvlies was zwart en verftorven; de oppervlakte der herffenen ontbonden in eene rotagtige ftoffe; het was te beklaagen, dat de lyder niet wierd getrepaneerd, wanneer de verrotting waarfchynelyk niet zoo fchielyk zoude zyn toegenomen, fchoon de zeer diep ingedronge beenfchilfers egter eindelyk eene doodelyke verrotting zouden hebben konnen verwekken.

VII.

Labium leporinum insulatum.

Een dubbele haazen-mond.

Negen persoonen met aangebooren haazenmonden zyn in het Hospitaal geopereerd en geneezen, van deszelfs opregting af; drie daar van zyn zeer eenvoudig geweest, en op de gewoone wyze, zonder daar in eenige verandering te maaken, geneezen; drie waren wel enkelvoudig in de lip, namentlyk de bovenste, maar egter zoo, dat daar by niet alleen het beenagtige verhemelte, maar ook het vleeschige gespleeten was.

Deeze zyn ook, door de gewoone operatie op de uitwendige deelen te verrigten, geneezen. Drie hadden eenen dubbelen haazen-mond op onderscheide manieren, by welker geneezing de eene of andere afwyking van den gewoonen weg noodzakelyk was: deeze laatste gevallen zal ik kortelyk beschryven.

I.

Een halfwassen knegt van *Södermanland* kwam in het Hospitaal in de maand Mey 1755. Met moei-

moeite kon men verſtaan een eenig woord van die, welke hy met geweld uitblies.

De bovenſte lip was geſpleeten aan beide zyden; het middenſte gedeelte onder den neus was eenen duim breed, aan de benedenſte hoeken rond, en tamelyk hard. De ſpleeten hadden gemeenſchap met de holligheid van den neus, en van daar was het, dat de neusvleugels wyd gaapten, en de buitenſte hoeken van de bovenlip ter breette van eenen kleinen vinger afſtonden van beide hoeken van den mond; de lyder zag 'er zeer leelyk uit, en kwam genoegzaam overeen, zoo hy niet ſlimmer was, met de aftekening, door den Heere La Faye gegeeven in *Mem. de l'Acad. de Chir. Tom. I. Part. III. Tab.* 1. *fig.* 2. Het geheele verhemelte was geſpleeten van de bovenſte openingen in de lippen af.

Drie groote ſnytanden ſtaken een groot gedeelte uit, onder het genoemde middenſte en heele gedeelte van de lippen, uitpuilende ſchuins van daar naar beneden, gelyk dezelfde tanden doen in een ſchaaps-bek. Van twee bekende manieren van opereeren moeſt de eene boven de andere met verſtand verkoozen worden.

De eerſte manier beſtaat daar in, dat 1°. de vooruitſtaande tanden worden uitgetrokken: 2°. beide zyden van het middenſte ſtuk der lippen en deszelfs buitenſte hoeken worden rauw gemaakt: 3°. dezelven met de omgewonde heg-

 ting

ting vereenigd; en 4°. dat de operatie verrigt worde op twee tyden, eerst aan de eene zyde, en vervolgens aan de andere, wanneer de eerste volkomen geneezen is.

De tweede manier word verrigt, 1°. door de uitpuilende tanden, en 2°. het middenste stuk van de lip wech te neemen, 3°. het inwendige vlies van den mond los te maaken van het eene jukbeen tot het andere, onder den neus. 4°. de buitenste hoeken van de lip met het mes tot in eenen scherpen hoek, zoo veel de kortheid der lippen wil toelaaten, rauw te maaken; en 5°. beide deelen door de omgewonde hegting te vereenigen.

De eerste manier word meêr aangepreezen, en schynt, op het eerste inzien, grooter voordeelen te hebben, ten opzigte van de herstelling van het middenste deel, by de vereeniging. Doch, men moet bedenken, dat dit eilandje, welk hier vry groot was, 1°. meestendeels hard en onbekwaam is, tot eene schielyke geneezing. 2°. dat van eene breette van agt lynen moeten verlooren gaan by het rauw maaken twee lynen aan elke zyde, zoo dat 'er maar vier overig blyven, waar door 3°. het uitgespaarde van weinig beduidenis is; 4°. dat de lippen zich op eene aanmerkelyke wyze laaten uitrekken; en 5°. dat de wanstaltigheid van twee litteekens, in plaatse van een, vermyd word.

Om

Om deeze redenen, verrigtte ik de operatie volkomen op de laatſte manier, na dat de lyder door aderlatingen, buikzuiverende middelen, en eene goede levensregeling volgens noodzakelykheid voorbereid was.

Wanneer het eilandje en de randen van den buitenſten kant der lippen met het mes wechgenomen waren, was ten naaſten by in het geheel geene lip meêr te zien, of ten minſten $\frac{7}{8}$ deelen daar van wechgenomen. Des niet te min wierd de vereeniging te weeg gebragt met drie omwonde goude naalden, onderſteund met het gewoone verband.

Op den agtſten dag waren alle naalden wechgenomen, de lippen ſamen gegroeid, en voor een goed derde deel verlengd. In de vierde week was de wonde van binnen en van buiten geneezen, de lippen tot $\frac{2}{3}$ deelen verlengd, wanneer de lyder met een eenig litteeken, en duidelyke ſpraak, het Hoſpitaal verliet.

2.

Een jongen van Weſt-Götland, vyftien jaaren oud, kwam in den maand Mey 1756. in het Hoſpitaal. Hy was gebooren met eene ſpleet in de bovenſte lip, aan de regter zyde van de ſleuf, die in dezelve is. De bovenſte kaak en het verhemelte waren insgelyks geſpleeten, byna tot aan het lelletje, maar niet

ge-

geheel en al door het vleeſchige verhemelte. De gaaping was breeder van agteren dan by de voorſte tanden, want de kaaken waren hier ter plaatſe wel drie lynen over elkander geſchooten; de linker en onderſte had ſyne gewoone halfronde gedaante, maar geene tanden; de regter ſtond naar vooren in een geboogen driekant, in welkers onderſten rand vyf tanden waren.

Na dat de zieke bereid was, wierd de operatie verrigt; vier van de meeſt uitſteekende tanden wierden wechgenomen. Den twaalfden Mey wierd het driekante gedeelte van de bovenſte kaak afgeknipt, en den negentienden de eigentlyke operatie en vereeniging met drie goude naalden verrigt, enz. Op den vyfden dag waren de naalden daar uit getrokken, en de lippen hadden zich ſamen vereenigd: op den veertienden was de wonde zoo wel van binnen, als van buiten geneezen.

3.

De Dogter van een Artilleriſt, agt jaaren oud, was gebooren met eenen haazen-mond, doch met eene dubbele ſpleet; ſy kwam in de maand October van het jaar 1756. in het Hoſpitaal. De eerſte ſpleet was midden onder den neus, ging tuſſchen door de twee voorſte ſnytanden tot op de helft van het verhemelte, en was tamelyk breed; de genoemde twee tanden ſtonden ſchuins voor uit door de opening van

de lippen. Aan de linker zyde, eene kleine vinger-breette van de eerste spleet, was de andere, welke alleenlyk de breette van de lip verdeelde, tot ⅔ deelen van onderen naar boven: dit halve eilandje was rond aan de drie losse hoeken, en dus had men weinig nut te hoopen van de vereeniging der lippen. Het kind bereid zynde, wierden de twee genoemde voorste tanden wechgenomen, den vierden October.

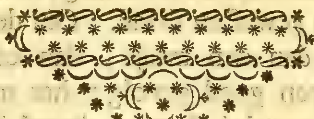
Den zesden wierd de operatie verrigt: de kanten wierden tot in eenen scherpen hoek rauw gemaakt, waar in het halve eilandje aan de linker zyde begreepen was, en te gelyk wechgenomen wierd. Het overige geschiede, even als in de twee voorgaande gevallen, en gelyk in het algemeen gebruikelyk is. Den elfden wierden de drie naalden daar uit gehaalt, de lip was samen gegroeit en met een litteeken geslooten den agttienden.

Om de kanten vast te houden heb ik altyd gebruikt eene steevige kooren-tang, bewonden met eenen fynen gewasten draad. Om de randen af te snyden, dan een mesje, dan eene schaar, altyd met even goed gevolg: het mesje is egter ontegenzeggelyk beter, dewyl het minder kneust, en de sneede regter maakt; doch zoo de sneede schielyk moest geschieden, gelyk by vreesagtige kinderen, dan is eene uitgezogte, scherpe, en gelyk-snydende schaar, beeter. Deeze operatie vereischt in het byzonder een

vaar-

vaardig man, die even gemakkelyk kan knippen en snyden met de linker, dan met de regter hand. Op de wonden, en de steeken der naalden, wierd gebruikt de *balf. de mecca*: binnen tegen de lip is het beeter niets te gebruiken, dewyl zulks de wonde prikkelt. De lyder moet gewaarschouwt worden, dat hy met de tong daar van afblyve. Zoo de lippen vastgroeiden aan de kaaken, of aan het vlies, welk het tandvleesch bedekt, dan spruit daar uit meêr nut, dan nadeel voort.

Indien het vuur daar by kwam, en een stuk van de geopereerde lip wechviel, word dit gemakkelyk hersteld en geholpen, indien men met den genoemden balsem, 's morgens en 's avonds de wonde vult, gelyk ik by een ziekelyk meisje na deeze operatie in het Hospitaal met voordeel ondervonden heb.

VIII.

VIII.

Cancer labii inferioris.

Eene kankeragtige zweer in de onderste lip.

Verscheide gevallen, elkander in het uiterlyk aanzien ongelyk, zyn in het Hospitaal voor gekomen. Eenige heeft men by het eerste gezicht voor ongeneeslyk konnen verklaaren, by voorbeeld, wanneer een gedeelte van de kaaken te gelyk ruuw en met bederving aangedaan was, of de klieren onder de kaaken aan den hals waren gezwollen en verhard. Van de zulken zyn er alleenlyk twee in het Hospitaal genomen, om de geneezing te beproeven, waar van het verhaal beter hier onder zal konnen medegedeeld worden.

1.

Een boer uit *Nerike*, vier- en veertig jaaren oud, kwam in het Hospitaal in den herfst van den jaare 1754; hy had in de onderste lip naar de linker zyde een open kankeragtig gezwel met diepe spleten daar in. De verharding strekte zich uit tot aan de kin.

Na eene voorafgaande voorbereiding wierd het kankeragtig gezwel en de verharding met het mes wechgenomen in een' puntigen hoek tot op de kin, en de wonde met vier naalden op de gewoone wyze tot elkander gevoegd.

Op den agtsten dag wierden de naalden wechgenomen, de wonde wierd bestreeken met den *balſ. de mecca*, en tegen den zestienden dag tot eene volkome geneezing gebragt: de linker onderkaaks-klier begon toen te zwellen, en wierd binnen vier- en twintig uuren zoo groot als een muscaat-noot: een zakje van verdeelende kruiden, als *Fl. Sambuci*, *Chamomillæ* R., *Summitat. abſinth. ſem. cumini*, wierd gegeeven, om daar op gedraagen te worden. Hy begaf zich vergenoegd naar ſyne geboorte-plaats, doch waarſchynelyk zal het kwaad, op eene ſlimmere wyze, onder de kin zich wederom geopenbaard hebben.

2.

Een Boer uit Dalekarlien, agt- en veertig jaaren oud, kwam in 1756. in het Hoſpitaal. Hy had eene harde en open kanker in den linker hoek van den mond, welke zich eenen goeden overdwarſchen duim uitſtrekte tot aan het kaak-been, en even ver over de onderſte lip tot aan de kin; de bovenſte lip was niet vry, maar omtrent de helft minder aangedaan, dan de onderſte: de onderkaaks-klieren aan de linker zyde waren reeds kenbaar, en de kwylklieren in den

mond

mond aan dezelfde zyde knobbelagtig, als kleine erweten en linſen onder elkander. Deeze omſtandigheden waren genoegzaam, om de operatie af te raaden, en den lyder aan te zetten, dat hy, ſyn noodlot afwagtende, zich te rug zoude begeeven naar Dalekarlien, doch hy begeerde het Hoſpitaal niet te verlaaten, voor dat het uiterſte zoude beproeft zyn, en hy was evenwel te vreeden, of hy daar, dan op eene andere plaats, zoude ſterven.

Het wechneemen van de kanker ſcheen zoo volkomen onzeker, dat zulks ten minſten moeſt uitgeſteld worden, zoo lang als men andere middelen konde beproeven.

De bladen van de *Belladonna* waren door de aanpryzing van den Hooggel. Heere LAMBERGEN in naam gekomen, en geroemt tegen de kanker. Deeze wierden gebruikt in een aftrekſel van twee tot tien greinen in den tyd van agt weeken. Het ongemak wierd verbonden uitwendig met *ung. diapompholygos*, *de nihilo*, *ää unc.* IV. *Plumbi uſti amalgamati*, *mercurii ää unc.* J. *ſacchari ſaturni. dr.* IJ., welk op linnen geſmeerd, en op hetzelve gelegd wierd.

Hier op volgde geene verandering, de lyder begeerde dagelyks, dat het ongemak zoude uitgeſneeden worden, het zy dit ſynen dood verhaaſten zoude of niet.

Na eene goede aanleiding, wilde ik nu beproeven het ſap van de *Phytolacca Americana*, beroemd tegen kankeragtige zweeren. Het ongemak wierd daar mede omtrent veertien dagen verbonden, en daar over plukſel gelegd, maar het wierd dagelyks loſſer, en bloedde meêr, waarom ik daar mede ophield. Uit eenen brief van den Regiments-Heelmeeſter C. F. Pheiffer, die zich toen in Berlin ophield, vernam ik, dat het *alumen uſtum*, met merkelyk voordeel, aldaar in het Hoſpitaal *de la charité* in de kanker aan de lippen gebruikt wierd, en ik beproefde dit middel ook aanſtonds in het Hoſpitaal. Dit is zeker, dat de gebrande aluin, eens 's daags in de open zweer geſtrooid, het weelderige vleeſch verteerde, den grond van dezelve vaſt maakte, en de geneezing bevorderde, maar eene nieuwe verharding en zweer kwam ſchielyk in de kanten by de plaats, welke ſcheen te geneezen. Eindelyk wierd de operatie verrigt, waar over hy zich niet meêr beklaagde, dan of ik in ſyne kleederen geſneeden en geſtooken had.

Eerſt maakte ik eene ſneede, die met den mond evenwydig was, door den hoek van den monden het kankeragtig gezwel tot eenen overdwarſchen duim agter hetzelve op het kaakbeen, de tweede inſnyding begon midden op de onderſte lip, bevatte het gezwel van onderen, en wierd gemaakt in eene halve kring tot het einde van de eerſte inſnyding; de derde begon

gon midden op de bovenfte lip, en na eene gelyke inrigting met de onderfte, hield dezelve op by het einde van de eerfte op het kaakbeen.

De opening had de gedaante van een langwerpig eirond, door het welke beide reyen der tanden gezien wierden: vervolgens wierd eene hegting gemaakt met de *futura nodofa*, om eenen nieuwen hoek van den mond te maaken. Een' overdwarfchen vinger daar van daan wierd eene naalde geftooken, en dus telkens op denzelfden afftand, tot dat 'er drie ingebragt waren. Op den agtften dag wierden de naalden daar uit getrokken en de wonde was vereenigd. Alles fchikte zich wel met de nieuwe wonde; doch de klieren onder de kin en den mond begonnen zoo fchielyk en zoo geweldig op te zetten, dat zoo wel de ademhaaling, als de vrye loop van het bloed naar en van het hoofd, langzamerhand belet wierden, tot dat hy in de vierde week na de operatie ftierf.

3.

Eene Kofters-vrouw van *Ubleao*, vier- en zeftig jaaren oud, kwam hier in 1753., om geneezen te worden van een byna foortgelyk kankeragtig ongemak in de onderfte lip.

Haare ouderdom, en de flegten toeftand van het ongemak, welke geene beterfchap beloofde,

de, kon haar besluit niet veranderen, om door de operatie hulp te zoeken, dezelve geschiedde met de noodige veranderingen na de omstandigheden. De naalden konden den agtsten dag daar uit gehaalt worden, schoon byna de geheele onderste lip in een' hoek was uitgesneden. De wonde wierd geneezen binnen drie weeken, de lippen waren van de zyden hersteld, maar in de vierde week begonnen de klieren onder de tong en kaak schielyk te zwellen en zoodanig in grootte toe te neemen, dat sy binnen negen weeken na de operatie haar als verstikten, en haar leven eindigden.

4.

Een arme boer uit het Kerspel *Dandry* in *Roslagen* kwam in het Hospitaal in February 1758; hy had eene ope kankeragtige zwelling by den regter hoek van den mond, welke de gedaante had van een dik gedraaid touw, en rykelyk een' duim lang was; de einden strekten zich uit tot aan de onderste en bovenste lippen; het middenste en dikste gedeelte tot aan het kaak-been in den hoek van den mond: dus was het omtrent hetzelfde geval, als onder N. 2. van dit artykel beschreeven is: de verhardingen in de onderste lip hadden insgelyks eene harde uitzetting, eenen duim dik, welke ging tot op de kaak. Voor het overige scheen deeze man gezond en vrolyk te zyn.

Na eene goede voorbereiding wierd de operatie op de volgende wyze verrigt.

1°. wierd de kanker in de onderfte lip in eenen bekwaamen hoek wechgenomen tot op de kaak; de uiteindens van den hoek of der infnydingen begonnen by den hoek van den mond; 2°. wierd gemaakt een andere en puntige hoek evenwydig met den mond, deszelfs onderfte voet begon aan den hoek van den mond en ging fchuinfch tot aan het kaak-been, de andere begon op de bovenfte lip voorby de hardheid, en ging regt naar vooren om zich te vereenigen met de uiteinden van de voorige op het kaakbeen.

Dus wierden de verhardingen daar in bevat en wechgefneeden. De mond had nu drie van elkander leggende hoeken, welke gebragt moeften worden tot twee en digter by elkander. Tot dit einde wierd eerft eene *futura nodofa* gemaakt in de voorige mond-hoeken, welke duidelyk bepaalde de lengtte van den mond, en de famenvoeging der infnyding. Deeze hegting wierd onderfteund met twee goude naalden in elke infnyding, welke omwonden wierden, als in de *futura involuta*. De hegtpleifter en het overige verband wierden volgens omftandigheden aangelegd.

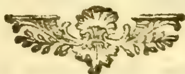
Deeze lyder, anders altyd ongemeen geduldig, was daar by zeer begeerig om te fpree-

ſpreeken zoo wel onder, als na de operatie. Noch herinneringen, noch waarſchuuwingen, konden hem beletten zagtjes te praaten, meeſtendeels met zich zelve.

Op den tienden dag wierden alle naalden uitgetrokken, en de hegting in den hoek van den mond los gemaakt. De deelen zaten wel te ſamen, maar nog niet genoeg, om eenig geweld uit te ſtaan. Tuſſchen den twaalfden en dertienden dag, wanneer de geneezing nog daags te vooren als onfeilbaar voorgekomen was, moeſt ik den volgenden dag den onderſten hoek voor de helft zien open gaan.

Hy was moede, langer te drinken en ſynen dorſt te leſſchen met eenen lepel, maar hy wilde drinken uit een kan, en toen berſte de half geſlooten wonde wederom open; de kanten wierden geneezen in weinige dagen en rekten zich genoegzaam uit, zoo dat hy egter kon beletten, dat de kwyl tegen den wil uit den mond liep.

Ik behield hem nog veertien dagen na de geneezing in het Hoſpitaal, om te zien of eenig nieuw kwaad zich zoude opdoen; maar dit geſchiede niet, en ik heb kortlings vernomen, dat hy nog welvarende is.

I X.

I X.

Trichiasis & Distichiasis.

Eene omkeering der hairen van het oog in een of meêr reyen.

Dit is dikwils voorgevallen in het Hospitaal. Sommige van deeze lyders zyn zoo ver gekomen, dat sy zonder kaars de voorwerpen niet konden onderscheiden, of alleen den weg vinden.

De onderrigtingen omtrent den oorsprong van derzelver ongemak stemden alle daar in overeen, dat langduurige zinkingen en traanende oogen voor af gegaan waren, tot dat de oogleden begonnen te zwellen in de midden, en de *tarsus* met de hairen zich te keeren naar het oog, wanneer derzelver geduurige prikkeling den toevloed der vogten vermeerderde, de ontsteeking van de *adnata* verwekte, het heldere hoornvlies wond maakte, verduisterde, en met een' roof deed bedekken.

Doch ik herinner my geen' een', die door de operatie niet geholpen wierd, waar by andere hulpmiddelen, als een seton in den nek, spaansche vliegen, mostert-pappen, buikzuiverende

middelen en eene goede levensregeling veel bygebragt hebben, om de zinkingen en den toevloed der vogten van de oogen af te leiden.

I.

Eene Boerin van Dalekarlien, zes- en dertig jaaren oud, kwam in het Hofpitaal in 1754. Sy was blind door eene *Diſtichiaſis.* De hairen van de oogen waren in twee of wel drie reyen uitgefprooten, en gekeerd naar het regter oog; de oogleden waren eenigzins gezwollen; de oogbol was verminderd en in gevallen, het doorfchynende hoorn-vlies ongelyk en duifter, zoo dat men noch den oogappel, noch den regenboog zien kon.

Het linker oog was eenigzins, maar weinig beter; de hairen waren in orde gegroeit, en ftonden naar het oog gekeerd, het hoornvlies was ongelyk, ruuw, eenigzins verduifterd, en het oog in fyne natuurlyke grootte. De huid boven de oogleden was zeer flap tot daar het hair begind, en had eenige loffe rimpels, welke gemakkelyk met den vinger naar boven en naar onderen konden bewoogen worden.

Na eene voorbereiding, wierd eerft het regter oog geopereerd. 1. Wierden ¾ deelen van de opperhuid en huid op het bovenfte ooglid in de gedaante van eene halve maan wechgefneeden, en gehegt. 2. wierd met het onderfte ooglid even eens voortgegaan na vereifch der omftandigheden. 3.Behandelde men de oogleden aan het

lin

linker oog even eens; besmeerde de wonden met *balf. de mecca*; ondersteunde de hegtingen met hegt-pleisters en een dienstig verband. Op den vierden dag wierden de hegtingen los gesneeden en wechgenomen.

Het linker oog was bevryd van de prikkeling der hairen, maar het regter even als voor de operatie. Na agt dagen waren de insnydingen geneezen.

Het vel op het voorhoofd was, gelyk gezegd is, ongemeen slap, hong laag neder, en maakte, dat de operatie by het regter oog mislukte. Het oog-lid was meestendeels wechgenomen, en de wenkbrauw hong over het oog.

Volgens den raad en de proeven van den Heere Morand in dit geval, wierd met het mes wechgenomen een nieuw stuk van de huid in de gedaante van eene halve maan, anderhalven overdwarschen duim breed, omtrent twee overdwarsche vingers boven de wenkbrauwen, gaande de snede door de opperhuid, het celagtig weeffel, de voorhoofds-spier, en ook waarschynelyk door het peesagtige uitspansel van het hoofd, welke wonde vervolgens op de gewoone wyze samengehegt en geneezen wierd: deeze operatie maakte, dat de wenkbrauw opgeligt, en de rand van den *tarsus* eenigzins van de oogen gekeerd wierd; het onderste ooglid was niet of niet genoegzaam verbeeterd door de eer-

ſte operatie; de huid van het aangezicht was zoo los, als of 'er geen celagtig weefſel onder geweeſt was.

De ontoerykelykheid van de gewoone inſnydingen in de gedaante van eene halve maan, voor zoo verre ſy zich meerendeels voegen na de gewoone vouwen en rimpels in de huid, het welk ik verſcheide reiſen te vooren by deeze operatie in acht genomen heb, maakte, dat ik beſloot, eerſt door eene vierkante opening in de huid, en vervolgens door het vereenigen der bovenſte en onderſte hoeken, genoegzaam op te ligten de oogleden, en de prikkeling der hairen ten eenenmaale wech te neemen. Dit geſchiedde zoo by het onderſte als by het bovenſte ooglid van het regter oog.

De loſſe huid wierd opgeligt met den duim en voorſten vinger van de linker hand, en met eene ſchaar ſchuinſch ingeſneeden; de ſchaar wierd toen in de linker hand genomen, en het ingeſneede gedeelte door den regter duim en voorſten vinger gevat, waar na eene ſoortgelyke inſnyding gemaakt wierd van de linker zyde, om zich te vereenigen met de onderſte deelen van de eerſte; op deeze wyze wierd een vierkant ſtuk wechgenomen, de wenkbrauw daar onder begreepen, hebbende eene middenlyn van een' goeden overdwarſchen duim: dit vierkant ſtond met eenen hoek over den *tarſus*. Deeze hoek en de bovenſte wierden te ſamen gehegt door de *ſutu-*

ra

ra nodosa, de wonde wierd beſtreeken met den *balſ. de mecca*, de noodige hegt-pleiſters en het verband wierden aangelegd. Hetzelfde wierd in het werk geſteld met het onderſte ooglid. Het oog was nu volkomen bevryd van de beledíging der hairen. De lydereſſe zag heel wel met het linker oog; deeze laatſte inſnyding was geneezen op den agtſten dag.

Dewyl ſy veel geleden had, wierd ſy veertien dagen in het Hoſpitaal gehouden; in welken tyd het regter oog dagelyks meêr helder wierd, en het gezicht toenam, zoo dat de regenboog en oog-appel kenbaar wierden, en ſy, die by de hand geleid wierd in het Hoſpitaal, zonder hulp daar uit kon gaan.

Zederd dien tyd heb ik in ſoortgelyke gevallen aanſtonds de operatie verrigt met een vierkant ſtuk uit de huid te neemen, welk om de gemakkelykheid gevat wierd met een tangetje. De voordeelen zyn groot, de pyn is dezelfde, zoo niet minder, daarenboven word 'er maar eene hegting vereiſcht, en het litteken maakt weinig onderſcheid.

2.

Eene gezonde Boerin uit Ooſt-Bottnien kwam in het Hoſpitaal in 1755. met eene *Diſtichiaſis*. Sy zag, en kon zelve den weg vinden vooral met het linker oog, welk 't minſt aangedaan was.

Het

Het regter was ſterk ontſtooken, en uit hetzelve liep veel vogt; het doorſchynende hoornvlies was zoo rood als de *conjunctiva*, de *adnata* was gezwollen, en opgezet; met een woord, ſy was blind aan dat oog, 't welk insgelyks weinig hoop tot herſtelling gaf.

Na dat ſy voorbereid was, wierd een vierkant ſtuk uit de huid geſneeden, en de hoeken ſamengehegt aan het bovenſte en onderſte ooglid van de regter zyde. Het linker oog wierd tot op eenen anderen dag gelaaten. De wonde was geneezen in agt dagen; ſy had wel veel verligting, maar de traaning en roodheid van het oog verminderden niet genoegzaam, de *tarſus* en hairen van het oog waren regt geſteld. Inwendige en uitwendige afleidende middelen wierden naarſtig gebruikt.

By eene nauwkeurige onderzoeking, wierden verſcheide kleine hairtjes gevonden binnen den *tarſus* van het benedenſte ooglid; en door de prikkeling van deeze wierden de toevallen tegen gewoonte onderhouden. Sy lieten zich wel gemakkelyk met een tangetje uittrekken, en toen kreeg het oog ruſt en wierd beter, maar ſy kwamen na eenige dagen wederom, wanneer de toevallen vernieuwt wierden. De langduurige ontlaſting van het vogt had de buitenſte deelen van het oog ontveld, voornamentlyk by den inwendigen hoek; de *caruncula lacrymalis*, het *punctum lacrymale inferius*, de *emiſſaria*

glan-

glandular. ſebacear. Meibomii waren zeer flets, en de *caruncula* met andere plaatſen op de genoemde deelen, tegen de natuur, met hair begroeid.

Het uittrekken der hairen met de wortels, het gebruik van den *lapis infernalis* en van een gloeijend yzertje, was in den beginne niet in ſtaat, om te beletten, dat dezelven wederom opgroeiden; de deelen wierden egter meêr en meêr droog, en de hairtjes kwamen niet zoo gemakkelyk en ſchielyk wederom.

De opgezwolle *adnata* was nu vlakker geworden, en bleek; het doorſchynende hoorn-vlies wierd van tyd tot tyd meêr helder. Eindelyk wierd het hairige deel agter en beneden om het onderſte traapſtip bevogtigd met eene wateragtige ontbinding van den *lapis infernalis*, waar by een poeder van *aloë* en campher gedaan was.

Het ongemak wierd van tyd tot tyd beeter, het linker ooglid wierd intuſſchen geholpen met een gedeelte van de huid in de gedaante van eene halve maan wech te neemen, en, na verloop van zeven weeken, was ſy eindelyk bevryd van de ongemakken, en reisde naar huis.

X.

Ectropium & Lagopthalmus.

Eene omkeering en verkorting van de oogleden.

Twee lyders met zoogenaamde haazen-oogen hebben in het Hoſpitaal hulp gezogt en zyn geneezen.

I.

Eene meid van dertig jaaren uit Upland, fris en gezond, kwam in den zomer van 1755. in het Hoſpitaal. Vier jaaren oud zynde, was ſy by ongeluk gevallen met het aangezicht op een koolen-vuur, waar uit ſy zich zelve niet kon ophelpen; en, voordat iemand tot hulp kwam, had ſy op eene jammerlyke wyze het aangezicht gebrand, zoo egter, dat de oogen onbeſchadigd gebleeven waren.

Alle gebrande wonden laaten groote en diepe litteekens na, wanneer de verſtorve deelen daar uit vallen. Sy moeſt meêr ſchaade daar van lyden, dewyl ſy, behalven de byſtand van de natuur, weinige of niet genoegzaame hulp kreeg. Sy had derhalven hooge en ook diepe litteekens overal in het aangezicht.

Voor-

Voornamentlyk was op de regter kaak een groot driekant en diep litteeken met daar van afgaande takken, welke, even als banden, den regter hoek van den mond en het onderfte ooglid optrokken regt ftreeks tegen de vrywillige beweeging der fpieren. Een kleiner litteeken, welk egter ook de gedaante van een touw had, ging ook van het linker onderfte ooglid tot den hoek van den mond aan dezelfde zyde. Het voorhoofd was geheel en al met een gelyk en dun litteeken bedekt. Van deeze gingen harde litteekens tot beide bovenfte oogleden, maar voornamentlyk tot het regter.

Wanneer de meid de kringswyze fpieren van den mond en de oogleden met vlyt wilde famentrekken, kon fy met behulp van de vingers, by het onderfte regter ooglid, de oogen eenigzins fluiten. Integendeel, als fy op eene andere wyze zagtjes de oogen wilde fluiten, konden de oogleden niet digter tot elkander komen, dan tot op de helft van den oogbol, en nog minder, wanneer fy fliep.

De gewoone plaatfing der oogleden, wanneer fy niet in beweeging waren, was zoodanig, dat fy voor de helft waren omgekeerd aan de regter en een weinig minder aan de linker zyde: de regter hoek van den mond was altyd opgetrokken tot het onderfte regter ooglid.

Indien fy den mond opende, om fpys of

drank te gebruiken, te geeuwen, of om eenige andere rede, wierden alle koordagtige litteekens in beweeging gezet, waar door het aangezicht eene deerniswaardige gedaante kreeg: de hoeken van den mond wierden getrokken naar boven, de oogleden buitenwaarts gekeerd, en dan vertoonde zich de gezwolle en vleeſchige *adnata* over de *tarſi* der oogleden, even als een ſtuk rood vleeſch rondom de oogen. Tot beterſchap van dit ongemak wierden allerhande middelen beproeft.

1°. Wierden de litteekens tuſſchen de hoeken van den mond en de onderſte oogleden los gemaakt, terwyl de hardſte deelen daar van in de diepte wechgenomen wierden: aan de bovenſte oogleden geſchiedde hetzelfde; de oogleden wierden met pleiſters tot elkander gehouden, de wonden droog verbonden; en de weder opwaſſchende litteekens met den *lapis infernalis* wech gebeeten. Na verloop van drie weeken waren de litteekens wederom aangegroeit, en even groot, als te vooren, zoo dat de operatie vrugteloos was.

2°. Wierd eene andere proef in het werk geſteld. Het bovengenoemde driekante en diepe litteeken op de regter kaak, welk als een vaſt punt gaf aan de koordagtige litteekens om de deelen te konnen trekken, moeſt wechgenomen worden. Ik zonderde hetzelve te gelyk met de digſte litteekens op de nauwkeurigſte

wyze

wyze af; vervolgens wierden de oogleden los gemaakt door eene halvemaanswyze infnyding; de wonde wierd beftreeken met *balf. de mecca*; de *tarfi* omgekeerd; de oogleden famen vereenigt door hegt-pleifters. Deeze infnydingen, welke de meid kloekmoedig uitftond, fcheenen op het einde van de derde week veel uitgerigt te hebben, maar de litteekens begonnen wederom op nieuw langzamerhand op te groeijen, zich te verheffen, hard te worden, en dezelfde ongemakken voort te brengen, als in den beginne. Ik zoude haar nu graag hebben laaten gaan, als ongeneeslyk, maar fy drong fterk daar op aan, dat men de geneezing verder beproeven zoude.

3°. Het groote litteeken op de regter kaak moeft wechgenomen worden, zoude men anders eenige verandering konnen hoopen. Het wechfnyden met het mes, het uitvreeten met brandende middelen, den *lapis infernalis* het *butyrum antimonii*, waren zonder voordeel beproeft, eindelyk ftak ik zoo diep, als ik kon, onder het litteeken tot tegen de *mufculus buccinator* of de *membrana interna oris*, met eene naalde een gewaften draad, in gedagten om door de afbinding dit deel in het vuur te doen overgaan. Het litteeken wierd verdeeld in verfcheide deelen door verfcheide afbindingen: Deeze wierden dagelyks toegetrokken; op den vyfden en zesden dag was het geheele litteeken en een gedeelte van de loffe huid in den omtrek in verrotting. De wonde wierd verbonden met eene ettermaaken-

de zalf uit *Balf. de Mecca dr.* ij, *ol. amygd. dulc. unc.* j, *ol. ceræ. gtt.* xv.

Na veertien dagen was de wonde zuiver; ik vondt met vergenoegen, dat de gewoone hardigheden op den grond verdweenen waren; de geneezing gefchiedde zonder een hard litteeken in de huid. Na deeze proef, wierden alle de overige koordagtige litteekens afgebonden, welke de oogleden en den linker hoek van den mond in disorder bragten. Hetzelfde goede gevolg kwam daar op, namentlyk een zagt litteeken. De mond was nu in order, en kon geopend worden, zonder dat de oogleden getrokken of omgekeerd wierden; maar de zwakheid van derzelver randen, en het vleefchagtig uitwas van de *adnata* belette, dat de oogleden zich tot elkander konden fluiten. De Meid wilde geene pyn gefpaard hebben, om ook te overwinnen dit laatfte en kwaadfte ongemak.

4°. Het vleefchagtig uitwas van de *adnata* wierd *gefcarificeerd*, en beftrooid met *pulv. facchar. candi gr.* xvj, *alum. crud. gr.* ij. Door dit alle drie dagen te herhaalen, wierd hetzelve omtrent veertien dagen in eene geftadige zweering gehouden, en het wierd nu dunner.

Zoodra de ontfteeking zich verminderd had na deeze wonden, wierden uit alle vier de oogleden gefneeden halvemaanswyze ftukken, gelyk in de *Trichiafis*; de middenfte deelen van de

oog-

leden ruim eene lyn van den bovenſten rand van den *tarſus* wierden doorſtooken met eene fyne naalde en eenen dubbelen rooden zyden, met was beſtreeken, draad, die vervolgens toe geknoopt wierd.

Dit geſchiede aan beide oogen; de wonden wierden beſtreeken met den *balſ. de Mecca* en amandel-oly, en over dezelven gelegd linnen compreſſen bevogtigd met gelyke deelen water en Franſchen brandewyn. Na agt dagen waren de oogen op deeze wyze toegeſlooten. Daar kwam geene ontſteeking by tot een bewys, dat de ſpieren, zonder zwaare gevolgen, doorgeſneeden, en aangetaſt konnen worden. De zyde draad in het regter en onderſte ooglid had zich zelve los gemaakt op den vyfden dag, en dus te vroeg; de openingen wierden beſtreeken met *balſ. de Mecca* en een nieuwe ligatuur aangelegd by de voorſte. Eindelyk begonnen de overige ligatuuren los te gaan, en wierden wechgenomen. De wonden wierden alle geneezen na zeſtien dagen.

De oogleden bleeven ſtaan, als de mond geopend wierd, zonder zich om te keeren. Na agttien weeken was deeze kloekmoedige Meid meeſtendeels geholpen van de genoemde wanſtaltigheden.

De wydloopigheid van dit verhaal dient by voorkomende gelegenheden van ſoortgelyke ge-

 nee-

neezing, om aanſtonds te verkiezen die manier, welke hier 't beſt ſchynt gelukt te zyn.

Om de harde litteekens in het aangezicht wech te neemen na de pokjes, geloof ik, dat insgelyks zulke onderſcheppingen en afbindingen de beſte zyn, 't geen ik ook uit eige proeven beveſtigen kan.

2.

Eene Boerin uit *Nerike*, twee- en veertig jaaren oud, kwam in den zomer van den jaare 1756. in het Hospitaal. Sy had een *Ectropium* aan beide de onderſte oogleden, maar vooral aan het regter.

Eene langduurige zinking en aanhoudende ontlaſting der traanen hadden de oogleden zoo zeer verſlapt, dat de bovenſte als in eene *phalangoſis* neêrhongen over de helft van het midden van den oog-appel, en door de omkeering der hairen het doorſchynende hoorn-vlies begonnen te prikkelen.

De onderſte waren omgekeerd buitenwaerds, niet geheel en al van den eenen oog-hoek tot den anderen, maar alleenlyk het halve ooglid van den inwendigen hoek af, en de *tarſus* was in de midden uitgeweeken: de onderſte traanſtippen waren dus op de kaaken en deeden geenen dienſt.

De

De bovenste stippen waren door de verlamming der oogleden gevallen over en voorby de *caruncula lacrymalis*, en konden by gevolg de traanen niet optrekken, welke hier rykelyk afgescheiden wierden, en zonder tegenstand over de kaaken liepen. Sy was niet blind, maar door de opgegeeven omstandigheden zeer geplaagd, en het vrye gebruik van het oog belet.

Na eene voorbereiding van eenige dagen wierd de operatie op de volgende wyze verrigt.

Een vierkant stukje wierd gesneeden uit het regter bovenste ooglid en een halve maanswyze uit het bovenste van de linker zyde. Beide wierden sy gehegt en geneezen, als boven in de *Trichiasis* beschreeven is.

Na verloop van zestien dagen wierd by het regter oog in de buitenste huid gemaakt eene insnyding van vier lynen, evenwydig aan de *commissura interna musc. orbicul.*, boven de pees van deeze spier, eenigzins schuinsch naar de *apophysis nas. ossis frontis.* Vervolgens wierden van beide randen voor de traanstippen omtrent twee lynen afgesneeden, doch iets meêr van de onderste; en dus wierd de insnyding volkomen ovaal: deeze wierd samengehegt in den binnensten hoek door de *sutura nodosa*, en geneezen als in de *Trichiasis*: eene andere wierd gemaakt door de beide *tarsi*, twee lynen aan de andere

 zyde

zyde van de traanſtippen, en ſamengebonden met een ſtrik. Deeze wierd op den zevenden dag wechgenomen, en had dat wenſchelyk nut te weeg gebragt, dat de *tarſus* oprees, en in de natuurlyke plaatſing bleef.

De ontlaſting der traanen over de kaaken verminderde duidelyk, ſchoon de *carunculæ lacrymales* onder de nieuwe vereeniging der oogleden bedekt, en onzichtbaar waren. Het linker oog wierd vervolgens onderhanden genomen, en geneezen op dezelfde wyze. Na verloop van eene maand was ſy gezond, en ging geneezen uit het Hospitaal.

X I.

Ancyloblepharum cum Trichiasi.

Eene samengroeijing der oogleden met eene omkeering der hairen naar de oogen.

I.

Een afgedankte soldaat van *Södermanland*, zes en vyftig jaaren oud, had na eene traaning der oogen, welke veele jaaren geduurd had, dat toeval gekreegen, dat de oogleden samengegroeit waren, en hem beletten te zien, en den weg te vinden: hy kwam in het Hospitaal in 1756.

De oogen waren klein en ingevallen; de oogleden samengegroeid aan beide de hoeken, laatende in de midden eene opening, nauwelyks van drie lynen; hier uit liepen de traanen, dewyl de traanstippen toegegroeit waren; de traanen hadden den rand van den *tarsus* van het onderste ooglid aangevreeten; ook waren de hairen op deeze plaats uitgevallen, maar zaten nog van buiten langs de samenvereeniging. De oogleden waren van onderen vry en niet vereenigt met de *adnata* van het oog. De operatie wierd verrigt op de volgende manier.

Op eene holle ſonde wierden de oogleden tusſchen de hairen naar den binnenſten en naar den buitenſten hoek geopend, en by den binnenſten zelfs voorby de traanſtippen. Uit de oogleden wierd een ſtuk van de huid in de gedaante van eene halve maan geſneeden, de wonde gehegt, en geneezen, als in de *Trichiaſis*. De kanten van de inſnyding of de randen der oogleden wierden beſtreeken met eene ontbinding van den *lapis infernalis*. Tegen den tienden dag was alles geneezen.

De bovenſte traanſtippen waren onbeſchaadigd, en begonnen waarſchynelyk dienſt te doen, dewyl de ontlaſting der traanen over de kaak verminderde en vervolgens ophield, wanneer hy na drie weeken met opene en zuivere oogen het Hospitaal verliet.

2.

Eene vrouw van *Weſtmanland*, vier en dertig jaaren oud, kwam in het Hospitaal in de maand Auguſtus van het jaar 1758: ſy had aan beide oogen eene *Diſtichiaſis*, en de oogleden waren aan den buitenſten hoek ſamengegroeit, dat is, de hairen van het oog waren in twee of drie ongelyke reijen uitgekomen, en naar het oog gekeerd, als ook de oogleden ter lengtte van zes lynen te ſamen gegroeit aan den buitenhoek van het oog.

Het linker oog was meêr toegegroeit, dan het

het regter. Eene langduure vogtige en roosagtige oogontsteeking (*ophthalmia humida & erisypelatodes*) met eene daar op volgende *psorophthalmia* had by haar grootendeels den grond daar toe gelegd. Na dat de oogen veele jaaren getraant hadden, waren de randen van de *tarsi* ontvelt, verzwooren, en wierden allenskens samengelymd. De oog-hairen waren deels binnen, deels buiten de samengroeijing geplaatst, en de eerste veroorzaakten, door de prikkeling, de zwaarste pyn. De overige hairtjes op de vrye deelen van de *tarsi* sleepten, als penseelen, over de oogen. De oogen waren onklaar, en de vaten van de *adnata* sterk uitgezet. Sy kon ter nauwernood den weg vinden.

Na eene goede voorbereiding wierden de oogleden geopend met een mesje, langs eene fyne en holle sonde, tusschen de twee *tarsi*; de insnyding wierd verlengt tot buiten de grensen van den buitensten oog-hoek, ten minsten twee lynen verder, als de rand van de oogholte, op dat de geneezing niet te schielyk zoude geschieden, en de oogleden zouden worden omgekeerd door de operatie van de *Trichiasis*.

Deeze wierd gemaakt met vierkante uitsnydingen, zich uitstrekkende, volgens noodzaakelykheid, tot de buitenste hoeken van de oogleden, en elk met de *sutura nodosa* gehegt. Deeze zoo wel, als de overdwarsche insnyding,

wierd beſtreeken met den *balſ. de Mecca*, by het eerſte verband.

Na vyf dagen, en, wanneer de oogleden met de hairtjes naar behooren gekeerd waren, wierden de draaden daar uit getrokken; de zweertjes van de kliertjes van *Meiboom* en de zwelling van de *adnata* wierden geneezen en verdeeld door eene oog-zalf, beſtaande uit *ung. de tutia dr. ij. axung. viper. r. dr. j. pulv. camphor gr. ij.* De oogleden wierden opgeligt en onbelemmerd bewogen tegen elkander, ſchoon de buitenſte vereeniging der oogleden in de dwarſche inſnyding doorgeſneeden was. Eenige hairtjes onder en binnen de *tarſi* prikkelden de oogen. Deeze wierden uitgetrokken, en de plaats beſtreeken met eene wateragtige ontbinding van den *lapis infernalis*, waar door belet wierd, dat ſy wederom konden aangroeijen. Na verloop van drie weeken verliet ſy het Hospitaal, dagelyks meêr en meêr in gezondheid toeneemende.

X I I.

Tumor ſcirrhoſo - adipoſus in orbita.

Een verhard, vet, gezwel in de oog-holte, welk het oog uit ſyne plaats dreef (*).

Van Joh. El. Sjoerſtroem.

Een jongen van *Smoland*, zeſtien jaaren oud, kwam tot het Hospitaal in 1755. met een gezwel by het regter oog, zoo groot als een ey. Het gezwel zat onder den oog-bol, op den grond van de oog-holte; komende uit de *fiſſura ſpheno - maxillaris*, was zeer vaſt met een celagtig weefſel vereenigt met de groote gezicht-zenuw, en de ſpieren van het oog; door de drukking op de gezicht-zenuw wierden de levensgeeſten belet door te dringen, waar door het gezicht met dat oog zwak was.

Deszelfs grootte dreef den oog-bol uit ſyne holte naar boven; het bovenſte ooglid, welk te gelyk

(*) Twee ſoortgelyke gevallen heb ik aangetekend gevonden, het eene van de Hr. *St. Yves traité des maladies des yeux pag.* 174. Het andere van *H. B. D. Mauchart* in *Ch. T Webers Diſſ. Med. Chir. de tumore cyſtico palpebrarum Tubingæ* 1750. §. 17. *ſeq.*

gelyk was uitgerekt, en flap, bedekte twee derde deelen van het oog, en kon niet opgeligt worden, om het oog bloot te maaken, zonder hulp van de handen. Het onderste ooglid was integendeel omgekeerd, gelykende een *Ectropium*, 't geen insgelyks veroorzaakt was door de grootte van het gezwel, welk de *adnata* van het ooglid uitzette, en deed zwellen, en deszelfs kraakbeenige gedeelte neêrdrukte.

Eene zoo moeyelyke plaatsing vereischte eene oplettende operatie, op dat het oog niets zoude lyden in het maaksel en de werking, of het aangezicht door een groot litteeken wanstaltig zoude worden; twee omstandigheden, beide noodig, tot de gelukkige geneezing van den zieken.

De Hooggeleerde Heer ACREL verrigtte de operatie: 1°. wierd eene halvemaanswyze insnyding gemaakt, na den loop der vezelen van de kringswyze spier (*) over de hoogte van het ge-

(*) HEISTER, van het *Ectropium* spreekende, raad de insnyding op dezelfde wyze te maaken, geloovende, dat anders de spieren te veel in haare werking zouden lyden. Maar de Hooggel. Hr. PLATNER is van andere gedagten, wanneer hy raad de insnyding geheel en al anders te maaken, bewyzende daar mede, dat dit niets heeft te beduiden. Dit geval toont duidelyk, dat het verlies van eenige flappe vezelen hier niets ter zaake doed, zoo maar de spier ontzien word by den binnensten hoek van het oog, alwaar dezelve zich vasthegt. Is het nu om het even, op welke wyze de insnyding gemaakt worde, dan dunkt

gezwel, onder den *tarſus* van het onderſte ooglid, 2°. wierd het gezwel aan alle zyden met het mes van de bekleetſelen afgeſcheiden. Het gezwel wierd opgeligt met kleine haakjes, en van den benedenſten grond van de oogholte losgemaakt, en de agterkant van de *adnata* van het onderſte ooglid, met een driekant mesje, een myrten-blad genoemd, volkomen, zoo van de zenuw en ſpieren, als het verharde vet, zeer diep uit den grond van de oogholte. De gezicht-zenuw kon onder de operatie duidelyk gezien worden, en diende voor eenen zekeren wechwyzer. De bovengenoemde *fiſſura ſpheno-maxillaris* kon insgelyks met de vingers zeer wel bemerkt en gezien worden, wanneer het gezwel was wechgenomen, 3°. Na dat hetzelve wechgenomen was, wierden de randen der wonde door de *ſutura nodoſa* vereenigt; twee hegtingen wierden gemaakt met eene naald en draad midden op de wonde, en deeze wierden onderſteund door hegt-pleiſters; beide einden van de wonde wierden opengelaaten, om aan de ſtoffe eenen uitgang te verſchaffen; in den beginnen wierd dezelve verbonden met de gewoone ettermaakende zalf, *balſ. arcæi*, vervolgens met roozen-honig, *tinct. Aloës & Myrrhæ*,

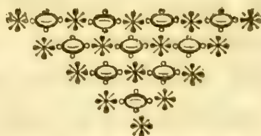
dunkt het my natuurlyker wyze beter te zyn, te ſpaaren 't geen geſpaard kan worden, dan onnodiger wyze te beſchaadigen, 't geen de menſch niet zonder weezenlyk nut gekreegen heeft.

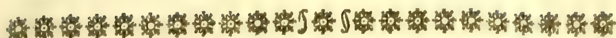
rhæ, en eindelyk met droog plukſel en eene opdroogende zalf.

Het uitpuilende oog zakte allengskens neer, deels van zich zelve, deels wierd het voorzichtig neêrgedrukt, door trapswyze compresſen, die, over het oog gelegd, met den ronden band vaſtgehouden wierden. Hier door wierd het oogmerk berykt, het gezwel was wechgenomen, het oog kreeg langzamerhand ſyne natuurlyke legging, beweeging, en gezicht wederom; de oogleden kreegen ook hunne vorige gedaante en beweeging; de wonde wierd geneezen, en liet na een litteeken, welk weinig gezien wierd.

Dit alles viel voor binnen den tyd van vyf weeken, wanneer hy naar ſyne geboorte-plaats terug keerde.

XIII.

XIII.

Cancer oculi ſiniſtri.

Het linker oog in een kankeragtig gezwel veranderd.

Van Chriſt. L. Ramſtroem.

Een kleine jongen van vier jaaren wierd in den voorleden zomer in het Hospitaal genomen. Deszelfs linker oog was in een kankeragtig gezwel veranderd, en had de grootte van eenen grooten renet-appel, zittende buiten de oog-holte. Het gezwel was bruin van kleur, open en geſpannen, en toonde geen blyk van het veranderde oog.

Hetzelve had anderhalf jaar in grootte toegenomen; na dat hetzelve oog eenige reiſen te vooren was ontſtooken geweeſt, vervolgens getraant en etter van zich gegeeven had, waren eindelyk de oogleden ook gezwollen en ſamenvereenigt.

Uit onverſtand of eene nadeelige kleinmoedigheid had de moeder het oog in deezen toeſtand, onaangeroert en ongewaſſchen, gelaaten. Eindelyk had ſy, door deszelfs ontaarting verſchrikt zynde, hetzelve ten eenenmaale aan het noodlot overgelaaten. Na dat de moeder zich lang bedagt had op het voorſtel, dat het kind niet

niet kon geholpen worden, zonder dat het oog uitgepelt wierd, gaf ſy daartoe haare toeſtemming, en de operatie geſchiedde op de volgende wyze.

Eerſt wierd de huid geopend eenen overdwarſchen duim van den buitenſten hoek van het oog, om de oogleden van elkander af te zonderen: met een tweeſnydend mesje wierd het bovenſte en onderſte ooglid van het gezwel naar den binnenſten hoek en beneden om den bovenſten rand van de oog-holte losgemaakt. Met eene kromme naalde wierd vervolgens een ſterke en dubbelde gewaſte draad door het oog van den buitenſten tot den binnenſten hoek geſtooken: het oog wierd daar mede voorzigtig opgeligt, en tot op den grond van de holte uitgeſchilt. De gezicht-zenuw en de ſpieren van het oog wierden van hetzelve losgemaakt, en het gezwel wechgenomen.

Het kind was tegen verwagting ſtil en wel te vreeden, terwyl de operatie verrigt wierd; behalven eene geringe koorts volgden geene zwaare toevallen. De oog-holte wierd gevuld met los en droog plukſel; daar over wierden gelegd zagte compreſſen, gedoopt in warmen wyn en Franſchen brandewyn; vervolgens een zakje met hoofd-kruiden, gekookt in bier en azyn; en inwendig wierden gegeeven poeders met ſalpeter en kampher, als ook een verkoelende drank.

Het volgende verband wierd gebruikt; in den grond wierd gelegd droog plukſel, en rondom de zyden van de oogholte kleine wicken, beſmeerd met het *ung. digeſtivum* uit de *balſ. de mecca. dr. j. ol. amygd. d. unc. ß vit. ov. N. j. pulv. myrrhæ ſcr. ß.*; dezelve wierd gevuld met goed en vaſt vleeſch; eindelyk wierd het plukſel bevogtigt met de *Eſſ. balſamica* uit de *balſ. Fioraventi unc. ß. Tinct. myrrh. & aloës ana dr. ß. mell. roſar. dr. ij.* In de vyfde week kon het kind uit het Hospitaal gaan.

In het uitgepelde gezwel kon geen blyk van het oog gevonden worden, en het zelve had ten eenenmaale de gewoone gedaante van een open kanker.

****

X I V.

Pterygium, Pannus oculi.

Eene vleeſchagtige huid over het oog.

Verſcheide zulke gevallen zyn in het Hospitaal voorgekomen doch, dewyl alle byzonder aangetekende gevallen deeze ondernoome verzameling al te wydloopig zouden maaken, zal ik volgens myne begonne gewoonte alleenlyk opgeeven een of twee waarneemingen van elke ziekte, die 't moeyelykſt te geneezen waren, dewyl de geneeswyze genoegzaam daarna kan ingerigt worden.

I.

Een Finlandſch meisje uit het Diſtrict *Abo*, agt- en twintig jaaren oud, kwam in het Hospitaal in 1754., blind, zoo dat ſy zonder hulp den weg niet vinden kon.

Eene langduurige vogtige oog-ontſteeking aan beide oogen, had wegens den onverhinderden toevloed van vogten, en het beletſel in de buitenſte vlieſen van de oogen, derzelver buiſen en aderen zoo verwyderd, dat ſy nu niet alleen zeer ſterk gezwollen, maar insgelyks verſtopt,

ſa-

ſamengegroeid, en veranderd waren in eene vleeſchagtige ſubſtantie, welke het doorſchynende hoornvlies bedekte, en van alle zyden daar over gemeenſchap had met zwaare aderen, waar in reeds kleine gezwelletjes en verzweeringen gezien wierden.

Dit toeval zoude, aan zich zelve overgelaaten zynde, ongetwyfeld en in korten tyd alle hoop, om het gezicht weder te krygen, wechgenomen hebben. Aderlatingen op den voet, buikzuiverende middelen, en eene verkoelende levensregeling wierden agt dagen lang gebruikt, om het lighaam te bereiden.

Ik wiſt door de proeven van andere en myne eige veelvuldige ondervinding, hoe weinig de *ſcarificationes* of *ophthalmoxyſes*, van WOOLHUISEN uitgedagt, in een' minderen graad hielpen; en beſloot daarom in dit geval eenen meêr zekeren weg in te ſlaan. De *adnata* van den oogbol moeſt worden wechgenomen; maar derzelver meêr vaſte vereeniging met de *ſclerotica*, dan natuurlyk is, de loop der vaten over dezelve, en derzelver gemeenſchap met de vaten van de *Choroidea* beletten, dat ſy met de *acus uncata* kon opgeligt, en gemakkelyk wech geſneeden worden.

Met de gewoone naalde wierd egter de gezwolle *adnata* gevat, en toen maakte ik met een' bekwaam lancet daar in eene opening tot op

de *sclerotica*. Onaangezien deeze vastigheid, was egter de zwaarigheid even groot, om eenig stuk daar van af te snyden. Ik wierd derhalven genoodzaakt, dan met een geboogen haakje, dan met een fyn tangetje, de kanten vast te houden; en met een fyn mesje, even als een lancet, dan wederom met eene fyne schaar, de insnyding in de *adnata* te volbrengen rondom het doorschynende hoornvlies.

De gezwolle vaten waren dus overdwars doorgesneeden, en gaven veel bloed van zich; de randen van het kringswyze uitgesneede vleeschagtig vlies scheiden zich nauwelyks eene lyn van elkander, het welk vertoonde als een witte ring van de *sclerotica*. Op de oogen wierd gelegd eene stooving van warmen wyn geduurende de twee of drie eerste dagen. Het meisje voelde zich zeer verligt in de oogen, en geloofde, dat sy beter zag.

Na negen of tien dagen begon de witte ring of insnyding, rood te worden, en de van een gescheide kanten van de *adnata* begonnen zich te vereenigen. Dezelve was na de eerste insnyding bleeker en dunner gebleeven, waar uit ik zonder verdere proeven, beterschap hoopte. Maar na dat de nieuwe en lelyke gedaante denzelfden toestand voorspelde, als voorheen, ligte ik, tot eene proef, de *adnata* wederom op met de meergemelde haaks-wyze naalde, en toen zag zich met vergenoegen, dat dezelve

op-

opgeligt wierd, zoo wel tegen de *zona ciliaris* als van onderen by het ooglid; daar op wierd dezelve by ſtukken wechgeſneeden rondom het oog.

De ſterke bloedſtorting maakte, dat zulks niet op eenen dag kon volbragt worden; de geringe ontſteeking, welke volgde op elke inſnyding, vereiſchte volkomen agt dagen, om verdeeld te konnen worden. Beide oogen waren even eens geſteld, en dit maakte, dat de geneezing tot in de veertiende week duurde, maar te gelyk zoo gelukkig afliep, dat haare oogen niet alleen bevryd wierden van de tegenwoordige verzweeringen en gevreesde *leucomata*, maar haar ook bevryden van de langduurige traaning, terwyl ſy haar gezicht volkomen had wedergekreegen. Onder de geneezing wierd een ſeton in den nek, en een fontanel op den arm, gezet, waar van de laatſte behouden wierd, wanneer ſy met een goed gezicht uit het Hoſpitaal ging.

2.

Eene Boerin uit *Weſtmanland* bezogt het Hoſpitaal in 1755. Sy had op het regter oog een dubbeld *Pterygium*, of twee driekantige *panni*; midden op het hoorn-vlies was een klein zweertje, tuſſchen deszelfs bovenſte lagen: van dit gingen twee draaden, of opgezwolle verſtopte bloedvaten, een naar elken hoek; deeze waren omtrent anderhalve lyn lang, en breidden zich

uit in de driekantige vleeſchagtige vlieſen, welker grondſtukken gekeerd waren naar de ooghoeken, en ophielden by de breede banden van den *tarſus*: de *conjunctiva* van de oogleden was vry, en het binnenſte van het oog onbeſchadigd.

De operatie wierd gemakkelyk en gelukkig verrigt. De bovengenoemde draaden wierden opgeligt met eene haaks-wyze naalde, en teffens met de vleeſchagtige vlieſen los gemaakt, onder de vereeniging der oogleden, met eene fyne ſchaar, en doorgeſneeden: het bloed wierd afgewaſſchen, het oog verbonden, en op hetzelve wierden gelegd compreſſen, bevogtigd met gelyke deelen water en Franſchen brandewyn. Zes dagen daar na wierd het zweertje geopend met eene verticale ſneede in de laagen van het hoornvlies. (Dit kan beter begreepen worden uit de behandeling, dan uit de beſchryving). Het oog wierd bevogtigd met *Aq. roſar. unc. ij. mucilag. ſem. Pſylli dr. j. Camphoræ a. ſolut. gr. j. Vitriol. albi gr. ß.* Het zweertje droogde op, en liet na een dun en bleek litteeken; de vrouw zag wel, en ging heen.

X V.

Spina ventoſa orbitæ dextræ.

Eene wind-doorn rondom de regter oog-holte.

In 1753. kwam een arme boer uit *Herjedalen*, in hoop van hulp te zullen vinden in het Hoſpitaal tegen ſyn zwaar ongemak.

De beenderen, welke de regter oog-holte uitmaaken, voornamentlyk het voorhoofdsbeen en de bovenſte kaak, waren zeer uitgezet, en hadden de gedaante van eenen afgebrooken kegel; zynde vier overdwarſche vingers hoog en by den grond even breed, gelykende voornamentlyk na eenen omgekeerden beker, in wiens grond of nu naar boven gekeerde einde het oog gelegen was. Dit was niet ten eenenmaale gezond en helder, als ook iets kleiner, dan het linker, maar had beweegelyke oogleden, en andere uitwendige daar toe behoorende deelen, ook kon het oog tamelyk wel groote voorwerpen onderſchyden.

De Lyfartz Bäck, en de Heer *Aſſeſſor* Elf, welke met my deezen zieken zagen, vonden denzelven ten eenenmaale ongeneeslyk.

In 1756. heeft een andere arme Boer uit *Blekingen*, en in 1758. een soortgelyke uit *Dalland* zich in het Hospitaal vertoont, welke insgelyks geplaagt waren met zulke wind-doorns aan het bekkeneel en de regter oogholte, met de eene of andere verandering, doch altyd ongeneeslyk. Geen wel denkend mensch zoude aan de bestiering van het Hospitaal, konnen verwyten de onbehulpzaamheid, om dat zulke zieken naar hunne geboorte-plaats geweezen worden, wanneer 'er geene de minste hoop is van beterschap.

X V I.

Cataracta.

De Staar.

Van alle uitwendige gebreeken, die eene heelkundige handwerking vereischen, is de staar 't meest voorgekomen. Het zoude derhalven zoo wel overvloedig, als voor de nauwe paalen van dit werk ondienstig, zyn, te spreeken van alle lyders, welke in het Hospitaal geopereerd, en geholpen zyn. Een uittrekfel van eenige gevallen zal aan het oogmerk voldoen, waar in de byzondere soort van den staar, de toevallen na de operatie, en de uitkomst merkwaerdig waren.

Ik heb my altyd bediend van de zoogenaamde manier van St. Yves, met de eene of andere verandering naar vereisch der omstandigheden. De oorzaaken, waarom ik meen, dat dezelve in het vervolg boven de andere den voorkeur moet hebben, zyn door my in de verhandelingen van de Koninglyke Sweedsche Academie der Weetenschappen voor den jaare 1757. aangeroert, by-

gelegenheid, dat ik de gebruikelyke manieren met elkander vergeleeken heb (*).

Vier menſchen, met den ſtaar geboren, zyn, op onderſcheide tyden, ziende gemaakt door de operatie in het Hospitaal, 't geen het grootſte getal is van zulke blinden, welke ooit eenig Waarneemer, voor zoo ver ik weet, heeft aangetekend; ſy zullen omſtandiger en byzonder hier na beſchreeven worden.

I.

In 1754. kwam een Boeren-knegt uit Ooſt-Gothland in het Hospitaal, zynde aan beide oogen blind door den ſtaar. Na eene behoorlyke voorbereiding door eene aderlating op den arm, twee buikzuiverende middelen, en eene verkoelende levenswyze, wierd de operatie verrigt.

Wanneer ik de naalde in het cryſtallyne vogt bragt, midden voor den oogappel, by het regter oog, wierd de gewoone tegenſtand van het cryſtallyn niet bemerkt.

De punt en platte zyden van de naalde ſcheenen duidelyk, wanneer ſy omgedraaid wierden, ag-

(*) Deeze Verhandeling is in het jaar 1766 ook afzonderlyk met eenige andere, die deels daar tegen geſchreeven waren, deels tot antwoorden op de tegenwerpingen dienden, in de Sweedſche taal in 't licht gegeeven, en toen heb ik daar van geſprooken in myne *Natuur- en Genees-kundige Bibliotheek V. D. 2. St. pag.* 367.

agter de *lamina anterior capsæ* te zyn; de naalde wierd zonder verdere opening uitgehaalt, en ik wilde dit oog tot op eenen anderen tyd laaten.

In het linker oog vondt ik het cryſtallyne vogt even week en de naalde zichtbaar door het kasje en den oog-appel; maar op dat ik de geſteldheid van het cryſtallyn zoude zien, maakte ik eene verticaale ſneede in het onderſte gedeelte van de voorſte *lamina*; toen liep daar uit een melkagtig vogt, welk het wateragtige en het binnenſte van het oog troebel maakte, wanneer de naald aanſtonds wierd uitgetrokken.

Dit verdeelde zich binnen weinige dagen, zonder dat eene ontſteeking daar by kwam. De lyder was blind, als te vooren. Ik raadde hem naar huis te gaan, en na twee jaaren weder te komen.

In den voorleden zomer, juiſt na twee jaaren, kwam hy in het Hoſpitaal. Men begon wederom met het regter oog. Zoo dra de naalde by het cryſtallyn kwam, bemerkte ik aanſtonds deszelfs vaſtigheid; het wierd ſchielyk neêrgedrukt, en de oogappel helder. Door de boven gemelde gemaakte opening in het kasje van het linker oog had hy meêr dan een jaar eenigzins gezien, gelyk hy ook nu zag den weg, den grond, ſyne voeten, en alle voorwerpen, welke hem in deeze rigting voorgelegd wierden; ik oor-

oordeelde daaarom, dat het cryſtallyn was wechgelopen, en dat de *lamina anterior capſulæ* uitmaakte een voorhangſel, welk nu belette, dat de licht-ſtraalen vallen konden op het netvlies.

Om dit te ontdekken bragt ik voorzigtig en langzaam de naalde in het oog, minder, dan eene lyn van het *ligamentum ciliare*, tegen het vlies, om hetzelve los te maaken, op te ligten, of neêr te drukken, zoo als dit 't beſt zoude konnen geſchieden; maar uit oorzaake van deszelfs vereeniging met de *proceſſus ciliaris* by den buitenſten hoek, konden niet meêr, dan $\frac{2}{3}$ deelen daar van los gemaakt en neêr gedrukt worden. De lyder kreeg geen toevallen, zag wel, en ging naar huis.

2.

In hetzelfde jaar 1754. kwam een Boerenknegt uit het Kerſpel *Lerbeck* in *Nerike* in het Hoſpitaal, zynde blind door den grauwen ſtaar aan beide oogen. Volgens gewoonte wierd hy voorbereid en geopereerd: het regter oog wierd gelukkig herſteld, en kreeg het gezicht weder. Het linker wierd aangedaan door eene *inflammatio Rheumatica*, waar door het oog op het einde duiſter wierd, eenigzins ſamenviel, en het gezicht verloor. Hy was ongemeen vergenoegd, dat hy goed en wel zag met het eene oog en ging uit het Hoſpitaal. Nauwelyks twee maanden daar na kwam hy wederom naar het

Hoſpi-

Hoſpitaal met ſyne drie ſuſters, uit dezelfde plaats, die alle den ſtaar hadden, en blind waren.

Deeze knegt bleef zederd in Stockholm woonen, den koſt winnende met metzelen, hy kreeg na eene langduurige derdendaagſche koorts de waterzugt, wierd op nieuw genomen in het Hoſpitaal, en ſtierf na eenigen tyd. Ik onderzogt het goede oog, waar mede hy zoo wel na de operatie had gezien, en bevondt, dat het neêrgedrukte cryſtallyn volkomen ontbonden en verdweenen was. De *membrana Hyaloidea* was eenigzins ongelyk, op de plaats van de *fovea cryſtallina*, maar helder.

Syne ſuſters wierden op eenen dag geopereerd, hadden zagte en melkagtige ſtaaren, welke dus moeyelyker waren neêr te drukken, dan de vaſte.

Op den dertienden dag na de operatie kreegen ſy toevalliger wyze, met verſcheide zieken, zwaare braakingen, welke duurden omtrent vier- en twintig uuren: de zagte en neêrgedrukte ſtukken van het cryſtallyn, en de deelen van deszelfs kasje kwamen wederom naar boven, maar zakten weder binnen den zeventienden dag neder; de ontſteeking wierd daar door eenigzins vermeerderd, maar in de zesde week zagen ſy wel en verlieten het Hoſpitaal.

De

De vierde ſuſter kwam alhier in den zomer van 1757. insgelyks blind, ſy wierd geopereerd, kreeg haar gezicht weder en ging naar huis. Het is te verwonderen, dat deeze vyf kinderen dit ongemak gehad hebben, daar derzelver ouders noch een zwak gezicht hadden gehad, noch ook blind waren geweeſt.

3.

Een Jongen uit Dalekarlien, vyftien jaaren oud, kwam in den zomer van 1754. in het Hoſpitaal, zynde blind aan beide oogen door den ſtaar, waar mede hy geboren was. De ſtaaren hadden eene kleur, als kryt, en in dezelven vertoonden zich een en ander zwart ſtreepje; ſy hadden dus de tekenen, volgens welke oude Schryvers de operatie afraaden. De onmogelykheid, om het gezicht op eenige andere wyze weder te krygen, de hoop, dat de oogen van binnen wel geſteld zouden zyn, dewyl hy het licht van de duiſternis kon onderſcheiden, en de pryzenswaardige oogmerken by de inrigting van het Hoſpitaal, moeſten de proef toelaaten.

Behalven de ſtaaren had deeze jongen geduurige trekkingen in de ſpieren van het oog (*Strabismus oculorum habitualis*), en wanneer de oogen door eigen dwang of hulp zouden vaſt gezet worden, keerden ſy zich liefſt naar de linker zyde; het linker oog naar den buitenſten en het

het regter naar den binnenſten hoek: van daar was het, dat het wit van het linker oog ten eenenmaale bedekt wierd onder de vereeniging der oogleden by den buitenſten oog-hoek, alwaar de naalde moeſt ingebragt worden, daar integendeel het doorſchynende hoornvlies zich in deszelfs plaats aanbood.

Het linker oog, welk het ſlegtſte was, wierd 't eerſt onder handen genomen, en na veel moeite bragt ik de naalde in, op de gewoone plaats anderhalve lyn van het *ligamentum ciliare*. Vervolgens kon het oog zoo gekeerd worden, dat de oogappel van vooren in de midden kwam, het cryſtallyn was hard, en liet de naalde met moeite in. Door de beweeging van de naalde met het cryſtallyn tegen de *lamina anterior capſulæ*, vond ik dezelve niet minder vaſt en vereenigt, zoo dat dezelve in het geheel niet kon gebrooken worden; ik wierd derhalven genoodzaakt het cryſtallyn van den punt van de naalde te doen, en keerde den punt tegen het voorſte gedeelte van deszelfs kasje. Dit was even hard, als het cryſtallyn, bood tegenſtand aan den ſcherpen punt, en week door den oogappel in de voorſte kamer, eer dat het openbrak. Vervolgens maakte ik daar in, als in taay pergament, inkervingen naar boven en beneden, en bragt het te rug in de agterſte kamer. Door deeze openingen wierd vervolgens het cryſtallyn gevat, en in drie ſtukken vry gemakkelyk onder het glasagtig lighaam gebragt op de ge-

woone wyze en plaats. Eenige ſtukjes van het kasje volgden mede, de overige bleeven zitten, als een net; de operatie was langduurig, en pynelyk, en het oog wierd, met vrees van kwaade gevolgen, verbonden.

Het regter was gemakkelyker te opereeren, dewyl het wit van het oog zich geheel en al aanbood uit de bovengenoemde oorzaak. De vlieſen waren wel dik, maar broſſer by het openen, dan in het linker; het cryſtallyn wierd gemakkelyk neêrgedrukt, maar deszelfs vlies met meêr moeite. De jongen zag nu wel, en verlangde ruſt te hebben tot op eenen anderen dag. Noch ontſteeking noch andere gewoone toevallen volgden daar op.

Na verloop van vyf weeken was het net in het linker oog tamelyk wel wechgeſmolten; in het regter bragt ik nog eens de naalde, en drukte een groot gedeelte van hetzelve neder, waar door de jongen op eene weezentlyke wyze geholpen wierd, en naar huis vertrok.

4.

In 1757. kwam in het Hoſpitaal een Boer van Dalekarlien uit het Kerſpel *Lexa* met twee ſyner zoonen. De vader had een' goeden en vaſten ſtaar op het linker oog, welke een jaar oud was, wierd derhalven gelukkig geopereerd, en kreeg ſyn gezicht weder; het cryſtallyn in het regter

oog

oog ſcheen ook door den ſtaar aangedaan, doch dezelve was nog niet ryp en wierd ook niet aangeraakt.

De Zoonen waren blind gebooren; hadden volkomen overeenkomſtige ſtaaren met den jongen in de voorgaande waarneeming beſchreeven, doch de *Strabismus* of de ſtuipagtige beweeging in de oogen was egter by deezen ſterker. Dezelfde bovengemelde rede noodzaakte my de mogelykheid van de operatie te beproeven.

De oogen van den oudſten jongen wierden voornamentlyk van de linker naar de regter zyde getrokken. Het wit in den buitenſten hoek van het regter verborg zich wederom onder de vereeniging der oogleden, na een weinig gewagt en opgepaſt te hebben, trof ik de regte plaats aan, vondt het cryſtallyn kaasagtig, en het kasje taay; maar niet zoo als by den eerſten jongen. Het kasje brak en volgde met het cryſtallyn naar beneden, zoo dat de oogappel helder wierd.

Een gedeelte van het cryſtallyn kwam door den oogappel in de voorſte kamer, welk in den beginne een weinig drukte en ontſtak het *ligamentum ciliare* aan den beneden kant, maar langzamerhand wechſmolt, zonder aan het gezicht te ſchaaden. Het linker oog was voordeeliger geplaatſt. Met de naalde ruim twee lynen van

het *ligamentum ciliare* in het oog gebragt, wierd het cryſtallyn van dezelfde vaſtheid gevonden, als het eerſte, maar het kasje was onbreekbaar. Het cryſtallyn was tegen gewoonte groot in ſynen omtrek. De naalde wierd naar agteren gebragt, en eene opening gemaakt in het agterſte gedeelte van het kasje volgens de manier van FERREIN; doch het cryſtallyn was te groot, en wilde niet volgen. De agterſte kamer was hier zoo nauw, of zoo veel opgevuld, dat het cryſtallyn by de minſte beweeging het druivenvlies naar vooren drukte, en den regenboog even als wilde doen oopen berſten: Eindelyk gingen kleine ſtukjes van het cryſtallyn los in de voorſte kamer, en het overige als ook het kasje vereenigden zich met de *uvea*. Hier op volgde, zonder eene byzondere pyn, een *hypopyon* of etter-oog. De etter kwam uit hetzelve door de gewoone inſnyding, het oog wierd vervolgens beter, maar verloor het gezicht.

De oogen van den jongſten zoon wierden op onderſcheide wyzen getrokken, hy was tien jaaren oud, ſchrikkelyk bang, bevreesd voor menſchen, en niet volkomen by ſyn verſtand.

Het regter oog wierd onder de trekkingen voornamentlyk naar de regter zyde bewoogen, maar, ſchoon by de eerſte operatien veele zwaarigheden geweeſt waren, wierd deeze ſchielyk en gelukkig verrigt: de oog-appel was zeer klaar,

hy huilde zeer ſterk, en het oog was in eene onbegrypelyke beweeging.

Het linker oog wierd even eens getrokken, maar zette zich vaſt van booven naar beneden toe, en zoo onnatuurlyk, dat hetzelve het doorſchynende hoornvlies ten eenenmaale onder het benedenſte ooglid verborg, waar door men de inplanting van de gezicht-zenuw zien kon in den omgekeerden oog-bol. Dit alles raadde de operatie af, waarom hy naar huis ging, ziende alleenlyk met het regter oog.

Aanmerkingen.

In deeze gevallen had de manier van FERREIN niet konnen gebruikt worden, voornamentlyk op de oogen, welke zich draaiden uit de buitenſte ooghoeken, en daarenboven wegens de hardheid der vlieſen, welke veel moeite vereiſchte, eer de *axis viſus* gezuivert wierd. By het regter oog van het eerſte geval had het cryſtallyn door de *boutoniere* wel konnen naar agteren gebragt en neêrgedrukt worden; doch het harde vlies zoude niet mede gevolgd zyn, maar vereiſcht hebben eene nieuwe operatie; zoo als ik gezegd heb.

Verſcheide zagte en melkagtige ſtaaren heb ik met weinig hoop moeten neêrdrukken, om te voldoen zulke zieken, welke uit de verafgelegenſte Provintien van het Ryk in het Hospitaal hulp kwamen zoeken.

De operatien hebben dan meêr of min volkomen konnen volbragt worden, uit oorzaake van de deelen, en het melkagtig vogt, welk de oogen troebel maakte. De toevallen zyn dikwils zwaar geweeſt, ontſteekingen, pynen, die zich 's nagts verhieven, en een ſteeking in de ſlaapen van het hoofd (*).

Van eene ſtrenge levensregeling, aderlatingen op de armen en voeten, ſpaanſche-vliegen, en kop-glaſen in den nek, buikzuiverende, en uitwendige verdeelende middelen, heeft eene opening van de ſlagader aan den ſlaap van het hoofd,

(*) Het is nog meer verwonderenswaardig, dat op de neêrdrukking van den ſtaar na deeze wyze, niet altyd zwaare toevallen volgen, indien men bedenkt, dat de *nervi ciliares* RUYSCHII *in Theſ. Anat. Tom* 2. *pag.* 5. juiſt op die plaats zich 't meeſt verdeelen, na dat ſy uit de ſamenloopende takjes van het derde, vyfde, en zesde paar, met eenige takjes van de *intercoſtalis* opgekomen en verſterkt zyn. De Hr. PETIT heeft *in Act. Reg. Scient. Acad.* 1727. *p.* 1. beweeſen, dat de *nervus intercoſtalis*, welke de *carotis* volgt binnen in het bekkeneel, zich verdeeld in veele takken, van welken een zich voegt by den *ramus ophthalmicus* van het vyfde paar. Deeze zenuwen gaan vervolgens in drie of vier onderſcheide bondeltjes in de vlieſen van het oog, twee of op 't hoogſt drie lynen van den *nervus opticus* in de zelfſtandigheid van de *ſclerotica*; 't meeſt onder de *musculus rectus externus* of *abducens*, tot omtrent vyf lynen van den rand van de *cornea*, van waar ſy zich alle verſpreiden tot de *ligamenta ciliaria* en *uvea*, alwaar de ſtaar-naalde voornamentlyk op en neêr bewoogen word tegen het kasje van het cryſtallyn.

hoofd, altyd de meeste verligting en de schielykste verdeeling te weeg gebragt.

Onder de uitwendige middelen, die daar op gelegd zyn, heeft een mengsel van *Eau d'arquebusade unc. iij. spir. vini. Gall. unc. j. liq. anod. min. Hoffmanni dr. ij.* alleen, of met water verlengd, meer nut te weeg gebragt, dan *alb. ovor. c. alum. conquassat.* of *mucil. sem. Cydon. Psyllii cum croco & camphora*, welke ik by beurten gebruikte: meerendeels zyn de stukjes van het voorste gedeelte van het kasje van het crystallyn gesmolten, en de blinde heeft syn gezicht wederom gekreegen, ten minsten aan een oog. Het verdient ook opgemerkt te worden, dat, als een harde staar neêrgedrukt word, dezelve veel gemakkelyker wederom naar boven schiet, door schokkingen van hoesten, niesen, braaken, of soortgelyke beweegingen, dan een vloeybaare staar, welke uit syn kasje geloopen is.

5.

In 1754. beschaadigde zich een Boer uit Dalecarlien, welke eenen berg deed springen, met eenen schoot, zoo dat het regter oog het gezicht verloor; maar het linker geen ander ongemak kreeg, dan dat twee kruidkorreltjes zich in het onderste gedeelte van het doorschynende hoornvlies vasthegten; het crystallyn wierd onduister, en kreeg eenen staar, in de gedaante van eene omgekeerde halvemaan, welker bolle

 zyde

zyde den geheelen *focus lentis* innam, tot volkomen drie vierde deelen van den oog-appel. Ik opereerde dit oog in het Hospitaal volgens de manier van St. Yves. Het cryſtallyn was zeer vaſt op de plaats, alwaar hetzelve ondoorſchynende was, maar voor een vierde gedeelte zagt, en wierd gemakkelyk neêrgedrukt; de lyder zag aanſtonds, en ziet nog wel.

6.

Een Boerenknegt, oud dertig jaaren, aan beide oogen blind, uit het Kerſpel *Munktorp* in *Weſtmanland*, kwam in 1756. in het Hospitaal. Na eene behoorlyke voorbereiding wierd de operatie gemaakt. Beide cryſtallyne lighamen wierden zeer zagt gevonden, en hadden de kleur van wey. Eerſt wierd het linker oog geopend; het ontbonde cryſtallyn vloeide uit ſyn kasje, maakte het waterægtig vogt troebel, gelyk ook het binnenſte van het oog. In deeze duiſterheid kon geen verdere proef op het kasje zelve genomen worden. De naalde wierd daar uit getrokken, en het oog verbonden. Ik wilde onderzoeken, of de geſteldheid van het regter oog beter was.

De naalde wierd in hetzelve gebragt, aanſtonds liep wederom ſoortgelyk weyagtig vogt of het ontbonde cryſtallyn daar uit. Het oog wierd troebel, en de naalde moeſt uit hetzelve gehaald worden, zonder dat men ſyn oogmerk be-

bereikt had. Op den arm wierd op nieuw eene aderlating verrigt. Op de oogen wierd het gewoone oog-water gelegd. Een mengſel, uit *Eau d'arquebuſade unc. iij. Spir. vin. Gall. unc. jß. liq. anod. min. Hoffm. dr. ij.*, wierd alle drie uuren op de compreſſen gegooten. Daar volgden geene toevallen op.

Op den vierden dag was ik nieuwsgierig, om in het duiſtere de compreſſen opteligten, en den toeſtand van de oogen te zien. Sy ſcheenen zeer zuiver, helder en zonder ontſteeking te zyn. Dewyl my dit onwaarſchynelyk voorkwam, wierd 'er meêr licht gemaakt, en men vondt toen waarlyk de oogen zoo zuiver, als of ſy nooit den ſtaar gehad hadden, of de operatie verrigt was. Sy wierden verbonden, en, zoo als te vooren, geduurende zeven dagen verzorgd, wanneer ſy volgens gewoonte aan het licht gewoon gemaakt wierden. Na verloop van veertien dagen verliet hy het Hospitaal.

Het voorſte gedeelte van het kasje van het cryſtallyn is in dit geval doorſchynende en niet verduiſtert geweeſt; het uitgeſtorte cryſtallyne vogt is van de opſlorpende vaten opgezoogen, en verdeeld. Verſcheide ſoortgelyke voorbeelden zouden konnen opgegeeven worden, doch geen een, welk in een' zoo korten tyd en zonder de minſte gevolgen gebeurt is.

7.

Een blind gebooren knegt, drie en veertig jaaren oud, van de Yzer-gietery *Oosterby* in Upland, kwam in het Hospitaal in 1758. De ſtaar had de kleur van kryt, was in de midden eenigzins ingedrukt, en had een en andere paerſche ſtreep aan de voorſte zyde.

De operatie wierd ondernomen, met eene zeer onzekere hoop van eenen gelukkigen uitgang, waar voor men by ſoortgelyke ſtaaren vreeſt.

Het linker oog wierd 't eerſt geopereerd. Het cryſtallyn was zoo hard, als de korſt van kaas (*), en wilde zonder eene ſterke drukking de naalde niet inlaaten, hetzelve was daarenboven groot, drukte de *processus ciliares*, het druivenvlies, en den regenboog, tegen de voorſte kamer, wanneer hetzelve door de naalde in beweeging gebragt wierd, of zoude neêrgedrukt

(*) Zoodanig eene hardheid is ook gevonden by den eerſten blind gebooren, waar van boven geſprooken is, maar vooral in dien, welke ouder in jaaren was. Deeze hardheid was zeer na aan been, of als een hard kraakbeen. De Hr. DAVIEL, die zich bekend gemaakt heeft door eene nieuwe manier om den ſtaar te geneezen, met het cryſtallyn uit het oog te neemen, heeft voor korten tyd aan de Koninglyke Sweedſche Academie der Weetenſchappen gezonden twee Waarneemingen, welke hem tot eer verſtrekken, en deeze operatie op eene aanmerkelyke wyze verryken: 1. heeft hy, by eene onzekere voorzegging, na ſyne eigen manier gelukkig geopereerd twee aan-

drukt worden. En, dewyl het cryſtallyn met deszelfs voorſte gedeelte voor de helft, als ware het, huisveſte in het agterſte gedeelte van den regenboog op den geheelen grond van het druivenvlies, kon deszelfs grootte en rondte duidelyk gezien worden door den regenboog aan den voorkant. Terwyl men moeite deed, om het cryſtallyn los te maaken, op te ligten, of neêr te drukken, wierd het *atramentum choroideum* losgemaakt, en verduiſterde het oog, als een bruin koffy-water, doch zonk ſchielyk wederom op den grond, zoo dat de operatie kon voortgezet worden. Of dit *atramentum* op de *uvea* zat, dan of de zydelyke deelen van het cryſtallyn zich vereenigt hadden met het netvlies onder de *apices proceſſuum ciliarium*, en onder de operatie het netvlies hadden opgeſcheurd, en het *atramentum* met zich gebragt hadden, kan ik niet zeggen met zekerheid.

Eindelyk gelukte het, het cryſtallyn neêr te druk-

aangewaſſen ſtaaren; 2. Heeft hy in het onderſte gedeelte van den regenboog gemaakt twee inſnydingen, om het cryſtallyn beeter uit het oog te neemen; 3. Het cryſtallyn been-agtig gevonden; en 4. Het vergenoegen gehad, dat de lyder, die een ſchilder was, ſyn gezicht weder kreeg, en in ſyn beroep kon voortgaan, ſchoon de regenboog zich niet volkomen in de rondte ſloot, of het vermogen had, om zich te openen en te ſluiten. Men kan hier van eene uitvoerige beſchryving vinden in de Verhandelingen van de genoemde Academie voor het jaar 1759.

drukken, en de oog-appel was helder. De lyder zag, en kon van blyſchap nauwelyks de traanen binnen houden. Ik wilde het regter oog onaangeroerd laaten, welk volkomen even eens, zoo niet met kwaader tekenen verzeld, was. Maar hy bad hertelyk, dat deeze hulp niet zoude uitgeſtelt worden, dewyl hy de operatie zeer dragelyk vondt.

De naalde wierd ingebragt, en ontmoette aanſtonds het harde, groote, en den regenboog drukkende, cryſtallyn, welkers grootte en beweeging tegen de naalde duidelyk gezien wierd door den regenboog. Na eenige beproevingen ging hetzelve los; het *Atramentum choroideæ* wierd niet gezien, maar het cryſtallyn drong zich zoo ſterk naar de voorſte kamer door den oog-appel, dat het te vreezen was, dat de rand van den regenboog zoude openberſten, en de ſtaar in de voorſte kamer van het oog komen.

Het wateragtig vogt, welk anders aanſtonds wechloopt, wanneer de naalde gebragt word agter de *zona ciliaris* in de agterſte kamer, kon hier niet uitkomen, dewyl het cryſtallyn te digt agter tegen den oog-appel geplaatſt was, daarom wierd de ſpanning des te zwaarer, dewyl het cryſtallyn minder ruimte had zich te beweegen.

Ik beſloot in haaſt, volgens de manier van den

Hr.

Hr. PETIT, het doorſchynende hoornvlies te openen, het wateragtig vogt te laaten wechlopen, en zoo het mogelyk was, het cryſtallyn te brengen door den oog-appel in de voorſte kamer, en vervolgens wech te neemen door de opening daar van: nauwelyks was het hoornvlies in deszelfs onderſte halfrondte geopend met het lancet, of het wateragtig vogt liep wech, het cryſtallyn wierd los, en zakte naar agteren onder het glasagtig vogt met eene geringe hulp van de naalde, welke intuſſchen wech genomen was, doch op nieuw ingebragt wierd. Dus was ook dit oog helder.

De lyder wierd verbonden en opgepaſt op de gewoone manier, daar openbaarden zich geene zwaare toevallen, zelfs niet de geringſte ontſteeking op het wit van het oog.

Na verloop van zes dagen wierden de oogen geopend, en in eene donkere plaats onderzogt; $\frac{1}{4}$ gedeelte van beide neêrgedrukte cryſtallyne lighamen ſcheen half omgekeerd tegen de onderſte kanten van de oog-appelen. Het overige was helder. De *Strabismus* en trillingen der oogen beletten hem, de voorwerpen aanſtonds duidelyk te zien; want, wanneer hy naar den grond wilde zien, zag hy naar het dak, en, als hy meende regt uit te zien, zag hy naar de zyden. Hy kende de voorwerpen ook niet aanſtonds op het gezicht, 't geen voor hem ongewoon was, maar

de

de groote deelen moeſt hy leeren, door dezelven aan te raaken.

Eindelyk na verloop van drie weeken, begon hy te zien, en wel te onderſcheiden 't geen hen voorgeſteld wierd. De opſtaande kanten van de ſtaaren ſmolten wech en verminderden.

8.

De broeder van den voorigen lyder, een ſmid, agt- en veertig jaaren oud, van dezelfde Yzergietery, was insgelyks blind. Het linker oog was voor twee jaaren door zinkingen opgezwollen, en wederom ſamengevallen; in het regter was een ſtaar, en hetzelve was ook ingezakt.

De operatie wierd ondernomen. Het cryſtallyn had geene gelyke hardheid, maar brak in ſtukken, die, het een na het ander, moeſten neêrgedrukt worden. De oogappel bleef helder, het oog wierd verbonden, en op de gewoone wyze verzorgt. Den volgenden nagt moeſt hy drie of vier reiſen braaken, doch dit toeval bedaarde; hy klaagde vervolgens over eene aanhoudende pyn in het oog geduurende veertien dagen.

Op den zesden dag na de operatie maakte ik het oog blood, om het zelve te bevryden van het ſcherpe ſlymerige vogt, welk zich 't meeſt

by

by deeze toevallen verzamelt, en om den toeſtand van den oog-appel te zien. Deeze was duiſter, maar niet zeer veel, en ſterk verwyderd, als in de *mydriaſis*, zynde buiten ſtaat, om zich door de ſtraalen van het licht ſamen te trekken.

Hy zag niet 't allerminſte. Het oog wierd verbonden, en behandeld als te vooren, nog drie dagen. Daarna wierd een compres los voor de oogen gehangen met een groen doekje voor het voorhoofd, op dat het licht langzamerhand het netvlies en de zenuwen van den regenboog zoude konnen aandoen, en maaken, dat de deelen zich ſamentrokken. In de derde week was alles even eens geſteld, behalven dat de pyn verminderde, of veranderde in eene ongemakkelykheid, meeſt in de oogleden.

Het oog zag even eens uit, als in den helderen drop (*gutta ſerena*) of zwarten ſtaar, met eene donker groene kleur in het glasagtige vogt. Hy keerde ſyn gezicht tegen eene ſterke zonnen-ſchyn, zonder eenig licht of ſchynſel te zien, en zonder eene verandering in den regenboog. De ſlagader aan den ſlaap van het hoofd (*arteria temporalis*) wierd geopend, en kort daarna eene ader op den voet, terwyl in tuſſchen, en na vereiſch der zaaken, buikzuiverende middelen gegeeven wierden.

In de vyfde week begon hy het daglicht te on-

onderſcheiden, en kort daar na ſyne handen, enz.: de oogappel wierd van tyd tot tyd kleiner, en hy verliet het Hoſpitaal. Voor korten tyd ben ik door den Heelmeeſter STENMAN in eenen brief onderregt, dat ook deeze man de voorwerpen zien, en zonder hulp gaan kan, 't geen aangenaam was, en de verwagting na de operatie ver overtrof.

Men zoude nog drie ſoortgelyke gevallen van lyders, die in het Hoſpitaal van den ſtaar geneezen zyn, konnen bybrengen. Een oud man uit *Nya Kopparbergs Laen*; een oude Schipper uit deeze Stad, en eene oude vrouw uit het Kerſpel *Faſta* in *Roslagen*, welke na de operatie eenig, doch zwak, gezicht wederkreeg, uit hoofde van de genoemde omſtandigheden.

9.

Een man van aanzien, uit de Yzer-gietery *Loefſta* in Upland, vyf- en zeſtig jaaren oud, hebbende eenen ſtaar, zederd drie jaaren, op beide oogen, kwam in 1758. in het Hoſpitaal, om ſyn gezicht weder te krygen. De ſtaaren zagen 'er beeter uit, hadden eene ligt-geele kleur, ſtonden eenigzins rond naar vooren, en tamelyk ver af van de *uvea*. De regter ſtaar had eene kleine ſtreep, waar uit men ontdekte, dat dezelve vaſt zat aan een gedeelte van de *proceſſus ciliares*, of dat eenig vat in het voorſte gedeelte van het kasje van het cryſtallyn verſtopt was.

Na dat het lighaam behoorlyk voorbereid was,
wierd

wierd eerst het linker oog geopereerd. Dit geschiede schielyk en gelukkig; het crystallyn wierd neêrgedrukt, het oog wierd helder en hy zag myn aangezicht. Het crystallyn in het regter oog wierd even gemakkelyk neergedrukt; maar hetzelve wilde niet blyven op de bestemde plaats: dit toonde duidelyk, dat het vast hong aan een' kleinen maar taayen draad, doch alzoo deeze van boven kwam, liet het crystallyn zich ook gemakkelyker boven dan onder het glasagtig lighaam brengen. Ik moest daar mede ophouden, en hetzelve laaten boven op het glasagtig lighaam, waar door de oogappel helder wierd. De oogen wierden verbonden.

Den agtsten dag wierd het verband afgenomen. Het linker oog was gezond; in het regter wierd gezien, hoe het crystallyn naar vooren kwam, en dat hetzelve schielyk zoude neêrzakken. Op den tienden dag, wanneer de lyder reeds eenige dagen zeer goed had gezien, wierd het crystallyn in het regter oog neêrgezakt gevonden, van de eene naar de andere zyde zich beweegende aan den beschreeven kleinen draad. Na verloop van eenige dagen begon dit hangende crystallyn kleiner te worden, zoo dat de lyder met dit oog de voorwerpen zag schuinsch en aan de zyden van den verminderenden staar. Ik wilde derhalven syne verandering afwagten, en niet op nieuw beproeven, om met de naalde den draad los te maaken, en den staar neêr te drukken.

In

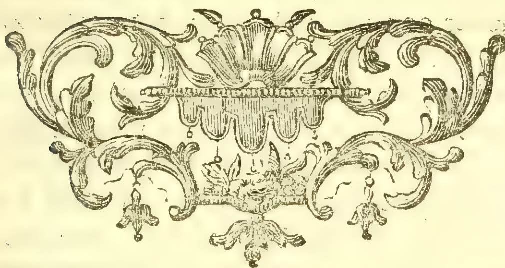
In het begin van de derde week kreeg de lyder een ontſtooken gezwelletje op het bovenſte ooglid. Dit wierd verzorgt met de vereiſchte middelen, tot verettering gebragt, en ſchielyk geneezen, maar terwyl daar op een klein papje van ſaffraan gelegd wierd, bondt de zieke dit papje wat ſterk tegen het oog, en had daar van het verlangde voordeel, dat op eenen nagt de draad afbrak, de ſtaar neêrzakte, en zich zoo wel op den grond van de agterſte kamer van het oog plaatſte, dat men den volgenden morgen den oogappel zeer helder vondt, en geen het minſte teken van het cryſtallyn of den ſtaar zien kon.

Hy reisde naar huis, met een zoo volkomen gezicht, als hy anders na ſyne jaaren kon hebben. Den 24. November laatſtleden, bedankte hy my met eenen eigenhandigen brief, prees God, en wenſchte het Hoſpitaal veel voorſpoed.

Aanmerking.

Van een groot getal lyders, die den ſtaar hadden, in het Hoſpitaal gekomen zyn, en de operatie ondergaan hebben, heb ik gevonden, gelyk dit ook van andere Schryvers aangetekend is, dat, wanneer de ſtaaren veroorzaakt zyn door aanhoudende pynen en zinkingen op het hoofd (*Cephalæa Rheumatica*), als het aangezicht daar by was hoog-rood, met puiſten bezet,

zet, meêr of min met de *gutta rosacea* aangedaan, de slagaderen aan de slaapen van het hoofd opgezet waren, boven de huid uitpuilden, en duidelyk klopten, de lyders als dan ook na de operatie zwaarer toevallen gehad hebben, dan doorgaans gewoonlyk is, gelyk pyn in het hoofd en de oogen, eene opzwelling van de *adnata*, welke door inkervingen moest worden wechgenomen, eene traaning, en ontsteeking der binnenste vliesen, de *uvea* en *choroidea*; eene verzweering binnen in het oog, een lang gemis van het gezicht, of verlooren hoop van hetzelve weder te krygen, hoewel de staaren door de operatie schielyk en gelukkig waren neêrgedrukt.

XVII.

Hypopion.

Een Etter-oog.

In- en uitwendige oorzaaken geeven daar toe aanleiding. De eerſte zyn erger, en doorgaans ongeneeslyk met het verlies van het oog; de laatſte zeer wiſſelvallig zoo voor het gezicht, als voor het oog.

I.

Een arme boer uit het Kerſpel *Ekeby* in *Roſlagen*, zes- en veertig jaaren oud, kwam in 1751. in het Hoſpitaal. Hy was blind aan beide oogen: het linker oog was vol etter; het regter zwaar ontſtooken, duiſter en byna met eene *chemoſis* aangedaan. Dit ongemak was een gevolg van eene zwaare hoofdpyn, die vier jaaren lang geduurd, en zich meêr en meêr op de oogen bepaald had. Hy was kragteloos en altyd koortſig, zoo dat 'er weinig hoop was, om hem te helpen. Verkoelende, bloed- en buikzuiverende middelen, wierden, na vereiſch der omſtandigheden gebruikt. De koorts verminderde en hield op; een ſeton wierd vervolgens in den nek gezet.

De

De vergaderde etter in het linker oog wierd ontlast door eene opening in het hoornvlies; het oog viel te samen, na dat de overige vogten wech geloopen waren. De etter in het regter had zich, onaangezien de aflydende middelen naarstig gebruikt waren, na dat de lyder veertien dagen in het hospitaal geweest was, verzameld tot op de halve hoogte van den oogappel. Het oog was te veel ontstooken, om eene opening in het hoornvlies te maaken.

De *adnata*, welke, by synen aankomst, dik en rood was, wierd in den beginne wech genomen; doch, dewyl ook dit niet hielp, bleek het duidelyk, dat de ontsteeking haare voornaamste zitplaats had in de *choroidea*, *uvea* en *sclerotica*, en dat het oog te nauwernood zoude konnen gered worden. Een mengsel uit *Ung. de tutia. unc. ß. axungiæ viperin. r. dr. j. pulv. camphoræ gr. ij.* wierd gegeeven, om 's morgens en 's avonds gewreeven te worden in de hoeken van het oog; daar over wierd gelegd een zakje met verdeelende hoofdkruiden (*species cephalicæ*). Hy verlangde naar huis, en reisde wech met eenen anderen boer uit het Kerspel *Alunda*, die op beide oogen eenen staar gehad, doch door de operatie zyn gezicht wederom had gekreegen.

2.

Een arme Boer uit de Provincie *Jönköping* was van den staar geopereerd in het Hospitaal in

1755. Het linker oog was gelukkig geneezen; maar in het regter was de ſtaar week, vaſt gegroeit, en ongemakkelyk neêr te drukken. Na verloop van zes dagen verzamelden zich de door de operatie verdeelde en neêrgedrukte deelen van den ſtaar, even of ſy niet waren aangeraakt, tot een blyk, dat het voorſte gedeelte van het kasje van het cryſtallyn niet vernietigd was. Dewyl eene ontſteeking daar by kwam, wilde ik den tyd verkorten, en op den veertienden dag hem voor de tweede reis opereeren.

Zoodra de naalde kwam tegen het cryſtallyn, en de punt gekeerd wierd naar het voorſte gedeelte van deszelfs kasje, wierd de ſtaar gemakkelyk genoeg neêrgedrukt; maar een dikke bloed-rook klom op, welke met der haaſt beiden de holligheden van het oog vulde. De naalde wierd te rug gehaalt, en over het oog geſlaagen een mengſel van twee oncen wyn-azyn en een once franſchen brandewyn. Verſcheide verdeelende middelen wierden te vergeefs gebruikt; daar kwam by eene ontſteeking, en na verloop van veertien dagen eene verettering. De etter wierd ontlaſt, doch het oog viel te ſamen en genas. Indien het bloed aanſtonds door eene opening in het hoorn-vlies ontlaſt was, zoude het oog hebben konnen behouden worden.

3.

Een afgedankte sloeproeijer, zeven- en veertig jaaren oud, kwam in het Hospitaal in 1758. Eene maand te vooren was een scherp lighaam in het linker oog gevallen, midden op den oogappel. Syn geheele oog was nu in volle zweering, zoo dat de oogbol zelve eens zoo groot was, dan de gezonde; het doorschynende hoornvlies puilde als een blaas vol etter voor uit.

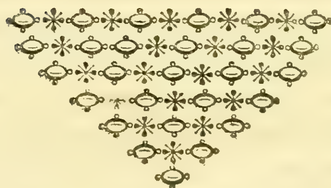
Na eene toebereiding en weekmaaking van het oog door middel van kruim van tarwen brood met saffraan en melk, wierd de onderste halfrondte van het hoornvlies geopend: twee of drie droppelen etter kwamen te voorschyn, waar door het oog niet het allerminste slonk, een goud lepeltje wierd door den oogappel tegen het crystallyn en glasagtig lighaam aangebragt met hoop, om de etter ontlasting te bezorgen, maar 'er wierd geen etter gevonden. De genoemde pap wierd vermengt met de *mucil. sem. cydon.* en kampher geduurende drie weeken: het oog bleef in denzelfden toestand, zonder zweering.

Ik vreesde, dat het oog kankeragtig zoude worden. De opening in het hoornvlies was geslooten; de pyn door de prikkeling van het vreemde lighaam had in dit geval niet verwekt

eenige verzweering, maar alleenlyk eene zwelling van alle de vliesen van het oog; ik dagt daarna, dat het geheele oog moest geopend worden, en dat men de lugt moest laaten inkomen, om de verzweering te bevorderen.

Het oog wierd kruiswyze geopend met een steeviger lancet; het crystallyn en glasagtig ligchaam liepen wech, de pap wierd verder aangelegd; het oog was in de volgende dagen voor de helft samen gevallen, en tot eene goede verettering gekomen. De verzweering wierd verbonden met *balf. Fioraventi*, *vitell. ovi en mel rosarum.* De pyn ging wech, en de verzweering wierd geneezen in twaalf dagen.

XVIII.

XVIII.

Hæmalops.

Een bloed-oog.

Het geval, in het tweede nommer van het voorgaande artykel, was een bloed-oog, van eene uitwendige oorzaak ontſtaan, en van een kwaad gevolg. Daarentegen heb ik na de operatie van den ſtaar; wanneer die door andere, of door my zelve, verrigt was, verſcheide reiſen bloed in het oog uitgeſtort gezien zonder zwaare gevolgen. Een eenig geval kan genoegzaam toonen, hoe het daar mede gaat.

Eene boeren-meid uit het Kerſpel *Munktorp* in *Weſtmanland*, vier- en twintig jaaren oud, gezond en bloedryk, had een' ſtaar op beide oogen, en kwam in 1756. in het Hoſpitaal. Na eene voorafgaande bereiding en aderlating wierd de operatie verrigt.

Het regter oog wierd 't eerſt onder handen genomen: de naalde wierd op de gewoone wyze ingebragt; zoodra dezelve tot aan het cryſtallyn kwam, klom aanſtonds een dikke bloed-rook op, even gelyk men het bloed ziet komen uit

eene ader, wanneer het deel in het water gehouden word: in de grootste haast, en terwyl het crystallyn nog kon gezien worden, gelukte het, dat hetzelve met de naalde gevat, en zonder hinder neêrgedrukt wierd tot onder het glasagtig lighaam. Aanstonds wierd de naalde uitgehaald, wanneer het bloed reeds voor de helft de voorste kamer van het oog vulde; het oog wierd verbonden met compressen, gedoopt in twee deelen lauw water, en wyn-azyn benevens fransche brandewyn van elk een deel, 't geen om het andere uur veranderd wierd. Het andere oog wierd onaangeroert gelaaten tot op eenen anderen dag. Den volgenden dag wierd het ooglid opgeligt, om te zien, hoe het oog ware; het bloed was wech en het oog helder, maar een weinig ontstooken in de *adnata* rondom de opening.

Na verloop van agt dagen wierd het linker oog geopereerd; een soortgelyke bloed-rook vertoonde zich, en belette, dat de staar behoorlyk kon neêrgedrukt worden; in hoope, dat het even eens gaan zoude met het verdeelen van het bloed, gelyk by het regter oog, wierd hetzelve verbonden met denzelfden omslag en op dezelfde wyze.

Den volgenden dag wilde ik wederom den toestand onderzoeken, en opende het ooglid. De *adnata* was nog ontstooken, de helft van de voorste kamer gevuld met bloed, welk

welk pyn veroorzaakte. Gelyke deelen Franſchen wyn en water wierden tuſſchen het ooglid gedaan. Eene Aderlating op den arm, eene ſtrenge levensregeling, en verkoelende amandelmelken wierden tot hulp genomen. Veertien dagen gingen voorby zonder verligting; de roodheid van het oog verdween eindelyk, maar het bloed lag op den grond van de voorſte kamer onverdeeld; het cryſtallyn of de ſtaar zat nog in ſyn kasje, maar verdeelt in twee deelen.

In de vierde week begon het bloed wit te worden, als etter, hetzelve wierd dunner en verdeeld. Sy zag zeer wel uit het regter oog, en dewyl ik voorzeker geloofde, dat de *Choroidea* en *uvea* hadden ongewoone bloedvaten op de plaats, alwaar de naalde moeſt ingebragt worden, dewyl deeze bloedſtortingen zonder het minſte geweld of beproeving waren ontſtaan, raadde ik haar vergenoegt te zyn met het gezicht uit een oog, en naar huis te keeren.

****************:***************

XIX.

Polypus Narium.

Een vleesch-gewas in den neus.

I.

Een jong ſtudent uit *Gottland* zogt hulp tegen een' *Polypus* in beide de neusgaaten, en kwam alhier in 1755. De benedenſte deelen van de neusbeentjes, en de neusvleugels waren ſterk uitgezet. De neusgaten waren volkomen geſlooten, en door dezelven kon geen lugt noch naar vooren noch naar agteren gaan. Eene langduurige hoofdpyn, die als nog aanhield, had deeze uitwaſſen veroorzaakt; derzelver buitenſte deelen waren vlieſig, en met ſlym opgevuld; de agterſte deelen waren integendeel vleeſchagtig, vaſt, en dezelven ſcheenen verſcheide vereenigingen met het ſnotvlies op het *os ſpongioſum inferius*, de *laminæ ethmoidales* en *vomer*, te hebben.

Eene aderlating wierd agt dagen voor de operatie in het werk geſteld, en in deeze dagen eene buikzuivering, benevens eene verkoelende levensregeling, gebruikt.

De

De regte polypus-tang wierd horizontaal tegen het vleeſchgewas in het linker neus-gat gebragt; na dat het voorſte gedeelte daar van gevat, vaſtgedrukt, en omgedraaid was, viel het vleeſchgewas in een, en gaf een weinig ſlymerig water van zich: de overgebleeve vlieſen wierden voorzigtig met de tang uitgedraaid, te voorſchyn gebragt, en afgebonden, waar door een vaſt gedeelte ter lengtte van eenen halven duim wech genomen wierd.

Het neusgat was nog even eens gevult; het ligbaam of de buik van het vleeſchgewas was nog niet aangeraakt; met de tang kon het niet gevat worden; ik beproefde derhalven, dan met eene borſt-ſonde, dan met andere bekwaame werktuigen, om deszelfs vaſthegtingen tuſſchen het bovengenoemde been los te maaken. Dit lukte eindelyk na dikwils herhaalde pogingen, zoo dat de lyder ten laatſten met eene groote quantiteit bloed, door den neus en mond, het geheele gewas met ſtukken kwyt raakte. Het werk moeſt dikwils geſtaakt worden, om het bloed te ſtuiten, 't geen geſchiede met het inſpuiten van warmen wyn-azyn.

Het regter neusgat kon in agt dagen niet aangeroert worden: de operatie trof aldaar dezelfde moeyelykheden aan, maar wierd eindelyk met ſoortgelyke middelen volbragt. Aluin-water en rooſen-honig wierden gebruikt, om daar mede met penſeelen de rauwe deelen in den neus

aan

aan te raaken: de lugt kon gemakkelyk door beide neusgaten gehaald worden; de lyder was voor het overige gezond en vergenoegd, maar kon voor ſyne terug reiſe de hoofdpyn niet overwinnen.

Na verloop van anderhalf jaar, in het begin namentlyk van het jaar 1757, kwam hy wederom hier in Stokholm: het linker neusgat was volkomen vry en ledig; maar het regter even eens geſlooten door een *ſarcoma polypoſum*, als by de eerſte operatie. Hy wilde graag nog eens ondergaan de moeyelyke behandeling, om daar van volkomen bevryd te worden.

Na eene voorbereiding van agt dagen wierd met de tang een dik en vleeſchig ſtuk ter breette van een' duim wechgenomen. Het overige was niet aan te raaken, en wilde niet volgen. Wederom wierd de borſt-ſonde met andere inſtrumenten gebruikt om hetzelve los te maaken. Ik bemerkte welhaaſt, dat het been aangedaan en los was, en dat hetzelve moeſt wech genomen worden. Zoo dra de bloedſtorting ophield, wierd een zilver pypje in den neus gebragt tegen de vaſthegting van het vleeſchgewas, en door hetzelve eene ſonde met fein plukzel aan het bovenſte gedeelte, gedoopt in *butyrum Antimonii*. Dit geſchiede twee of drie reiſen, terwyl het pypje tegen verſcheide plaatſen gebragt wierd. De lyder klaagde ongemeen ſterk daar over. Naderhand wierd 'er warme

melk

melk met roofen-water en *mucilago feminum lini* ingefpooten. In de volgende dagen vielen de rooven af; het *os fpongiofum fuperius* en andere beenfchilfers vielen wech.

Veertien dagen verlopen zynde, was de hoofdpyn verminderd; de ontlafting uit den neus gestuit, de neus zelve zuiver, en de lyder gereed, om naar huis te reifen.

2.

Een jong meisje uit *Roflagen* kwam in 1755. in het Hospitaal; fy had foortgelyke vleeschgewaffen in beide neusgaten; als in het voorgaande geval befchreeven zyn. Behalven de zwelling der neusbeentjes, en van het kraakbeenig gedeelte van den neus, waren de *canales nafales* in dit geval verftopt; zoo dat de traanzakken door de traanftippen met den vinger konden uitgedrukt worden. De neus was niet geheel en al gefloten; het voorfte gedeelte van den linker *polypus* was zoo groot als een caftanie; de regter een weinig minder. Beide hadden fy eene vleefch-kleur en waren vaft, derzelver dikte belette my met zekerheid te konnen bepaalen derzelver vafthegting; maar uit hoofde van de toefluiting der *canales nafales*, geloofde ik, dat fy voornamentlyk hunnen oorfprong namen van het *os fpongiofum inferius*, het middenfchot der neus en het verhemelte.

Sy

Sy konden van weegen hunne dikte niet gevat worden met de tang; en wierden derhalven met groote haakjes, welke men by het ontleden gebruikt, naar vooren gehaalt; met een ligatuur verder te voorſchyn gebragt, en eindelyk met eene regte tang uitgedraaid. De bloedſtorting was ſterk en wierd geſtuit met warmen azyn. Het vleeſchgewas in het linker neusgat was afgedraaid niet ver van ſyne vaſthegting; van daar gebeurde het, dat hetzelve binnen agt dagen oogenſchynelyk opgroeide. Door een pypje van geel koper wierd, twee of drie maalen, het *butyrum antimonii* daar opgebragt; groote ſtukken van het ſlymvlies wierden van het vleeſchgewas afgebeeten, en eindelyk viel een gedeelte van het *os ſpongioſum inferius* wech. Aluin-water met rooſen-honig wierden gebruikt om de wonde te geneezen; de uitzetting der traan-zakken (*herniæ lacrymales*) verdween, en de traanen kreegen den natuurlyken loop weder.

Zouden zoodanige harde en vleeſchige *polypi* niet altyd hebben eene beenbederving tot oorſprong? dewyl deeze en veele bekende handelwyzen nooit afgeloopen zyn met eene beſtendige genezing, dan wanneer het been te vooren afgeſchilferd was; daar in tegendeel de *polypi membranaceo-pituitoſi* noch by de uittrekking bloeden, noch naderhand zoo gemakkelyk wederom aangroeijen.

3.

Eene meid uit Ooſt-Gotland, zes en twintig jaaren oud, kwam in het Hoſpitaal in den zomer van 1758. De neus was zeer ſterk gezwollen, gevuld met polypeuſe gewaſſen, ligt-geel van kleur, en vaſt op het aanraaken. Derzelver onderſte deelen waren zoo groot en rond, dat de tang niet voorby dezelven kon gebragt worden; ik moeſt derhalven met haaken en een ligatuur dezelven uittrekken, zoo dat de tang plaats kreeg, en kon vatten: met de noodige draajingen, en nieuwe ligatuuren, wierd een zeer groot vleeſchgewas te voorſchyn gebragt, eerſt uit het linker neusgat, vervolgens een ander op dezelfde wyze uit het regter. Geen droppel bloed vertoonde zich. De neusgaten zakten in tot de natuurlyke wytte, en bleeven ledig. De neus wierd beſtreeken met rooden Franſchen wyn en een poeder van Myrrhe. Na veertien dagen verliet ſy het Hoſpitaal volkomen gezond, en trok wech.

Aanmerking.

De *Polypi* konnen dus gebragt worden tot de drie volgende hoofd-ſoorten. 1. *Carnei* of de waare *Sarcomata*. Deeze konnen zyn van beter of ſlegter aart, met of zonder beenbederving; het ſnot-vlies word dan veranderd in een ſpons- of vleeſchagtig weezen, welk vervolgens opgroeid, en de neusgaten ſluit. 2. *Membranacei*; wanneer het genoemde klieragtige vlies, welk

den

den neus, en de beenderen van het verhemelte inwendig bekleed, door opgehoopte ſlym zwelt, in dikte toeneemt, naar agteren tot in de keel, en naar vooren tot buiten de neusgaten tot eene ongelyke gedaante, vaſtheid en grootte, uitgezet word. 3. *Humorales* of *ſeroſi*, gelyk de laatſt aangehaalde. Deeze ſpruiten voort van ſtilſtaand en opgehoopt *ſerum*, in de holligheden en *cellulæ* der beenderen, die zich in de neus openen, en welk altyd van het bloed word afgezonderd: ſy neemen vervolgens in grootte toe door de aankleeving der *pituita ſeroſa*, welke tegen gewoonte in groote quantiteit te voorſchyn komt op de plaatſen, die door deeze vreemde lighamen gedrukt en geprikkeld worden. Ik geloof niet, dat eenig bloedvat voedzel aan dezelven verſchaft, dewyl, by het uitdraaijen uit den neus, geen enkelde droppel bloed zich vertoont; daar in tegendeel de twee eerſte zoo ſterk bloeden, dat men op eene reis de operatie niet wel kan volbrengen. In kleur en vaſtigheid komen ſy volkomen overeen met de ſlymproppen, die in het hart gevonden worden, en het ſchynt, dat, gelyk de ſlymproppen van het hart rondom de *trabes ventriculorum* geſlingerd zyn, zoo ook deeze los hangen tuſſchen de *oſſa anfractuoſa narium* en in derzelver holligheden.

X X.

Uvula relaxata.

Eene verlenging van het lelletje in de Keel.

Het lelletje word in het algemeen gezegt verlengd te zyn; 1. wanneer hetzelve alleen, of met de amandelen en keel te ſamen ontſtooken, droog word, in grootte toeneemt, neêrhangt op den wortel van de tong tot in de keel, en aldaar ongemak veroorzaakt. 2. Als hetzelve na verſcheide kwaalyk verdeelde ontſteekingen, droog, dik en langer word, rood blyft, geduurig prikkeld, om te ſlikken, en dit te gelyk verhinderd. 3. Indien dit deel door eene aanhoudende inademing van koude lugt, op lange winter-reiſen, te gelyk met het weeke verhemelte verkoud en verſlapt word. 4. Als het na langduurige koude zinkingen in den mond en keel insgelyks de afgeſcheide ſlym aanneemt, en daar door verſlapt, ja dikwils driemaal grooter word.

De twee eerſte gevallen laaten zich door verwarmende, verdeelende, verſterkende en ſamentrekkende middelen geneezen; maar de twee

laatſte zeer bezwaarlyk, zonder een gedeelte van het lelletje af te ſnyden.

I.

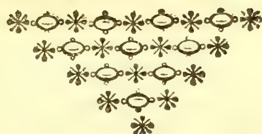
In 1754. deed zich een Burger op uit de ſtad *Uleo*, met dit ongemak. Zederd drie jaaren had het lelletje by hem in de keel gehangen, en groot ongemak veroorzaakt. 's Zomers was dit ongemak hem dragelyker geweeſt, dan 's winters. Allerhande middelen waren vrugteloos gebruikt. Het lelletje was nu nog dik, bleekrood, en eens zoo lang, dan het behoorde te zyn. Hy was te vreeden, hetzelve te laaten afknippen. De man wierd gezet op een ſtoel tegen over den dag; een helper hield den mond open, en drukte de tong neder met een ſpatel. Het lelletje wierd van agteren gevat met een haakje, en te gelyk met eene regte ſchaar midden door geſneeden. Een of twee droppelen bloed kwamen te voorſchyn, de keel wierd dikwils geſpoelt met *oxymel ſimplex*; hy genas na drie of vier dagen, en bleef in het vervolg van dit ongemak bevryd.

2.

De Kamerdienaar van een voornaam Heer had in 1754. hetzelfde ongemak. Hy kon niet beſluiten, om het lelletje te laaten afknippen, en daarom moeſten eerſt allerhande middelen beproefd worden, als ſpaanſche vlieg-

pleiſters

pleisters op de schouders, samentrekkende gorgeldranken; het sap van de vrugten van de sledoorn, en de vrugten van de *berberis*, zelfs wierd de *lapis infernalis* eenige reisen daar tegen gehouden, zoo egter, dat het deel daarna met water wederom wierd afgespoelt; doch alles was vrugteloos. Dit kon ook niets baaten, om dat het lelletje driemaal zoo lang, als natuurlyk, bloed en gevoelloos, zonder prikkelbaarheid, was. Na dat hy zich lang bedagt had, wierden twee derde deelen met eene schaar afgeknipt, 't geen gemakkelyk in het werk gesteld wierd, zonder dat men eenen droppel bloed zag. De lyder gebruikte, om te gorgelen, *oxymel simplex* met den *Syrupus berberum*; en daar mede was dit langduurig ongemak volkomen geneezen.

X X I.

Caries maxillæ inferioris.

Eene Beenbederving in de onderſte Kaak.

De ſcherpe vogten in ons lighaam, welke heete zinkingen en ophoopingen van bloed in het een of ander deel verwekken, krygen dikwils binnen korten tyd eene onbegrypelyke invreetende kragt, zoo dat ſy, voornamentlyk als men dezelven met prikkelende middelen naar de eene of andere plaats trekt, ſchielyk, als het ſterkſte brandmiddel (*cauſticum potentiale*), aantaſten en vernietigen zoo wel de weeke als de vaſte deelen. De volgende voorbeelden konnen daar van ten bewyze verſtrekken.

I.

Van Joh. Guſtaf. Acrel.

In 1753. kwam in het Hoſpitaal een Broekenmaakers Knegt. De onderſte kaak was aan de regter zyde tot op het midden los van het overige gedeelte; de tanden lagen ſchuins naar vooren en over elkander. Eene ſphaceleuſe ſtoffe en ſtank kwam uit het gebrek. Hy was drie dagen zeer zwaar met tandpyn geplaagt geweeſt, wel-

welke hy met *oleum destillatum juniperi* had willen ſtillen, maar tot ſyn ongeluk wierd hy geſtort in den kwaaden toeſtand, waar in hy zich nu bevondt. De mond wierd geſpoelt met het volgende middel. ℞. *Infuſi Fol. ſalviæ aquoſi unc. viij., vini rub. Gall. unc. ij. Tinct. Myrrhæ dr. ij.* Buiten op de kaak wierden gelegd zakjes met ontbindende aromatieke kruiden, gekookt in wyn en azyn.

Na drie dagen, of na zes, na het begin der ziekte, wierden zes loſſe tanden wechgenomen, en iets meêr, dan het middenſte gedeelte van de kaak, welk los was van alle deelen, waar mede het anders vereenigt is; de wonde wierd verbonden met rooden Franſchen wyn en rooſen-honig, tot gelyke deelen, door eene zagte kooking tot de dikte van eene zalf gebragt. De geneezing volgde ſpoedig, want na drie weeken was de holligheid in de kaak gevuld met vleeſch, en toegeloopen, zoo dat hy het Hoſpitaal verliet.

2.

Van Joh. Guſtaf. Acrel.

Een Student kreeg in 1756. tandpyn in twee der onderſte kiezen aan de regter zyde; raad gevraagd hebbende, leide hy daar over een lapje, gedoopd in brandewyn met gember. De pyn wierd daar van zwaarer; maar in hoop van eenen goeden uitſlag was hy ongemeen geduldig. Vier en twintig uuren verliepen, en hy be-

bemerkte wezenlyk verzagting, maar te gelyk eene zwaarte, en doofheid in de kaak, onder de pynelyke kiezen; vier derzelven waren los, welke ik met een klein tangetje uittrok, bemerkende te gelyk, dat derzelver wortels waggelden in de kasjes, en naar binnen en buiten met een gedeelte van de kaak bewoogen wierden. De tanden wechgenomen zynde, wierd de bloote kaak duidelyk gezien. Het tandvleesch wierd geopend, en een gedeelte met vier kasjes, en de helft van de breette der kaak opgeligt en wechgenomen. Vervolgens wierd de wonde geneezen in korten tyd met dezelfde middelen, die in het voorgaande geval aangehaald zyn.

3.

Van Christ. J. Ramström.

Een arm Student, uit het Landschap *Oostgöta*, vyf en twintig jaaren oud, kwam in 1758. in het Hospitaal. De onderste kaak was aan de regter zyde in het midden gezwollen tot de grootte van een' middelmaatigen Renet-appel; grootendeels buiten uit de kaak, voor het overige binnen in den mond; de tanden waren los en waggelden. Voor twee jaaren had eene zwaare tandpyn deeze zwelling in de kaak nagelaaten. Vervolgens had dezelve zich eenige reisen tot eene verzweering gezet, maar was nooit volkomen daar toe gekomen. De zwelling was nu zoo hard, als been, en bestondt waarlyk uit het buitenste deel van

de

de kaak, waar tegen het binnenste uitmaakte een kleiner halfrond onder de tong. Het bovenste deel, welk kwam tot aan de kasjes der tanden, was ook in de rondte hooger, en bedekt met het klieragtig vlies van den mond en het tandvleesch. Het ongemak was dus een winddoorn, waar van de oorzaak onbekend, en de geneezing moeyelyk was. De lyder voorbereid zynde, wierden eerst alle losse tanden wechgenomen, boven het gezwel; vervolgens wierd het gezwel van de tandkasjes doorgesneeden of doorgebrooken, gelyk ook het tandvleesch los gemaakt wierd. De holligheid van het gezwel was evenredig aan de grootte, en bevatte een bruin stinkend vogt. Gloeyende yzers wierden op alle kanten binnen in dit gezwel gezet; en de holligheid met droog pluksel gevuld. Dit pluksel wierd den vierden dag daar uit gehaald; en nieuw, bevogtigd met *Balsam. Fioraventi unc. ij. Tinct. Aloës unc.* ß., daar in gebragt. Op den negenden dag wierden de brandyzers wederom gebruikt, de holligheid met pluksel gevult, en op dezelfde wyze verbonden. Groote beenschilfers gingen los, en wierden vooral uit den grond en van den binnenkant genomen: de buitenste beenlaag was met opgewasschen vleesch bezet, welk by het branden afviel, en kleine beenschilfers met zich nam; maar het vleesch groeide schielyk wederom aan, en vereenigde zich met het overige vleesch, dat van alle zyden opkwam. Het gezwel was tot $\frac{3}{4}$ deelen verminderd en geneezen, wanneer hy, na zes weeken, het Hospitaal verliet.

X X I I.

Caries maxillæ ſuperioris.

Eene beenbederving in de bovenſte kaak.

Eene vrouw, in Stockholm woonende, zes en veertig jaaren oud, gewoon aan ſterken arbeid, kwam in 1757. in het Hoſpitaal. De regter kaak was rood, hard, gezwollen, het ooglid *œdemateus* en geſlooten. Een ſcherp ſtinkend vogt liep uit het regter neusgat; drie kiezen waren los; het tandvleeſch was week en ſponsagtig; de regter zyde van het verhemelte rood en ontſtooken.

Na tandpyn, die niet geacht was, had dit ongemak, in eenige maanden, zoodanig toegenomen; eene ondragelyke hoofdpyn, en onvermogen om eenig vaſt voedſel te kauwen, dewyl haar dagt, dat de bovenſte kaak daar by als waggelde, noodzaakten haar eindelyk hulp te zoeken. Alle omſtandigheden toonden eene beenbederving in de bovenſte kaak en derzelver holligheid, welke moeyelyk te geneezen zoude zyn.

Eerſt wierden de drie loſſe kiezen wechgenomen;

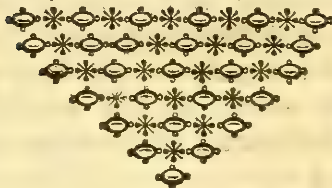
men; 2. wierd een ſonde door een der kasjes van deeze kiezen in de holligheid van de bovenkaak gebragt, terwyl een ander geboogen en door den neus in het *antrum Higmori* gebragt wierd: de weg was niet moeyelyk te vinden, dewyl de beenbederving aanmerkelyke ſtukken van de bovenkaak binnen den neus verteert had, welke reeds waren wechgevallen. De ſonden wierden in de meergemelde holligheid bewoogen en weder uitgetrokken. 3. Spoot men dikwils in den neus een afkookſel van de *rad. Herb. Brit. unc. ij. Fol. ſalviæ unc. j. cum aq. calcis prim. lib. iij. Spir. vin. Gall. unc. iij. mellis roſar. unc. iij. Tinct. aloës unc. ß.* 4. wierd een gloeyend, dun, brandyzer door de opene kasjes der kiezen in de holligheid gebragt; 't geen moeyelyk voor my en pynelyk voor de lydereſſe was, waarom het niet meêr, dan tweemaal, kon geſchieden. Vervolgens wierd door denzelfden weg geſpooten *ol. vitrioli dr. j. Spir. vini Gallici unc. iv. Saponis liquidi unc. j.*; dit verwekte niet minder pyn, maar nam allen ſtank en verrotting wech, zoo uit den neus als mond. Na de inſpuitingen moeſt de mond aanſtonds worden uitgeſpoelt met koud water, dat uitgeſpoogen wierd. Sy had intuſſchen de anderendaagſche koorts, die door den koorts-baſt geſtuit wierd.

Agt weeken waren verloopen zederd het begin, wanneer het gedeelte van de bovenſte kaak, welk het verhemelte maakt, zich geheel los vertoonde, en door eene inſnyding wech

genomen wierd. Het gedeelte, dat de kasjes maakt, en tot aan de holligheid komt, wierd ook los en wech genomen, behalven veele dunne en half verrotte beenſchilfers. Het onderſte ſponsagtig beentje en het halve middenſchot van den neus (*vomer*) waren reeds voor eenigen tyd uitgevallen.

De afſchilfering wierd bevorderd eerſt met de *Solutio mercurii ſublimati corroſivi ſpirituoſa* van den Hr. VAN SWIETEN, drie weeken lang, doch zonder vrugt, vervolgens met de *Panacea Mercurii* van *Lemery*, in kleine giften gegeeven. In de veertiende week was de roodheid en ſtank wech genomen, de afſchilfering wierd verder volbragt, de *ſinus maxillaris* vergroeide en de wonde genas, zoo dat ſy friſch en vergenoegd uit het Hoſpitaal ging.

XXIII.

X X I I I.

Calculus in ductu Salivali Warthoniano.

Een steen in een der kwyl-buisen onder de tong.

I.

Eene dienstmeid uit Upland, dertig jaaren oud, kwam in het Hospitaal in 1756. Sy had een gezwel onder de tong aan de linker zyde, zoo groot, als eene muscaat-noot, waar van sy verlangde bevryd te zyn.

Langzamerhand was hetzelve grooter geworden, en begon nu te verhinderen de beweeging van de tong; het was van dezelfde kleur met de overige huid in den mond, glad en hard, maar niet als een knoestgezwel. Ik zag het aan of voor een verhard kikvorsch-gezwel, ontstaan door eene verstopping in de kwyl-buisen, of voor eene opzetting van de onderkaaks-klier, terwyl de diepe legging tusschen de *musculus pterygoideus inferior*, en *hyoglossus* daar toe aanleiding gaf. Van welken aart het gezwel ook ware, moest het wechgenomen worden. Met een bekwaam haakje wierd hetzelve gevat, terwyl ik met een *bistourie* aan beide zyden

den de verharding los maakte, dezelve opligtte, en wech nam.

Onder de operatie wierd reeds bemerkt, wat daar onder verborgen lag, want de ſteen ſtootte tegen den punt van het lancet in den grond van het gezwel; de wonde gaf veel bloed, maar de *arteria ranina* was niet gekweſt. De bloedſtorting wierd geſtilt met overgehaalden azyn en plukſel; en de wonde geneezen met rooden Franſchen wyn en rooſen-honig, tot de dikte van eene zalf uitgewaaſſemt. De ſteen had de gedaante van eenen grooten ſteen uit eene olyf, eene ligt-geele kleur, en was uit korrels ſamen geſteld.

2.

In den voorigen zomer vertoonde zich ook in het Hoſpitaal een jonge knegt, met een gezwel onder de tong en begeerde hulp. Hier wierd de ſteen gezien door de huid in de gemelde kwyl-buis, en was gemakkelyk te krygen. Na dat hy te weeten was gekomen, wat het ongemak was, en men hem vryheid had gegeeven, om den volgenden dag weder te komen, ten einde denzelven kwyt te raaken, was hy te vreeden, en heeft waarſchynelyk door een' anderen, den ſteen laaten wech neemen.

Aanmerking.

Ik heb eenige reiſen gezien uitwaſſen van het

het been, komende van den binnenkant van de onderkaak, welke op het eerſte aanzien volkomen gelyk waren aan deeze ſteenen in de kwylbuis. Sy zyn mede ter waereld gebragt, als ſpeelingen en veranderingen in den gewoonen aanwas van het been, zonder ander ongemak, dan dat derzelver bovenſte of hoogſte gedeelte ligtelyk bloot en open wierd by zinkingen, en ſcherpte, uit de maag en keel opkomende, en dan hebben ſy eerſt ongemak veroorzaakt, wordende wederom ſchielyk door het vlies van den mond bedekt, zoo dra de genoemde toevallen ophielden. Sy worden onderſcheiden van de ſteenen. 1. Door hunne hardheid, wykende niets, als men daar op drukt. 2. Door de uitwendige kleur, welke wit en even als het tandvleeſch is. 3. Door eene naalde, welke men daar in ſteekt, en die duidelyk te kennen geeft, of de zwelling eenen ſteen of een beenagtig uitwas bevat.

XXIV.

Glandula Parotis ſcirrhoſa.

Eene knoeſtagtige zwelling van de oorklier.

Een jongen van vyftien jaaren uit *Ekholmſund* in *Weſtmanland* kwam in 1754. in het Hoſpitaal. Hy had een hard en knobbelagtig gezwel, als de vuiſt van een volwaſſen menſch, onder het regter oor, welk zich tot op de kaak uitſtrekte, en van onderen tot voorby den hoek van de onderſte kaak kwam. Het gezwel was byna onbeweegelyk, doch gaf mede by het openen van den mond, tot een bewys, dat het geene vereeniging had met de geleding.

Dewyl nu het gezwel voor een goed derde gedeelte der grootte tuſſchen de hals-ſpieren op de dwarſche uitſteekſels van de wervelen van den hals, en agter op den hoek van de onderſte kaak lag, konnende noch opgeligt noch bewoogen worden, zoo was het te vreezen, dat de opklimmende tak van de uitwendige krop-ſlag-ader, by het uitpellen van het gezwel, zoude geopend worden.

De Operatie wierd ondernomen. De uitwendige huid wierd kruiswyze open gemaakt.

Het

Het gezwel had, behalven de vliefen van het celagtig weeffel, geenen zak: eene kromme naalde, met een' zesdubbelen gewafchten draad, wierd van boven naar beneden door het gezwel geftooken; hier mede wierd hetzelve opgeligt; terwyl de uitpelling voortgezet wierd. Op het einde wierd de flagader gekwetft, welke, gelyk gewoonlyk is by foortgelyke gezwellen, driemaal zoo wyd was geworden: fy gaf in twee of drie minuuten meêr dan een halve ftoop bloed.

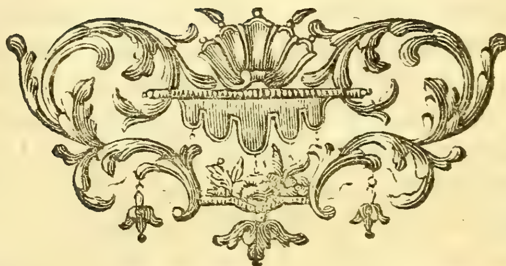
De onderfchepping was alhier uit hoofde van de diepe legging der flag-ader onmogelyk; de bloedftempende en een' korft maakende brandmiddelen waren, van wegens het groot getal der zenuwen, gevaarlyk; en de andere bloedftempende middelen, gelyk de ondervinding, leert, minder te vertrouwen. Men koos derhalven bereide fpons uit, welke by ftukken in de holligheid gebragt, en tegen het bloedvat aangelegd wierd, terwyl over en rondom dezelven plukzel gelegd, en alles met een' vaften zwagtel voorzien wierd; de bloedftorting hield op. Den agtften dag wierden de fponfen wechgenomen; de verzweering wierd volgens gewoonte bevorderd, en de geneezing volgde in zeven weeken.

2.

Eene vrouw uit *Södermanland*, vier- en veertig jaaren oud, en eene Meid uit *Nerike* van drie-

en

en twintig jaaren, zyn in 1756 en 1757. van ſoortgelyke gezwellen in het Hoſpitaal geopereerd; derzelver zitplaats en overige omſtandigheden komen zoo na over een met de boven beſchreeven, dat weinig anders daar van kan gezegd worden. De Operatie is ook op dezelfde wyze verrigt, en met een goed gevolg ten einde gebragt. Het binnenſte der uitgepelde gezwellen was onderſcheiden, doch daar van zal ik op het einde van deeze waarneemingen iets meêr zeggen.

X X V.

Fistula Meatus Auditorii cum carie.

Eene pyp-zweer in den gehoor-weg met eene beenbederving.

Een man van drie- en zestig jaaren kreeg na eene verkoudheid eene zwaare zinking aan de regter zyde van het hoofd: Eene toevallige prikkeling op de lugtpyp door eene doorgezwolgen teug, welke met geweld wederkeerde door den neus, en tegen den grond van het bekkeneel aanstootte, maakte de zinking op de reeds aangedaane plaats nog zwaarder.

Voornamentlyk bepaalde zich de pyn in den binnensten gehoorweg, als eene lastige zwaarte, en strekte zich met aanmerkelyke smerte uit boven over het slaapbeen, en over de bovenste vereeniging van de slaap-spier met het bekkeneel. De *Apophysis mastoidea* en deszelfs bovenste deel agter het oor waren by poozen pynelyk; de *anthelix* en *pinna auris* waren zeer aandoenelyk, zoo dat de lyder niet kon leggen op deeze zyde van het hoofd, en nauwelyks verdraagen, dat de mus of doek van het hoofd daar aan raakte.

Al 't geen kundige Geneesheeren hier tegen tot verzagting konden voorſchryven, wierd zorgvuldig aangewend, doch zonder nut. Dewyl derhalven geene verdeeling kon te weeg gebragt worden, was het billyk, eene verettering te zoeken; en tot dit einde wierd een warme uie op het oor gelegd. Derzelver verwarmende en rypmakende kragt deed eene goede werking, en veroorzaakte eene verettering door den gehoorweg. Eenige, doch geene byzondere, verligting ten opzigte van de pyn wierd hier af beſpeurt; doch, door middel van de ontlaſting, welke men door de aangedaane deelen zogt te verkrygen en ook te weeg bragt, ontging de lyder, waarſchynelyk, het gevaar van den dood deeze reis. De pyn bleef beſtendig, doch niet altyd even zwaar.

Na ruim eene maand kreeg de lyder daar by draaijingen in het hoofd, zoo dat hy, zonder hulp, niet kon ſtaan op de beenen, ja nauwelyks op de knien in het bed, zonder dat hem de draajing ſcheen te willen doen vallen, wanneer hy dagt, dat het bed omgekeerd, en op en neder gedraaid wierd. De koorts, welke in den beginne aanmerkelyk was, had nu opgehouden na de gebruikte middelen, en na dat de verzweering te weeg gebragt was. Maar de verwiſſelende hevigheid van de pyn en de ſlaapenloosheid, wekten de koortſige beweegingen dikwils op. Deeze ſchikten zich tot tuſſchenpoozing,

zing, wanneer de koorts-bast, deels om dezelve te stuiten, deels ook uit hoofde van de overhand neemende kragteloosheid, gebruikt wierd.

Uitwendig wierd het oor en slaap-been tot op de helft van het hoofd gesmeerd met eene zalf uit *Bals. de Mecca. dr. j. ol. amygd. dulc. unc. j. ung. alth. rec. unc. iij.*, welke in den beginne eenige rust verschafte, die egter niet bestendig was. Uit het oor liep eene geele, dunne, en zuur riekende etter. Om de verettering te onderhouden en de stoffe te verbeteren wierd over de gemelde zalf gelegd een pap met saffraan, welke alle vier uuren wierd ververscht; de gehoorweg wierd uitgespoelt dan met melk en roosen-water, dan met *hydromel.*

Zeven weeken waren zederd het begin verloopen, voor dat men eenige verandering ten goeden bemerkte. Doch toen namen de toevallen langzamerhand af, en tegen de negende week kon de lyder zich opregten, en staan op syne bevende beenen. De uitwendige bekleetselen over het *pars petrosa ossis temporis* en agter het oor waren eenigzins gespannen en styf, maar niet gezwollen. De gehoorweg gaf nog eene stinkende en scherpe etter, welke uitgespoelt wierd met gelyke deelen lauwen wyn en water, en eenige droppelen *Tinct. Myrrhæ* met honig.

In de vierde maand was het ongemak zoo

veel verbeterd, dat de zorg alleenlyk bestondt in het zuiveren van het oor. Dit geschiede door middel van inspuitingen en smeeringen met een penseel, waar by het oogmerk was, om niet te verminderen de ontlasting met samentrekkende en opdroogende middelen; het oor begon eindelyk te bloeden, 't welk van zelve ophield en wederkwam, dan meêr dan minder. Wanneer ik, ter onderzoekinge van de oorzaak deezer bloedstorting, den gehoor-weg bezag en onderzogt, scheen dezelve voor de helft gevuld te zyn met los sponsagtig vleesch. De sonde tegen en in dit vleesch gebragt zynde, wierd wel haast een vreemd en ongelyk been ontdekt.

De gehoorweg wierd verwyderd, zoo dat het losse vleesch uit den weg wierd gedrukt, wanneer het been den volgenden dag gezien wierd. Met een haakje en bekwaame tang wierd het beentje wechgenomen; het had eenen kwaaden reuk, was van eene ongelyke vierkante gedaante, zoo groot, als het einde van een' vinger, celagtig, en afgescheiden van de voorste zyde om de *apophysis mastoidea.* De kwaade reuk en bloeding verminderden dagelyks, alleenlyk was het oor een weinig vogtiger, meêr tot voor dan nadeel.

XXVI.

XXVI.

Vermes in meatu Auditorio.

Wormen in den Gehoorweg.

Van *Th. Er. Nathorſt.*

Hoe moeyelyk het is te doorgronden de oorzaaken van zekere ziekten, en verwonderenswaardige toevallen, konnen ſy weeten, die langen tyd gedraagen hebben den laſt van eene ſlaafagtige praktyk. De oorzaaken komen wel niet zelden voort van ongenoegzaame waarneemingen of minder inzigt in de ongewoone ziekten, en 't geen dagelyks gebeurt van des lyders eigene onkunde, niet leerende acht te geeven op de veranderingen, welke in het lighaam voorvallen, en noch een behoorlyk onderrigt weetende te geeven, noch zelve regt kennende hunne eigene ongemakken, en zulks alleenlyk laatende aankomen op de giſſingen van den Geneesheer. Zulke raadzels kan dan noch een Oedipus, noch een Delphiſch orakel, ja zelfs Aeſculapius niet oploſſen.

Tot zoo eene zieke wierd ik voor eenigen tyd geroepen, welke reeds eenige dagen ge-

plaagd was met zwaare ſtuipen, die haar het eene uur verlieten het andere zoo veel te ſterker aantaſten.

De lydereſſe, eene Juffrouw van het Land, agttien jaaren oud, van eene magere lighaamsgeſteldheid, wiſt niets anders te berigten, dan dat ſy door kwaadaartige buuren betooverd was, haar gehoor en de ſtonden verlooren had.

Eene ſpanning en drukking in den buik deed my gelooven, dat zoo eene ziekte zoude plaats hebben. Niets wierd verzuimd, om haar te helpen uit het te vreezen gevaar; noch aderlatingen op den voet, noch pynſtillende middelen, gegeeven om de zwaare ſtuipen te verminderen, noch ſtoovingen op den buik, noch eenige andere middelen, om de ſtonden haaren voorigen loop weder te geeven, hielpen iets. De ſtuipen hielden aan, maar niet met dezelfde hevigheid.

De lydereſſe begon nu te klaagen over zwaare pyn en ruiſing in het regter oor, en ik nam waar, dat na de vermeerdering van de pyn en ruiſing de ſtuipen zich openbaarden, en, deeze toevallen bedaarende, wechbleeven.

Dit alles meende ik, dat van eene al te ſterke ſpanning der zenuwen kwam; om deeze rede wierd 'er nat gemaakt plukſel in het oor geſtooken, en ingeſpooten oly van zoete amandelen,

len, met een weinig *laud. liq. Sydenhami* vereenigt. De lyderesse voelde daar van meêr pyn en kramptrekkingen, welke egter na gewoonte ophielden. By het wechneemen van het plukfel na eenige uuren, zag ik, als eenen dikken draad in den gehoorweg, welken ik zogt daar uit te trekken, door middel van myn tangetje; maar ik vondt tot myne grootste verwondering, dat het een worm was, zoo lang, als een overdwarsche vinger, en zoo dik, als de pen van een duif. Ik kon 'er geen meêr by deezen vinden, om dat dezelve by het uittrekken eenigzins wierd in stukken geklemd.

Ik kon nu daar uit met eenige zekerheid besluiten, welke de oorsprong was geweest van de voorgaande toevallen. In vreeze, dat 'er meêr zulke inwooners zouden gevonden worden, veranderde ik myne voorheen gebruikte geneesmiddelen, en gaf een ander, voor deezen tegen zulke slegte gasten beproeft; namentlyk de *Ledum Palustre* LINN. *Flor. Suec.* 352, in de Apotheken *Rosmarinus Sylvestris* genoemd; waar van de bladen in water wierden gekookt, dat vervolgens met plukfel gebruikt en ook ingespuit wierd. Daarna zag ik wederom twee wormen, waar van de een nog leefde. Sy waren klein, en van grootte en lengte, als de voorgaande; smal aan het eene einde, en van buiten een weinig zwart aan beide einden; sy hadden in het geheel geen pooten, maar dertien ringen. Ik nam den levendigen om hem te laaten

veranderen, maar na eenige uuren ſtierf hy. Sy geleeken zeer veel na die, waar uit onze gemeene huisvliegen, door den Lyfartz en Ridder LINNÆUS beſchreeven in *Fauna Suecica N.* 1106., voortkomen.

Ik ging voort met het boven beſchreeven middel, en vondt verder geen blyk van wormen. De lydereſſe was intuſſchen haar ongemak kwyt geraakt, en bleef gezond.

XXVII.

XXVII.

Fiſtula meatus auditorii.

Eene Pyp-zweer aan den hals met eene opening in den gehoor-weg.

Een handlanger by de Koninglyke Artillerie, veertig jaaren oud, kwam in het Hoſpitaal in 1744., afgemat en uitgemergeld door eene voorgaande koorts.

Voor eene maand, wanneer de koorts begon op te houden, had zich een gezwel gevormeert agter en onder het linker oor, zonder twyfel een *Abſceſſus Parotidis criticus.* Door gepaſte middelen had hetzelve eindelyk zich tot eene verzweering gezet, en het kraakbeenige of buitenſte gedeelte van den gehoor-weg doorboord.

Uit het oor liep nu zeer veel zuur riekende etter in eene zoo groote quantiteit, dat de lyder daar van als uitteerde, ylhoofdig was, altyd over koude klaagde, en paarſch in het aangezicht uitzag, zynde de pols klein en traag. De etter was ter breette van vier dwarſche vingeren langs den hals gezakt, niet onder de huid, maar onder de *muſculus ſternomaſtoideus* tuſſchen

de *splenius* en *complexus*. Dat dit zoo was, kon duidelyk beweezen worden uit de moeyelykheid, waar mede de etter zich ontlaste, wanneer de lyder den vinger drukte naar vooren, en tegen de *apophysis transversales colli*.

Om de geneezing te weeg te brengen, moest men 1. met goed voedzel en versterkende middelen de afneemende kragten opwakkeren; 2. de ontlasting der stoffe uit het oor beletten; 3. eene opening maaken aan den hals in den grond van de pypzweer. Tot het eerste wierden drie weeken tyd vereischt. Het tweede wierd verrigt door steekwieken van pluksel en eindelyk met proppen van was, zoo dat de etter in twee dagen niet kon loopen uit het oor. Het derde oogmerk wierd bereikt met *empl diachyl. c. gum.* gelegt op de plaats, en daar over eene weekmakende pap van haver-gort. Het laagste gedeelte begon, na zes of zeven weeken, *œdemateus* en eenigzins gespannen te worden op de plaats, waar onder de etter-zak lag.

De opening scheen zeer moeyelyk in het werk te stellen te zyn, daarom wierd een stukje van den *lapis infernalis* zoo lang, als het lid van een vinger, daar over gelegd, om de huid en het celagtig weefsel door te knaagen. De roof wierd los gemaakt met *ung. Basilic.* Na zes dagen viel dezelve af; maar de zaak was nog niet genoeg gevorderd; in de opening wierd derhalven gelegd een *bourdonnet* van pluksel, bevogtigd

met

met *butyrum Antimonii*; dit verwekte zwaare pyn, maar te gelyk eene groote diepte: wanneer de korſt na agt dagen met zalf, pappen, en kleine inkervingen was afgeſonderd, zag men eene kleine verhevenheid van de onderleggende etter. Deeze wierd genoegzaam geopend, en toen kon ik met den vinger zeer duidelyk de *apophyſes transverſales vertebrarum colli* voelen, die egter niet bloot waren: zederd deezen tyd liep de ſtoffe niet meêr uit het oor.

Een zuiverend en geneezend mengſel van gerſten-water, rooſen-honig, en *tinctura aloes* wierd deels door het oor in den hals, deels in den hals naar boven tot in den gehoorweg geſpooten. Het verband en de verdere oppasſing was vervolgens na gewoonte. In veertien weeken was hy gezond en in ſtaat om het Hoſpitaal te verlaaten. Indien men deeze pypzweer had konnen ſondeeren, en aanſtonds eene tegenopening maaken onder aan den hals, dan was de geneezing meêr, dan de helft, verkort (*).

(*) Hetzelfde gebeurde aan hem, als aan veele, die in het Hoſpitaal geopereerd waren, dat hy zwaar de ſcheurbuik kreeg, voor dat de geneezing was volbragt, daarom moeſt hy vervolgens by my in de Stad komen, en dagelyks de wonde laaten zien; waar door hy in drie weeken de ſcheurbuik kwyt raakte, terwyl hy te gelyk geneezen wierd.

XXVIII.

XXVIII.

Fistula colli complicata.

Eene samengestelde pyp-zweer aan den hals.

Een Predikant uit *Helsingland*, vier- en veertig jaaren oud, kwam alhier in 1750. om hulp te zoeken tegen een zwaar ongemak, welk de helft van het hoofd en den hals aan de linker zyde innam.

Op het einde van het jaar 1749. had deeze lyder, door eene koude, zich zwaare hoofd- en oorpyn, vooral aan de linker zyde, op den hals gehaald. Al fyne oplettenheid was niet in ftaat geweeft het toeneemen van de pyn te verminderen, welke na verloop van drie maanden, even zwaar blyvende, zich vertoonde met een hard gezwel op de bovengenoemde plaats. Dit gezwel is vervolgens geduurig maar langzaam grooter geworden, waar by het gehoor aan het linker oor wechging en de mond geflooten wierd.

De zwelling, welke waarfchynelyk meeft aandeed de oorklier, had, door eene verwekte verettering, na gedagten konnen worden voor-

ge-

gekomen, en alle daar op gevolgde ongemakken afgeweerd; maar gebrek aan onderregting en ongeduld bragten den lyder tot verscheide veranderingen van middelen, welker werking van onkundig volk hoog gepreezen wierd.

Verdeelende, samentrekkende, rypmaakende, en verhardende pappen wierden op het ongemak beurtelings gebruikt, waar van de meesten de zoo heilzaame verettering verhinderden; diep in het gezwel, alwaar de werking der schadelyke middelen niet kon komen, geschiede de verettering wel tydig genoeg; maar de etter maakte zich eerst eene opening in de keel, vervolgens in den gehoorweg. Zederd zyn tot in het begin van 1750, wanneer hy hier kwam, verscheide pyp-zweeren, deels van zelve, deels door de konst geopend.

Nu wierden sy gevonden open en etter geevende: eene was binnen in de keel, even agter het linker gedeelte van het slappe verhemelte; eene lange in den buitensten gehoorweg; eene boven het oor, twee voor het oor naar de kaak, twee agter het oor, en drie onder aan den hals, byna in eenen drie-hoek rondom het gezwel.

Deeze geheele zyde was hard en de deelen onkenbaar. Behalven de spieren, welke de onderste kaak opligten en neêrdrukken, waren de

ſterno-maſtoideus, *ſplenius*, en *complexus major* met de veele groote en kleinere daar over loopende ſpieren, in het harde gezwel begreepen. Het aangezicht was ſterk opgezet van bloed, door de belette te rug keering van hetzelve. Eenige der pyp-zweeren hadden gemeenſchap met elkander, maar niet alle. De uitwendige bekleetſelen waren zonder gevoel, en verzwooren, tot onder en boven het kuiltje van den nek.

Ik had rede, in dit zwaare ongemak, geene volkomen opening te belooven, de diepte van de pyp-zweer, en derzelver veelvuldige holligheden, de ongewoone hardheid, en de voornaame deelen, daar in begreepen, verbooden, met het mes dit werk te onderneemen.

Het eerſte en voornaamſte oogmerk was, de hardigheden door eene verettering te doen verdwynen, op dat de ingewikkelde onbekende deelen eenigzins haare natuurlyke legging en gedaante zouden wederkrygen.

Het andere, om dan met meerder zekerheid de openingen te ſamen in eene of meêr te konnen brengen.

Het derde om na zodanige openingen gemakkelyker ſmeltende middelen op den grond van het ongemak te doen komen.

Het vierde, om, de hardheid volkomen ver-
dwee-

dweenen zynde, de geheele pyp-zweer te konnen openen, en eindelyk eene beſtendige geneezing te weeg te brengen.

Het eerſte oogmerk wierd berykt, door eene weekmaakende en vette pap, welke twee reiſen 's daags gelegd wierd over het gezwel van het begin van het jaar tot in het midden van Mey. Daar by wierden gebruikt lange ettermaakende propjes van hard gekookte rooſenhonig, gemengt met den *mercurius præcipitatus ruber*. Deeze wierden dagelyks langer en dikker gemaakt, om dat de verettering of wechſmelting vermeerderde. De inſpuitingen, welken ſomtyds gedaan wierden, om de diepe pypzweeren te zuiveren, gingen nu gemakkelyker, en in meêr quantiteit in de keel, dan voorheen.

In de maand Maart waren reeds de bovenſte openingen rondom het oor geneezen. In dezelfde maand kon ik met eene ſonde van was ¾ van een el lang vinden den weg onder het gezwel van het hoofd, en dezelve te voorſchyn brengen door de bovenſte openingen. De lengtte van de geheele ſonde was nauwelyks toereikende, om in de diepte dit harde gezwel te omvatten.

Het tweede en derde oogmerk wierden hier door ook bevorderd, want de zydelyke pypzweeren konden gemakkelyker geſondeerd en

geo-

geopend worden, als ook de ſmeltende middelen beeter tot op den grond worden gebragt.

Door middel van eene ſonde van was wierd aanſtonds een *ſetaceum* gezet. Met hetzelve wierden dagelyks de meêrgemelde ſmeltende middelen met goed gevolg ingebragt. De meeſte der zydelyke pyp-zweeren waren deels door de verettering deels door de opening geneezen.

Maar, hoewel de verettering op den grond van de pyp-zweer was en zeer aanmerkelyk bleef, verſmelte egter dit kraakbeenig gezwel al te langzaam. Om zulks te helpen, maakte ik door beide openingen, van den eenen kant van de ſeton tot de andere, eene inſnyding, van een vierdendeel van eene elle, door welke ook het kraakbeenig vet-vlies (ik kan met regt zeggen, dat het celagtig weefſel in dit geval kraakbeenig was, dewyl het mes met moeite door hetzelve heen ging) ter diepte van eenen overdwarſchen duim doorgeſneeden wierd. In den grond van deeze inſnyding, en op de ontbloote hardheid van het gezwel wierden vervolgens met de grootſte omzigtigheid brandmiddelen gebruikt, dan de *lapis infernalis*, dan het *butyrum antimonii*. Zoo dra de eene roof afviel, wierd eene andere in de plaats gemaakt.

Vyf weeken verliepen onder het gebruik van deeze middelen. De zwelling verminderde daar door

door merkelyk ; ik kon ook nu zien, dat de *musculus sterno-mastoideus*, en by gevolg ook de *vena jugularis interna*, niet binnen de seton waren begreepen; maar of de *carotis externa* of derzelver buitenste takjes in of by het gezwel gevonden wierden, kon tot nog toe niet bepaald worden, uit hoofde van de onkenbaarheid der deelen. De zitplaats en diepte van het gezwel maakte dit twyfelagtig.

Ik bevondt met leedweezen, dat al myne aangewende moeite, en het ongemeene geduld van den lyder vrugteloos zouden zyn, zonder de geneezing te volbrengen, zoo niet de plaats tusschen beide de openingen volkomen wechgenomen wierd.

De *Escharotica* hadden de genoemde insnyding vier overdwarsche vingeren diep in het harde gezwel gemaakt. Ik vertrouwde niet langer nut te konnen doen in de diepte; maar de hooge kanten wierden daar mede wechgevreeten, waar door eene diepe en tamelyk platte zweer gemaakt wierd. Hier by ontstonden verscheide kleine bloedstortingen uit de takjes van de *jugularis externa* en de buitenste *carotis*. De pyp-zweer in de keel was nog niet geneezen, want de lyder had den smaak van alle geneesmiddelen, welke diep onder in het gezwel kwamen: dit had my lang belet den præcipitaat of andere sterke bytende middelen op de seton te gebruiken.

De feton, welke, om het gezwel te konnen omvatten, in den beginne vereifchte eene lengte van $\frac{3}{4}$ ellen, moeft nu alleen $\frac{2}{3}$ van een vierdendeel zyn; maar de inwendige hardheid van het gezwel belette my, eenige klopping van de flagader te bemerken tuffchen de feton en de infnyding. Ik waagde het daarom nog niet het middenfte gedeelte door te fnyden. Hier wierd vereifcht een goed overleg, eene groote vrypoftigheid, en veel geduld.

Ik zogt nu het vierde oogmerk te bereiken; en begon op nieuw in de verharding 's morgens en 's avonds te fnyden altyd in eene regte lyn langs den draad. By elk verband knoopte ik den draad heel vaft om het overblyvende gedeelte, Dus wierd de dikte merkelyk verminderd.

Onder dit werk, en wanneer de plaats tusfchen de twee openingen niet meêr, dan twee overdwarfche vingers, dik was, brak aan den binnenkant eene flagader open; van welke ik niet wel kan zeggen, of het was de ftam van de uitwendige krop-flagader, dan een van de voornaamfte takken; maar de bloedftorting wierd fterk en verfchrikkelyk.

Ik fneed nu de plaats door, waar voor ik altyd gevreesd had, dewyl de bloedftorting anders onmogelyk kon geftuit worden. Deeze fnecde vermeerderde de bloedftorting door het openen van eenige kleinere flagader-takjes. Het eerfte verband ten

ten vier uuren, en het tweede ten vyf uuren in den namiddag, ſchoon wel aangelegd en behoorlyk voorzien zynde, wierden doch doortrokken van het bloed, en moeſten wechgenomen worden; maar het derden ten zes uuren voldeed.

Op den grond wierden gelegd kleine bourdonnets, gedoopt in zeer ſterken overgehaalden brandewyn, en vervolgens platte ſtukken van bereide ſpons (de gemeene ſpons gedoopt in heete was en ſamengedrukt). De ſpons, die ſchielyk opzwelt, drukt rondom zich en op het einde ſterker, dan een vinger, compres, en verband, zoo maar dezelve in den beginne door eene aanhoudende uitwendige drukking belet word, zich uit den grond op te ligten. Sy dringt zich in de vleeſchige zyden van de wonde in, en vereiſcht eene ſterke verettering, eer ſy los word.

Agt dagen verliepen, eer dit geheele verband door eene ſterke en goede verettering los gemaakt wierd.

Binnen drie weeken of op het einde van de maand Juny was het gehoor herſteld, de binnenſte pypzweer in den hals geneezen, de hardheid verdweenen, en de man van een zoo gevaarlyk ongemak tot volkomen gezondheid, zonder eenige wanſtaltigheid, herſteld.

Drie jaaren genoot hy de voordeelen van de gezondheid, maar wierd door een nieuw toeval tegen het begin van het jaar 1754. overvallen. Zwaare hoofdpyn, drukkingen en draaijingen in het hoofd taſten hem op nieuw aan. Fontanellen op de armen en andere afleidende middelen wilden niet voldoen. De verdeeling wierd zonder nut beproefd. De briefwiſſeling kon geene genoegzaame opheldering geeven, en afweezig kon men geen behoorlyk acht op alles ſlaan; hy kwam daarom weder naar Stockholm, na dat hy eenige maanden op ſyne geboorten-plaats veel ongemak had geleeden.

De regter zyde van het hoofd was nu eigentlyk aangedaan, behalven 't geen den hals en de omleggende deelen daar van door de medegevoeligheid leeden. De verdeeling wierd op nieuw, doch vrugteloos gezogt: de bekleetſelen van het hoofd op de *apophyſis maſtoidea oſſis temporis* met de helft van deszelfs *portio ſquammoſa*, en de helft van het agterhoofds-been was geſpannen, en eenigzins *ædemateus*. Men dagt derhalven op eene verettering op deeze plaats. Weekmaakende pleiſters en pappen wierden gebruikt, om dezelve te bevorderen.

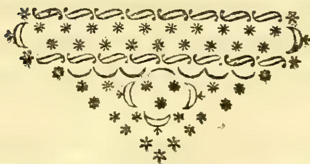
Na veertien dagen wierd eene weeke plaats ontdekt, zoo groot als eene halve noot boven de *ſutura lambdoidea*, ruim twee dwarſche vingers boven het genoemde uitſteekſel van het ſlaapbeen. Deeze plaats wierd geopend, en gaf ry-

pe

pe etter naar maate van de grootte; maar met verbaasthcid zag ik teffens, dat de etter kwam door de *sutura lambdoidea*, en reeds een *os triquetrum*, zoo groot, als een schobben van een braassem, verteert had, tusschen de tanden van dit been. In zich zelve was dit een voordeel, welk noch de konst noch de stoutmoedigheid zoude wagen te weeg te brengen, voornaamentlyk uit hoofde van den *sulcus ossis occipitis* voor de regter *sinus duræ matris lateralis*, welke onmiddelyk loopt onder de genoemde beentjes, in den meergemelden *sulcus*. Deeze *sinus* kon egter niet afzonderlyk gezien worden, maar de ryzing en daaling der herssenen wierd na gewoonte duidelyk bemerkt: Dewyl de toevallen dagelyks verminderden, schorte ik andere proeven op, met het trepaneeren, of ten minsten het bekkeneel in den omtrek te doorbooren. Ik wilde ook niet de bekommernis van deezen man en van syne vrouw, die zwanger was, vermeerderen met zulke onderneemingen, welke hun de gevaarlykste van alle scheenen, hoewel sy zeer zeker en nuttig op zich zelve waren. De uitwendige wonde en de opening in het been wierden zuiver gehouden met balsamieke middelen.

Na drie weeken begon de wonde zich te vullen met goed vleesch en toe te gaan, zonder afschilfering van het been. De zieke was vry beeter, maar nog geplaagd met draaijingen en pyn in het hoofd, Hy wierd te raaden te gebruiken het poeder van *Ailhaud*, waar aan ik ge-

makkelyk myne toeftemming gaf. In den beginne nam hy 'er een om den anderen, vervolgens om den derden, en toen om den vierden dag. Zeftig derzelven gebruikt hebbende, bevondt hy zich merkelyk beeter, en kon gaan over ftraat alleen zonder hulp, 't geen te vooren niet mogelyk was; zederd dien tyd was hy gezond en nam fynen poft waar tot in het vierde jaar. Onlangs heeft hy wederom beginnen te klaagen over zulke drukkende pyn in den nek, en de zenuwen van den hals, welke voor den anderen aanval ook bemerkt was. De tyd moet leeren, of de verettering te eeniger tyd deeze zinking zal breeken, welke zoo zwaar was, dat ik eene foortgelyke ten opzigte van de zwaare pyn noch gezien noch ergens heb hooren verhaalen.

XXIX.

Vulnera colli & asperæ arteriæ.

Wonden van den hals en lugt-pyp.

I.

Een man, oud veertig jaaren, een Bediende van de Lands-tol, wierd in het Hofpitaal in 1756. geneezen van eene koorts verzeld met de fcheurbuik, en uitflag over het geheele lighaam, benevens eene verzweering aan het been. Hy was te vooren reeds eenigzins droevig, en onruftig: maar wierd dit nu meêr, wanneer de genoemde toevallen overwonnen waren.

Hy nam 's avonds ten negen uuren een kwaad befluit, en gaf zich met een mes aan de linker zyde van den hals eene diepe wonde, begon met de linker zyde van de lugtpyp, en ftrekte dezelve uit tot over het einde van den *musculus fterno-maftoideus*. De uitwendige kropader aan dezelfde zyde was open, en ftorte overal in het vertrek eene ongemeene groote quantiteit bloed uit. De oppaffer der zieken, en de Heelmeefter, die de wagt had, kwam aanftonds daar by, leide hem in het bed, en ftuitte, zoo veel mogelyk was, de bloedftorting met plukfel,

compreſſen, en de drukking van de hand. Zoo dra ik de tyding gekreegen had, haaſte ik my insgelyks tot eene ſchielyke hulp. De dekkleeden waren vol bloed, en de gekwetſte was zoo door het verlies aan bloed, als den ſchrik, buiten ſtaat, om te ſpreeken; de pols was nauwelyks te bemerken.

De wonde wierd geopend, het plukſel wechgenomen; de lugt kwam uit de opening van de lugtpyp onder de ademhaaling. Zoo dra de wonde van het plukſel gezuiverd, en de bloedſtorting geſtuit was, vereenigde ik dezelve met drie hegtingen, welke met hegtpleiſters onderſteund wierden, terwyl het hoofd door een behoorlyk verband over de linker zyde gehouden wierd. Haver-ſoep, met lepels gegeeven, en de gemeene amandelmelk met *Conf. Alkerm. incompl.* was ſyn eenigſte voedſel in agt dagen. De kanten van de wonde wierden beſmeert met *balſ. de Mecca*. De hegtingen wierden den negenden dag wechgenomen.

Tegen den twintigſten was de geheele wonde geneezen, en toen verliet hy vrolyk en wel het Hospitaal.

2.

Een ſloeproeyer, ruim dertig jaaren oud, wilde in eene haaſtigheid zich zelven om het leeven brengen. Hy maakte met een bot mes eene won-

wonde, een' halven vinger lang, midden over het hoofd van de lugtpyp; en een weinig aan beide zyden. Dewyl dit hem veel pyn veroorzaakte, geloofde hy de wonde groot genoeg te zyn, de raſerny verminderde, en hy liet toe dat men hem kwam helpen: het verband en de oppasſing waren noch wel ingerigt, noch voldoende.

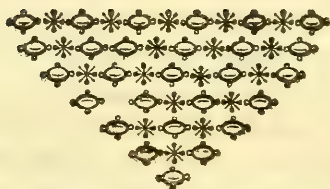
De wonde was gewaſſchen met brandewyn en azyn, en de lyder uit hoofde van ſyne onhandelbaarheid in hegtenis gebragt.

Hy kwam op hoogſt bevel in het Hoſpitaal in 1757. in het voorjaar, en den tienden dag na dat hy zich het ongemak op den hals gehaald had. De wonde was met pleiſters gehegt, maar had harde kanten, en veretterde niet; de lugt kwam door de openingen, die met de keel gemeenſchap hadden, en wierden gevonden te gaan overdwars door het *cartilago thyroidea*, evenwydig met de *glottis*, maar een weinig hooger, en op te houden in de *ſinus externus laryngis*, zoo dat by de uitademing een ſchuimende lugt, en 't geen doorgeſwolgen wierd, daar uit liep; maar 't minſt van het laatſte.

Door inkervingen en het gebruik van den *Balſ. Arcæi* wierd de wonde tot verettering gebragt: het *cartilago thyroidea* gaf eene ſtinkende zwarte etter van zich; het verband geſchiede met den *balſamus Fioraventi*. De openingen in het kraakbeen wierden geſcarificeerd, in hoope, dat daar uit eene nieuwe

kraakbeenige ſtoffe zoude opkomen, om dezelven te ſluiten; maar men had daarvan eene tegenovergeſtelde werking, dewyl de openingen daar door verwyderd wierden; men was derhalven genoodzaakt, de binnenſte openingen onaangeroerd te laaten. De uitwendige opgroeijing van het vleeſch wierd bevorderd.

Na agt weeken verliet hy het Hoſpitaal met eene pypzweer in de *larynx*, waar van de opening zoo groot was, als de kop van eene ſpeld, en bedekt wierd met een lapje fyn linnen, een dun plaatje van lood en hegtpleiſter. Na dértig weeken van het begin had de geheele pypzweer zich geſlooten zonder afſchilfering.

X X X.

Tumores inclusivi seu melicerides colli.

Zakgezwellen aan den hals.

De Zakgezwellen aan den hals komen niet zelden voor, en vertoonen zich meestendeels op de zyden of van vooren: sy zyn week op het gevoel, hebben dezelfde kleur, als de huid, zoo maar de bevatte stoffe geene scherpte aangenomen heeft, en door de huid heendringen wil. Sy groeijen langzaam aan, een of meêr jaaren, zyn in den beginne klein en hard, als opgroeijende knoestgezwellen, maar worden onder het toeneemen meêr en meêr week. Het vogt, daar in bevat, gelykt meestendeels na geele etter, met water verdund.

Derzelver oorsprong is onzeker, gelyk die der overige zakgezwellen ook onbekend is: Eene verstopping of ander beletsel in de vakjes van het celagtig weefsel, of in de ontlastbuisjes van eene klier, legt waarschynelyk den eersten grond daar toe.

Het laatste is my waarschynelykst voorgekomen. 1. Om dat deeze gezwellen een' zeer dunnen of in het geheel geenen zak hebben, ten

op-

opzigte van die, welke in het vetvlies op andere plaatſen van het lighaam ontſtaan en toeneemen. 2. Dewyl ſy meeſt hunne holligheden uitſtrekken tot tuſſchen de ſpieren van den hals, en, even als de *glandulæ conglobatæ*, zich tuſſchen dezelven doorſlingeren. 3. Om dat men uit deeze oorzaak ſomtyds genoodzaakt is verſcheide openingen in derzelver holligheden te maaken, zullen ſy anders zonder overblyvende pyp-zweeren geneezen worden, dewyl de noodzakelykheid, om de ſpieren, en de bloedvaten, te verſchoonen, niet toelaat, dat men dezelven volkomen uitpelt.

I.

In de maand September 1752., kort voor dat het Hoſpitaal wierd geopend voor de zieken, melde zich een Conſtapel van de Koninglyke Artillerie aan. Hy had aan de linker zyde van den hals een, eenigzins week en rond, gezwel zoo groot als eene groote okker-noot; in de huid op hetzelve wierd gezien een litteeken van eene opening, voor twee jaaren in het gezwel gemaakt, waar uit veel en dun vogt liep. Digt by deeze was een ander en dunner litteeken overgebleeven na eene ſoortgelyke opening, gemaakt voor zes maanden, om de ſtoffe te ontlaſten.

De lyder, verneemende, dat deeze middelen wel verzagtende, maar niet geneezende, waren, verlangde daar van ten eenemaale bevryd te

wor-

worden. De zitplaats van het gezwel was aan den binnenkant van den *musculus ſterno-maſtoideus*, leide zich daar over een weinig naar agteren, en verborg zich diep onder deeze ſpier tegen de *vena jugularis interna:* de ſtam van de *carotis externa* wierd afzonderlyk gevoeld van het gezwel; want de hals was voor het overige plat en mager, zoo dat de deelen duidelyk van elkander konden worden onderſcheiden.

Myn voorſtel was, om 1. Het gezwel in de huid, zoo ver mogelyk, te openen. 2. De zydelyke deelen van den zak los te maaken, en, zoo veel mogelyk was, daar van wech te neemen. 3. Om op den grond den zak te verteeren of door de verettering te doen verdwynen, en eindelyk eenen vaſten grond te krygen en de geneezing aan te brengen.

Eerſt wierd het gezwel geopend, waar uit een dun geel water liep; met den vinger wierd onderzogt de diepte, die aanmerkelyk was, gaande onder en agter den *musculus ſterno-maſtoideus*. Ik was onzeker, of de *vena jugularis interna* boven of onder den zak was. De grond wierd gevuld met vaſt in een gerold plukſel. Vervolgens zouden de kanten van den zak los gemaakt en wech genomen worden. Maar dewyl de zak overdwars in de diepte ging, kon de gedagte uitpelling niet met zekerheid in het werk geſteld worden. Dit wierd derhalven uitgeſteld tot het volgende verband na vier dagen.

Ik

Ik wilde toen weder de uitpelling beproeven; maar zoo dra het biſtouri naderde tot het onderſte gedeelte van den *musculus ſterno-maſtoideus*, ontſtondt 'er eene zwaare bloedſtorting, waar door de vrees beveſtigd wierd, dat de *jugularis interna* was begreepen tuſſchen den zak en de ſpieren. Alle omzigtigheid was gebruikt; ik had fyne ſtukjes van *agaric. hæmoſtat.* en van bereide ſpons gereed: deeze leide ik om den anderen op den grond van de wonde, een' duim hooger, dan de huid, laatende dezelven door myne bedienden by beurten vier uuren lang met de hand tegenhouden. Het bloed ſieperde aan de kanten uit; maar niet zoo ſterk, dat men voor eene bloedſtorting kon vreezen: eindelyk wierd hetzelve volkomen geſtuit. Het verband bleef veertien dagen zitten, alleenlyk wierden zuivere compreſſen aangelegd.

Den zeſtienden dag wierden alle ſtukjes ſpons wechgenomen; de wonde, welke nu groot en diep was, wierd de eerſte dagen verbonden met eene *ſolut. ſulphuris* en *ol. lini*; dezelve veretterde goed, wierd zuiver, en met goed vleeſch gevuld, zoo dat het geheele ongemak op het einde van de tiende week ten eenenmaale geneezen was. De zak is waarſchynelyk verteert door de rotting en verettering, anders zoude de geneezing niet beſtendig gebleeven zyn.

Eene

2.

Eene jonge juffrouw van veertien jaaren kwam in 1755. in het Hofpitaal, met een *Meliceris* voor op den hals. Dezelve was binnen twee jaaren zoo groot geworden als twee famengevoegde ganfen-eijeren. De kleur van de huid was zoo als op andere plaatfen. Het gezwel nam de geheele lengtte tuffchen den rand van de onderfte kaak en het bovenfte einde van het borft-been in aan de regter zyde. De bevatte ftoffe was dun, gelyk men uit de fchommeling kon bemerken. Het gezwel bedekte en drukte te gelyk een gedeelte van de lugt-pyp, de *carotis externa dextra*, de *jugularis interna*, en de helft van de *fterno-maftoideus*, 't welk maakte, dat de lyderefſe met moeite adem haalde, flikte, en het hoofd naar de linker zyde keerde; het aangezicht was daar by zeer opgezet, rood, en de aderen op het voorhoofd met bloed vervuld.

Het gezwel, welk eenen dunnen zak had, wierd geopend, en uit hetzelve liep dun en geel vogt. De groote en diepe holligheid wierd gevuld met droog plukfel, en verder verbonden. De klopping van de *carotis* op den grond van de holligheid was zeer digt en kenbaar. Den derden dag wierd het plukfel wechgenomen, de wonde twee of drie dagen met eene ettermaakende zalf verbonden, vervolgens met de

folu-

solutio sulphuris oleosa; de zak, welke zeer dun en ongelyk geworden was, wierd geheel verteert met een poeder uit gelyke deelen *Merc. præcip. rub.* en *myrrha*, met maaten daar op gestroid.

Na agt weeken was de geneezing volbragt; maar, gelyk met deeze etterzakken meestendeels gebeurt, als sy groot zyn, dat sy boesemen hebben tusschen de hals-spieren, en men noch deeze noch den zak durft openen en los maaken, uit vreeze voor doodelyke bloedstortingen, zo was hier ook een boesem op den grond overgebleeven.

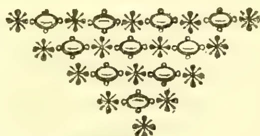
Van daar was het, dat de roof na twee maanden van nieuws opzwol, en zich onder dezelve eene verzweering vertoonde. Dezelve wierd geopend, gezuiverd, en geneezen; het zelfde geschiede binnen een half jaar twee of drie reisen, maar telkens minder, tot dat de zak volkomen was uitgezwooren en voor altyd geneezen. By deeze ongemakken heeft men egter dat voordeel, als het gezwel de eerste reis geheel en al opengemaakt is, dat de grond zich opgeeft, en de verborge boesems digter tot de huid komen, afzonderlyk veretteren, zonder gevaar konnen geopend en geneezen worden.

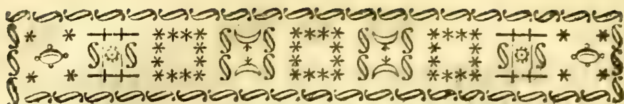
3.

Van soortgelyke gezwellen zouden 'er nog vier

vier konnen aangevoerd worden, welke van tyd tot tyd in het Hofpitaal behandeld zyn; maar dewyl fy, in de meefte omftandigheden, volkomen aan de voorgaande gelyk zyn, zal het onnoodig zyn, dezelven te verhaalen. Ik voeg 'er alleenlyk by, dat ik by derzelver opening altyd eene tegenopening gemaakt, en een feton gebragt heb door de deelen, welke moeften van het fnyden verfchoond worden. Op de feton heb ik gefmeert of de *folutio fulphuris cum oleo lini*, of *mel. rof. infp. cum merc. præcip. rub. & myrrha*, of den *balf. arcæi* met *pulv. alum. ufti*, na vereifch der omftandigheden.

Als de wonde een dun, fcherp, water gaf, heeft de *folutio fulphuris* het meefte nut aangebragt. Was de grond geel en fpekagtig, dan heeft de *merc. præcip.*, droog daar op geftrooid, of ook onder andere middelen vermengt, denzelven gezuiverd. Zoo het vleefch los was, en ligt bloedde, heeft het gebrande aluin hetzelve tot eene goede geneezing gebragt.

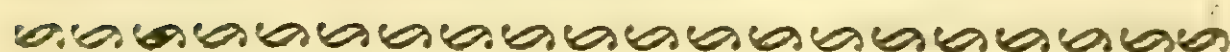

HEELKUNDIGE WAARNEEMINGEN.

TWEEDE HOOFDSTUK.

VAN DE ONGEMAKKEN, WELKE AAN DE BORST EN DESZELFS ZYDELYKE DEELEN VOORKOMEN.

I.

Scirrhi & indurationes mammarum.

Knoeſt-gezwellen en verhardingen der borſten.

Eer dat ik de gevallen van deeze ſoort opgeeve, moet ik myne eige onzekerheid bekennen, of de verhardingen of verharde borſten, welke uitgepelt zyn, waarlyk voortſprooten van eene kankeragtige ſtoffe in het bloed; dewyl myne dagelykſche ondervinding, en ook die van andere getoont hebben, dat, als zulke klonters van eenen kankeragtigen aart waren, ſy dan op dezelfde of op

eene

eene andere plaats, vroeg of laat, wederkomen. De uitwendige kentekenen tusschen goedaartige en kwaadaartige knoestgezwellen, welke by de Schryvers verzamelt zyn, moeten daarom niet minder in acht genomen, en de uitkomst daar na worden voorspeld.

I.

Eene juffrouw van drie en dertig jaaren uit Upsala kwam in 1754. alhier in het Hospitaal, om hulp te zoeken voor eene verharding in de regter borst, welke sy reeds drie jaaren had. De borst was vry groot, los en neêrhangende. Aan den grond of het onderste gedeelte wierd bemerkt eene, knobbelagtige, verharding, welke beweegelyk en zoo groot was, als een half geraspd brood, in de lengte doorgesneeden. De uitwendige huid was van kleur en gesteldheid gezond. Het gezwel had geene zwaare toevallen, behalven eene, lastige, zwaarte, benevens trekkingen en steeken in de borst by verandering van weêr. Sy stondt de uitpelling toe, en wierd daar toe bereid.

Eerst wierd gemaakt eene regte insnyding van onder de verharding naar boven tot midden op de borst; vervolgens wierd eene andere gemaakt horizontaal na de lengtte en hoogtte van het gezwel, welke bevatte het eene einde van de regte insnyding, en de gedaante had van een naar boven, en naar onder gekeerde Ro-

mynſche T. Het gezwel wierd aan de zyden los gemaakt en wechgenomen. De tepel was vry groot, knobbelagtig en bruin, en daarom wierd dezelve ook wechgenomen: de kanten van de wonde wierden vereenigt met hegt-pleiſters. De borſt en wonde wierd bedekt met droog fyn plukſel, compreſſen en het gewoone borſt-verband. De overige oppasſing en verbanden waren, als by eene verſche wonde. De *Balſamus arcæi* met eenige droppelen *oleum ceræ* wierden op de vereenigde kanten gebruikt, als een ettermaakend middel. Droog plukſel was op 't laatſt het eenigſte *epuloticum*. In de zesde week was de wonde geneezen, en toen reisde ſy fris en gezond wech. De verharding beſtondt in eene vleeſchagtige ſubſtantie, met verharde klieren zonder eenige order ſamen vereenigt.

2.

Eene meid van dertig jaaren, in Stockholm woonende, bloedryk, voorheen met pynelyke trekkingen door het lighaam aangedaan, had nu zederd twee jaaren een gezwel en verharding in de linker borſt, om het welk te verdeelen ſy vrugteloos aangewend had allerhande, anders dienſtige, middelen. Sy kwam in het Hoſpitaal in de lente van 1755. De borſt was van eene middelmaatige grootte, had uitwendig eene gezonde kleur, en de huid los was van de inwendige deelen. Dezelve was hard, gelyk, ongevoelig op het aanraaken, en maakte het grootſte deel uit van de verharding. Sy

Sy was te vreede, welke middelen men ook ter geneezing aanwendde. De uitpelling wierd ondernomen. Dewyl de borſt meêr lang, dan rond, was, wierd alleenlyk eene inſnyding gemaakt in de lengtte door de huid en het vet, tot de linker zyde van de tepel. De kanten wierden van het binnenſte gezwel los gemaakt. Dit met eene naald, en dikken, met was beſmeerden, draad doorſtooken zynde, wierd opgeligt, van den *musculus pectoralis major* los gemaakt, en wechgenomen, gelyk men gewoon is te doen met zakgezwellen. De vereeniging en geneezing had niets verſchillende van het gewoone, en 't geen in het voorgaande geval is gezegd.

In de zevende week was de wonde geneezen, wanneer ſy het Hoſpitaal verliet. Het uitgepelde gezwel beſtondt uit het verharde vetvlies, en uit opgezwollen klieren daar in, ter grootte van amandelen, van welke twee inwendig eenigzins bruin gevonden wierden, zonder verrotting.

Tegen den winter van hetzelfde jaar begon ſy eene byzondere ongemakkelykheid in het lighaam gewaar te worden, welke opgewekt wierd door vliegende pynen in de leden, en krampen in de darmen. Verzagtende middelen wierden haar om niet gegeeven van het Hoſpitaal, dan voor de eene dan voor de andere ziekte.

Tegen den herfſt van 1757. wierd in de regter

borſt het begin van eene verharding ontdekt, gelyk in de linker geweeſt was. Zakjes met verdeelende kruiden wierden op de borſt gelegd, en daar over het vel van een zwart lam. Het gezwel en de verharding verdeelden zich, verminderden, verdweenen grootendeels, en kwamen na korten tyd wederom. Dit duurde byna een geheel jaar, en intuſſchen plaagden haar de inwendige ongemakken meêr of minder. Nu is het ongemak dragelyk en de borſt zagt; ſy had daar mede konnen uitgaan. In de borſt wierd nauwelyks eene zwelling ontdekt, noch ook op eene andere plaats. Het vel van een lam wierd daar over gedraagen.

Kankeragtige knoeſtgezwellen laaten zich niet gemakkelyk op deeze wyze aantaſten: zoude hier eene andere ſcherpte tegenwoordig geweeſt zyn? (*).

Eene

(*) Ik heb twee verharde borſten zien wechneemen; de verhardingen waren veel in getal, en in de zyden van het geopende vet-vlies verſpreid, tot de grootte van muscaat- en hazel-nooten, ſy konden derhalven minſtendeels wech genomen worden. Des niet te min ſmolten of verdeelden zich deeze knobbels onder de verettering volkomen, zoo dat de geneezing van het ongemak en eene beſtendige gezondheid daar op volgden. Indien ik daar tegen bybreng andere, my bekende, gevallen, van wechgenoomen verharde borſten, waar by men, uit hoofde van de vaſte vereeniging met de groote borſt-ſpier, of met de klieren, die door het vet-vlies verſpreid zyn tot onder den oxel, genoodzaakt is geweeſt eenige verharde klieren over te laaten, dan is de geneezing nauwelyks

3.

Eene juffrouw van 34 jaaren, te huis hoorende, in de ſtad *Sala*, kwam herwaards in 1747, om

lyks tot twee vierde deelen volbragt, of 'er is een nieuw gezwel en verzweering ontſtaan, waar op eene zwaare pyn en eindelyk de dood gevolgd is.

Na het kraamen worden de borſten dikwils van opgehoopt zog, welk, het kind niet gezoogd wordende, ſchift en opdroogt, zoo hard als kraakbeen, waar van ik een aanmerkelyk geval zou konnen bybrengen: in het begin was dezelve zoo hard als been, of als de knie-ſchyf, maar na dat men driemaal 's daags geduurende zeſtien weeken gebruikt had eene dikke pap van havergort en ſaffraan, wierd dezelve zagt en gezond, zonder eenige verzweering; het zog wierd op nieuw ontbonden, en ontlaſte zich ſpaarſaam door de zogbuisjes van de tepel.

De podagreuſe, jigt, en ſcheurbuikige ſtoffen, de *ſtrumæ* en *ſcrophulæ*, veroorzaaken elk hardigheden, knobbels, en gezwellen, zoo wel op de inwendige, als uitwendige deelen van het lighaam, waar van de laatſte met vrugt wechgenomen worden zonder wederom aan te groeyen, indien de plaats medegeeft.

Ik ben derhalven onzeker, of het waar kan zyn, dat een kwaadaartig knoeſtgezwel in den beginne dikwils goedaartig was, gelyk de Hooggel. Hr. PLATNER *Inſt. Chir. rat.* §. 263. en andere denken, dan of men niet met groot regt kan gelooven, dat een waarlyk goedaartig knoeſtgezwel, zonder zwaaren misſlag, of liever eene nieuwe daar by komende inwendige oorzaak, nooit kwaadaartig word, en kankeragtige eigenſchappen aanneemd, daar in tegendeel een waarlyk kwaadaartig knoeſtgezwel dit van het eerſte begin is, gelyk eene zaadſtoffe, konnende niet afleggen ſynen verdervenden aart, ten zy 'er een zeker en onfeilbaar middel geopenbaard, en algemeen aangenoomen worde.

om zich te laaten geneezen van eene verharding in de regter borſt; dezelve was niet grooter, dan een muscaat-noot, maar hoekig, en met den eenen punt vaſtgegroeit aan de huid; voor het overige zeer los, konnende van de eene plaats naar de andere verſchooven worden. Sy had dikwils pyn en voelde ſteeken diep in de borſt.

Na dat het lighaam voorbereid was, wierd de verharding op de gewoone wyze uitgepeld. Eene langwerpige ſneede ter lengtte van eenen halven vinger was voldoende, om dezelve wech te neemen. De wonde bloede ongemeen ſterk, wierd gehegt, en was in veertien dagen geneezen. De klomp was wit van kleur, zeer hard, als eene verharde klier.

In de derde week kwamen 'er twee kleine knobbeltjes in het vet onder de huid, midden op het borſtbeen tuſſchen de borſten. Deeze wierden aanſtonds wechgenomen, na dat ſy nauwelyks agt dagen waren zichtbaar geweeſt. Sy waren niet grooter, dan kerſſen-ſteenen. De openingen waren geneezen, gelyk die van eene aderlaating, in vier- en twintig, of op ſyn hoogſt in agt- en veertig uuren. Eenige dagen daarna vertoonden zich drie ſoortgelyke knobbeltjes, twee op het borſtbeen en een aan den binnenkant van de linker borſt. Het laatſte groeide dagelyks aan, zoo dat het binnen agt dagen zoo groot was als eene okkernoot. De klieren

on-

onder den oxel aan de linker zyde begonnen insgelyks te zwellen en hard te worden. Haar ongemak bleek dus ten allerklaarſten. Sy reisde, zonder hulp, naar huis met eenige bloedzuiverende en verzagtende middelen. Haar ongemak heeft vervolgens zich geopenbaard door opene kankeragtige verzweeringen, welke na verloop van eenige maanden haaren droevigen toeſtand eindigden.

4.

Eene meid uit de ſtad *Lindköping*, vyf- en twintig jaaren oud, kwam in 1757. in het Hospitaal. Haar linker borſt was eens zoo groot, dan dezelve zyn moeſt, niet hard, maar ſtyf, en door de zwaarte laſtig. Sy wenſchte, dat men dezelve zoude wechneemen, om voor te komen, dat ſy in het vervolg zwaarder ongemakken of de kanker daar van krygen zoude.

Na eene voorbereiding wierd de operatie ondernomen. Eerſt wierd eene lange inſnyding gemaakt van onderen naar boven, rond over de borſt tot in het vet, en de klieragtige ſubſtantie. Eene andere wierd kruiswyze daar over gemaakt van den binnen naar den buitenkant van de borſt. De inwendige deelen, welke de borſt en het gezwel uitmaakten, waren ten eenenmaale vermengt met het gemeene vetvlies, en beſtonden uit harde vetblaſen, waar tuſſchen verharde klieren waren. Derhalven was, by

 het

het uitpellen, geen andere weg te volgen, dan door het vet zelve, zoo digt by de huid, als mogelyk was. De zyden wierden vereenigt, verbonden en geneezen op de beschreeven wyze, zoo dat sy in de agtste week in staat was, om wech te reisen.

Door eene voornaame hand ben ik in het vervolg met eenen brief onderregt, dat sy, zonder eenig nieuw ongemak, zich zeer wel bevindt (*).

5.

Eene Boerin uit het District van *Jonköping*, zes

(*) Wanneer een borst geheel en al of gedeeltelyk verhard word, het zy uit eene kankeragtige of andere oorzaak, en dezelve kan op de gewoone wyze niet verdeeld worden, dan is het ontegenzeggelyk gemakkelyker, om alleenlyk de verharde deelen uit te pellen, en de huid geheel te laaten. Ik heb veele verharde en kankeragtige borsten in het rond met huid en al volgens de oude manier zien wech neemen, maar nauwelyks een is tot eene volkomen geneezing gebragt, voor dat het *virus* zich wederom in de wonde of in derzelver kanten geopenbaard heeft. In tegendeel worden de uitgepelde, zonder zwaare toevallen met eene geringe verettering, en in korten tyd, geneezen; 't geen beweezen word uit de opgegeeven gevallen, en met meêr andere zoude konnen bevestigd worden. 'Er ontbreeken egter geene gevallen, die gelukkig afgeloopen zyn, schoon de geheele borst te gelyk met de huid wech genomen was, gelyk door den Hr. LE DRAN *in Memoir. de L'Acad. de Chir. Tom. VII. p.* 251. aangemerkt is.

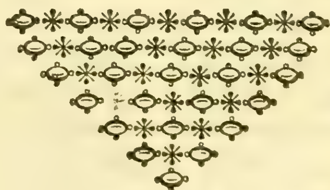
zes en dertig jaaren oud, kwam in 1755. in het Hospitaal. Haar linker borſt was driemaal grooter, dan de gezonde, onnatuurlyk zwaar, en ongemeen lang ten opzigte van de grootte. Sy was niet hard, maar ſteevig, als een ſpieragtig deel van het lighaam; de tepel was ingetrokken. De zwaarte, welke de groote borſtſpier, den linker boven-arm, en de ribben naar voren en beneden trok, was het voornaamſte ongemak, welk ſy daar van had.

De regter borſt was ook eenigzins ſteeviger, dan na gewoonte, en, volgens haar berigt, in denzelfden ſtaat, als de andere in den beginne geweeſt was. Zakjes met verdeelende kruiden wierden daar over gelegd.

Na eene genoegzaame voorbereiding wierd, door twee overdwarſche inſnydingen in de huid, het binnenſte van de geheele borſt, alleenlyk uit vet beſtaande, wech genomen. Het celagtig vlies was uitgezet, en met dik geworden vet gevuld. De klieren en zogbuisjes waren onkenbaar, of in hard vet veranderd. De bloedvaten waren zeer groot en wyd, en onder de operatie ontſtondt 'er eene aanmerkelyke bloedſtorting. De vet- en klieragtige zelfſtandigheid van de borſt was vereenigd met het gemeene celagtige weefſel onder de groote borſtſpier, van waar het kwam, dat groote vezelbondeltjes van de onderſte tanden van deeze ſpier opgeligt en in het harde vet als ingeweeven

ven waren, zoo dat ſy by het wechneemen van de geheele borſt niet konden verſchoont worden.

Twee ſlagaderen, die 't meeſt bloed gaven, wierden onderſchept en toegebonden. Men vulde de wonde met droog plukſel, waar over platte ſponſen, compreſſen, en wat verder tot een vaſt verband vereiſcht word, gelegd wierden. De overtollige deelen aan de hoeken wierden wechgenomen. Het bloed doortrok tweemaal in vier en twintig uuren het geheele verband, welk veranderd wierd. Na agt dagen was de wonde in verettering, wanneer de opgeligte hoeken neêrgelegd, en met den grond vereenigd wierden. In de negende week was alles geneezen. De regter borſt was niet grooter, maar veel eer minder geworden. Sy wierd geraaden, langen tyd daar over te draagen zakjes met verdeelende kruiden van alſem, hop, en vlierbloemen, wanneer ſy gezond naar huis ging.

II.

Empyemata & Abscessus in thorace.

Verzamelingen van etter in de holligheid van de borst.

I.

Een Koetsier hier in Stockholm, agt- en twintig jaaren oud, kwam in den herfst van het jaar 1754. in het Hospitaal met etter in de borst en eene pypzweer aan de linker zyde. In de maand Mey van hetzelfde jaar had hy het zydenwee zeer zwaar gehad, waar na, by gebrek van eene genoegzaame fluimloosing, of andere *crisis*, de etter in de linker holligheid van de borst verzameld was.

Hy had nu eene uitteerende koorts, schielyke ademhaling, afkeer van spysen, zweette 's nagts, en loosde roode rotagtige pis zonder grondzetsel. Tusschen de zevende en agtste ribbe, eene overdwarsche hand voorby den bogt derzelven, was eene fistuleuse opening, waar uit veel dunne, geele, etter liep. Hy loosde ook door den hoest 's daags eene halve stoop, of meêr, van eene dikke geele etteragtige stoffe, waar mede

de fomtyds een weinig zuiver bloed te voorfchyn kwam.

De opening wierd verwyderd, en open gehouden met een feton of ftukje linnen. In de borft wierd eerft gefpooten gerften-water met roosen-honig, tot dat de ftoffe den kwaaden reuk verloor, en verminderde, vervolgens een afkookfel van de *Rad. Ariftol. Symph. maj.*, *fummit. Hyperici*, waar by gevoegd wierd het doir van een ey, en de *Balf. Peruvianus.* Inwendig wierd geduurig een borft- en wond-drank gebruikt met andere middelen, welke iets konden toebrengen, om het bloed te zuiveren.

Onder deeze behandeling liepen tien weeken voorby, en intuffchen moeft de opening twee of drie reifen verwyderd worden. Eindelyk hield de ontlafting op, en de bovengenoemde toevallen bleeven wech. Door het voedfel kreeg hy langfamerhand eene goede gedaante weder. In de dertiende week was hy geneezen, en verliet gezond het Hofpitaal.

2.

Een Boeren-knegt uit *Södermanland*, zes- en twintig jaaren oud, kwam in 1756. in het Hofpitaal. Voor eenige maanden had hy uitgeftaan eene zwaare koorts, met een fteek in de zyde, welke langen tyd geduurd, maar eenigzins

zins verminderd was, na dat hy in de linker zyde eene opening had gekreegen, welke veel geele etter ontlaste, die ook nog dagelyks daar uit liep. Hy had anders goede kragten, en kon vry ver te voet gaan. Eene geringe koorts na den middag, moeyelyke ademhaaling, een onvermogen om op de regter zyde te liggen, en het nagt-zweet waren de kentekenen der ziekte. Doch het zekerste was eene fistuleuse opening aan de linker zyde van de borst tusschen de vyfde en zesde waare ribbe, ruim eene hand breed van den bogt der ribben naar het borstbeen, waar uit veele dikke, taaye, etter kwam.

De opening wierd verwyderd en open gehouden, ook wierd, even als in het eerste geval, in de borst gespooten gersten-water met roosenhonig. Na dat hy drie weeken in het Hospitaal geweest was, kreeg hy op nieuw eene sterke koorts met voorafgaande koude en daar op volgende hitte, en een steek in de aangedaane zyde. Daar op kwam eene nieuwe verzweering. Uit de wonde liep gestaadig ongemeen veel etter, uit de lugtpyp en keel kwam minder met bloed vermengde stoffe. Inwendige borstmiddelen wierden naarstig gebruikt, terwyl de wonde en inwendige holligheid uitgespoeld, gezuiverd, en tot geneezing gebragt wierd, door inspuitingen, naar den tyd en de omstandigheden der wonde geschikt.

In den tyd van veertien weeken, welke tot

dee-

deeze geneezing noodig was, wierd de wonde verſcheide reiſen met het mes verwyderd.

Het geen meeſt overkomt aan alle lyders, met een etterborſt geplaagd, gebeurde ook in deezen, dat namentlyk de ruggegraat zich naar de aangedaane zyde boog, uit hoofde van de aanhoudende legging daar op, en, in deeze gedaante, verliet hy, anders geneezen en gezond, het Hoſpitaal. Zederd heeft hy eens 's jaars met vergenoegen het Hoſpitaal bezogt, wanneer ſyn rug regt en ſyne gezondheid beſtendig gevonden wierd.

3.

Van N. Oleveldt.

Een Brouwers-knegt, van zeven- en twintig jaaren, had voor twee maanden uitgeſtaan eene *pleuropneumonia*, welke, by gebrek van eenige andere heilzaame zuivering, op de plaats zelve tot eene verzweering was overgegaan, en de halve zyde met eene ongemeene bederving had aangedaan, aan den regter kant van de derde tot de zevende waare ribbe. Een ontſteekings-gezwel had zich ter grootte van een bord reeds op den veertienden dag na de ziekte op de uitwendige deelen beginnen te vertoonen, geevende den gevaarlyken toeſtand der onderleggende deelen te kennen. De verdeeling kon niet

meêr

meer teweeg gebragt worden, en daarom wierden rypmaakende ſtoovingen en pappen gebruikt. Na eenige dagen was de zwelling zagt en gevuld met etter, en toen wierd dezelve met eene kleine inſnyding geopend, en leeg gemaakt. Hoe hy zederd dien tyd wierd behandeld, is onbekend, tot dat hy, gelyk gezegd is, na verloop van twee maanden tot het Hoſpitaal kwam in 1756.

Offſchoon de fiſtuleuſe opening in de zyde tuſſchen de zevende en agtſte ribbe veel kwalyk riekende en dikke etter gaf, welke de toevallen in het algemeen verzagte, zoo had egter de lyder den geheelen dag eene aanhoudende zwaare koorts, welke 's nagts een weinig verminderde met rykelyk zweet, maar 's morgens wederkwam met eene moeyelyke en zwaare ademhaaling, als ook doodelyke benauwdheid, wanneer hy zich naar de linker zyde keerde. Voor het overige was hy wel gemoed, en hoopte ſyne gezondheid weder te krygen.

De opening tuſſchen de boven genoemde ribben, niet ver van derzelver bogt, wierd verwyderd, en toen ontdekte ik aanſtonds eene ſterke beenbederving, waar mede veele ribben aangedaan waren; by het openen van de huid lag 'er een ſtukje van de agtſte ribbe, drie duimen lang, geheel los, en wierd wechgenomen. Zuiverende inſpuitingen wierden gebruikt van gerſten-water, het tweede kalkwater, van

elk twee pond' *tinct. myrrhæ*, een half once, en vier oncen Rosen-honig.

Doogaans gebeurt het, dat de stank der bevatte stoffe, door zodanige afschilferingen, verminderd, maar in dit geval had zulks geen plaats. De opening was groot genoeg en op eene bekwaame plaats, om de stoffe te laaten wechloopen; maar, dewyl verscheide *carieuse* ribben veel konden toebrengen tot de ondragelyke verrotting en stank, en de opslorping van de etter in het bloed de toevallen onderhield, en den dood zoude verwekken, wierd beslooten, op de best mogelyke wyze, de bedorve ribben in de gezonde deelen wech te neemen.

Eene, en wel de eerste valsche, ribbe, was, gelyk gezegd is, reeds voor een gedeelte afgescheiden. De drie onderste waare ribben waren sterk aangedaan. Sy wierden bloot gemaakt. De tusschenribbige vaten wierden met verscheide ligaturen onderschept, waar na de beenderen afgekneepen wierden met een nyp-tang en schaar. De lyder was zeer geduldig, maar de operatie moeyelyk, uit hoofde van den ondragelyken stank van eene vlugge, rotte, stoffe, hoedanigen ik voorheen niet gekend had, en welke schielyk zyne ademhaling scheen te zullen beletten. De verettering was in de huid en het vleesch rondom de beenderen, welke kortlings afgeschilferd waren, maar niet op den grond van de wonde. De daar onder leggende long, met

eene

eene dikke en donkere huid bekleed, was aan het borstvlies en de ribben vast gegroeid, en beweegde zich in het geheel niet by de in- en uitademing.

Veertien weeken verloopen zynde, was, onaangezien alle zorg en goede oppassing, de toestand meêr verslimmerd, dan verbeeterd. De regter arm begon te zwellen, en wierd *œdemateus*, van de schouder tot het einde der vingers. Uitwendige middelen konden niet helpen tot de verdeeling. Het pluksel en de compressen, welke over de wonde gelegd wierden, begonnen groen te worden, gelyk van koperroest. Een uitteerende loop nam syne overige kragten wech, en hy stierf in de negentiende week.

De opening van de Borst na den dood toonde, behalven eene volkome verharding der long, overal tekenen van eene ongewoone verrotting, welke zoo wel de zagte als harde deelen in de borst had aangegreepen; de wervelen van den rug waren zelfs niet onaangeraakt, offschoon zuiverende en de verrotting tegenstaande middelen, den geheelen dag, in de borst gespooten waren.

4.

De Koetsier van een' Heer, hier in Stockholm, dertig jaaren oud, had, na eene voorafgaande *pleuropneumonia*, behouden eene verzweering, en

ope pypzweer in de borſt, aan de regter zyde twee overdwarſche vingers onder den tepel. Hier mede kwam hy in den zomer van het jaar 1755. in het Hoſpitaal. Hy was zeer mager, had eene kleine, raſſe, pols, zweette 's nagts, loosde met den hoeſt veel bloederige etter, en kon op beide zyden liggen. De opening van de pyp-zweer wierd verwyderd, waar na de etter gemakkelyker uitliep, met behulp van zuiverende inſpuitingen. Na veertien dagen had de etter den kwaaden ſtank verlooren, verminderde, en wierd dik. Eerſt om den anderen en vervolgens om den derden dag wierd eene inſpuiting gebruikt uit een afkookſel van de *Rad. Symphyt. maj. cum aq. calcis ſecunda*, doiren van eijeren, gemeenen honig, en *Balſ. Peruv.* in eene gewoone proportie. In de agtſte week verdweenen de toevallen, de wonde wierd geneezen, na dat hy, te gelyk met de uitwendige behandeling, by aanhoudenheid gebruikt had bloedzuiverende en wondheelende borſt-middelen.

5.

Een afgedante Soldaat van het Regiment van Södermanland, een- en veertig jaaren oud, had, voor eenige maanden eene zwaare heete borſtziekte, ongetwyfeld eene *pleuropneumonia*, uitgeſtaan hebbende, gekreegen een hard gezwel, welk met veele openingen doorgebrooken was aan de regter zyde van de borſt. Dus kwam hy in het Hoſpitaal in 1755.

De

De *musculus pectoralis major* en *serratus anticus* waren zeer hard, en als vereelt op het aanraaken. By derzelver vasthegtingen, of liever tusschen de tanden of hoofden, wierden verscheide, deels gesloote, deels ope, pypzweeren gevonden, welke eene dunne bloederige etter gaven, maar niet in eene genoegzaame quantiteit: hy had eene geringe koorts, zweette sterk, haalde eenigzins moeyelyk adem, en kon liggen op beide zyden. Syn tandvleesch was meestendeels verteert van de scheurbuik, en bloedde nog geduurig, wanneer het wierd aangeraakt; gestaadig wierden over de verharde spieren weekmaakende pappen gelegd, en, na dat ik de eene en andere pyp-zweer geopend had, wierd het ongemak in eenen ongeneeslyken staat gevonden; want 1. waren de spieren op zich zelve op eene ongewoone wyze verhard, en bloedden zeer sterk, indien sy by het openen der pyp-zweeren aangeraakt wierden. 2. Konden sy niet week gemaakt worden door pappen en eene sterke verettering. 3. Waren sy ondermynd deels boven deels onder de ribben door de pyp-zweeren. 4. Wierden de ribben op verscheide plaatsen aangedaan, zagt', zeer verteert gevonden, en de hoogste graad van scheurbuik was voorhanden. De dienstige middelen tegen alle omstandigheden wierden gebruikt, doch te vergeefs. Het pluksel, over de wonde gelegd, de drukdoeken, en zwagtels, wierden groen, als of sy gedoopt waren

in water van koper-rood. Na dus agt-tien weeken veel uitgeſtaan te hebben ſtierf hy.

6.

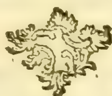
Een Ruiter van het Lyf-Regiment, veertig jaaren oud, ſterk en grof van leden, kwam in de Lente van 1758. in het Hoſpitaal. Na het zydenwee was gevolgd eene verzweering in de regter zyde, welke openbrak met eene opening drie vinger-breette onder den tepel. Deeze gaf geele etter, doch noch in eene rykelyke quantiteit, noch van eenen kwaaden reuk. De gewoone toevallen waren dragelyk, en de kragten nog genoegzaam.

De opening wierd verwyderd. De inwendige holligheid wierd gezuiverd en uitgeſpoelt met inſpuitingen, driemaal 's daags. In de tiende week, na dat hy in het Hoſpitaal was, kreeg hy eene nieuwe etter-koorts, welke verminderde, zoo dra de nieuw gekookte etter eenen weg vondt, maar in eene alledaagſche tuſſchenpoozende koorts veranderde. Met nut wierd de koorts-baſt daar tegen gebruikt, tot dat de koorts volkomen ophield, zelfs twee of drie weeken daarna. (Deeze omſtandigheid heeft ook plaats gehad by den voorgaanden zieken van deeze ſoort, by welken het gebruik van den koorts-baſt insgelyks even nuttig was.)

In de zevende week, en wanneer de opening van het ongemak zich tot geneezing schikte, kreeg hy wederom eenen sterken aanval van koorts met eene steekende pyn rondom de wonde, binnen de ribben. Aderlatingen, verkoelende amandelmelken, verdeelende poeders van kampher, wierden met dezelfde order en levensregeling, als gebruikelyk is in het zydenwee, gegeeven; den vyfden dag was de koorts meest wech, de wonde gaf nu eene bruin-geele, stinkende, en overvloedige etter. De opening wierd voor de derde reis verwyderd. Afspoelende, zuiverende, en balsamieke inspuitingen wierden in de borst gebragt, hoedanige in het eerste geval gemeld zyn. Volgens den raad van den Heere Darel, nam hy 's morgens en 's avonds op een stukje suiker twee droppelen *Bals. Peruv.* tegelyk met den borst-drank. Het loopen der wonde hielt kort daar na op, en dezelve genas, zoo dat hy, in goede gezondheid, wechreisde.

Nog vier soortgelyke zieken zyn in het Hospitaal geweest, twee derzelven wierden geholpen, en twee stierven. De gelukkige uitgang van soortgelyke verzweeringen in de borst schynt voornamentlyk af te hangen; 1. van den gezonden toestand van het lighaam en der vogten. 2. Zoo de uitstorting van etter is in eenen matigen zak onder de ribben, en niet in de geheele holligheid, konnende de eerste met regt genoemd worden eene verzweering van het borst-vlies,

de laatste een etterborst, gelyk de Heer LE DRAN en andere met regt zeggen. 3. Zoo de ribben niet zyn aangedaan. 4. Als de scherpe etter geene groene kleur mede deeld; want als dit gebeurt, kan ik verzekeren, dat de uitkomst doodelyk zyn zal. 5. Indien 'er met den hoest veel etter, met of zonder bloed, geloosd word, geeft zulks wel te kennen, dat de long veretterd by de wonde; maar teffens, dat de plaats is bepaalt binnen de aangroeijing van de long met het borst-vlies, zoo dat de etter zich niet kan uitstorten in de holligheid van de borst, maar ontlast moet worden, deels door de *bronchia*, lugt-pyp en keel, deels ook door de wonde; wordende, zoo zich alles wel schikt, geneezen als eene verzweering. In tegendeel word met veel regt een doodelyke uitkomst gevreesd, als de etter in de geheele holligheid is. De etter kan wel, door de doorbooring van de borst op de uitgezette plaats, ontlast worden; maar de eigentlyke oorsprong, of de veretterde deelen, welke by geval van voren in de borst zyn konnen, krygen geen nut van de middelen, die ingespooten worden, maar onderhouden geduurig eene voldoende oorzaak tot eenen zekeren dood.

III

III.

Scirrhus sub axilla sinistra.

Een knoest-gezwel onder de linker oxel.

I.

Eene vrouw, van dertig jaaren, woonende in *Roslagen*, zogt hulp voor een gezwel onder de linker oxel, welk haar zederd drie jaaren plaagde met onbeschryfelyke pyn en steekingen, belettende te gelyk de vrye beweeging van den arm, en het leggen van denzelven tegen de zyde. Het gezwel, zoo groot als een hoenerey, zat midden op de *vasa axillaria*, maar kon onder de huid verschooven worden, voornamentlyk naar agteren tegen de pees van den *latissimus dorsi;* de huid daar van was eenigzins rood, meer van de wryving, dan van den aart van het gezwel. Sy wist van geen ander ongemak, of eenige ziekte, en sy verlangde ook op de eene of andere wyze van dit gezwel verlost te worden.

De huid wierd kruyswyze geopend op het gezwel, nadat hetzelve te vooren op de beste manier naar boven tegen de genaamde Pees gedrukt

drukt was. Het gezwel wierd opgeligt met eenen doorſtooken draad en haaken, en vervolgens van den grond of de vereenigingen los gemaakt. Maar dewyl het onderſte deel een ſmal aanhangſel had, welk liep naar en zich vereenigde digter aan de *vaſa axillaria*, dan men hetzelve met zekerheid met het mes konde volgen, wierd het afgebonden, om tot verrotting over te gaan, en dus af te vallen. Het gezwel zelve wierd voor deezen band afgeſneeden, en deszelfs zelfſtandigheid was klier- en vleeſch-agtig. De afgebonde deelen vielen met den draad na vier dagen af, door het binden en de verettering. De wonde was vry van verhardingen, en de grond bepaalde zich tot digt by de *vaſa* en *nervi axillares*, na dat de huid was naar agteren getrokken van de plaats, waar na toe het gezwel was geſchooven. Het verband en de verdere oppasſing was als na gewoonte. In de vyfde week, waneer de wonde geneeezen was, reisde ſy naar huis.

Drie jaaren daarna kwam ſy weder in de Stad, en toonde de veranderingen van haaren goeden toeſtand na de Operatie. Een nieuw en hard gezwel, tweemaal zoo groot, dan het eerſte, onbeweegelyk, pynelyk, en met eene donkerblauwe kleur in de huid, had de eerſte plaats ingenomen. Hetzelve wierd met regt voor kankeragtig aangezien, en derhalven was het onmogelyk, dit aan te taſten en wech te neemen, zonder zeker levensgevaar. Sy wierd derhalven

ge-

geraaden, verzagtende middelen te gebruiken, en reisde naar huis. Haar lot is verder niet bekend geworden.

2.

Eene Boeren-meid, twee en dertig jaaren oud, uit *Westmanland*, kwam in het Hospitaal in 1756; sy had een gezwel onder den linker arm, zoo groot als twee vuisten; in vier jaaren was het tot deeze grootte gekomen, zonder ander ongemak, dan dat de arm by het leggen tegen de zyde, en in de beweeging, verhinderd wierd. De huid daar op was onveranderd. Het gezwel had eenigzins de gedaante van eene halve maan, waarom het middenste en dikste gedeelte los en vry was, en onder de huid zeer laag neerhong. De uiteindens of de hoornen van de halve maan waren beide vereenigd aan de buitenste zyden van het peesagtige deel van de *musculus pectoralis major*, en *latissimus dorsi*, digt by derzelver vasthegting aan het opper arm-been.

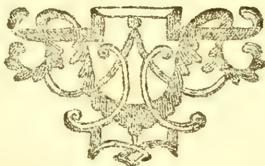
Om dat geene zekere kentekenen van 't geen het gezwel bevatte konden gegeeven worden, voor dat het geopend was, kon ik niet besluiten, of het een zak-gezwel, een klier- vleesch- of vet-gezwel zonder zak, was, in welk laatste geval de uitpelling op eene zoo gevaarlyke plaats aan veel bedenkelykheid onderworpen was.

was. 'Er wierd derhalven beflooten het gezwel af te binden en te laaten verfterven. De grond was, gelyk gemakkelyk te begrypen is, zeer breed, fchoon het gezwel vry ver van het lighaam hong. Een bekwaam koord wierd om den hals van het gezwel gebonden en toegedraaid, even als een *Tourniquet*. Dit wierd zoo vaft gemaakt, dat het niet kon te rug fchuiven. De huid was zeer dik, en ongevoelig; na vieren twintig uuren was nauwelyks eenig teken van verrotting te bemerken; de band wierd dagelyks, vyf dagen lang, fterker toegedraid. Men bemerkte toen, dat door deeze toebinding wel de huid en het vetvlies, maar niet het inwendige van het gezwel aangedaan wierd, welk eigentlyk moeft wechgenomen worden, terwyl men de huid diende te fpaaren, derhalven wierd eene naalde met eenen dubbelen en fterken draad midden door den hals geftooken, en zoo digt aan den oxel, als de voorzigtigheid toeliet. Deeze draad wierd vervolgens van een gefcheiden, en afzonderlyk geknoopt om elk deel van den hals van het gezwel. Daarop volgde in twee dagen eene volkome verrotting in het gezwel; de grootfte ftukken wierden by elk verband wechgenomen. Eindelyk zonderde zich door de verrotting en verettering de hals af. Dewyl het gezwel nu ten eenenmaale verrot was, kon deszelfs zelfftandigheid niet onderfcheiden worden, maar om te oordeelen volgens de week- en olyagtigheid, geloof ik, dat het zuiver vet geweeft is. De wonde wierd verbonden

met

met *ung. Basil. citr.* en *de styrace*, tot gelyke deelen, tot dat dezelve zich vulde, en vervolgens wierd dezelve, als eene gemeene wonde, geneezen.

De eerste band had de huid en het vetvlies zoo zwaar gedrukt, en doen versterven, dat daar van veel grooter stukken moesten afgezonderd worden, dan noodig zoude zyn geweest, op welke wyze de operatie ook was ondernomen. Dit geef ik opregt op, als een misslag, tot onderregting van andere in soortgelyke gelegenheden. Al had ik bedenking voor de *vasa axillaria*, om aanstonds eene naalde met een' dubbelen draad door den hals van het gezwel te steeken, hadden egter de bekleetselen eerst een weinig naar onderen konnen los gemaakt en dan het gezwel toegebonden worden, 't welk ik vervolgens met vrugt heb in het werk gesteld. Het begin van de *arteria brachialis* lag agt dagen bloot van het celagtig weefsel. In de tiende week was de lyderesse geneezen en verliet het Hospitaal.

I V.

Collectiones seroso-purulentæ absque prægressa inflammatione.

Verzamelingen van etter zonder voorafgaande ontsteeking.

1.

Eene Meid hier in Stockholm, twee- en dertig jaaren oud, kwam in 1754. in het Hospitaal. Agter op den rugge had sy een week gezwel, hebbende den omtrek van een vierdendeel van eene el, en strekkende zich uit van den rugge-graat, een weinig onder het regter schouderblad, waar van de *basis* door het gezwel aanmerkelyk opgeligt was.

Sy verhaalde, dat dit gezwel in het voorgaande jaar was ontstaan, zonder voorafgaande zwaare ziekte, doch dat sy anders zederd eenige jaaren van eene zwakke lighaams-gesteldheid, en met pynelyke trekkingen in het lighaam geplaagd was geweest. Deeze waren onder het toeneemen van het gezwel dragelyker geworden. Hetzelve wierd niet met pyn verzeld, maar verhinderde de beweeging van het schouder-

blad daar door, dat de *muscul. omoplatæ*, *levator angularis*, *ſerratus anticus major.*, *rhomboides*, ſterk opgezet en geſpannen waren. De ribben en borſt wierden daarenboven gedrukt, en dewyl de ſtoffe, in het gezwel bevat, door de duidelyke ſchommeling, gemerkt wierd zeer dun te zyn, vreesde ik met regt, dat dezelve eenen weg zoude konnen zoeken tuſſchen de ribben tot in de holligheid van de borſt; men beſloot daarom, het gezwel te openen, en daar van zoo veel wech te neemen, als mogelyk was.

Door middel van eene regte inſnyding midden op het gezwel, langs de *baſis ſcapulæ*, door de huid, het vet, en de genoemde ſpieren, liep de bevatte ſtoffe, zynde etter met bruin water vermengt, omtrent tot de quantiteit van drie ponden wech. De zak, waar in deeze ſtoffe lag, had dikke en vezelagtige zyden, ſtrekte zich uit, gelyk in den beginne gezegd is, onder de halve breette van het ſchouderblad, en kon derhalven niet uitgepeld worden, maar wierd behoorlyk met het mes *geſcarificeerd.* Eene rykelyke verettering volgde kort daarop, en de wonde wierd gezuiverd. In den beginne wierd gebruikt *Ung. Baſilic. citr. Balſ. arc.* en *ol. ceræ*, als een ettermaakend middel, vervolgens de *Solutio ſulphuris cum oleo lini*, gelyk ook andere zuiverende en opdrogende middelen.

Na tien weeken was de wonde overal gevuld met vleeſch en geneezen, behalven een boeſem

on-

onder het ſchouderblad, welk wel neêr gezakt was, maar door de geduurige beweeging verhinderde, dat het vleeſch zich kon vereenigen, vaſt hegten, en geneezen worden. Het binden van den arm, en de tyd verſchaften hier eene zeer langzaame hulp.

Eindelyk wierd door den Heere HJERTZEL, welke de zorge over dit ongemak op zich nam, wanneer ſy het Hospitaal verliet, en woonde in de Noorder Voorſtad, gebruikt de *merc. alcaliſatus Edimburg. ex hydrargyro dr. iij. Lapid. cancr. pptt. dr. vj.* om op de wonde te leggen, met goed gevolg, zoo dat het geheele ongemak in de zeventiende week na de operatie volkomen geneezen, en het ſchouderblad vaſtgehegt was, zonder dat de beweeging van den arm was verhinderd.

Omtrent twee jaaren verloopen zynde, kwam ſy weder na het Hospitaal, en verlangde om geholpen te worden van een ander ongemak, onder aan de lendenen ontſtaan. Dit had binnen agt maanden zich vertoont, in grootte toegenomen, en was in alles gelyk aan het eerſte gezwel, behalven dat de ſtoffe op verſcheide plaatſen door de huid heendrong, en van binnen aantaſte de lighamen der wervelen van de lendenen en het heiligbeen, welke te ſamen gecarieerd waren. Het ruggemerg en de *nervi ſacri* leeden ook daar mede, en ſy kon niet gaan of ſtaan, ja loosde de pis en den afgang onwillig. enz. Sy was der-

hal-

halven buiten alle hoop van geneezen te konnen worden, ook kon men haar in het Hospitaal niet neemen, maar ſy wierd in Danviks-Hospitaal onderhouden, alwaar ſy kort daarna ſtierf.

2.

Een halfwaſſen knegt, uit *Lovön* in het Diſtrict van Stockholm, kwam in den zomer van 1756. in het Hospitaal. Na dat hy den geheelen winter met eene anderen-daagſche koorts was geplaagd geweeſt, en ook een zwaar zyden-wee had uitgeſtaan, had hy in de Maand April gekreegen een gezwel by het linker ſchouderblad, digt by de plaats, alwaar de ſteekende pyn hem 't meeſt geplaagd had.

Het gezwel was nu in den tyd van tien weeken grooter geworden; op het gevoel was het zagt, zoo als het voorgaande, ſtrekte zich uit onder het ſchouderblad, van deszelfs buitenſte hoek twee vinger-breette tot den onderſten. De huid was in kleur onveranderd. Geen eenig teken gaf te kennen, dat tuſſchen het gezwel en de holligheid van de borſt eenige gemeenſchap was, welke egter, zoo men op het voorafgaande lette, gemakkelyk kon vermoed worden.

Men opende het gezwel in de lengtte twee overdwarſche vingers van de *baſis ſcapulæ*, waar by wederom de *musculus levator angularis* en *rhom-*

 boides

boides moeſten worden afgeſneeden. Een bruin water, vermengt met brokjes, als geſtold wit van een ey, liep tot de quantiteit van twee ponden daar uit; de zak was zeer los, zoo dat dezelve met geringe moeite, na het wechloopen van de etter, kon naar vooren getrokken worden, en grootendeels diep onder het ſchouderblad uitgeſneeden wierd. De trillingen van de ſpier-vezelen waren hier ſterk en aanmerkelyk. De wonde wierd verbonden van het begin tot het einde met dezelfde middelen, welke in het voorgaande geval genoemd zyn. De geneezing wierd zeer ſchielyk volbragt, zonder twyfel om dat aanſtonds het voornaamſte gedeelte van den zak had konnen wechgenomen worden.

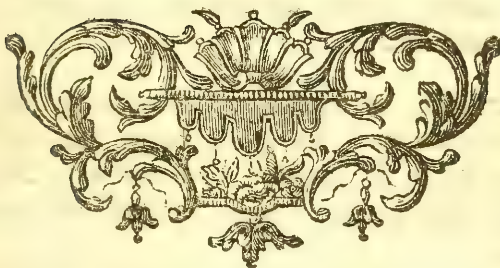
In de elfde week was het ſchouderblad vereenigt met de onderleggende deelen, en de wonde met een vaſt litteeken toegeſlooten. Dat het ongemak in den grond geneezen was, en op eene andere plaats niet is wedergekomen, heb ik na twee jaaren met vergenoegen gezien, wanneer deeze knegt, by eene reis naar *Swartjö*, toevalligerwyze my overzette met een boot. Dit geval had wel eene ontſteeking tot oorzaak, maar op eene andere plaats, dan waar het gezwel was opgekomen.

3.

Eene vrouw uit *Södermanland* met een ſoort-

ge-

gelyk gezwel zoude nog konnen beschreeven worden, welk zonder voorgaande koorts of andere ziekte zich geopenbaard had, en in den herfst van 1756. in het Hospitaal gelukkig geopereerd en geneezen wierd; maar dewyl de twee voorgaande gevallen genoegzaam zyn, om aan te toonen de middelen, welke ter geneezing aangewend zyn, en derzelver uitkomst, meen ik overtollig te zyn, hetzelfde wederom op te haalen.

**************:**************

V.

Atheroma in Meliceridem converſum.

Een groot verſmolten Zakgezwel.

Eene jonge juffrouw bemerkte, in haar zestiende jaar, een klein en hard zakgezwel agter op den rugge, welk zyne zitplaats had in den vetrok, en gemakkelyk van de eene plaats naar de andere kon geſchooven worden. Het veroorzaakte haar geen ongemak, en wierd derhalven onaangeroerd gelaaten geduurende negentien jaaren, zonder dat hetzelve zich merkelyk vermeerderde.

Eindelyk, en na dat ſy in deezen tyd in het kraambedde had geleegen, begon het gezwel aanmerkelyk in grootte toeteneemen, behoudende daar by de voorige hardheid en beweeging.

Vier jaaren verliepen, zonder dat daar tegen iets gebruikt wierd. Intuſſchen was het gezwel te groot en te ongemakkelyk geworden, om langer met geduld gezien, en gedraagen te worden. Het ligtte de klederen op, maakte den rugge wanſtaltig, terwyl de zwaarte byna in alle leggingen en plaatſingen van het lighaam moeyelyk was.

Ten

Ten laatſte wierd het gezwel eenigen tyd beſmeerd met den *ſpiritus arthriticus Di. Pot.* (*), waar door het zoo zagt en week wierd, dat men duidelyk kon bemerken, dat het geen daar in bevat, en te vooren hard en ſtyf was, nu was geſmolten, en vloeybaar geworden. Kort daarna begon ſy te bemerken geringe ongewoone huiveringen en hitte aan de linker zyde, in den omtrek van het gezwel, en ook in deszelfs holligheid. Sy wierd te gelyk mager, en vreesde voor eene uitteerende koorts, waarom ſy beſloot, om het gezwel met het mes wech te laaten neemen.

Met dit oogmerk kwam ſy naar Stokholm in de lente van het jaar 1757. Sy was nu by de veertig jaaren oud, eenigzins vet, anders gezond, en met eene verſtandige vrymoedigheid genoegzaam voorzien. Agter op den ruggen onder het linker ſchouderblad en aan de zyde van den ruggegraat, had ſy een week zakgezwel, lang 1½ vierdendeel, en breed een vierdendeel van een el; het beſlooten vogt, welk bemerkt wierd dun te zyn, en onduidelyk ſchommelde, had door de zwaarte het onderſte gedeelte van het gezwel meêr uitgerekt, dan het bovenſte, welk als leedig, ſmaller, neêrhong, als ſy regt opſtond, maar gevult was, wanneer ſy horizontaal lag.

Na

(*) *Sal. comm unc. ij. Ol. vitrioli unc. j. Therebinthinæ unc. ij. deſtill. Spir. ab Aqua ſepara.*

Na verloop van eenige dagen, en na dat het lighaam voorbereid was, wierd de operatie den eersten Mey ondernomen op de volgende wyze. 1. Wierd eene insnyding gemaakt volkomen van eene halve el langs het zakgezwel, door de huid en vet-rok; het oogmerk was, om door het afschillen der huid van den zak, te komen boven over langs de zyden, en agter den zak, en denzelven uit den grond op te ligten, gelyk met harde zakgezwellen 't best en 't meest geschied; doch wanneer het voorste gedeelte van den zak tot een goede overdwarsche hand aan beide zyden van de opening in de huid was bloot gemaakt, kwam de bevatte stoffe te voorschyn door eene opening, die reeds te vooren aldaar was, of onder het los maaken was gemaakt. De uitpelling kon nu niet verder voortgezet worden, en men was derhalven, 2. genoodzaakt, den zak zelven open te maaken in de lengtte, volgens de opening in de huid, en vervolgens, 3. aan de zyden verder af te scheiden, de voorheen losgemaakte voorste deelen van den zak, 't geen in zoo verre gelukte, dat drie vierde deelen van den geheelen zak wechgenomen wierden. Dezelve had, schoon de stoffe daar in bevat volkomen gesmolten was, nog de dikte van twee of drie lynen, en was inwendig ongelyk. Het uitloopende vogt was donker-geel van kleur, dun en lymerig, vermengt met verscheide vellen en vliesen, als gestolt ey-wit. 4. De wytte en lengtte van het gezwel vereischte wel eene kruiswyze insnyding

over

over de eerste, wanneer de geheele zak gemakkelyk zoude hebben konnen uitgepeld worden, maar de byzondere standvastigheid van de lyderesse moest, zoo veel moogelyk was, behouden, en niet tot het uiterste toe beproefd worden; men besloot daarom. 5. de agterste deelen van den zak te laaten zitten, welke vereenigt waren met het onderste gedeelte van de *musculus trapezius*, een groot stuk van de *latissimus dorsi* en het gedeelte van de *Rhomboides*, welk naar het schouderblad gaat, om dezelven door den toegang van de lugt en het gebruik van rypmaakende middelen, tot verettering te doen overgaan en te doen smelten. 6. Wierd de geheele wonde en de grond van den zak gevuld met droog plukfel, bedekt met drooge drukdoeken, servetten, en den schouderband, gelyk gebruikelyk is by ongemakken aan de borst.

Tegen den avond van den eersten dag wierd reeds eenige koortsige beweeging bemerkt, met klemmingen over de borst; de ader op den arm wierd aanstonds geopend; en men gebruikte dan de verkoelende poeders met kampher van de Lyf-artz en Ridder Rosén, dan amandel-melken. De toevallen waren daar door welhaast weechgenomen, zonder dat sy weder kwamen.

Op den zesden dag begon de wonde in de kanten etter te geeven; sy wierd toen verbonden met *Ung. basil. citr. balf. arcæi. ää unc. iij. ol. amygd. dulc. unc. iij. ceræ gtt. xvj.* Den agtsten

dag was de geheele wonde in verettering, en het eerſte verband wierd wechgenomen. De grond en zydelyke deelen van den zak wierden dagelyks gevuld met droog plukſel en het genoemde ettermaakend middel. Door de eene en lange inſnyding, kon, gelyk voorheen gezegd is, de grond van den zak niet uitgepeld worden. In de binnenſte vouw onder de bekleetſelen tuſſchen den grond en de voorſte zyde, wierden, om dezelfde reden, eenige gedeeltens van den zak gelaaten.

In het begin van de derde week na de operatie was wel de geheele omtrek van de wonde in de lengtte en breette in verettering, maar met dat onderſcheid, dat op de plaatſen, alwaar de zak reeds wechgenomen was, nieuw vleeſch ſchielyk opgroeide, om de wonde te vullen en te geneezen; daar in tegendeel op den grond, en in het byzonder in de binnenſte hoeken, alwaar de zak door de verettering verteert wierd, dit langzamer ging, vooral met opzigt tot het opgroeijen van het vleeſch, welk ook bleeker van kleur was, als uit eenen meêr harden grond voorſpruitende. Om de verteering ſchielyker te bevorderen, wierd een weinig gebrande aluin in het gewoone ettermaakend middel gedaan, op plukſel geſmeerd, en op de genoemde plaats gelegd; maar de lydereſſe kreeg daar van eene ſterke branding en pyn, welke noodzaakte, daar mede op te houden.

In

In de derde en vierde week hoeste sy zeer sterk, waar tegen eenige verzagting te weeg gebragt wierd door warme doeken, naarstig op den rug gelegd; maar wanneer de hoest met pyn en drukking op de borst begon aan te neemen de gedaante van eene dubbele anderendaagsche koorts; wierd daar tegen met veel voordeel het poeder van den koorts-bast gebruikt; de genoemde toevallen hielden op, en kwamen niet weder.

In de zevende week was de wonde, met goed vleesch, meestendeels gevuld, zoo dat de vereeniging met voordeel kon ondernomen worden. Onder de diepe lappen van de huid, voornamentlyk aan de linker zyde, verzamelde zich nog etter, welke niet vry kon uitloopen, derhalven wierden nu smalle en veeldubbelde compressen op de zyden van de insnydinge gelegd, om de afgescheide deelen samen te voegen, waar door het opschietende vleesch zich kon vasthegten, en de verzameling en verdere ophooping van de etter belet worden. Deeze compressen wierden te gelyk met de wonde vast en tot een gehouden door bekwaame hegtpleisters. Op deeze wyze bleef het verband nog drie weeken zitten, en in deezen tyd maakten de zydelyke deelen zich meêr en meêr vast, de etter verminderde, de wonde wierd geneezen aan het bovenste en onderste einde, met een diep en vast litteeken. Om een proef te neemen, en de geneezing meêr te verhaas-

ten wierd de *merc. alcal. Edinb.* gebruikt op den grond der wonde, en onder de voorſte kanten, geduurende eenige dagen, maar dewyl het lighaam ſapryk was, en het vetvlies wel gevuld, wierd de ontlaſting daar door ſterker, waarom ook daar mede wierd opgehouden. Van dien tyd af wierd de wonde verbonden met droog plukſel, waar over gelegd wierd een lange en breede reep van het *Empl. de Griſeo*, om de kanten neêr te drukken, daar over wederom en aan de zyden de gewoone drukdoeken, hegtpleiſters, ſervetten en ſchouderband. In de dertiende week na de operatie, en wanneer de wonde voor drie vierde deelen geneezen was, reisde ſy van Stockholm. In de zeſtiende week is de geheele geneezing volbragt.

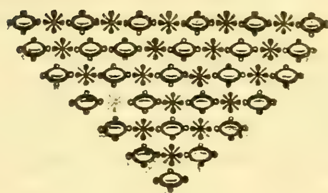
Sy is vervolgens wel geweeſt, uitgezonderd, dat ſy, even als andere gekwetſten, in het litteeken pyn voeld, wanneer het weder veranderd, en vooral als het zal waayen.

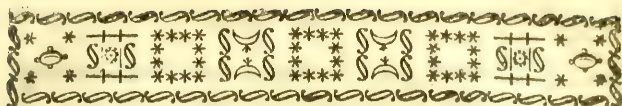
Ik heb vervolgens geene gelegenheid gehad, om te beproeven, of de bovengenoemde *Spiritus*, geſmeerd op ſoortgelyke harde zakgezwellen altyd week maakt, en doed ſmelten de bevatte ſtoffe, gelyk in dit geval gebeurde. In dit geval blyft de vraag. 1. Of men de opening en uitpelling van het gezwel niet moet uitſtellen tot dat het volkomen zagt geworden is? 2. Of niet eene langwerpige inſnyding door de huid en den zak, tot dat de ſtoffe daar uit loopt, ge-
noeg-

noegzaam is, om door toekomſt van de lugt, en het gebruik van ettermaakende zalven, den zak te verteeren en te doen verdwynen? De operatie word dan oneindig korter en by gevolg minder pynelyk. Met kleine honig-gezwellen, die veretterd zyn, heeft dit dikwils gelukt; en met de groote heeft het niet mislukt, gelyk het voorgaande geval onder N°. 1. van dit vierde artykel toont. Het ſterkſte bewys, dat het mogelyk is, zulke vlieſige zakgezwellen te doen ſmelten, word genomen van geopereerde darmbreuken in den balzak, of water-breuken in het celagtig weefſel langs den zaadſtreng. In het eerſte geval ziet men de verlenging van het buikvlies, welke den breukzak gemaakt heeft, na dat dezelve geopend is, en de darmen wederom in het lyf gebragt zyn, volkomen wechſmelten, met vleeſch en een vaſt litteeken toegaan. In het laatſte ſmelt ook het celagtig weefſel, welk in een ſterk vlies veranderd is, volkomen door de verettering, hoewel men in de meeſte gevallen, zelden of in het geheel niet, waagt, om den zak wech te neemen, dewyl de zaadvaten zich uitbreiden, en loopen langs den agterkant van den zak. Ik weet ook niet, of de raad van den Hoogleeraar ALEXANDER MONRO (*Act. Edimb. Tom. V. Part.* 1. *pag.* 391. *Altenb.*) noodig kan zyn, om den zak gemakkelyker te verteeren in eene water-breuk, om namentlyk de Operatie te beginnen met een brandmiddel op de uitwendige deelen van den balzak over de verzameling van

van water gelegd, om daar mede den zak eerst te doen ontsteeken, het water te laaten wechloopen, en zoo veel te schielyker eene volkome en goede verettering te weeg te brengen. De pyn word daar door verdubbeld, en ik herrinner my geen een voorbeeld van eene water-breuk, welke ik van anderen heb zien opereeren, of die ik zelve geopereerd heb, waar by niet de zak, zoo alles anders wel afliep, zeer gemakkelyk wechsmolt.

HEELKUNDIGE WAARNEEMINGEN.

DERDE HOOFDSTUK.

VAN DE ONGEMAKKEN, WELKE VOORKOMEN AAN DEN BUIK, RUGGE, EN DE TEEL-DEELEN.

I.

Paracenthesis Abdominis in Ascite.

De buiks-doorbooring in eene Buik-waterzugt.

Het Hospitaal is van het begin tot op deezen dag geduurig vol geweest met waterzugtige lyders; een groot getal van deeze, by welke men nog eenigen grond had, om de geneezing te hoopen, dewyl de ingewanden welgesteld waren, zyn door de goede voorzorg der Geneesheeren uit 's doodsgevaar gered en gezond gemaakt; waar van het berigt van den Lyf-artz Baeck in de Verhandelingen van

van de Koninglyke Academie der Weetenſchappen voor het jaar 1754. en 1755. tot een genoegzaam bewys verſtrekt.

Daarentegen is ook een tamelyk groot getal van zulke waterzugtige by het eerſte inkomen, zoo bedorven door de verſtopping en ontaarting der darmen geweeſt; dat men aanſtonds hunnen dood kon voorzeggen.

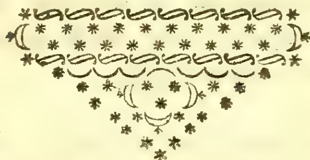
Het Hospitaal is evenwel genoodzaakt geweeſt, zoo om het gemeen te vreeden te ſtellen, als op het verzoek van de elendige, van zoodanige in te neemen. Van daar is het gebeurt, dat, wanneer de, anders voldoende, inwendige middelen geene waare hulp konden aanbrengen, ik ſomtyds, om te voldoen aan het verlangen van de Geneesheeren van het Hospitaal, en tot verligting der zieken voor eenigen tyd, het water met de troiquart op de gewoone wyze afgetapt heb; maar, dewyl ik 'er geen een kan opnoemen, welke wederom gezond geworden is, na dat de doorbooring eens of tweemaal herhaald was, dunkt het my ook onnoodig eenige byzondere gevallen van deeze Claſſe aan te haalen.

Het openen der lyken heeft beweezen de onmogelykheid, om de waterzugt te geneezen; dewyl de buik-ingewanden, het net, de lever, milt, het darmſcheil enz. ſterk verſtopt, verhard, gezwollen, veretterd, ja verrot waren.

Der-

Derhalven leert men ook in de buik-waterzugt dezelfde regel, ten opzigte van de voorzegging, te konnen in acht neemen, als in een etterborst, dat, zoo de ingewanden, tot beide holligheden behoorende, aangegreepen en verteert zyn, noch het gebruik van inwendige middelen, noch de Heelkundige handwerking de geneezing konnen aanbrengen.

Daarentegen zoo de waterzugt plaatselyk is, namentlyk in eenen zak besloten, welke met een ingewand gemeenschap heeft, en zich door eene zwelling der uitwendige bekleetselen te kennen geeft, dan is 'er meêr hoop en raad, om den lyder te helpen; gelyk het met de geneezing ook beeter gaat in eene verzweering van het borst-vlies of aan de borst, dan in een waare etterborst, waar van reeds op syne plaats gesprooken is.

I I.

Abſceſſus in convexa parte hepatis.

Eene verzweering in het bolle gedeelte van de lever.

Een meisje van tien jaaren, klein van lighaam, en van eene zwakke gezondheid, kreeg in 1752. eene zwaare ontſteeking in de lever (*hepatitis*), welke uit de koorts, en de eigenſchappen der andere toevallen gemakkelyk gekend wierd; en, offchoon alle nodige middelen beproeft en in het werk geſteld wierden, om de verdeeling te bevorderen, had dezelve egter niet konnen te weeg gebragt worden; de hevigheid van de koorts was tegen den twaalfden dag verminderd, maar niet volkomen opgehouden. Eene aanmerkelyke zwaarte had zich vervolgens geopenbaard en dagelyks toegenomen in de regter zyde, waar mede eene ſleepende terings-koorts verzeld ging.

In de zesde week van het begin wierd ik verzogt het kind te bezoeken. Het had eene kleine en raſſe pols, bleek-geele kleur over het geheele lighaam, en was uitgeteerd, als een geraamte. De regter zyde was zeer opgezet, geſpannen, zoo in de rondte, als in de breette, gezwollen,

zoo

zoo dat de *epiphyses costarum*, *regio epigastrica*, en *umbilicalis* in de regter zyde zoo hoog opgezet waren, als of een brood daar onder geschooven was. Het hoogste gedeelte was reeds week van eenig, daar in bevat, vogt. Als een gewoone drank wierd gegeeven een openend en verdunnend afkooksel van de *Radices graminis*, *chinæ*, *apii*, *liquiritiæ*. Om de verharding verder week te maaken, wierd over het gezwel gelegd een pap van witte brood en melk. Na dat deeze zes dagen gebruikt was, was het gezwel tamelyk zagt, en de schommeling van de etter duidelyk te bemerken. Toen wierd in het hoogste en zagtste gedeelte eene insnyding gemaakt, ter lengtte van een half vierendeel van eene elle; uit de opening liep meêr dan anderhalve stoop geel-groene etter. De hoogte van het gezwel verminderde; het ronde gedeelte van de lever wierd door de opening gezien, en bleek een weinig ongelyk, maar niet hard te zyn. Steekwieken van fyn pluksel, aan draaden vast gemaakt, wierden in elk einde van de insnyding gestooken; het overige wierd met een lapje linnen bedekt, waar op gelegd wierden pluksel, een pleister, en compressen, met een rond servet en den schouderband volgens de gewoone wyze vastgehouden wordende. In de eerste vyf dagen moest het verband, twee of driemaal 's daags, veranderd worden, van wegens de veelheid der uitvloeyende etter, Tot de inspuiting wierd in 't eerst gebruikt *Decoct. hordei lib. iij. mel. alb. unc. iij sapon. alicant. unc. ß.*

De etter binnen tien dagen aanmerkelyk verminderd, en de wonde ruim half geslooten zynde, wierden de inspuitingen agterwege gelaaten. De wonde wierd toen verbonden met *balſ. arcæi*, vermengt met eenige droppelen *Tinct. myrrhæ*, & *aloës*. In de vierde week was deeze groote etterzak geheel leedig en uitgedroogt. De wonde gaf, naar maate van de grootte, etter, en ſloot zich vaſt toe in den tyd van zeven weeken. De koorts, het zweeten des nagts, de bleeke kleur en de vermoeidheid, waren intusſchen verdweenen, en de kragten merkelyk toegenomen.

Het byzonderſte was, dat eene zoo rykelyke quantiteit van goede etter zich kon verzamelen op eene plaats, welke of in het geheel geen of weinig vet-vlies had, en men bemerkte ook niet, dat dezelve van de verettering van de lever voor een gedeelte gekoomen was. De etter-zak was ook zekerlyk beſlooten tuſſchen den middenſten band van de lever en eene vaſtgroeijing by de kanten van de regter en groote lobbe met het buikvlies, want anders zoude de etter zich voorzeker uitgeſtort hebben in de holligheid van den buik. Sy is nu volwaſſen en volkomen gezond.

III.

Herniæ Inguinales & Scrotales.

Liesch- en Balzaks-breuken.

I.

Hernia ſcrotalis incarcerata.

Eene geklemde Balzaks-breuk.

Een werkman, veertig jaaren oud, was verſcheide jaaren geplaagd met eene balzaksbreuk, welke hy zeer onachtzaam behandelde. Hy had wel eenen breuk-band gedraagen, maar zonder nut, want de darmen waren egter neêrgezakt, wanneer hy met de vingers dezelven, niet zonder geweld en moeite, in het lyf te rug bragt.

In de maand January van het jaar 1754. zogt hy hulp in het Hoſpitaal, maar dewyl 'er toen juiſt geene plaats ledig was, wierd hy gelaaten in huis by andere medelydende menſchen. Hy woonde eene meil buiten de Stad, en moeſt op

eene ſleede over eenen ſlegten weg gebragt worden.

De Breuk was zederd veertien uuren geklemd, en wierd verzeld door de gewoone toevallen, als pyn in den buik, koorts, braakingen, den hik, en ſoortgelyke. Aderlatingen en pappen waren na de omſtandigheid in den beginne in 't werk geſteld; zes- en twintig uuren na de klemming, maakte ik de operatie.

Na dat de ring en zak volkomen bloot gemaakt waren, wilde ik den laatſten niet openen, op dat de lugt geen meêr nadeel aan de darmen zoude aanbrengen, derhalven wierden alleenlyk de geſpanne peesvezelen over en in den ring los gemaakt, welke de klemming veroorzaakten, en toen wierden de uitgezakte deelen met veel gemak naar binnen gebragt. De zak, welke ledig was, wierd toen geopend; de ring en de wonde wierden na gewoonte behandeld. Clyſteeren, en inwendige middelen wierden met alle omzigtigheid gebruikt, en eene goede levensregeling in acht genomen. De toevallen, welke op de klemming gevolgd waren, hielden op, de lyder kreeg aanſtonds afgang; de uitwendige wonde veretterde in vier dagen, en ſchikte zich dagelyks meêr en meêr tot geneezing; de geheele inſnyding was vaſt en volkomen geneezen op het einde van de zesde week.

Doch ſchoon hy, gelyk gezegd is, vry was
van

van toevallen, en voornamentlyk van die, welke eigentlyk op de breuken volgen, kon hy egter niet tot kragten komen, maar had dikwils koorts, vermoeidheid, minder trek tot eeten, laſtige krimpingen in de regter zyde van den buik, alwaar meêr vaſtigheid beſpeurd wierd, dan in de linker zyde, de afgang was ook gering.

In de negende week ging de lyder door en uit het huis, en wilde inhaalen 't geen hem te vooren geweigerd was, vooral ten opzigte van den trek tot eeten; hy was in ſyn eeten onmaatig, at erweten, zuur-kool, grutten, en eindelyk ſtokviſch. Daar op gebeurde het, dat hy, welken ik nu eindelyk buiten gevaar meende te zyn, en niet meêr bezogt, ſchielyk geplaagd wierd met buikpyn, eene verſtopping, braakingen, koorts, kragteloosheid, koud zweet, benauwtheid, en kort daar op ſtierf, binnen den tyd van vier- en twintig uuren.

De buik wierd geopend na den dood: behalven eenig water in de aangedaane zyde was dat gedeelte van het net en de darmen, welk te vooren was uitgezakt, in een' klomp ſamengepakt, het net tegennatuurlyk verhard, de vlieſen der darmen zoo hard, als leder, en het darm-canaal zoo nauw, dat 'er nauwelyks een kleine ſchryfpen kon worden doorgeſtooken. Het buikvlies en darmſcheil waren door de ziekte eenigzins veranderd; het *ileum* ſamengepakt, gevuld met onverteerd voedſel,

opgezwollen, en in het vuur overgegaan. De opening van den ring aan de linker zyde, alwaar de insnyding gemaakt was, was zoo wel geneezen, dat de roof nauwelyks konde gescheiden worden van het onaangeroerde. Zoo bedriegelyk is de voorzegging en hoop, welke men anders moest hebben van de medewerking der natuur.

2.

Hernia scrotalis, Entero-epiplocele.

Eene darm- en net-breuk in den balzak.

De knegt van een Laaken-Fabrikeur, vyfen twintig jaaren oud, kwam in het Hospitaal in 1753. uit hoofde van eene darmbreuk in de regter liesch, welke hy reeds vier jaaren had gehad, zonder na hulp om te zien; de uitgezakte deelen waren de darm en het net, de eerste kon gemakkelyk worden ingebragt, maar het net bleef in den balzak zitten. Wanneer hy zich niet zeer veel vermoeide, viel de darm alleenlyk voor de helft uit, maar als hy lang ging, of werkte in den weefstoel, zakte dezelve tot op den grond van den zak.

Hy verlangde hulp, en onderging de operatie. Na dat de huid, het vet, en de zak geopend waren, vertoonde zich het net, welk met een driekant stuk vast zat onder in den balzak,

en

en de darm bedekte. Het net wierd open gemaakt, en de darm zonder moeite ingebragt. Vervolgens wierd een dubbelde ligatuur gelegd om het net, anderhalven duim breed onder den ring. Het net wierd onder den knoop afgesneeden, en in de wonde gelaaten, om door de verrotting en verettering afgescheiden te worden. Dit geschiede binnen twaalf dagen; het net zonderde zich wel haast af by den ring, welke daar door geslooten wierd en met de uitwendige wonden toegroeide, door een vast litteeken.

In de vyfde week was hy gezond, en kreeg eenen breukband, om het litteeken te ondersteunen, gelyk altyd vereischt word na deeze operatie, uit hoofde van de gewoone drukking der darmen.

3.

Hernia inguinalis, Intestinalis.

Eene darmbreuk in de liesch.

Een knegt van dertig jaaren, woonende in *Skone*, kwam hier in 1753., om zich te laaten opereeren van eene breuk in de liesch, welke hy zederd twee jaaren had. Het gezwel was niet grooter, dan een hoenerey, maar zeer gespannen, zakte niet altyd uit, wanneer hy regt op stond of ging, maar na voorafgaande buik-

pynen, en winden, maar mede hy voornamentlyk geplaagd was, viel de darm uit, en veroorzaakte hem zwaare pyn, en ſchielyk de gevolgen van de klemming, als braakingen, den hik, en meêr andere. Wanneer de darm was uitgevallen, had hy wederom groote moeite, om denzelven binnen te brengen, uit hoofde van de pynelykheid, en ſpanning tegen eenen nauwen ring; en dus kon hy zich nooit bewaaren voor eene waare klemming van den darm, en de gevaarlyke gevolgen daar van. Hy onderging daarom de operatie.

Om het oogmerk met de inſnyding des te beeter te bereiken, maakte ik, dat de darm was uitgevallen in den beginne, en eer de inſnyding ondernomen wierd; maar, dewyl dezelve begonnen wierd boven den zak, om tot onder aan denzelven te konnen uitgeſtrekt worden, wierden de overdwarſche peesagtige ſpier-vezelen, welke van de *faſcia lata* over den ring loopen, afgeſneeden, waar op de darm, tegen gewoonte, gemakkelyk van zelve in den buik ging. De zak viel neder; verſtopte bloedvaten waren van den zaadſtreng met het celagtig weefſel tot op de plaats, alwaar de inſnyding moeſt volbragt worden, uitgeſpreid, en beletten derhalven, dat die kon voortgezet worden, uit vreeze voor eene zwaare, en aan de ballen hinderlyke, bloedſtorting, welke moeſten gered worden. De lyder moeſt op de voeten in het bed gaan ſtaan, en door den hoeſt de darmen neêrdryven.

ven. Toen leide hy zich wederom voorzigtig neder, en de zak wierd geopend van den ring tot aan den grond. De darm, die zeer gezond was, wierd ingebragt; in den ring wierden van boven kleine inkervingen gemaakt, de wonde wierd verbonden, en na gewoonte behandeld.

In de zesde week was de wonde geneezen; het litteeken wierd met een' breukband onderſteund; inwendig wierden dunne amandelmelken gebruikt; en na vereiſch der omſtandigheden een clyſteer gezet; roode vrieſche lappen, gedoopd in water en azyn, wierden gelegd over den buik en balzak. De wonde wierd verbonden met de gewoone zalf van *Balſ. arcæi*, *ung. Baſil. citr.*, en *ol. ceræ*. Deeze is, behalven de noodzakelyke veranderingen, de gewoone handelwyze geweeſt, waar op hy van de breuk bevryd bleef.

4.

Hernia ſcrotalis completa, Entero-epiplocele.

Eene groote darm- en net-breuk in den balzak.

In het jaar 1753. gaf zich een afgedankte Arteleriſt by het Hoſpitaal aan, ruim dertig jaaren oud, voor het overige gezond en ſterk, om geopereerd te worden van eene oude darm-breuk, eens zoo groot als een man 's hoofd. Men ſtelde hem voor, aan

welk gevaar de operatie in zoo een geval bloot gesteld was, doch dit verminderde geenen deels fynen moed, en verlangen, dat aan fyne begeerte zoude voldaan worden.

Na dat hy eenige dagen in het bed gelegen had, en behoorlyk gezuiverd was, wierd de breuk kleiner, en ik kon het grootste gedeelte der darmen tot in den buik brengen. Wanneer ik in begrip was, om de operatie te ondernemen, wierd de balzak ledig, en alleenlyk eenigzins ongelyk gevonden, om dat de zak in een gevallen was. Na dat ik alles geopend had, vondt ik nog twee en een half el van de darmen in den zak. De ring was wel groot, maar zoodanig eene aanzienelyke lengtte van darmen vorderde, uit hoofde van de binnenste, tegenstand biedende, kronkelingen, veel moeite, eer fy konden ingebragt worden.

Schoon het voor deeze darmen, zederd eenige jaaren, ongewoon was in den buik te zyn, en fy met de vingers sterk waren behandeld, als ook aan de lugt eenen langen tyd, welke vereischt wierd, om dezelven in te brengen, waren bloot gesteld geweest, had de lyder byna geene toevallen, wierd gelukkig geneezen, en was in de zesde week in staat, om het hospitaal te verlaaten.

Volgens een gewoon en noodzakelyk gebruik kreeg hy een' nieuwen breukband, om het litteeteken

teeken te onderſteunen; de balzak was geheel en al ingetrokken, en de opening van den ring zoo vaſt geſlooten, dat hy zonder breuk-band kon gaan en ſtaan in het vertrek. Dus zoude het ook zekerlyk zyn gebleeven, als hy altyd even nugteren en bevreesd voor ſynen toeſtand was geweeſt, maar na dat ſyne ongebondenheid door ontvangen aalmoeſſen tot den hoogſten top geſteegen was, verkogt hy zelfs den breuk-band aan een' anderen, welke zoo eenen noodig had, voor een goedkopen prys, begaf zich op reis met kooplieden, en reisde het land rond. Daarop kreegen de darmen eenen vryen weg, rekten het litteeken uit, en zakten, na verloop van twee jaaren, wederom in den balzak, maar alleenlyk tot de grootte van twee vuiſten; ook kon hy met eenen band dezelven inhouden, indien hy het wilde doen.

5.

Hernia ſcrotalis, Hydro-Enterocele.

Eene darm en waterbreuk in den balzak.

Een ſmid, een- en vyftig jaaren oud, begeerde hulp voor eene darmbreuk in den balzak, welke hy op geene wyze kon binnen houden. De breuk aan de regter zyde was grooter, dan twee vuiſten, opgezet, en zwaar, maar wierd zagter, zoo dra hy zich op den rugge leide, wanneer de darmen ongedwongen in den buik gingen.

gen met een gerommel, als van water. Deeze man was voor het overige meêr kragtenloos, dan de ouderdom van vyftig jaaren doorgaans medebrengd. De Buik was gespannen, maar 'er vertoonde zich geen uitwendig gezwel; de balzak was flap, en op verscheide plaatsen ontveld door een kwalyk riekend en bestendig zweet.

De operatie wierd verrigt op de gewoone wyze, behalven dat de lyder hoog met het hoofd en de borst moest leggen, op dat de darmen in den balzak zouden blyven. De zak geopend zynde, liep 'er aanstonds omtrent zes oncen geelagtig water uit. Twee ellen van het *ileum* wierden daar in gevonden, loodkleurig, en ongezond, welke aanstonds in den buik wierden gebragt. De uitwendige bekleetselen, het vet, de vliesen, en zelfs de zak van het buikvlies, hadden eene ongezonde kleur. Voornamentlyk gaven alle, en zelfs de kleinste bloedvaten zeer veel bloed van zich. Sommige wierden onderschept, de kleinste konden na gewoonte met droog pluksel gestuit worden. Des niet te min kwam uit deeze vaten zeer veel bloed, welk in agt- en veertig uuren driemaal het geheele verband doortrok, dat derhalven telkens vernieuwd wierd. Nieuwe onderscheppingen konden niet gemaakt worden, dewyl het bloed door alle uiteindens der vaten in het vleesch en de zydelyke deelen der wonde kwam. Pluksel, gedoopt in warme wyn azyn, stilde eindelyk de bloedstorting. Tot

Tot op den derden dag was het verband droog, en wierd niet aangeroert. De lyder had geen koorts. Den vierden wierd de balzak zes of agtmaal zoo groot, paersch, had een' kwaaden reuk, en gaf eene stinkende stoffe, welke het geheele verband vogtig maakte. De pols was klein en ongelyk, de handen waren koud, en een rykelyk zweet voorspelde eenen onvermeidelyken dood. Eene amandelmelk met den koorts-bast, en versterkende dranken met Rhynschen wyn, wierden, by beurten, gebruikt. De wonde wierd bevogtigd met *Spir. Sal. ammon.* en *Tinct. Fœtid. Lond.*, als ook verbonden met *ung. de styrace*, waar over gelegd wierden zakjes met de beste verdeelende kruiden. Midden op den vyfden dag stierf hy, na dat 'er *Phlyctenæ saniosæ*, bloed-blasen, rondom de wonde waren opgekomen, en de opperhuid overal was los geworden. Na den dood wierden alle de uitwendige deelen, gelyk gezegd is, met koud vuur en verrotting aangedaan gevonden. In den buik wierden drie pinten bruin geel water ontdekt, de darmen waren loodkleurig. De lever was groot, eenigzins hard, en geelagtig; de milt klein en bedorven.

Ik moet toestaan, dat, zoo men op den ziekelyken staat van deezen man meêr acht gegeeven had, de operatie had moeten gelaaten worden, maar syne aanhoudende begeerte, om de uiterste middelen tot alle mogelyke hulp te beproeven, en de hoop van eenen gelukkigen uit-
komst

komſt by andere, maakte, dat men overzag de beletſelen, welke met eenige waarſchynelykheid konden uitgerekend of voorzien worden.

6.

Hernia ſcrotalis, Epiplocele.

Eene net-breuk in den balzak.

Een knegt van zeſtig jaar', had zich voor veertig jaaren, door ſterk te ryden, eene breuk in de regter lieſch op den hals gehaald. In den beginne kon hy, na genoegen en zonder zwaarigheid, het net met de hand terug brengen, en daarom had hy altyd moeite gedaan, hetzelve met eenen band binnen te houden. Driemaal in de laatſte tien jaaren was dezelve, gelyk deeze reis, geklemd, en had niet zonder ruſt en bekwaame ſtoovingen naar binnen gebragt konnen worden. Meeſtendeels was dezelve buiten gebleeven, zoo dat het net zakte op den grond van den balzak, zynde zoo groot, als een middelmaatige meloen.

In de maand Juny 1748. raakte dezelve wederom geklemd, na voorafgaande zwaare buikpynen. De lyder had braakingen, en was genoodzaakt, gekromt in het bed te zitten. De overige toevallen, gemeen aan darmbreuken, waren alle tegenwoordig, doch in eenen minderen graad. Van daar was het, dat ik, onder een

een aanhoudend gebruik van alle gewoone middelen, in dit geval de operatie opſchorte tot den vyfden dag, wanneer ik uit vrees, dat alle de kragten zoude verlooren gaan, en eene gevaarlyke verettering in den balzak zoude ontſtaan, hem op de gewoone wyze opereerde.

In den zak wierd gevonden een weinig water. Het net, voor de helft daar in bevat, was zeer dik, uitgezet, in een gerolt, en door middel van twee of drie vaſthegtingen aan den grond vereenigt. Dit ſtuk van het net was het egter niet, welk de klemming maakte, maar een nieuw ſtuk daar van, welk met het voorige neêrgezakt was.

Na de verwydering van den ring was het niet moeyelyk, het kleine ſtuk naar binnen te brengen; maar met het overige grootte was ik in den beginne verleegen. Het net zoo wel als de darmen en het darmſcheil, in zeer oude groote balzaks-breuken, bevindt zich eindelyk beter op de vreemde plaats, dan in den buik zelve, alwaar ſy na de terug brenging als vreemde lighamen zyn, dikwils met levensgevaar van den lyder; daarom is men wel gewoon, als zoo eene knelling by eene darmbreuk voorvalt, het kleine gedeelte van den darm intebrengen, en den overigen hoop in den balzak ongeopend te laaten blyven; maar by eene zoo groote uitzakking van het net, moeſt hetzelve noodzakelyk na de opening, door den toegang van de lugt,

tot

tot verettering overgaan, verſmelten, en door de vereeniging met den ring, de maag en karteldarm naar beneden trekken, niet zonder gevaar en de grootſte pyn voor den lyder. Het afbinden had hier eenig ongemak konnen veroorzaaken, offchoon hetzelve anders in geknelde breuken met bygekomen kleinere deelen van het net onvermydelyk is.

De vereenigingen van het net met den zak wierden losgemaakt, en beſmeerd met lauwen roofen-oly; vervolgens, dewyl het niet mogelyk was, hetzelve uit een te brengen, wierd het, na dat de ring genoegzaam naar boven verwyderd was, zoo dik en in een gewonden, als het was, zonder ligatuur in den buik gebragt. Dit ging langzaam voort, en veroorzaakte veel moeite. De eerſte toevallen hielden op, zonder dat zich nieuwe openbaarden. Maar de klomp van het net wierd boven den ring wel drie maanden lang bemerkt, terwyl de zieke eindelyk in de vyfde week geneezen was, en ſyn werk wederom waarnam.

Nu is dezelve geheel en al verdweenen; hoe veel kan niet de natuurlyke warmte uitregten tegen de konſtige? En dikwils vallen zwaare operatien beeter uit op oude, dan jonge menſchen.

7.

Hernia ſcrotalis, Inteſtinalis & incarcerata.

Eene geklemde darmbreuk in den balzak.

Een Koetſier van zes- en vyftig jaaren, welke van eene andere inwendige ziekte geneezen was, en zich welhaaſt inſtaat bevondt, om het Hospitaal te verlaaten, had ook eene oude darmbreuk.

In de maand Juny 1755. wanneer hy zonder breukband onbedagtzaam uit het bed opſtondt, zakten de darmen tot in den balzak, en wierden aanſtonds in den ring geklemd. De gewoone toevallen openbaarden zich, en wierden zeer zwaar. Den volgenden dag, na dat alle proeven, om de klemming weeh te neemen, te vergeefs gemaakt waren, was het hoogſt noodig, om tot de operatie te komen, maar niets kon hem daar toe overhaalen, ook kon zoo eene gevaarlyke operatie niet tegen ſynen wil geſchieden. Dus was 'er geen andere raad overig, dan hem aan de natuur over te laaten, terwyl men voortging met weekmaakende en verdeelende pappen te gebruiken.

Van den tienden tot den agt-tienden dag was hy buiten alle hoop, de breuk geſpannen, de buik opgeblaaſen: de aanhoudende braakingen, de hik, het loſſen van winden naar boven,

 ryke-

rykelyk koud zweet, paersche vingers en nagels, eene paersche kleur in het aangezicht, koude handen, ruisingen in de ooren, byna onmerkbaare pols, moesten nu, volgens gewoonte, een' onvermydelyken dood voorspellen. De balzak wierd een weinig slapper, als of het vuur daar by gekomen was, maar de ring was even eens gespannen. Deeze toevallen waren zichzelve gelyk van den twaalfden tot den zes- en twintigsten Juny, wanneer de darmen onverziens naar binnen gingen, een beeter breukband aangelegd wierd, de lyder de kragten weder kreeg, en gezond uit het Hospitaal gezonden wierd.

8.

Hernia scrotalis, Entero-epiplocele.

Eene darm- en net-breuk in den balzak.

Een man uit *Fahlun*, ruim dertig jaaren oud, zogt in 1754. in het Hospitaal hulp tegen eene kleine balzaks-breuk aan de regter zyde.

De breuk bevatte het grootste gedeelte van het net, en een klein stukje van den darm, was onpynelyk, en zeer moeyelyk in te brengen. De zak was nooit volkomen ledig, om dat het net op den grond vastgegroeit was. De uitgezakte deelen hadden zich eenen weg gebaant in het celagtig weeffel van het buikvlies, en onder den zaadstreng, zoo dat de

cre-

cremaster, en de zaad-vaten uitgezet waren, vooral op de bovenzyde van den zak, alwaar het net en de darm lagen. De operatie ontdekte dit.

Om des te zekerder den weg te vinden, wierd een gedeelte van het net in den balzak gelaaten. Zoo dra de infnyding was gemaakt door de huid, en het vetvlies, kwamen verfcheide opgezwolle en gekronkelde zaadvaten te voorfchyn.

Door het wechneemen van den bal had deeze operatie zeer fchielyk en wel konnen volbragt worden; maar dewyl ik dit gaarne ontwyken wilde, vergenoegde ik my, om den darm in te brengen, welke onder de operatie op nieuw door den ring drong; laatende het net, welk niet kon binnen gebragt worden, in den balzak, tusfchen de zaadvaten. Aan den buitenkant van den zak wierd eene infnyding gemaakt door den vliefigen zak, en in het net, in gedagten, dat de lugt daar door zoude indringen, het net veranderen, en doen overgaan tot verrotting of verettering. Noch het een noch het ander gefchiedde. De lyder was zonder koorts en had geene zwaare toevallen. Het net, in plaatfe van te veretteren, zwol op, wierd hard, en even als vleefchig, volkomen tot de grootte van eene vuift. Dewyl ik zulks nooit zelve waargenomen, of aangetekend gevonden had, wagte ik met tamelyk ongeduld de uitkomft hier van af. Het gezwel en de wonde wierden droog verbonden, de verettering was voldoende. Na drie weeken

begon het onderſte gedeelte van het hard geworden net te ſmelten, en ſterker te verettéren, terwyl de overige hardheid ten eenenmaale verdween, en de geheele wonde in de zevende week toegegaan was. Dewyl nu de zak, om de aangehaalde rede, niet geopend was, en ik ook niet wilde overgaan tot het wechneemen van den bal, was de operatie ook onvolkomen. Zoo dra het litteeken in de huid en het vet een weinig mede gaf, viel het net en de darm wederom in den balzak, gelyk in den beginne. Een halfjaar verliep 'er; de lyder droeg den breukband met het grootſte nut, maar was niet te vreeden; hy plaagde my dagelyks, om noch eene reis de operatie te onderneemen, al zoude het beide de ballen ja het leeven gelden.

In het begin van dit jaar kwam hy voor de tweede reiſe in het Hospitaal, in tegenwoordigheid van den Lyf-artz SCHÜTZER, en den Hr. *Aſſeſſor* ELF. De inſnyding wierd nu gemaakt even boven den ring, en naar de regter zyde, in gedagten om te ontwyken de opgezette zaadvaten. Dit gelukte. Door langzaam te ſnyden kwam ik aan de zyde van den zaadſtreng door den vlieſigen zak tot op het net, en vondt, wanneer de zak naar onderen zoude geopend worden, eerſt de opgezwolle zaadvaten, welke my in de eerſte operatie noodzaakten op te houden; vervolgens zag ik, dat een gedeelte van het net beſtendig in den zak was, en daar mede was ſamen-

mengegroeid, terwyl een ander digt by en langs het voorste op en neêr uit den buik in den balzak ging. De uitgezakte deelen of de bloodgemaakte breuk wierd gevonden tegenstand te bieden; en in zoo eene gesteldheid was het verboden, de castratie te doen, dewyl het net met den zak, deeze met den zaadstreng, en mogelyk ook een gedeelte van de darmen met het net inwendig vereenigd waren. Derhalven was 'er niets anders te doen, dan aan de zyden meêr met de vingers, dan met het mes, de opening tot onder in den zak te verlengen, en in het net zelve, welk overal vastzat, inkervingen te maaken. Hier van wierd wechgenomen een stuk ter breette van drie overdwarsche vingers in het vierkant. Op den geopenden ring, en op den streng wierd een zagte bal van pluksel gelegd, en de wonde verbonden.

Alhoewel de lyder deeze reis veel leed, waren de toevallen zeer gering. Tegen den vierden dag begon het net zoo wel binnen als buiten den zak, even als de eerste reis, op te zwellen, hard en vleeschig te worden, tot de grootte van twee groote vuisten. De bal had hier door noch pyn noch zwelling. De hardheid van het gezwel, de ontsteeking, en de drukking met den vinger, toonden genoegzaam, dat geen darm daar in beslooten was; en hetzelve was derhalven van die nuttigheid, dat de zaadvaten, welke eerst over den geheelen zak lagen, neergedrukt wierden tot midden in

 den

den balzak. Dus kreeg ik ruimte, om met verſcheide ſterke onderſcheppingen, en toebindingen van den klomp, zoo digt aan den zaadſtreng, als mogelyk was, denzelven geheel en al in het vuur te doen overgaan, en te laaten afvallen. Daar op kwam eene goede verettering in den zak, welke te gelyk met den ring volkomen en vaſt toe geneezen wierd.

Ik meen, dat deeze operatie niet te volgen is, uit hoofde van derzelver gevaar, op ongezonde lighamen; maar beſchryf dezelve omſtandig, alleenlyk tot waarſchouwing en onderregting.

9.

Hernia Scrotalis, Entero-Epiplocele.

Eene Darm- en Net-breuk in den balzak.

Een man van veertig jaaren had van ſyne eerſte jeugd eene breuk. Dezelve was in ſyne jonge jaaren van een onkundig heelmeeſter kwalyk behandeld, en vervolgens verzuimd. De breuk was tot onder in den balzak gezakt, en bevatte den darm en het net. De uitgezakte deelen konden gemakkelyk ingebragt, maar bezwaarlyk binnen gehouden worden, uit hoofde van de wytte van den ring, en deszelfs groote opening. De breukband wierd voor het dertigſte jaar niet gedraagen. In 1755. wanneer hy by geval ondienſtig voedſel gegeeten had,

kreeg

kreeg hy zwaare buikpyn, koorts, kon niet ſlaapen, en had pyn in het geheele lighaam; de breuk wierd te gelyk geſpannen, pynelyk, en kon moeyelyker ingebragt worden. Behalven de krimpingen in den buik, vooral naar de zyde van de breuk, als ook de genoemde toevallen, had hy geene andere, welke te kennen gaven, dat de darm gekneld of aangedaan was, voornamentlyk, dewyl het lyf door de ontlaſtingen meêr geledigd was, dan vereiſcht wierd. Daarentegen bleek het duidelyk, dat het net aangedaan en ontſtooken was, zoo wel boven den ring in den buik, als onder denzelven in den balzak.

Den tweeden dag na den aanval deezer ziekte bezogt ik den lyder, en vondt alles, gelyk reeds gezegd is; de balzak was gevult, maar niet ſtyf en geſpannen; met gemak bragt ik aanſtonds het gedeelte van den darm, welk buiten was, naar binnen; maar het net, welk te vooren grootendeels kon worden ingebragt, wilde nu niet mede volgen. Dit, zonder twyffel, reeds vaſtgegroeide gedeelte, was in den beginne dik, zagt op het aanraaken, en zoo groot, als een hoener-ey, met eenen ſmallen hals naar den buik toe. Door alle mogelyke hulp, welke de Heeren Rosén en Strandberg nevens my aanbragten, zoo in- als uitwendig, wierden de toevallen na verloop van drie weeken weehgenomen, en het ſtuk van het net in den balzak verminderde.

Terwyl hetzelve verminderde, en ik vervolgens alle dag zagtjes wilde beproeven het gedeelte naar binnen te brengen, door zeer voorzigtig op den klomp te drukken, raasde het daar in even eens, als in een lugt-gezwel (*Emphysema*), wanneer de lugt in het celagtig weeffel zich ophoud. Naderhand, de klomp meêr verminderd zynde, hield het geraas onder de vingers insgelyks op; de klomp wierd minder en vaster, zonder hardheid, tot een bewys, dat de celletjes van het net, welke te vooren na de ontsteeking waren opgezet met eene uitgezette lugt, nu samengevallen waren. De lyder kreeg door deeze ziekte een aanmerkelyk voordeel, dat hy, die te vooren geen oogenblik zich kon opregten op de beenen, zonder dat de, daar aan gewoone, deelen in den balzak neêrzakten, dit nu deed zonder ongemak. De hals van den overgebleeven brok in de liesch, welke toen zoo groot was, als een plat duivenëy, en nu was verdweenen, sloot de opening van den ring, en was waarschynelyk na de voorgaande ontsteeking daar mede vastgegroeit. Een bekwaame band, vervolgens over den ring en den hals van deezen kleinen brok gedraagen, belette beeter, dan ooit te vooren konde geschiede, de weder-uitzakking van de breuk.

Hernia

10.

Hernia scrotalis. Enterocele incarcerata, accedente gangræna rupta, in inguine dextro absque fistula sanata.

Eene geklemde Darm-breuk in den balzak, aan de regter zyde, door het vuur opengebrooken, en geneezen zonder eene pypzweer.

Van *Joh. Frid. Schifver.*

Een werkman, *Johan Bössa*, van de yzerfabriek op het Eiland *Elfkarle*, van eene magere en drooge lighaamsgesteldheid, had, volgens syn verhaal, voor vyftien jaar' eene geringe breuk in den balzak aan de regter zyde gekreegen, welke hy toen ter tyd, als een smid werkende, zonder twyfel door iets zwaars op te ligten, zich had op den hals gehaald; ook was deeze breuk hem somtyds by zwaar werk zoo hinderlyk geweest, dat hy het smeeden moest laaten, en ligter werk doen, hoewel de breuk in den balzak niet in grootte toenam, gelyk hy zelfs wist te berigten. Wanneer hy pyn of spanningen in den buik bemerkte, had hy altyd uit eigen beweeging eene teug brandewyn genomen, die, volgens syn zeggen, altyd de pyn verzagt had; maar in vervolg van tyd, geenen toegang tot dit middel hebbende, had hy niets gebruikt, maar zich te bed gelegd, tot dat de pyn overging. Den zeven- en twintigsten Juny 1757.

 had

had hy gegeeten ingemaakte ſalm, welke hy kwalyk gekauwt en doorgeſwolgen had, kort daar na bemerkte hy, dat hy ſteekingen en krimpingen in den buik kreeg, welke de volgende dagen aanhielden met verſtopping, en ſterke branding. De lyder bevondt zich kwalyk, kreeg hoofdpyn, koorts, buikpyn, braakingen en meêr andere toevallen. Den zesden July wierd ik geroepen; de boodſchapper wiſt my niets van de ziekte te zeggen. By myne aankomſt vondt ik den lyder zitten op eenen ſtoel by het bed, met beide beenen van elkander, en eene aanmerkelyke quantiteit drekſtoffen, onder hem, op den grond leggen.

Het ongemak onderzoekende wierd de geheele regter lieſch verſtorven gevonden, met eene ſterke ontſteeking, die zich drie of vier overdwarſche vingers in den omtrek, en aan de zyden uitſtrekte, ook zag men verſcheide openingen in het verſtorvene, waar uit de ſpyſen en drekſtoffen zich ontlaſten. De koorts was tegelyk met de genoemde toevallen veel verminderd, na dat de ſtoffe ontlaſt was. In dit geval was 'er niets anders te doen, dan het verſtorvene wech te neemen, op dat men eene zuivere verzweering zoude konnen krygen, 't geen dan ook met een ſcherp mes geſchiedde. Over de opening wierd eene groote wiek van plukſel gelegd, daar over twee drukdoeken, en alles wierd vaſt gehouden door de *ſpica inguinalis*. De lyder wierd met deeze deelen hoog in het bed

ge-

gelegd. Men kon geen ander geneesmiddel krygen, dan bier-azyn, welk ik liet warmen, en met een groot compres uitgedrukt daar over leggen; laatende dit verscheide reisen herhaalen. Twee uuren daarna wierd de lyder bezogt, welke intusschen eenen rykelyken stoelgang had gehad, waar over ik my niet weinig verheugde.

By het afreisen gaf ik bevel, dat men den volgenden morgen in de Stad komen zoude met berigt van den zieken; deeze was toen nog vermoeid, en had in den nagt eene natuurlyke ontlasting gehad, terwyl de drekstoffen ook op zyde door het verband gedrongen waren. Na den middag bezogt ik den zieken, die drie meilen van deeze Stad, *Gefle*, woonde, en vondt hem zonder aanmerkelyke koorts. By het opneemen van het verband kwamen veele drekstoffen te voorschyn. De darm onderzogt zynde, wierd in denzelven gevonden eene groote verstorve opening. Ik waagde het niet, om te beproeven de geneeswyze van den geleerden en gelukkigen De la Peyronie, die namentlyk den darm doorsneed, en het bovenste einde in het onderste stak. Het toenaaijen van den darm kon niet geschieden. Ik zonderde derhalven van het verstorvene zoo veel af, als ik kon, doorstak het darmscheil met eene naalde en gewaschten draad, om den darm in de opening van de wonde te houden, en denzelven daar aan vast te geneezen. Op de opening van den darm wierd ge-

gelegd een wiek, bevogtigd met een mengſel van *Tinct. Myrrhæ*, *ſuccin.* en *ſpir. Thereb.* De uitwendige wonde wierd verbonden met een wiek, beſtreeken met een ſmeerſel, gemaakt uit *Pulv. ſubt. myrrhæ*, *Thereb. ä unc j. vitell. ovor. N. 2. camph. dr. j. aq. calc. viv. lib.* ß. om nog af te zonderen, 't geen van het verſtorvene was overgebleeven. Geduurende agt dagen wierd inwendig gebruikt, alle dag, de koortsbaſt tot een dragme, en tegen den avond een poeder tegen de koorts, uit *morſ. citr. nitr. pur.* en een weinig kampher. In den beginne wierd de lyder drie maalen 's daags verbonden, dewyl het verband onzuiver wierd, doch na agt dagen maar twee maalen 's daags. De wonde kwam tot een. De lyder begon dagelyks beeter te worden, en was na verloop van agt dagen volkomen gezond; met de levensregeling ging hy drie weeken voort, en met het verband, beſtaande in twee compreſſen en de *ſpica inguinalis*, eene maand. Zederd dien tyd is de lyder altyd gezond geweeſt, en heeft geenen aanval der ziekte gehad.

Aan den Schryver van deeze waarneeming heb ik de volgende vraagen gedaan.

1. Of hy niet bemerkt had, waar door de graat van de Salm ontlaſt was, of door de wonde, of door het fondament?

Hier

Hier op heeft hy den negenden February 1758. geantwoord.

. . . . De graat van de Salm is ongetwyffeld opgehouden geweeft in de knelling, en door den verftorven darm in de liefch te voorfchyn gekomen, voor myne aankomft, of in myne afweezigheid.

2. Of de wonde geneezen was, zonder pypzweer in de liefch?

Den drie- en twintigften February 1758. antwoorde hy hier op.

. . . . De omftandigheid van den lyder is volmaakt goed: de ftoelgangen gefchieden door den natuurlyken weg, en de wonde in de liefch is volkomen geneezen, zonder eenige pyp-zweer over te laaten, gelyk het gelyke en vafte litteeken genoegzaam bewyft. Ik was niet weinig bevreesd, dat 'er eene pyp-zweer zoude overblyven; maar de goede gefteldheid van den lyder bragt ongetwyfeld veel toe tot fyne redding uit het doods-gevaar, en tot de volkome geneezing van de wonde.

* * * *

Tot flot van dit artykel over het fnyden der breuken, wil ik nu antwoorden op eenige tegenwerpingen, welke met minder grond gemaakt

maakt zyn, tegen de onderneeming daar van, ten opzigte van het geringe voordeel, welk men daar van heeft in oude darmbreuken en de onzekere uitkomst, wanneer men ongezonde lighamen aantreft.

1°. Word gevraagd, welk aanmerkelyk nut een man, die met eene breuk geplaagd is uit hoofde van de slapheid van den ring, vallende de darmen uit den buik in de liesch of balzak, kan hebben van de operatie, daar de ondervinding leert, dat zulke breuken meestendeels wederkomen, zoo het litteeken niet wel ondersteund word met eenen breukband.

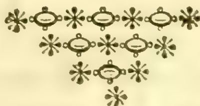
Antw. Het grootste getal van hen, die langen tyd eene breuk gehad hebben, en of uit hoofde van de vetheid met den breuk-band niet digt konnen drukken op den ring, en de darmen met het net in den buik houden, of ook, met hetzelfde gevolg, ondienstige breukbanden draagen, kan vervolgens, by de toeneemende wytte van den ring, de darmen niet meêr te rug houden, maar 'er dringt een gedeelte daar van geduurig, of by de minste beweeging, voor by het kussentje en zakt neder. Deeze zyn dus aan de klemming van den darm even eens bloot gesteld, als of sy geenen band droegen, 't geen meest gebeurt in jonge menschen en van eenen middelmaatigen ouderdom, maar niet by oude van zeven-

ventig jaaren en daar over. Daarentegen hebben ſy, die de operatie ondergaan, dit aanmerkelyke voordeel, dat de verwydering van den ring in de *aponeuroſis* van den *musculus obliquus externus*, onder de geneezing, toegeſlooten word, en ſy in vervolg van tyd door den minſten tegenſtand van den band bewaard worden voor het geweld en de uitzakking der darmen: maar indien de band na de operatie of in het geheel niet, of onachtzaam, gebruikt word, begrypt men gemakkelyk, dat de darmen en het net, welke te vooren doordrongen, insgelyks, na de operatie den tegenſtand van het litteeken konnen verzwakken, zoo veel te meer, dewyl de binnenſte opening van den ring in de *aponeuroſis* van den *musculus transverſalis*, en *obliquus internus* niet open gemaakt en vervolgens geneezen word. De drukking der darmen tegen deeze inwendige zwakke plaats, of de overgebleeve opening der buikſpieren, maakt, dat het buikvlies op nieuw moet wyken door den ring of de opening van de buitenſte *aponeuroſis*, boven het litteeken na de operatie; waar door een nieuwe breuk-zak van het buik-vlies, en een nieuwe breuk gemaakt word, zoo men zulks niet wil voorkomen, gelyk mogelyk is.

2°. Word gevraagd, of dit met gevaar verkreegen voordeel kan opweegen tegen het lee-

leevens-gevaar, waar aan de lyder door de operatie word bloot gesteld?

Antw. volstrekt jaa; want, gelyk zoo even beweezen is, zoo een lyder, die eene breuk heeft, en de darmen door den breuk-band niet kan binnen houden, leeft in hetzelfde gevaar, als hy, die 'er in het geheel geen draagd; leggende de darmen over dag in den balzak, en gaande 's nagts, by eene horizontaale ligging, in den buik. Hier uit blykt, welk ongelyk gevaar en welke voordeelen volgen van de operatie of als men de breuk onaangeroert laat, daar men in het eerste geval zich zeker steld tegen de klemming van den darm, en in het laatste overgeeft aan een klaarblykelyk gevaar, en onzeker noodlot. Dat de operatie in zich zelve niet gevaarlyk is, indien 's lighaams ongezonde gesteldheid uitgezonderd word, kan elk een begrypen, die uit de ontleedkunde weet, dat de deelen, welke hier by opengesneden worden en lyden, den lyder niet bloot stellen aan doodelyke toevallen, vooral zoo de darmen niet lang onbedekt aan de uitwendige lugt bloot staan, of te vooren reeds ziekelyk zyn.

I V.

Fiſtulæ perinæi urinoſæ.

Pypzweeren in den bilnaad, waar door de pis ontlaſt wierd.

Van *Joh. Elias Sjöſtröm.*

De pypzweeren in den bilnaad behooren niet onder de geringſte uitwendige ziekten, welke het menſchelyke lighaam overkomen, en zyn ook niet de gemakkelykſte om te geneezen. Ik meen hier niet zulke pypzweeren, die na de ſteenſnyding overblyven, of na dat de bilnaad doorboord is, om de pis af te tappen in eene zwaare pis-opſtopping, noch ook de zulke, welke op eene verzweering daar ter plaatſe volgen; maar zoodanige, welke haaren oorſprong hebben van eenen, of in het geheel niet, of kwalyk behandelden, druipert, waar van de ſcherpe ſtoffe de *glandula proſtata*, de *veſiculæ ſeminales*, het *veru montanum*, den *iſthmus*, of eenige andere plaats tuſſchen den hals van de blaas en het hoofd der roede doed ontſteeken, verzweeren, en opengaan, waar by de vaten op zwellen, en verſtopt worden. De ſluitſpier van de blaas word geprikkeld, om zich ſa-

men te trekken, of de pisbuis word nauw en ook wel toegetrokken.

De pis, welke dus binnen gehouden word, of binnen den hals van de blaas, of tusschen denzelven en de ontstooke plaats van de venerische verzweering in de pisbuis, helpt de scherpe stoffe den weg doorvreeten, dringt langsamerhand door tusschen de *musculi ischio- & bulbo-cavernosi* in het vetvlies van den bilnaad, en verschaft zich of aanstonds eenen weg door eene of meêr openingen in de huid op deeze plaats, of verspreid zich in het celagtig weefsel naar afgelege deelen, gelyk de deyen, lieschen, of den buik. De *dartos scroti* zwelt op tot eene tegennatuurlyke grootte, word gespannen en ontstooken, raakt aan het veretteren, veranderd in eene pyp-zweer, ja gangræneerd.

Dit laatste geval is zeer gevaarlyk, en vereischt eene spoedige hulp; maar als hetzelve op eene bekwaame wyze behandeld word, en de noodige insnydingen niet worden gespaard, word het doorgaans gemakkelyker geneezen, en ook in korter tyd, dan wanneer alleen door de nauwte en verstopping van de pisbuis, zonder bykomende ontsteeking, op eenige plaats langzaam eene opening gemaakt word in de pis-buis en huid, en de pis daar uit by droppelen uitsiepert.

Het is mogelyk, dat eene en de eerste drui-

pert den lyder kan ſtorten in het gevaar van den hoogſten graad van opſtopping van water, eene ontſteeking van de pisbuis, verzweering, doorbooring en het vuur in het vetvlies van alle omleggende deelen, wanneer hy bloedryk is, dagelyks onachtzaam ſyn lighaam verhit met dranken, ryden, danſen, en ontydigen byſlaap.

Daarentegen krygt een ander, welke veele druipers gehad heeft, maar, zonder andere misſlagen te begaan, de hulp alleenlyk op de natuur laat aankomen, geſtraft door eene ſtrenge levens-regeling, van den eenen tot den anderen kant eene ongelykheid in de wytte van de pis-buis. De pis loopt wel altyd daar door, maar in eenen dunnen ſtraal, gedraaid als een ſchroef, of verdeeld in veele ſtraalen. De eene of andere reis vindt men vereeltheden in de pisbuis, vooral digt by het hoofd, welke deeze ontlaſting van de pis veroorzaaken, en ten eenenmaale zoo in ſubſtantie als in rondheid gelyken na de gewoone *condylomata venerea*; maar meeſtendeels is de pis-buis ongelyk in wytte, en als toegetrokken op eene of meêr plaatſen. De pis, die altyd met geweld uit de blaas komt, word by de vernauwing of toeſluiting opgehouden, en zet de digtſte plaats uit, als een kleine dam, uit welke dezelve langzaam en zelden volkomen door de vernauwing zich ontlaſt: eindelyk word de pis-buis zoo wyd en te gelyk zoo dun, dat de pis daar door dringt, en zich onder de huid te kennen geeft, eerſt met eene

harde zwelling op de pis-buis, maar eindelyk, en als de huid insgelyks doorgevreeten is, met eene pyp-zweer, waar door zich de pis ontlast, en dit kan gebeuren op denzelfden tyd op verscheide plaatsen van de pis-buis; al 't geen uit de volgende waarneemingen kan begreepen worden.

I.

Fistula colli vesicæ urinosa & callosa.

Eene vereelde pyp-zweer in den hals van de blaas met eene aflooping van de pis door dezelve.

Een Soldaat een- en veertig jaaren oud, had in den laatsten veldtogt in Finland in 1742, drie weeken lang, eene heete ziekte uitgestaan. Na dat deeze ophield, bemerkte hy zeer veel ongemak in het loosen van de pis, daar op begon de bilnaad, de balzak, en regter bal hard te worden, te zwellen, en 'er openbaarde zich eene nieuwe koorts. Eenige weeken verloopen zynde, brak het gezwel met drie of vier pyp-zweeren open, welke weinig etter, maar veel pis, gaven. In deezen toestand had hy tien jaaren zeer ongemakkelyk doorgebragt, wanneer hy in 1753. in het Hospitaal kwam.

Op de vraag of hy voor het begin der ziekte

in Finland gemeenschap had gehad met besmette vrouwspersoonen, en daar van behouden eene ontlasting van geele of witte etter uit de pisbuis, antwoorde hy, dat noch het eerste noch het laatste gebeurt was, en dat hy het met vergenoegen zoude zeggen, om syne gezondheid weder te krygen, als het zoo ware.

De helft van het onderste gedeelte van den balzak, de geheele bilnaad, en de regter dey ter lengtte van drie overdwarsche vingers, waren ongevoelig, hard, en als kraakbeenig. Door deeze hardigheid openden zich drie pyp-zweeren in de huid. De eerste aan den onderkant van den balzak. De tweede twee overdwarsche vingers van het fondament, en de derde twee overdwarsche duimen van den bilnaad in de hardheid aan de regter dey. De pis liep door elk een, wanneer dezelve door de pis-buis zoude gaan. De pis-buis was geslooten, of ongelyk vernauwt, van den boog der schaambeenderen tot aan de blaas. De afgelegene oorzaaken waren zeer onzeker.

De geneezing der ziekte vereischte 1. dat de pisbuis van de blaas tot het hoofd der roede vry en ledig gemaakt wierd 2. dat de verhardingen in den bilnaad wierden weggenomen. En 3. dat de pypzweeeren in de pis-buis wierden geneezen.

Men zogt het eerste oogmerk te bereiken door de *bougies* van den Hr. Daran eene gehee-

le maand te gebruiken. Dewyl deeze al te duur waren, wierden gemaakt, en met hetzelfde nut gebruikt *Bougies* van het *Empl. Stict. Crollii. unc. iv. Pulv. Antim. crudi unc. j.*, welke eene ſterkere verettering onderhielden. Toen deeze al te ſterk wierd, verkoelde men de pisbuis met *bougies*, gemaakt uit het *Emplaſtrum diapomphol.* ſy wierden beide op linnen geſmeerd, na gewoonte, en zederd dien tyd om den anderen geduurende de geheele geneezing gebruikt. De pis had nu haaren vollen loop, en eenige droppelen ontlaſten zich alleen door de eene pypzweer boven het fondament]

Het tweede oogmerk wierd in de eerſte maanden bevorderd door het inwendig gebruik van zagte kwikmiddelen, ſoortgelyke ſmeerſels van het *ung. Neapol.* op de verhardingen, en weekmaakende pappen, van haver-gort met het *ung. Altheæ* vermengd, daar over gelegd. Dit rigtte weinig of niets uit. 'Er wierden daarom diepe inſnydingen gemaakt in de hardheden, welke vervolgens verbonden wierden met *mell. roſar. inſpis.*, *merc. præcip. rub.*, de rand verſmolt wel eenigzins, wierd ook ſchielyk met vleeſch gevuld, en wel haaſt geneezen, maar binnen korten tyd wierd dezelve wederom op nieuw hard. De balzak was nu overal week en gezond, maar de verharding onder tegen het fondament was na verſcheide vrugteloofe inſnydingen en gebruikte *antivenerea* even hard, en

zoo

zoo groot als een klein hoener ey, aan de zyden plat gedrukt.

Eene holle fonde, by den grooten toeftel van het fteenfnyden gebruikelyk, wierd door de pis-buis gebragt, en dezelve van boven naar beneden door den *ifthmus urethræ* doorfneeden. In de verharding tegen de dey wierd eene infnyding gemaakt, zoo diep mogelyk was. De wonde wierd verbonden met *ung. bafil. n.*, de verettering wierd goed; de verhardingen in den bilnaad fmolten wech; de pis-buis wierd ruim, en de *bougies* van het *Empl. diapomphol.* wierden gebruikt. In de twee- en twintigfte week, na dat hy in het Hospitaal was gekomen, en de vyfde na de gemaakte infnyding van de pis-buis, was de wonde geflooten met een zagt litteeken. De verharding aan het deybeen was als een groote mufcaat-noot, en fcheen te drygen, dat de geneeswyze niet beftendig zyn zoude: de pis ging den natuurlyken weg; hy kreeg op nieuw *bougies* en pleifters, om eenige maanden te draagen, en reisde naar huis.

Twee jaaren daar na, en toen hy, by het gewoone boeren-werk, zich minder achtzaam oppafte, en de *bougies* niet meêr gebruikte, begon de kleine verharding, welke overgebleeven was, te zwellen, en kort daar na zich te openen, als ook aan de pis eenen uitgang te verfchaffen, welke fterk met droppels te voorfchyn

kwam, wanneer ſy zoude gaan door de pis-buis. Hy kwam derhalven in 1756. wederom in het Hospitaal.

Dewyl deeze verharding toen alleenlyk overig was, en tot bewys verſtrekte van eene fiſtuleuſe opening, of in den hals van de blaas, of daar over, wierd de holle ſonde, by het ſteenſnyden gebruikelyk, wederom in de blaas gebragt (*). Vervolgens wierd de verharding in de diepte tegen de dey uitgeſneeden, zoo ver met zekerheid kon geſchieden. De verharding was zeer wit, en volkomen, als kraakbeen; in den grond wierd de opening van de pyp-zweer gezien; eene gewoone holle zilvere ſonde wierd ingebragt om te ſtooten tegen de ſonde in de blaas, waar op een ſmal mesje wierd gezet, om den hals van de pis-buis en blaas door te ſnyden, te gelyk met de verharding tegen de dey. Dit geſchied zynde, kon ik met den voorſten vinger de geheele verharding by

en

(*) In deeze pyp-zweeren is 'er nauwelyks een andere raad overig, dat met de pyp-zweer den hals en fluitſpier van de blaas door te ſnyden, op dezelfde wyze, als eene *fiſtula ani incompleta* nooit met zekerheid geneezen word, voor dat de rand van het fondament of de fluitſpier te gelyk met de pyp-zweer opengemaakt, tot verzweering gebragt, en geneezen word. Het voorbeeld van den Hr. PETIT in *Mem. de l'Acad. R. de Chir. Tom. I. Part. III. pag.* 204. & 209, ſpoorde my 't allermeeſt aan, om dit te onderneemen.

en over den hals van de blaas onderscheiden. Het gebruiken van de *bougies*, gemaakt van *Empl. diapomphol.* wierd voortgezet. De wonde wierd verbonden met *Ung. Basil. n.*, en *sol. sulph.* tot gelyke deelen, de verharding smolt wech, de wonde wierd geneezen, en de pis behield vervolgens den natuurlyken loop, waar mede het derde oogmerk eindelyk bereikt wierd.

Dewyl nu de middelen, in venus-ziekte gebruikelyk, niet het allerminste uitgeregt hebben, is het waarschynelyk, dat zich, na de ziekte in Finland, een *tumor criticus* of verzweering in het bekken by den hals van de blaas gezet heeft, waar van de rotting, door de pis verergerd, alle de toevallen en ongemakken veroorzaakt had. Eindelyk moet ook aangemerkt worden, dat hy by alle insnydingen zoo geduldig als een houten beeld was, maar telkens eene zwaare toevallige koorts kreeg, die door aderlatingen, salpeter, amandel-melken, en clysteeren gestuit wierd.

2.

Fistulæ perinæi urinosæ venereæ.

Pypzweeren in den bilnaad, waar door de pis ontlast wierd, uit eene venerische oorzaak ontstaan.

Een man van agt- en dertig jaaren, in Stockholm woonende, had zich door veele, kwalyk be-

behandelde, druipers, op den hals gehaald zwaare vernauwingen in de pis-buis, eene gestaadige ontlasting van geel-groene etter, en verhardingen met drie of vier pyp-zweeren in den bilnaad, waar door de pis te voorschyn kwam, Hy kwam in het Hospitaal in 1755. Het bevryden van de pis-buis, het versmelten van de verhardingen, en de geneezing der pyp-zweeren in de pis-buis waren wederom de oogmerken ter geneezing. Na eene genoegzaame voorbereiding door aderlatingen, buikzuiveringen en eene verkoelende diæt, wierden de *bougies* wederom gebruikt, dan van het *Empl. stict. Crollii*, dan van het *Empl. Diapomph.*, zoo als in het voorgaande geval is opgegeeven. Binnen veertien dagen was de pis-buis ledig, en de verhardingen waren merkelyk verminderd; maar om tyd te winnen wierden daar in diepe inkervingen gemaakt (*), die men verbondt met *ung. Basil. n.* en *mercur. præcip. rub.* De verettering tot stand gebragt zynde, wierden insgelyks dagelyks twee of drie greinen van de *panacea mercurialis* gegeeven. In de negende week waren alle zwaarigheden overwon-

(*) De Heer DARAN spreekt, in syn *Traité des Maladies de l'urethre*, wel niet van inkervingen in de verhardingen, maar alleen van het gebruik des *bougies* Ik heb ook zelfs gezien en behandeld veele zieken, welke zonder inkervingen geneezen wierden, doch daar by verliep meêr tyd. In een hospitaal zoekt men graag den kortsten weg, om de gezondheid te herstellen, op dat veele noodlydende daar aan zouden konnen deelagtig worden.

wonnen; men raade hem nog eenige maanden de *bougies* te draagen, wanneer hy het Hospitaal verliet.

3.

Fiſtulæ perinæi cum abſceſſu gangrænoſo.

Pypzweeren in den bilnaad met verſterving.

Een groot en vet man, van veertig jaaren, had ook door eenen kwaaden omgang en veele verwaarloosde druipers, zich op den hals gehaalt eene vernauwing van de pisbuis, geduurige ontlaſting van etter, en eindelyk eene ontſteeking in den hals van de blaas met eene opſtopping van de pis in de blaas zelve of in derzelver hals; waar op volgde eene zwaare koorts, gegangræneerde verettering in het vet en de huid van den bilnaad, met de *dartos* van den geheelen balzak, welke zoo groot als een mans hoofd was. De pis was reeds overal doorgedrongen, en liep uit veele openingen, als door een zeef.

De drie, boven voorgeſtelde, oogmerken moeſten bereikt worden; maar de ontſteeking en verſterving, die door het gebruik van de bougies zoude konnen vermeerderd worden, moeſten eerſt worden bedwongen; men maakte genoegzaame inſnydingen door de huid, en den geheelen dikken vetrok, van de eene opening tot de andere langs den bilnaad: groote verrotte ſtuk-

ſtukken van het vet-vlies kwamen daar uit, en de pis liep grootendeels door de openingen in de pisbuis. De wonde wierd verbonden met *ung. de ſtyrace & ſolut. ſulphur.* van den grond af: de zuivering volgde ſchielyk, en daarna wierd de wond gevuld met goed vleeſch.

Nu wierden ook de *bougies* van het *Empl. diapomphol.* gebruikt, welke de pisbuis ledig maakten. In de negende week waren alle deeze groote en diepe zweeren geneezen en geſlooten; maar midden in den bilnaad wilde eene pypzweer overblyven, welke even daar onder gemeenſchap had met de pisbuis en de pis door liet; daarop wierden gelegd koekjes, gemaakt van het *empl. ſtict. Crollii* met gradueele compreſſen, waar door de pypzweer binnen drie weeken geſlooten, en de lyder volkomen wel was.

4.

Fiſtula perinæi cum abſceſſu gangrænoſo.

Eene pypzweer in den bilnaad met verſterving.

Een man van veertig jaaren, van eene middelmatige grootte, mager, maar bloedryk, had door dezelfde oorzaak ſoortgelyk ongemak, als de voorgaande, gekreegen; namentlyk na veele niet geagte druipers, eene verzweering, vernauwing en ontſteeking in de pisbuis, en den hals van de blaas, waar op volgde eene op-

ſtop-

ſtopping van water, uitſtorting en verſpreiding der pis door het vetvlies; veroorzaakende eene nieuwe ontſteeking, zwaare koorts, gegangræneerde verettering in het vet rondom de pisbuis, en *dartos*, met veele pypzweeren in de huid van den bilnaad en balzak, waar uit de pis liep. Met het begin van de ziekte wierd hetzelfde gedaan, en gevolgd door eene goede uitkomſt tot op het einde van de twaalfde week, wanneer de lyder volkomen geneezen was: inwendig waren verkoelende middelen, en eenige reiſen het poeder van den koorts-baſt, om te verſterken, als ook bloedzuiverende, en koorts-bedaarende middelen, gegeeven. De uitwendige pypzweeren wierden tot een gebragt door diepe inſnydingen; de verettering, zuivering, en geneezing, wierden door de genoemde middelen bevorderd. De pisbuis wierd ledig en opengemaakt met de bovengemelde *bougies*; de overgebleeve pypzweer in de pisbuis wilde zoo min in dit geval, als in het voorgaande, zich ſluiten, voor dat de koekjes van de genoemde pleiſter gebruikt waren. In de tiende week verliet hy, gezond, het Hospitaal.

Ik heb vervolgens deeze koekjes altyd met voordeel in pypzweeren van de pisbuis gebruikt, het zy dezelven uit eene veneriſche oorzaak ontſtaan, of na de ſteenſnyding overgebleeven waren.

Fiſtu-

5.

Fiſtula perinæi urinoſa, calloſa & venerea.

Eene vereelde pypzweer in den bilnaad, uit eene veneriſche oorzaak.

Een droog en mager man, twee en veertig jaaren oud, had zich ook door eene ſlegte levenswyze in de beſchreeve omſtandigheden gebragt; doch het zeldzaamſte was, dat hy, een eenzinnig menſch zynde, zonder hulp, de eerſte toevallen van koorts, ontſteeking, verſterving, en verzweering had ondergaan; maar na dat hy bemerkte, dat de pis kwam door verſcheide openingen in den balzak en den bilnaad, en dat deeze deelen van dag tot dag harder wierden, wierd hy genoodzaakt, zich aan te geeven aan het Hospitaal, zeſtien weeken, na het begin der ziekte.

In den balzak en bilnaad wierden verſcheide verhardingen gevonden, die met de pisbuis vereenigd waren, en waar door de pis, geloosd wordende, te voorſchyn kwam. Men maakte een begin van de geneezing met de bougies van Daran (*), geduurende tien of twaalf dagen; ver-

(*) Schoon de kennis, om eene vernauwde of toegetrokke pisbuis te openen, en aan de pis den vryen loop te verſchaffen, voor meêr, dan twee eeuwen, bekend was, en van den Hr. Daran geenzins eerſt bedagt of

vervolgens wierden gebruikt die van *Stict. Crollii cum antim. crudo*, en eindelyk van het *Empl. Diapom-*

of uitgevonden is, verdiend hy egter niet minder den dank van het algemeen, dat hy de lyders en geneesheeren aangefpoord heeft, byna in alle landen, om op nieuw aan te neemen, en met het grootfte nut in het werk te ftellen, eene manier, om de litteekens en verhardingen in de pisbuis te fmelten, welke tegen het beeter weeten aan was verzuimd of niet genoegzaam gewaardeerd tot op fynen en onzen tyd.

Nauwelyks zyn 'er twintig jaaren verloopen, nadat ik zieken in deezen toeftand elendig heb zien omkomen, als uitgeteerde, daar fy egter, op fyne en nu op de algemeene manier door het gebruik van *bougies*, voor den ondergang bevryd hadden konnen worden. Ik weet niet, of eene mindere kundigheid van de regte oorzaak der vernauwing in de pisbuis, de veragting en het verzuim van de *bougies* heeft te weeg gebragt: want, dewyl de oude altyd uitwaffen of *carunculæ* aanzagen voor het waare beletfel in de pisbuis, raadden fy ook het gebruik van bytende en verteerende *bougies* aan, welke de ontfteeking, vernauwing, en het ongemak vermeerderden, en geene verligting aanbragten, dan wanneer fy wierden wechgenomen: maar na dat de ontleeding, dat is het onderzoek van de aangedaane plaats na den dood, zoo duidelyk getoont heeft, dat de pisbuis van de oorzaaken in het begin van dit artykel genoemd, zelden behoud eenig ander ongemak, dan eene ongelyke wytte, door vernauwende litteekens, en verwyderde kuiltjes daar tuffchen, is de Hr. Daran, op eene vernuftige wyze, tot de gedagten gekomen, om de geneezing door de verettering te onderneemen. Hy laat zeer moeyelyk ontdekken de manier, op welke hy fyne *bougies* maakt, zonder ongemeen groote belooning, om dat hy zich reeds eene aanzienelyke fomme gelds verkreegen heeft: ik twyfel, dat hy daar by

pompholygos. De pisbuis wierd na veertien dagen wel vry en open, maar de verhardingen smol-

by voegd eenige bytende middelen (*escharotica*), maar geloof veel eer, dat syne geneeswyze bestaat in een voorzigtig, naarstig, en aanhoudend gebruik van de *bougies*, dewyl dit ook by andere en my, die de *bougies* van den Hr. Daran niet gebruikt hebben, even eens gelukt is.

De Heer Hevin, Heelmeester van *Madame la Dauphine*, buitenlandsch Lid van de Koninglyke Sweedsche Academie der Weetenschappen, en myn geachte correspondent, heeft in synen tyd onder andere aanmerkelyke nieuwigheden my doen weeten, dat hem zeer wel gelukt waren *bougies*, bereid uit *Empl Diachylon unc. ij. merc. crud. unc. j. Antim. crudi pulver. unc. ß*; en de Heer Goulard van Montpellier heeft groote kuuren gedaan met *bougies*, bereid van gesmolten was, en *acetum saturni*; en daar voor van den Koning van Vrankryk ontvangen een jaarlyks pensioen van zeshonderd livres.

De Heer Daran intusschen heeft, het geheim voor zich houdende, meêr, dan de helft van syne konst, zoo my dunkt, ontdekt. In de voorreden voor de verzameling van syne aanmerkingen en geneezingen, heeft hy duidelyk en klaar gezegd, waar in de werking der *bougies* bestaat, waar door hy genoegzaam de oogmerken aan de hand geeft, om, of te ontdekken en op te lossen syn eigen mengsel, of hetzelve na te volgen; en 't geen syne geheimen nog meêr ontdekt, is het geduld en de agtzaamheid, welke hy den zieken aanraad, als noodzakelyke hulpmiddelen, wanneer de beeterschap zich niet aanstonds en na verlangen openbaard. Zoo de pisbuis, zegt hy, alleenlyk het einde van de *bougies* inlaat, dan volgt de verettering in de tegenstand biedende plaats, waar door de buis door den tyd geopend en vry word; zoo ook de opening van de pisbuis vernauwd was, kon egter

ſmolten niet wech, ſchoon ſy van ſyne komſt in het Hospitaal af met het *ung. merc.* en ſoortgelyke

egter het einde van de *bougies* de verettering opwekken, en de buis verwyderen, byna met meêr vrugt, dan in het eerſte geval, wanneer de *bougie* tot eenig deel in de pisbuis kan gebragt worden.

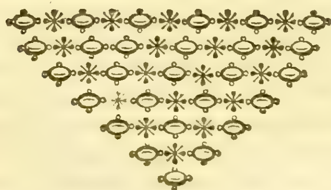
Dewyl nu de voornaamſte werking beſtaat in het verwekken der verettering, wie ziet niet, dat andere middelen en andere *bougies*, welke dit zelfde konnen uitregten, ook aan hetzelfde oogmerk voldoen konnnen.

De mogelykheid is aan den dag gebragt, niet alleen door deeze wynige gevallen, welke ik nu als geneezen aangehaalt heb, maar ook door een groot aantal van ſoortgelyke geneezingen, in alle Landen, en met allerley, zelfs ongelyke, *bougies* te weeg gebragt, doch volgens den raad van den Hr. DARAN. Van daar is het ook gebeurt, dat eenige heelmeeſters, welke bevonden, dat hunne *bougies* zoo goed waren, geloofden, de vermenging van den Hr. DARAN ontdekt te hebben, niet bedenkende, dat veelerhande middelen dezelfde werking doen, door eene zelfde behandeling.

De *bougies* zyn dan noodig en onvermydelyk. 1. Wanneer eenig deel van de pisbuis is vernauwt, en den vryen loop van de pis verhinderd. 2. In verouderde en vereelde verzweeringen by de ontlaſt-buisjes van de *proſtata*, zaadblaasjes, en kleine kliertjes in de pisbuis, welke meêr of min etter van zich geeven. 3. By harde litteekens, na kwaalyk geneezen wonden in de pisbuis. 4. Tegen de zogenaamde vleeſchagtige uitwaſſen in oude zweeren. 5. als de *proſtata*, *veſiculæ ſeminales*, *veru montanum* en ſponsagtige deelen van de pisbuis hard en opgezet worden: en eindelyk. 6. Als de pisbuis op de eene of andere plaats doorgegeeten is, gelyk in den beginne reeds is beweezen.

lyke pleisters besmeerd en bedekt wierden. Sy wierden derhalven tegen de pisbuis opengesneeden, en vervolgens door de verettering opgelost. Dagelyks wierd ook de *Panacea mercurialis* in geringe giften gebruikt.

In de agtste week na syne komst in het Hospitaal was hy geneezen en in staat om weder uit te gaan. Syne byzondere zinnelykheid moest egter op eene andere manier syn leeven verkorten. Hy huurde eene zeer verre wooning in de voorstadt *Konigsholm*, leefde van grof brood en water, waarmede hy de darmen vulde, zoo dat eene doodelyke verstopping daar op volgde. Wanneer hy te laat merkte, dat deeze omstandigheid nadeelig zoude zyn, begeerde hy wederom myne hulp. Hy was reeds buiten alle hoop, en stierf in 1745. Syne dikke darmen waren zoo opgevuld met harde drekstoffen, dat sy noch de wormswyze beweeging konden verrigten, noch verder eenige stoffe doorlaaten.

V.

Fiſtula inguinalis complicata.

Eene ſamengeſtelde pypzweer in de lieſch.

Door lyders met pypzweeren in de lendenen, en die tot in de gewrigten doordrongen, met of zonder beenbederving, is het Hospitaal al te dikwils bezogt. Beklaagelyk is het, dat aan zulke elendige zoo weinig hulp heeft konnen toegebragt worden, uit hoofde van den ſlegten en ongeneeslyken toeſtand, waar in ſy gebragt waren, deels door den diepen oorſprong der ziekte, deels ook door de verwaarlooſing, wanneer 'er nog eenige tyd tot redding was. Een voorbeeld zal genoeg zyn, om de waarheid daar van te bewyzen.

Eene Dienſtmeid, zes- en twintig jaaren oud, uit het diſtrict van Stockholm, gezond en fris uitziende, was eenige jaaren geplaagd geweeſt met vliegende jigt-pynen, die haar in den herfſt en de lente 't meeſt laſtig waren. Voor drie jaaren had de jigt overgelaaten een gezwel op het regter opperarms-been, welk eindelyk tot verettering overging, en na eene afſchilfering van het been van den grond op genas. In het volgende jaar had de jigt-ſtoffe zich wederom

vaſtgezet in de regter dey by het bovenſte gedeelte van het been. De zwelling, die daar op volgde, ging over tot verettering, gaf veel geele etter, maar veranderde by gebrek van toerykende openingen in den beginne in eene pypzweer.

In den zomer van 1757. wanneer ſy zich voor 't eerſt by het Hospitaal aangaf, had ſy in de vouw van de regter dey anderhalven duim onder den band van *Fallopius* een hard gezwel, zoo groot als een hoener-ey. Digt daar by was eene pypzweer, waar door de ſonde zonder geweld gebragt wierd; 1. onder den genoemden band en tot onder in het bekken; 2. regt naar beneden tegen den *trochanter minor*, voorby harde gezwellen en het deybeen. De gemelde zwelling wierd geopend, en daar uit wierd gehaald een los en afgeſchilferd ſtukje been, zoo lang als een' duim, hol aan de eene en rond aan de andere zyde, zynde duidelyk een derde gedeelte van het dey-been aan den voorkant tuſſchen de twee draaijers.

De plaats, van waar dit gekomen was, was toegegroeid, zoo dat het dey-been niet meêr gekend wierd. De verzweering wierd binnen drie weeken op de gewoone wyze geneezen In de verhardingen van de pypzweer wierden inkervingen gemaakt, en dezelve verſmolten met *merc. præcip. rub.* en *mell. roſar. inſpis.* Inſpuitingen met *tinct. myrrhæ & aloës* ſcheenen de

ver-

verborge wegen op te droogen. In de agtste week, wanneer sy wechging, gaf de pypzweer weinig of in het geheel geen etter. Vier maanden daarna kwam 'er wederom een nieuw gezwel op de dey, gelyk in het eerste begin.

Terwyl sy veertien dagen wagten moest na eene plaats in het Hospitaal, wierden verdeelende en weekmaakende pappen rondom de lydende deelen gelegd. De zwelling volgde wel haast, en vertoonde zich nu op twee plaatsen. 1. In de eerste pypzweer onder den band van *Fallopius*. 2. onder de bil agter aan de regter dey, een weinig agter de *tuberositas ossis Ischii*. Deeze laatste plaats brak open, en gaf veel etter. Na dat sy voor de tweede reis in het Hospitaal was, wilde ik beproeven de mogelykheid, om tusschen deeze openingen gemeenschap te maaken. Maar noch de sonde noch de inspuiting kon eenen weg vinden, tusschen de ongelykheden van de pypzweer: De sonde en *bougies* konden wel gebragt worden onder den band over de *eminentia ilio-pectinea ossis pubis* naar beneden, byna tot midden voor den *musculus obturator internus*, maar niet verder. Van de agterste opening ging de sonde gemakkelyk tot de vasthegting van de regter lip in den bilnaad tusschen de *margo ossis Ischii* en de *plexus cavernosus vaginæ*, maar kon niet naar boven komen, om te raaken aan de eerstbeschreeve, en tot in het bekken neêrgaande, pypzweer.

Dit lukte ook niet met inſpuitingen, en dewyl de pypzweer ongetwyfeld onderhouden wierd door inwendige vereeltheden of beenbederving, welke niet konden verſmolten of wechgenomen worden, wierd ſy geraaden, om een mineraal-water geduurende den zomer te gebruiken. Kort daarna kwam 'er een beenſchilfertje uit de opening onder de bil, waar na beide pyp-zweeren zich dagelyks tot geneezing ſchikten, 't geen ook geſchiede binnen eene maand met een vaſt en diep litteeken.

V I.

Sarcocele.

Eene Vleesch-breuk.

I.

De knegt van een' goudsmid, twee- en twintig jaaren oud, zogt hulp in het Hospitaal in 1755. voor eene zoogenaamde vleesch-breuk; de regter bal was zeer hard, en zoo groot, als een ganzen-ey. Aan den binnenkant tegen de streep van den bilnaad wierd gevonden eene pypzweer met weelderig vleesch, welk met den bal vereenigt was.

Geen voorgaand venerisch ongemak had daaraan eenig deel, maar hy meende, voor drie jaaren, door al te sterk te ryden, den bal geklemd te hebben, konnende hy daar van het begin en de toeneeming rekenen. Een jaar daarna had het ongemak zich tot verettering geschikt, 't geen ook gedeeltelyk geschiede, terwyl het openbrak, en de beschreeve pypzweer overliet, zonder dat de gezwolle bal daar van verminderde. Alle beproefde middelen, om de verdeeling te weeg te brengen waren vrugteloos geweest, derhalven bleef 'er niets overig, dan het wechneemen van den bal.

Na eene genoegzaame voorbereiding wierden de uitwendige bekleetſelen van den ring tot aan den grond van den zak geopend; de zaadſtreng, welke in eenen natuurlyken ſtaat was, wierd van den *cremaſter* en het celagtig weefſel losgemaakt. Ik had voorgenomen, volgens den raad van den Heere Le Dran, de zaad-ſlagader van de overige bloedvaten en zenuwen af te ſcheiden; maar ſchoon alles met gemak en bedagtzaamheid verrigt wierd, kon de ſlagader deeze reis niet gevonden of afgezonderd worden (in lyken, waar in de vaten meêr bleek en zonder bloed zyn, is dit gemakkelyker te doen), de ligatuur wierd derhalven gemaakt, een' halven overdwarſchen duim onder den ring, zagt om den zaadſtreng toegeknoopt, en deeze daar onder afgeſneeden. Geen bloed kwam 'er te voorſchyn. De wonde wierd gevuld met droog plukſel. De balzak en buik wierden geſtoofd met wollen lappen, gedoopd in oly en azyn.

Op den agtſten dag was de wonde in eene goede verettering; den veertienden wierd de ligatuur los gemaakt, wanneer het bloed met droppelen doch ſchielyk en rykelyk te voorſchyn kwam uit de zaad-ſlagader. De ligatuur, welke van den beginne met een ſtrik was aangelegd, wierd wederom toegebonden, en daar door hield de bloedſtorting op. In de derde week viel de ligatuur door de verettering af; en in de zesde was de geheele wonde geneezen.

Een

2.

Een ſtudent uit *Skone* gaf zich aan by het Hospitaal in 1756. Syn regter bal was opgezet en gezwollen tot de grootte van een kleine meloen, zynde vier duimen breed en zes lang. Na eene langduurige koorts, welke, volgens ſyn berigt, eene *Febris meſenterica* ſcheen geweeſt te zyn, en die hy voor vyf jaaren had uitgeſtaan, had zich dit gezwel vertoont, welk, behalven de laſtige zwaarte, ſomtyds ook pyn en ſtekingen veroorzaakte, zoo wel in de lydende deelen, als naar de lendenen tot de nieren, van dezelfde zyde. Deeze pyn verſpreidde zich insgelyks ook tot de darmen en veroorzaakte zwaare krimpingen in den buik, zonder dat daar by gekomen was eene andere oorzaak van hardlyvigheid of ondienſtige ſpyſen.

Het wechneemen van den bal was het eenigſte middel, dat men hem konde voorſlaan, na dat veele middelen, ter verdeelinge aangewend, mislukt waren. Hy wierd na vereiſch der omſtandigheden bereid door dienſtig voedſel en drank, buikzuiverende middelen en aderlatingen.

De operatie wierd ook begonnen met het openen der uitwendige bekleetſelen van den ring tot aan het einde van het gezwel. De zaad-ſtreng, die week en gezond was, wierd blootgemaakt. Ik wilde wederom zien, of niet

de ſlagader heel alleen kon afgeſcheiden, en op de manier van den Hr. LE DRAN opgevat, of ten minſten afſonderlyk toegebonden worden. Maar dit wilde met alle omzigtigheid niet lukken; derhalven wierd de ſtreng verdeeld in twee gelyke deelen, en gebonden op die wyze, dat een enkele ligatuur gelegd wierd digt aan den ring, zonder dat dezelve wierd toegebonden, en een andere meêr naar beneden tuſſchen de afgezonderde zaadvaten en zenuw; deeze wierd verdeeld in twee ligatuuren, welke omzigtig toegeknoopd wierden, een rondom elk gedeelte van den zaad-ſtreng. Deeze ſtreng wierd wechgenomen met het gezwel. De bloedſtorting wierd geſtuit. De wonde wierd gevuld met plukſel, en veretterde den negenden dag.

Tegen den veertienden gingen de ligatuuren los, en wierden wechgenomen. Twee dagen daar na begon de ſlagader, welke nu in het vleeſch ingetrokken was, veel bloed te geeven, voorzeker meêr, dan twee ponden. De bovenſte ligatuur was, in de goede verwagting, 's daags te vooren wechgenomen. Derhalven moeſt ik met naald en draad de ſlagader in het vleeſch onderſcheppen, 't geen wel uitviel. Eene aderlating op den arm, verkoelende amandelmelken en voedſels wierden op nieuw gebruikt. De wonde wierd verbonden met de gewoone zalf uit gelyke deelen *Baſilic. citr.* en *Balſ. arcæi* met een weinig *ol. ceræ.* In de negende week was hy volkomen geneezen.

Uit

Uit deeze gevallen wil ik niet besluiten, dat het onmogelyk is, om de slag-ader alleen te onderscheppen, 't geen, op zich zelve zeer voordeelig is, als het kan in 't werk gesteld worden; maar ik noem de zwaarigheden op, welke my in het onderzoeken voorgekomen zyn, namentlyk de roodheid der deelen door het bloed, de plaatsing van het celagtig weefsel rondom elk bloedvat en zenuw, die den streng uitmaaken. Zoo dit weefsel opgezet is in de lengtte, even als in een bondel, verduistert het gemakkelyk het gezicht der waare bloedvaten. Een langzaam onderzoek, en afbetting met eene vogtige spons, enz. verwekt eene prikkeling en ontsteeking in den zaadstreng boven den ring, niet zonder aanmerkelyk gevaar, even als een styf toegebonden band uit dezelfde oorzaak, volgens myn begrip, zeer gevaarlyk is, en boven maaten pynelyk voor den lyder. Het gezwel bestond in den bal, die in eene vleeschagtige substantie veranderd was; midden in wierden gevonden omtrent twee oncen van een lelyk vogt, en eene beginnende verrotting.

3.

Sarcocele: cancer testiculi dextri occultus.

Eene vleesbreuk: eene verborgen kanker van den regter bal.

In het begin van het jaar 1759. kwam een jong Heer van zeventien jaar' hulp zoeken voor eene

eene verharding van den regter bal; hy had onder geduurige krampen en ongemakken doorgebragt ſyne vroegere jaaren. Voor twee jaaren had hy voor 't eerſt gemerkt eene ongewoone dikte en verharding in den genoemden bal; welke egter, na korten tyd en door het gebruik van eenige verdeelende middelen, ſchielyk verdween. In October 1758. openbaarde zich dezelfde zwelling, wanneer hy op de Academie te Upſala ſtudeerde; maar ſchoon de kragtigſte middelen by de hand genomen wierden, om het gezwel te verdeelen, nam het egter ſchielyk zoo in grootte als in hardheid toe.

By ſyne aankomſt in Stockholm, of liever in het midden van January, wanneer ik voor 't eerſt raad gevraagd wierd, vondt ik den lyder zeer bleek, mager, kragteloos, hebbende eene kleine en raſſe pols, wynig trek tot eeten en nagt-ruſt, eene roode tong, hier en daar even als met viſchſchobben bezet; de bal was meeſtendeels hard, te gelyk met het begin van den zaadſtreng, en zoo groot, als eene middelmaatige vuiſt. Van alle oorzaaken, waarna men hem ondervroeg, wiſt de lyder 'er geen eene met zekerheid op te geeven; doch hy meende, den bal op den eenen of anderen tyd tegen den zadel, onder het ryden, geklemd te hebben.

De beſte middelen ter verdeeling waren reeds langen tyd en vrugteloos aangewend; de hard-

heid

heid van den bal, en de vermeerdering daar van naar den zaadſtreng gaf niet de minſte hoop daar toe, veel meêr had men te vreeſen voor de toeneemende verharding boven den ring en in den buik.

Men merkte nu wel geene duidelyke hardheid in den buik, maar eene geringe zwelling, voornamentlyk aan de regter zyde van den navel. De Lyfartz SCHÜTZER, de Hoogleeraar MARTIN, en de Geneesheer LINDHULT waren alle aangemoedigd, om den lyder met raad en hulp by te ſtaan. En, na dat de toeſtand overlegd was, konden wy niet ontgaan, om het wechneemen van den bal aan te merken, als het eenigſte hulpmiddel, welk de lyder met eene edele en zeldzaame vrymoedigheid afwagte.

De voorzegging wierd op zekere voorwaarden bepaald, dat, namentlyk, zoo deeze verharding en zwelling van den bal was eene ziekte op zich zelve, voornamentlyk door eene uitwendige oorzaak ontſtaan, en niet voortſpruitende uit eenig ander, in het bloed of in de ingewanden verborgen, kwaad, men veel hoop kon hebben van de goede uitkomſt der operatie en van de geneezing; maar zoo in tegendeel eene kankeragtige ſtoffe daar onder verborgen was, het zy in de vogten, of reeds bepaalt in eenig ingewand, dat dan de uitkomſt vroeg of laat na de operatie niet anders, dan doodelyk, zyn kon.

Het

Het geen my 't meest verscheide verhardingen der klieren in de holligheden deed verdagt houden, was, dat de borsten van den lyder insgelyks hard wierden, en opzwollen, eenigzins rond voor uitstaande. Het *Emplastrum de Meliloto c. Camphora* wierd daar over gelegd, zonder dat de verdeeling kon te weeg gebragt worden.

De lyder gaf zich volkomen over aan den Goddelyken wil, of hy door de operatie eenig voordeel kon verkrygen, of niet, rekende hy het voor eene schuldigheid, om niets te laaten, 't welke zou konnen voorgeslagen worden, om het leeven te behouden of de gezondheid te erlangen.

Na dat hy een zagt buikopenend middel had gebruikt, bestaande in het *Elect. Lenit. Lond.* verrigtte ik de operatie in de tegenwoordigheid van de bovengenoemde Heeren, den agtsten February, op de gewoone wyze, met het wechneemen van den bal.

De balzak wierd geopend van den ring der buikspieren tot den grond; de zaadstreng en bal wierden in den omtrek los gemaakt van alle vliesen. Aan het bovenste gedeelte van den bal en het begin van den zaadstreng wierd gezien een doorschynend waterblaasje, welk omtrent drie of vier thee-lepeltjes vol dun en geel bloederig water bevatte; het overige van den bal was onge-

ongemeen hard. Na dat de ſtreng los gemaakt was, wierd dezelve afgebonden nauwelyks eenen duim van den ring in deszelfs zagtſte en gezonde deel, digt by de verhardingen, en afgeſneeden. De ligatuur hield wel, en behoefde niet vernieuwd te worden. Eene kleine ſlagader van de *iliaca externa* aan de regter zyde van den ſtreng gaf eenig bloed, maar wierd aanſtonds onderſchept. De wonde wierd gevuld met droog plukſel, waar over druk-doeken en een goed verband gelegd wierden; de buik en balzak wierden geſtooft met azyn en *ol. roſarum*. De levensregeling was verkoelende. Poeders met ſalpeter en kampher wierden voorgeſchreven. Den eerſten dag was hy tamelyk wel, doch op het einde van den anderen wierd de pols opgezet, en ras. De ader op den arm wierd geopend; het bloed zag 'er zeer ſlegt uit; weinig rood bloed wierd gezien, maar het meeſte was veranderd in eene *cruſta ſeroſa coriacea*.

Op den derden dag was de koorts wech, en daar kwam geen verder toeval. Den zesden dag was de wonde geheel en al in verettering, en al het plukſel wierd wechgenomen. Den dertienden dag viel de ligatuur zonder de minſte bloedſtorting af; de toegeknoopte eindens van den zaad-ſtreng wierden te vooren en na het afvallen verbonden met plukſel, bevogtigd met *Balſ. Fioraventi*; de wonden met *Balſ. arcæi unc. ij. ol. amygd. unc. ij. vit. ov. N. j. ol. ceræ gtt. xv.*

Be-

De tong behield altyd de korst, doch de welgemoedheid, de trek tot eeten, en de slaap hadden tot hier toe niet ontbrooken. Des niet te min wierd reeds den zesden dag na de operatie bemerkt eene duidelyke hardheid aan de regter zyde van den navel juist daar, alwaar de zwelling gezegd is te zyn; dezelve was puntig naar boven en had eene breede *basis*. Aan den zieken wierd dezelve na verloop van veertien dagen ontdekt, en hy verloor daar by allen moed. Den zeventienden en agt-tienden dag had hy in den namiddag eenige hitte, waar na de slaapeloosheid zich openbaarde. Den twintigsten begon hy, na het eeten en drinken, benauwt te worden, en al 't geen hy gebruikt had, uit te braaken, De voeten wierden *œdemateus*, hy wierd van uur tot uur mager, en had alle kleur verlooren, wanneer hy den vier- en twintigsten dag na de operatie, de wonde reeds voor drie vierde deelen geneezen zynde, zagt stierf.

Om de gesteldheid der ingewanden te onderzoeken, wierd, in tegenwoordigheid van de bovengenoemde Heeren, eerst de buik geopend. 1. Was het net donker van kleur, en zoo uitgeteerd, dat nauwelyks een gedeelte zoo breed, als eene hand, van het onderste en losse deel overig was. 2. Was het darmscheil opgevuld met veele harde opgezwolle en paersche klieren. 3. Bevatten de darmen, vooral de dunne, donker blauw van kleur zynde, eene bruine

en

en ſtinkende ſtoffe. 4. Was de twaalfvingerige darm by ſyne buiging tegen de regter nier boven maaten verwyderd in eenen zak, die wel eene groote vuiſt kon bevatten. De rok had egter eene vrye gemeenſchap met het darm-canaal, zoo wel naar boven naar den poortier, als naar onderen. Maar op de plaats van de vereeniging met het darmſcheil was de darm door eene kankeragtige verzweering opengebrooken. 5. Kwam deeze verzweering van de verharding, welke by het leeven ontdekt wierd door de ſpieren van den buik in de *regio lumbaris dextra*, zoo groot en duidelyk, en nu gevonden wierd een waar verzwooren knoeſtgezwel of open kanker in het uitgezette deel van den twaalfvingerigen darm te zyn: het harde gezwel had voornamentlyk ſyne zitplaats in het *meſocolon* aan de regter zyde van de ruggegraat, en puilde het meeſt uit tegen de meêrgemelde plaats en twaalf vingerigen darm, wiens overdwarſche deel op het laaſte wervelbeen van den rug in de *theca triangularis peritonæi*, door het knoeſt-gezwel van boven bedekt, en, zonder eenig teken van afſcheiding, zeer vaſt daar mede was ſamengegroeit; van daar ſtrekte zich de verharding in eene gelyke vlakte uit byna over het geheele begin van het darmſcheil tot boven de lendenwervelen, en verdeelde zich eindelyk in twee deelen, welke de *muculi Pſoas* volgden aan de regter en linker zyde tot omtrent twee vingerbreette van den band van *Fallopius*. 6. Was het celagtig weeſſel van het buikvlies overal met

water gevuld. 7. Was de regter zaadſtreng begreepen in de beſchreeven neêrklimmende verharding aan de regter zyde van de lenden-wervelen, en zoo daar in vereenigt, dat het niet mogelyk was, denzelven los te maaken: anderhalven overdwarſchen duim boven den ring was hy egter zagt en gezond, en ook met verſch vleeſch in den ring en uitwendige wonde wel toegegroeit en geſlooten zonder de minſte verharding. 8. Wierden in het ronde gedeelte van de lever veele groote en kleine *vomicæ* gevonden, welke diep in de zelfſtandigheid doordrongen. 9. Waren de longen ook niet vry van ſoortgelyke verhardingen, welke tot verettering overgingen, en eindelyk 10. wierden, gelyk na de meeſte ſleepende ziekten, ſlymproppen in beide de holligheden van het hart, en een weinig uitgeſtort vogt in de linker holligheid van de borſt, gevonden.

Hier uit ſchynt men met zekerheid te konnen beſluiten, dat het inwendige knoeſt-gezwel en de verborge kanker veel ouder was, dan de vleeſchbreuk; en dat hetzelve door de legging, grootte, vereeniging met den regter zaad-ſtreng, en gemeenſchap met de darmen, juiſt op de plaats, alwaar voornamentlyk de chyl moet bereid worden, verwekt zal hebben alle de genoemde tekenen der ziekte; als ook veroorzaakt de verharding van den regter bal en der borſten, gelyk ook derzelver zwelling, en verandering in eenen kankeragtigen ſtaat. Soortgelyke gevallen van

den-

denzelfden aart en uitkomst overtuigen my van het gering voordeel, welk zoo een lyder kan hebben van het wechneemen van den bal, zoo de overige toevallen overeenkomen met deeze aanmerkingen, en dat dit eenigste hulpmiddel niet kan aanbrengen eene waare hulp in eene ongeneeslyke ziekte; gelyk ook onze gegeeve voorzegging by de operatie in dit geval met het gevolg overeenstemmende gevonden word.

4.

Sarcocele comparativa.

Eene vleeschbreuk in een vrouws-persoon.

Een jong vrouwspersoon van negentien jaar, had zederd veele jaaren gemerkt een hard gezwel in de teeldeelen, zoo groot als eene kers. Uit onkunde, of het zelve natuurlyk was, dan niet, had sy zich daar over niet bekommerd, zoo veel te minder, om dat het haar nooit eenig ongemak veroorzaakte. Het gezwel was in denzelfden staat gebleeven tot voor drie maanden, wanneer hetzelve schielyk begon toe te neemen.

'Er verliepen nog zes of zeven weeken, eer sy hetzelve uit schaamte aan haare Moeder wilde bekend maaken of zeggen. Toen was het reeds zoo groot, als een Borsdorfer-appel; men had aanstonds op de plaats, alwaar sy woon-

 de,

de, zulken goeden raad, als men kon, aangewend; maar nu groeide het gezwel dagelyks, en byna zichtbaar aan, en dus wierd ſy, drie weeken vrugteloos alles beproefd hebbende, genoodzaakt naar Stockholm te komen. Ik vondt het gezwel de eerſte reis, als een groote renet-appel, uit de teeldeelen hangende, zwart van kleur, en met eenen ſtinkenden kankeragtigen reuk. Nadat de ſtank door zuiverende omſlagen verminderd was, wierd het gezwel onderzogt, en bevonden, gelyk gezegd is, buiten de teeldeelen te hangen, aan eenen hals, die eene middenlyn van anderhalven duim had, en nauwelyks drie overdwarſche duimen lang was. De hals was eene uitzetting van de ſcheede, beginnende even onder de uitwendige opening van de pisbuis, en ſtrekkende zich uit, al afneemende, tegen den bovenkant van het voorſte gedeelte der baarmoeder. Het gezwel zelve was hard, vaſt, en van boven open, als een kankeragtige zweer. De vermeerderende grootte veroorzaakte nu ongemak by het loſſen van de pis, en in de wonde had ſy eene ondragelyke pyn, wanneer de pis daar in kwam. De lyderesſe was kragteloos, en had eene aanhoudende koorts.

By het eerſte onderzoek was het waarlyk zwaar te zeggen, waar uit dit gezwel gemaakt wierd. Deszelfs hals gaf aanleiding te denken op eene darmbreuk in de ſcheede; maar de verharding en verzweering op een kankeragtig gezwel. Dit

laat-

laatſte was het waarſchynelykſte, dewyl de hals op het gevoel ledig, maar het gezwel dik en hard was. De opgelegde middelen konden geene betere verettering, zuivering, geneezing of vermindering van het gezwel te weeg brengen, maar in tegendeel begon het op te zetten, te bloeden, en ten eenenmaale te ſtinken, als een open kanker. Dit noodzaakte de lyderesſe zelve ſchielyk tot de operatie over te gaan, welke geſchiedde in de tegenwoordigheid van den Lyf-artz SCHUTZER, en den Heelmeeſter RAMSTRÖM,

De lyderesſe wierd gelegd op eene tafel, gelyk by het ſteenſnyden. Eerſt wierd een *catheter* in de pisbuis gebragt, om dezelve altyd te kennen onder de operatie, vervolgens wierd een ſterke ligatuur aangelegd, zoo hoog als geſchieden kon, om den hals van het gezwel; de pisbuis wierd eenen overdwarſchen vinger van den hals los gemaakt, op dat derzelver opening door de toetrekking van de ligatuur niet zoude ontſtooken worden. Daar op wierd de hals geopend in de lengtte en met veel omzigtigheid, gelyk in eene breuk, ook kon dezelve by vergelyking met regt eene vleeſchbreuk genoemd worden; maar de hals wierd ſamen gegroeit gevonden, en niet open, zoo als in eene gewoone breuk der ſcheede.

Nu wierd de pisbuis een weinig hooger los gemaakt van den hals, vervolgens bragt ik met

eene kromme naalde eene ſterke en dubbelde ligatuur op eenen zekeren afſtand van de pisbuis, door den hals en boven de genoemde verharding, welke tot op den grond van de ſcheede ging.

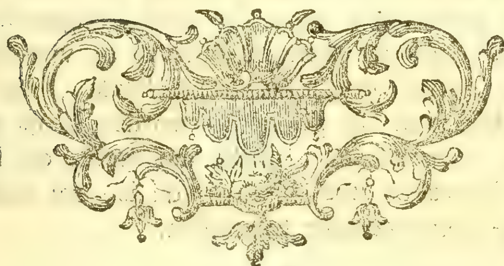
De eerſte aangelegde ligatuur wierd wechgenomen, maar met de laatſte wierden twee toebindingen gemaakt, een in de gemaakte affonderinge, tuſſchen de pisbuis en den hals, de andere rondom den hals, zoo hoog mogelyk was. De hals wierd met het gezwel afgeſneeden, eenen goeden overdwarſchen duim onder den band. Dewyl de hals nog dik was, en de lugt, door de inſnyding van den draad, daar by kwam, was dezelve ook zeer genegen, om aan het einden voort te brengen, hard ſponsagtig vleeſch, gelyk de weder opgroeyende kankers gewoon zyn te doen. Maar in onzekerheid van eene gelukkige geneezing, wierd om den derden dag een nieuwe ligatuur aangelegd, telkens hooger en hooger, tot dat de geheele verharding daar in begreepen en wechgebonden was.

Vervolgens veranderde het ongemak ſyne kankeragtige gedaante; de lyderesſe wierd op het einde van de vyfde week gelukkig geneezen, en is wel tot op deezen tyd.

Uit deeze en veele andere proeven geloof ik te konnen beſluiten, dat de afbinding in ſoortgelyke

on-

ongemakken veel zekerder is, dan de affnyding, dewyl men met hulp van de eerste het overige op dezelfde wyze kan bedwingen, maar na de affnyding bezwaarlyk daar op eenige vastigheid heeft. Ik heb andere zien afbinden, en ook zelve afgebonden kankeragtige gezwellen op de lippen, welke gelukkig geneezen gebleeven zyn; maar ik heb die ook zien wechsnyden, zoo dat sy op verscheide wyze weder zyn gekomen.

VII.

Hydrocele.

Eene Water-breuk.

Dit artykel zoude ik gaarne uitlaaten, zoo de waarheid niet even nuttig was, als dezelve onaangenaam, dan als ſy aangenaam is om te verhaalen.

Eene waterbreuk zonder verharding van den bal of zaad-ſtreng is gemakkelyk te opereeren en te geneezen; maar de minſte ongemakken worden, zonder eene behoorlyke of voorzigtige oppasſing, ook ſomtyds dodelyk. Een bewys hier van zal gevonden worden in de volgende waarneeming, welke van veele, die beeter uitgevallen zyn, uitgekooſen is, om andere des te opmerkzaamer te maaken.

I.

Een Predikant uit het diſtrict van Stockholm zogt in 1749. hulp voor eene groote waterbreuk aan de linker zyde. Hy was voor het overige gezond, zag 'er wel uit, was bloedryk, zeer geduldig, en even zoo onachtzaam. Hy wiſt niets van de oorzaak deezer waterbreuk te zeggen, dan alleen dat hy dezelve vier jaaren gehad had. De bal wierd onder den water-

zak

zak vry en ledig gevonden, waar uit men dagt, dat het water niet lag in de *capſula teſticuli*, maar in het celagtig weefſel van den ſtreng. De operatie was derhalven minder gevaar onderworpen. Na dat men hen eene levensregeling had voorſchreeven, welke hy niet onderhield, aderlatingen had laaten doen en buikzuiverende middelen gegeeven, wierd de operatie verrigt.

De algemeene bekleetſelen en de waterzak wierden, na gewoonte, geopend. Twee ponden donker geel water waren daar in bevat. De zak ging van den ring tot onder in den balzak. De zaad-ſtreng ſcheen duidelyk door de onderſte zyde. Verſcheide verwyderde bloedvaten gaven veel bloed, waarom 'er eenige onderſchept wierden; de mindere wierden geſlooten met droog plukſel, waar mede de zak en het *ſcrotum* gevuld wierd. De vrouw van het huis paſte den zieken op met dienſtig voedſel, het geeven der vereiſchte medicamenten, en het veranderen van den pap. De ſtrengſte levensregeling en ſtilte wierden nog meêr aanbevoolen; maar nauwelyks was hy aan zich zelven overgelaaten, of hy wilde zich zelve geheel alleen helpen, opneemende, al 't geen hy noodig had, en kon vinden, by het bed; daar door ontſtondt 'er eene nieuwe bloedſtorting, om welke te ſtuiten het geheele verband moeſt wechgenomen, en een nieuw aangelegd worden. Hier mede zoude ſyn gevaar hebben konnen overwonnen zyn; doch, buiten myn

weeten, at hy allerley ondienſtige en ſterke ſpyſen, vleeſch, viſch en gebak, welke ſyne vrienden hem ſonden. Dit verwekte de koorts, en vermeerderde de ontlaſtingen. De natuur dit vereiſchende, was hy zoo onachtſaam, dat hy naar het gemak met verband en al ging, van waar hy wederom kwam met eene ledige en bloedende wonde.

Dit gebeurde driemaal binnen drie dagen, onaangezien de ſterkſte beſtraffingen, en een geduurig bezoek van myne bedienden. Op het einde van den derden dag was het vuur in den balzak, in eenen zoo hoogen graad, dat hy met het begin van den vierden dag ſtierf. Ik weet my niets te verwyten by deeze ongelukkige uitkomſt, dan alleen dit, dat men den lyder nauwkeuriger had moeten laaten oppaſſen, om ſyne byzondere onachtzaamheid te beſtuuren.

2.

Een ſterke, en bloedryke, Brouwers-knegt van dertig jaaren, had insgelyks eene waterbreuk aan de regter zyde. Dezelve was, in het tweede jaar na haar begin, zoo groot als eene man's vuiſt, hard, geſpannen, en had een pynelyk gevoel, welk tot aan de regter nier opklom. In de lente van het jaar 1755. kwam hy in het Hospitaal, en wierd tot de operatie bereid.

De

De uitwendige bekleetſelen, het ſcheedevormig vlies van den ſtreng, en de zak wierden geopend. Iets meêr, dan twaalf oncen donker geel water kwam daar uit te voorſchyn. De wonde, welke niet bloedde, en derhalven geene onderſchepping noodig had, wierd verbonden met droog plukſel. De buik wierd geſtooft met wolle lappen, gedoopt in rooſen-oly en azyn. Aanſtonds na het verband wierd eene aderlaating in het werk geſteld, als ook amandelmelken, en gort-ſoepen gebruikt. Geene toevallen openbaarden zich. Maar dewyl de roede te vooren kort was, en de huid van den balzak niet volkomen ſamen gevallen, was het moejelyk te beletten, dat de pis in de wonde viel, maar wel mogelyk met een zoo nuttig *urinaal*, als in het Hospitaal gebruikt word, zoo deeze lyder verſtand en gehoorzaamheid gehad had. Hy liet de pis, zoo dikwils dezelve hem tot de ontlaſting prikkelde, loopen voorby het glas in het verband en de wonde. Dit is zeker, dat noch de ziekte, noch de zwakheid van lighaam of geeſt, hem kon beletten, de zuiverheid in acht te neemen; want hy had weinig of geen koorts, ſprak, antwoorde, en nam na zich al 't geen men hem gaf van voedſel of geneesmiddelen; maar des niet te min, liet hy de pis en drekſtoffen in het verband en bed loopen. Dus moeſt ik met leedweezen zien de kwaade gevolgen, welke te wagten waren, zonder dat ik dezelven kon voorkomen.

Hy

Hy lag op den rugge, en liet de pis overal naar toe loopen: de wonde wierd droog, de balzak opgezet, blauwagtig, en volkomen verſtorven op den zesden dag na de operatie, wanneer hy ſtierf.

3.

Een jongeling van zeventien jaaren, had na eene zaadbreuk in de regter zaadſtreng gehouden eene waterbreuk, niet in het celagtig weefſel, maar in het ſcheedevormig vlies van den bal. Het ongemak had reeds eenige jaaren geduurd. In den zomer van 1758. zogt hy hulp door de operatie, na dat alle verdeelende middelen verſcheide jaaren vrugteloos waren aangewend. Nu waren de zaadvaten van deezen bal tamelyk ſamenvereenigt, en hadden eene geheel andere gedaante dan voor twee jaaren, wanneer ſy waren opgezwollen geweeſt.

De zwelling of water-zak was zoo groot, als het ey van een kalkoen, eenigzins week, zoo dat de bal, welke een weinig meêr hard was, dan dezelve zyn moeſt, onduidelyk aan den agterkant van den zak kon bemerkt worden. Tegen het licht van eene kaars gezien, was dezelve gedeeltelyk doorſchynende, en gedeeltelyk ondoorſchynende uit hoofde van den bal.

Na dat de lyder behoorlyk bereid was, wierden de uitwendige bekleetſelen en de geheele

zak geopend, eenen duim van de bilnaadsſtreep, en op eene plaats, welke vry ſcheen te zyn van opgezette bloedvaten. Vier oncen water liepen 'er omtrent uit, wanneer de bal bloot lag; en, dewyl 'er geene aanmerkelyke bloedſtorting op volgde, wierd de bal bedekt met fyn plukſel, te gelyk met de wonde, en na gewoonte verbonden. Warme omſlagen van wolle lappen, gedoopt in water, azyn, en rooſenoly wierden alle vier uuren gebruikt over en rondom het onderlyf; de ader wierd den volgenden dag op den arm geopend; zeven dagen lang wierden amandel-melken, en poeders met ſalpeter en kampher gebruikt, tot dat de koorts ophield, en de verettering volgde.

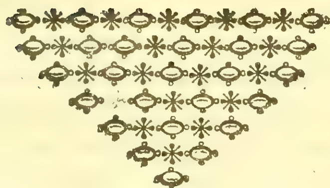
Zoo wel voor als na de operatie gaf ik hem zonder vrees te verſtaan, de doodelyke gevolgen, welke de onachtzaamheid eenen zieken in deezen toeſtand konnen toebrengen. Hy toonde meêr verſtand, dan de twee voorgaande, en was daarom ook in de negende week geneezen.

In de derde week, na dat de verettering in eenen goeden ſtaat was, begon de bal te zwellen, en uit de kanten van de wonde uit te puilen, 't geen niet ongewoon is; en gelyk te vooren in verſcheide toevallen, wierd ook nu gebruikt de *ſolutio ſulph. cum ol. lini*, in plaatſe van eene ettermaakende zalf op het plukſel, om over de hoogte te leggen; het grootſte verſmolt

ſmolt daar van en zakte neder, en op het einde wierd het opgegroeide vleeſch met den *lapis infernalis* opgedroogd en bedwongen. De bal zat eenige maanden vaſt tegen het litteeken, op de plaats, alwaar de zak geopend, en de *celluloſa dartos* verteert was; vervolgens heeft hy zich losgemaakt van de huid, en legt nu vry in den balzak, op dezelfde wyze, als dit gaat met andere diepe litteekens in het begin en het vervolg, waar uit met waarſchynelykheid beſlooten word, dat het geheele celagtig weefſel by de verettering niet wechſmelt, maar de oly alleen, welke door den tyd in dezelfde quantiteit wederom kan verzameld worden (*).

(*) De Hr. WARNER deelt in *Obſ. Chir. n. XXIX. Edit. Paris* 1757. mede eene nieuwe manier, om de waterbreuken te geneezen, welke hem wel gelukt is. Eerſt heeft hy twee reiſen binnen korten tyd met het troisquart het water afgetapt; en de laatſte reis heeft hy aanſtonds, by het uittrekken van het pypje, in de opening een ſtukje ſpons geſtooken, welk na vier- en twintig uuren wierd uitgetrokken, terwyl 'er een ander op nieuw ingeſtooken en twee dagen lang daar in gelaaten wierd. De balzak wierd eenigzins hard en ontſtooken. De ſteekwiek wierd wechgenomen en een pap van witten-brood met melk over den balzak gelegd. Na vier dagen volgde 'er eene goede verettering in den zak, wiens eerſte opening met het trois-quart eenigzins verwyderd wierd, om de etter te doen afloopen, vervolgens vermeerderde zich dezelve in tien dagen zeer aanmerkelyk en vertoonde zich als eene kleine verzweering. Daar op is de ontlaſting verminderd, en de zak geneezen zonder eenige zwaare toevallen. Ik wil egter elk een niet raadden deeze manier te volgen; in ongezonde

zonde lighamen zoude de uitkomst gemakkelyk doodelyk konnen worden, wegens de drukking en ontsteeking van den bal en zaadstreng, die zich verspreid tot in het celagtig weeffel van den buik, en het vuur kan veroorzaaken, voor dat de verzweering in den zak van de water-breuk heeft konnen volbragt worden; te meêr, zoo 'er geene goede en schielyke hulp tusschen komt, vooral met nieuwe insnydingen en het openen van den zak. Ik ben daarom liever geneegen by de eerste toevallen deeze manier te beproeven op zulke lyders, met waterbreuken, welke van onagtzaamheid konnen verdagt gehouden worden, gelyk de twee in de eerste en tweede waarneming.

VIII.

VIII.

Fistula Scroti.

Een pypzweer in den balzak.

Een jaager, vier- en dertig jaaren oud, had by eenen kwalyk behandelden druipert gekreegen eene ontsteeking en zwelling in den regter bal. De slegte oppasling had de ontsteeking vermeerderd, tot dat de verettering in den balzak daar op volgde. De verzweering had zich alleen door de hulp van de natuur eenen weg gebaant, en de etter kwam aan den grond van den balzak by de bilnaads-streep aan de regter zyde te voorschyn.

In deezen toestand kwam hy in het Hospitaal in 1756. By het onderzoeken van de pypzweer, welke aanstonds verwyderd wierd, vondt men den balzak ledig, of, om duidelyker te zeggen, den bal in het scheedevormig vlies los en vry van het gemeene vetvlies, welk hetzelve vereenigt met de *dartos scroti*, zoo dat ik den vinger rondom den bal kon beweegen. De *Epididymis* en het *corpus pampiniforme* waren nog hard en opgezet; de aangedaane zyde van den balzak wierd geheel en al geopend, de bal bleef leggen op het onderste gedeelte, en het overige wierd met plukfel gevuld. Den vierden dag zag men overal eene goede

goede verettering; de wonde wierd verbonden met *Balf. Arcæi unc. ij.* en *folut. fulph. unc. ß.*, de opgezwollen deelen wierden zagt; de bal maakte zich in fyn fcheedevormig-vlies met nieuw vleefch vaft tegen den balzak. De infnyding was in de vyfde week volkomen geneezen, waarna de bal zich allengskens los maakte en vry in den balzak bleef.

Zulke verzweeringen, welke volgen op de ontfteeking van een' of beide ballen, worden fomtyds van eenen flegten aart, als de lyder bloedryk, van eene heete natuur, en in den beginne onagtzaam is. Ik heb tweemaal den geheelen balzak en *dartos* zich zien afzönderen en door eene gangræneufe verfterving afvallen, waarna de regter bal, die ontftooken was, tegen gewoonte zich duidelyk verdeelde; de ballen lagen nauwelyks veertien dagen bloot, maar wierden vervolgens op nieuw met eenen nauwen balzak bedekt. Dus heb ik ook eens den regter bal zien verzweeren, open maaken, en met den balzak geneezen. De pypzweer in den balzak, welke na de verettering overblyft, fchoon fomtyds veelvuldig en met veele middenfchotten voorzien zynde, word egter gemakkelyk onderfcheiden van eene pypzweer, waar door de pis ontlaft word, zoo wel door de vrye ontlafting van de pis, door den gewoonen weg, als door de afweezende uitziepering geduurende de ontlafting.

I X.

Calculus vesicæ urinariæ.

Een steen in de blaas.

De Heer Lyf-artz HERMAN SCHÜTZER is de eerste, welke van de inlandsche Heelmeesters in onzen tyd de steensnyding heeft beginnen te doen. De Verhandelingen van de Koninglyke Academie der Weetenschappen voor den jaare 1749. p. 221. geeven daar van een duidelyk bewys. Na dat ik in vreemde landen deeze operatie veelmaalen had bygewoond, en alhier dezelve op lyken dikwils beproefd, heb ik met den nuttigen bystand van den Heer SCHÜTZER (*) dezelve op eenige lyders, met den steen geplaagd, alhier in het Hospitaal verrigt.

Een

(*) Het geval, welk de Hr. SCHÜTZER op de aangehaalde plaats beschryft, verdient groote opmerking. Een man van zestig jaaren had zederd twintig jaaren pyn in de pisbuis gehad, welke hem zeer hinderlyk was, als hy syn water zoude loosen; dezelve nam meêr en meêr toe, tot dat hy eindelyk op raad van den Hr. BÄCK tot den Hr. SCHÜTZER kwam. Deeze voelde den steen wel met den catheter, doch of dezelve groot of ook vastgegroeit was, kon hy niet ontdekken; hy raade hem de operatie te ondergaan, en daar toe was hy gereed. Dezelve wierd met den grooten toestel gemaakt. Na verloop van eenige

minuu-

I.

Een meisje van agt jaaren had[1], van zeer vroegen ouderdom, tekenen en pynen van eenen ſteen in de blaas gehad. Haar vader bragt haar in 1756. in het Hospitaal; by de eerſte ſondeering was de ſteen duidelyk te merken. Als ſy de pis loosde, had ſy zwaare persſingen, zoo dat

minuuten kon hy den ſteen met de tang vatten, doch het uithaalen was langduurig en moeyelyk. Hy werkte ruim een uur, zoo dat twee tangen daar by onbruikbaar wierden, de Hr. Schützer eindelyk moede wierd, en den Hr. Acrel verzogt, denzelven uit te haalen; doch hy wilde evenwel niet volgen. Den hals van de blaas van onderen meêr verwyderd hebbende, vondt men, dat dezelve agter aan den hals van onderen by den endeldarm, zich digt om den ſteen, als een zak, geſlooten had. De ſteen was in denzelven ook tamelyk vaſt gegroeit. Men beſloot derhalven, eerſt het hoofd van den ſteen los te maaken van den hals van de blaas, waar by het grootſte gedeelte van de *proſtata* verloren ging; vervolgens wierd de ſteen met een tang gevat, en zoo lang heên en weêr bewogen, tot dat hy niet alleen van den zak los wierd, maar ook gelukkig uit denzelven te voorſchyn kwam, zoo dat hy uit de blaas gehaalt wierd, dog ſchoon de blaas en wonde daar door veel leed, had hy egter geene zwaare toevallen. Geene toevallige koorts kwam daar by. De buik en balzak waren, tegen alle verwagting, van het eerſte oogenblik tot de volkome geneezing week, en niet gezwollen. Hy herſtelde volkomen, uitgezonderd, dat hy het water niet houden kon, waarſchynelyk door het geweld, welk de deelen geleden hadden, en door de verſlapping. De ſteen woog tien lood'.

dat het einde van den endeldarm uitzakte; de schielyke ontlasting van de pis, en derzelver droppeling tusschen beide, waren de gewoone ongemakken.

Men besloot de operatie te doen, en dezelve wierd, na eene genoegzaame voorbereiding, op de volgende wyze verrigt.

De lyderesse wierd gelegd op eene korte tafel byna horizontaal; leunende het hoofd tegen eenen stoel, die agterover gelegd, aan de tafel vastgebonden, en met de noodige dekkleeden bedekt was. De handen en voeten wierden met lange banden gebonden boven de schouders, als by den grooten toestel, maar niet zoo vast, op dat sy plat op de tafel zoude konnen blyven leggen.

Eene bekwaame gesleufde sonde van staal wierd door de pisbuis in de blaas gebragt. Op deeze wierd de pisbuis aan de linker zyde en naar onderen met een regt mesje geopend. Vervolgens wierd het verborgen mesje van *Frere Cosme*, gesteld op N°. 7., ingebragt, en daar mede wierd de hals van de blaas en de pisbuis doorgesneeden in de opening door de eerste insnyding gemaakt, naar onderen, tusschen de *plexus cavernosus labii sinistri* en de scheede. Beide bleeven sy onbeschadigt; de voorste vinger van de linker hand, in oly gedoopt, wierd in de blaas gebragt, daar op het *gorgeret*, en langs dit

dit de tang, waar mede de ſteen zonder moeite uitgenomen wierd. Dezelve woog ruim drie loot en een half dragma. Over de wonde wierd gelegd plukſel, gedoopt in *Balſ. Samarit. Brand.* Geene toevallen openbaarden zich. Op het einde van de derde week was de wonde geneezen, maar de moeyelykheid, om het water op te houden, plaagde dit meisje lang, zelfs nog eenigen tyd, na dat hetzelve het Hospitaal verlaaten had.

2.

Een jongen van twaalf jaaren uit Ooſt-Gotland, kwam in 1757. tot het Hospitaal, om geopereerd te worden van eenen ſteen in de blaas, na dat de Stads-Heelmeeſter J. A. Ternell in *Norköping* hem geſondeerd, en den ſteen ontdekt had.

Na voorgaande bereiding, wierd de operatie ondernomen met het verborgen mesje van *Frere Cosme*; de jongen wierd gebonden, als het voorgaande meisje, en horizontaal gelegd op eene, daartoe gereed gemaakte, tafel. De uitwendige bekleetſelen en de pisbuis wierden geopend met het gewoone mesje, by het ſteenſnyden gebruikelyk, byna volgens de *methodus lateralis*; de opening wierd begonnen drie lynen van de bilnaads-ſtreep, voortgezet naar de linker zyde, en nederwaarts tegen de *tuberoſitas oſſis Iſchii*, waar door de *musculus bulbo-*

cavernosus sinister voor de onderste helft, en naar agteren verdeeld, en te gelyk met de pisbuis doorgesneeden was. Het verborgen mesje wierd gebragt in de sleuf van de *algali* in de blaas; het laatste wierd 'er toen uitgenomen, en het eerste, gesteld zynde op N°. 7., met de regter hand opgeligt naar den boog der schaambeenderen, het mesje wierd naar boven gedrukt, en volgens den loop der uitwendige wonde uitgehaalt. De voorste vinger van de linker hand, gedoopt in oly, wierd gebragt in de blaas, en daar mede wierd de steen aanstonds gevoeld. De tang wierd binnen gebragt, maar, dewyl de steen naar agteren rolde en onbemerkbaar wierd, moest het *gorgeret* gebruikt worden; een weinig gezogt hebbende, wierd de steen gevonden, en te voorschyn gebragt, weegende dezelve drie loot. De toevallen waren dragelyk. In de derde week liep de pis grootendeels den natuurlyken weg door de pisbuis; op het einde van de vierde week, sieperde de pis nog door eene kleine pypzweer in de wonde, welke scheen calleus te zullen worden; in de pisbuis wierden derhalven gestooken *bougies* van het *empl. diapomphol.* tot voorby de pypzweer. Daarmede wierd de pis op den regten weg gebragt, de verhardingen versmolten, de uitwendige wond wierd zagtjes gedrukt met stukjes pleister en drukdoeken tegen de *bougies* en geneezen; na verloop van vyf weeken ging hy gezond uit het Hospitaal zonder pypzweer.

3.

Een kleine jongen van zes en een half jaar, bleek en ziekelyk van aanzien, maar daarby vrolyk, had, volgens het berigt van de moeder, van de geboorte af aan, tekenen gehad van den ſteen, met persſingen by het looſen van de pis, waar by het aangezicht geſpannen en opgezet, en het einde van den endeldarm verzwakt wierd. De ſteen wierd duidelyk in de blaas bemerkt, doch was klein.

In de lente van 1758. kwam hy in het Hospitaal. Na eene voorgaande bereiding wierd de operatie verrigt van den Hr. SCHÜTZER volgens de manier van LEDRAN. Het kind wierd ſchuins gelegd op eene tafel, by het ſteenſnyden gebruikelyk, en vaſtgemaakt met de banden van LEDRAN (*les étriers ou liens en chiffre* 8.), de inſnyding in de uitwendige deelen wierd gemaakt met het gewoone mesje tot den grooten toeſtel, maar de hals van de blaas wierd verwyderd met het mesje van LEDRAN, *couteau à rondache* genoemd. Dit ging ſchielyk en gelukkig, het *gorgeret* wierd ingebragt, en daarop de tang. De ſteen, welke na eene groote muscaat-noot geleek, verborg zich tuſſchen de rimpels van de blaas, 't geen vermeerderd wierd onder de persſingen. Na eene voorzigtige onderzoeking wierd de ſteen aangetroffen; dezelve was zeer bros en brak in twee deelen, waar van de eene helft

na de andere gelukkig te voorſchyn gebragt wierd. De wonde wierd verbonden met *Balſ. Samarit.*, en, na gewoonte, eene ſtooving op den buik gelegd.

Aanmerkelyk was het, dat deeze jongen gewoon was, als hy pyn van den ſteen had, het hoofd naar de regter en linker zyde te ſchudden met eene onophoudelyke beweeging, als hy wakker was; daar mede ging hy voort na de operatie. Daarenboven had hy eenen zeldzaamen en onleſchbaaren dorſt, roepende geduurig om drinken, en het was hem om het even, wat men hem te drinken gaf, zoo hy maar na genoegen daar van drinken mogt.

Syn dorſt en begeerte na drinken ging zoo ver, dat hy onder de voorbereiding 's nagts opſtond, en onderzogt de drinkglaſen der andere zieken, welke met hem in hetzelfde vertrek lagen.

's Nagts na de operatie, ſchoon ſyne knien en voeten waren vaſtgebonden, hielp hy zich zelve uit het bed, en huppelde naar de andere, maar hy wierd wel haaſt ontdekt, viel op den grond, en men droeg hem in ſyn bed.

Dit onmaatig drinken veroorzaakte insgelyks een geduurig openlyf, vyf of zes reiſen 's daags, in de eerſte drie weeken na de operatie, waar door de wonde in het geheel niet of

zeer

zeer weinig veretterde van het begin tot het einde. Anders kwamen 'er geene zwaare toevallen by. De geneezing ging langzaam, deels uit hoofde van de groote quantiteit pis na het onnatuurlyk drinken, deels ook van wegens de afgangen, die het kind uitmergelden.

Eindelyk en in de vyfde week fchikte zich alles tot geneezing; de dorft en loop verminderden; de wonde wierd kleiner, doch uit dezelve liep nog pis; derhalven wierden wederom gebruikt *bougies* van het *empl. diapomphol.* met zulk groot voordeel, dat de pisbuis na agt dagen met behulp van pleifter-koekjes en drukdoeken den natuurlyken weg door de pisbuis ging; wanneer het kind kort daarop in goede gezondheid en vergenoegd aan fyne moeder overgeleeverd wierd, zynde 'er geene pypzweer overig gebleeven.

4.

Een Weevers-knegt, twee- en twintig jaaren oud, was tien jaaren lang geplaagd geweeft met eenen fteen in de blaas. Door de gerugten van de wel uitgevallen fteenfnydingen, zoo buiten als binnen het Hospitaal, aangezet, hield hy aan om hulp, en kwam in den zomer in het Hospitaal. Eene rykelyke quantiteit verrotte flym kwam met de pis uit de blaas.

Na eene voorbereiding van tien dagen, onderging hy de operatie met het verborgen mesje. Na dat hy horizontaal op eene tafel tot aan de schouders gelegd was, wierden de handen en voeten vastgehouden met de banden van Le-dran. De insnyding in de uitwendige deelen en pisbuis wierd gemaakt op dezelfde wyze, als by N. 2., de hals van de blaas wierd verwyderd door het verborgen mesje, gesteld op N. 9., en volgens den loop der uitwendige wonde naar buiten gebragt. De voorste vinger van de linker hand wierd met oly besmeerd en naar binnen gebragt, wanneer de steen aanstonds tegen den punt stootte; maar dewyl de hals van de blaas gevonden wierd te weinig verwyderd te zyn, na de grootte van den steen, 't welk de vinger beeter, dan het werktuig, kon ontdekken, draaide ik het mesje om, zoo dat het op N. 11. stond, bragt het op nieuw in de blaas, opende het, en haalde het volgens de eerste insnyding uit. De vinger wierd vervolgens gemakkelyker in de blaas gebragt, en daar na de tang zonder moeite. Intusschen was de steen gerold naar de regter zyde, en had zich in de vouwen van de blaas verborgen, maar dezelve wierd aanstonds ontdekt, en gelukkig te voorschyn gebragt. De steen woog 4½ loot, was scherp en ruuw, als een rasp.

De insnyding gaf in den beginne een weinig bloed, maar dit hield op alleen door droog plukfel, welk, na gewoonte, gelegd wierd op de

de insnyding, en daarop pluksel en druk-doeken, gedoopt in olie en wyn. Daar kwamen geene toevallen by. Op den zesden dag begon de pis van zelve door de pisbuis te loopen. De wonde wierd toen verbonden met *Balf. de Mecca, unc. ij. vitell. ovor. n. 2. ol. amygd. dulc. unc. j.* De verettering was goed en ging schielyk voort. In het begin van de derde week was de wonde meestendeels geneezen, behalven eene kleine pyp-zweer, welke eenige droppelen pis door liet onder de ontlasting van dezelve.

De Bougies van *Empl. Diapomph.* in de pisbuis en eene trapswyze drukking daar boven, deeden de pyp-zweer binnen agt dagen geneezen, wanneer hy fris en gezond het Hospitaal verliet.

5.

Een jongeling van negentien jaaren gaf zich aan in het Hospitaal met het begin van 1758, begeerende hulp tegen den steen. By het sondeeren wierd de steen ontdekt, doch klein bevonden. Deszelfs toevallen waren dragelyk, men gaf hem derhalven dienstige kruiden tot eenen bloedzuiverenden en verkoelenden drank, om te gebruiken tot in de maand Mey, wanneer hy verlof kreeg, om weder te komen. Uit onbekende redenen, liet hy van zich niets hooren voor het einde van October. Hy wierd wederom gesondeerd, en de steen aanstonds tegen

gen den mond van de blaas gevonden. Onder de voorbereiding, die veertien dagen duurde, dronk hy dagelyks ruim een ſtoop van een afkookſel van de gras-heemſt- en venkel-wortelen, met *raſ. c. c.* en eenige klein geſneeden vygen, waar door hy na agt dagen verloor alle pynen in het ontlaſten van de pis; maar dewyl de ſteen by verſcheide onderzoekingen ligt weder gevonden wierd, en 'er geen hoop was, dat dezelve door het gebruik van den drank zoude verdwynen, of dat de lyder met gemak een half of geheel jaar nauwkeurig de zeep zoude konnen gebruiken, om te zien, of dezelve den ſteen zoude ontbinden, wierd de operatie ondernomen.

De lyder wierd wederom horizontaal (*) gelegd,

(*) Deeze legging is onvermydelyk, indien het verborgen mesje van *Frere Cosme* zal gebruikt worden, om den hals van de blaas te openen: in eene ſchuinſche plaatſing zoude het gemakkelyk konnen gebeuren, dat de blaas, welke reeds onder het ſondeeren de pis ontlaſt had, ſamenviel tegen den hals of mond, en door het uitſpringen van het mesje op meêr, dan eene plaats, doorſneeden wierd in haare vouwen, niet zonder doodelyke gevolgen; 't geen ook kan gebeuren, wanneer de blaas ziek, dik, verhard is, of zich niet laat verwyderen. Een onbekende en de uitvinder van het werktuig, welke grondelyk overwoogen heeft deszelfs voordeelen, meent dat deeze plaatſing en geene andere moet verkooſen worden om de genaamde oorzaaken, behalven om de zwaarte der darmen, welke, gepaard met het ſchreeuwen, en de perſſingen van den lyder, dikwils den boodem van de blaas druk-

legd, gelyk de eerſten; de handen en voeten wierden vaſtgehouden met den band van LE DRAN. De inſnyding en opening van de pisbuis wierd verrigt met het gewoone mesje, by het ſteenſnyden gebruikelyk. De mond van de blaas wierd verwyderd met het verborgen mesje, geſteld op N. 11., opgeligt, en volgens de uitwendige opening uitgetrokken, welke eindigde midden voor de *tuberoſitas Iſchii.* De voorſte vinger van de linker hand wierd in den endeldarm geſtooken, om denzelven neêr te drukken, terwyl het mesje te rug getrokken wierd, welk ik ook niet tot deeze volkome wytte gebruikte, dewyl de grootte van den ſteen zulks niet ſcheen te vereiſſchen. Dezelfde vinger ontmoette den ſteen onder voor den mond van de blaas op den kant ſtaande; een kleine tang wierd

drukken naar derzelver mond, en over het werktuig, terwyl men nog beezig is, met den ſteen op te zoeken, en uit het lighaam te brengen, vooral wanneer de ſteen gelegen is onder den hals van de blaas op den endeldarm, waar over verder kan nageleezen worden *Recueil ſur la taille Paris* 1751. *& Obſervations ſur la ſituation la plus favorable qu'on puiſſe donner au malade dans l'operation de la taille p* 186 *ſeq.* Ik vindt ook, dat de Heer SHARP in ſyne nuttige *Recherches critiques ſur l'etat preſent de la Chirurgie pag* 269, met eenige verwondering opnoemd het wezenlyk onderſcheid tuſſchen de ſteenſnydingen, welke in Vrankryk en Engeland geoefend worden, ten opzigte van de legging van den zieken. In Vrankryk word de lyder gelegd, hoog met het lighaam opgeligt, in eenen hoek van 45 graaden met de onderſte leden; in Engeland integendeel

wierd ingebragt, en daar mede wierd de ſteen aanſtonds uitgehaald. De operatie was dus gelukkig en binnen tien minuuten volbragt. De wonde gaf niet meêr bloed, dan na gewoonte, en wierd aanſtonds met droog plukſel verbonden, waar over wieken, en drukdoeken, gedoopd in oly en wyn, gelegd wierden. Eene aderlating op den arm wierd verrigt, verkoelende amandelmelken, dunne haverſoepen, ſtoovingen van roode vrieſche lappen, in oly en azyn gedoopt, wierden over den buik en balzak gelegd, en gebruikt, als reeds gezegd is.

De

deel, zegt hy, word hy geheel plat op de tafel gelegd, en het hoofd alleen op een kuſſen geplaatſt. De voordeelen van deeze plaatſing zyn reeds opgenoemd, maar de redenen van het opligten van het lighaam, by de Franſche Heelmeeſters in gebruik, vindt ik niet aan de hand gegeeven.

De mond van de blaas word daar onder wyder, en de hals korter, waar door men dat voordeel heeft, dat de geſleufde *algali* gemakkelyker ingebragt en beſtuurd word na den bilnaad of de uitwendige inſnyding: De ſteen volgt nu met de pis tegen den mond van de blaas zoo veel ſchielyker. dewyl de drukking van het middenrif en de zwaarte de darmen daar toe veel toebrengen. De blaas leid ook waarlyk minder onder het zoeken met de tang, als dezelve rond en in eene ſchuinſche legging verkort is, dan wanneer ſy met den lyder horizontaal geplaatſt is. My dunkt daarom, dat beide plaatſingen haare voor- en na-deelen hebben, zoo dat ſy beide zouden konnen gebruikt worden, na verſchil der omſtandigheden, en byna in eene en dezelfde operatie.

De operatie geschiede op den middag, den zesden November in de tegenwoordigheid van den Lyf-artz SCHÜTZER, den Hoogleeraar MARTIN, als ook den Heelmeester PHEIFS: het overige van den dag en den nagt had hy rust en geen aanmerkelyk ongemak. Den zevenden voor den middag had hy vier dunne afgangen. Het verband wierd na vereisch der zaaken veranderd, als de pis hetzelve nat gemaakt had. In den namiddag ten vier uuren was hy vry van de afgangen, maar zeer vermoeid, en had eene kleine ongeregelde pols; de balzak was buiten gewoonte blauw, koud, en gevoelloos; de wonde frisch, rood, en wel samengevallen; de buik zeer zagt. Hy klaagde nergens anders over, dan over vermoeidheid, en was ylhoofdig. Alle middelen wierden in het werk gesteld, om de drygende versterving voor te komen, maar even na den middag, of agt- en dertig uuren na de operatie, stierf hy. Een zoo deerniswaardige uitkomst van eene zeer gelukkig in het werk gestelde operatie, vereischte een onderzoek na de oorzaak.

1. Wierd de gesleufde sonde gebragt door de geheele pisbuis en gemaakte opening in de blaas. 2. Wierden de *musculi ischio- & bulbo- cavernosi* met de pisbuis bloot gemaakt en doorgesneeden tot in de blaas. De insnyding wierd gevonden, ten eenenmaale verdeeld te hebben de linker *accelerator*. De *Isthmus urethræ* was nog slap en wyd. 3. Wierd de buik geopend, het celagtig

tig weeffel van het buikvlies in het bekken rondom de blaas was fterk ontftooken, gevuld met een *ichor faniofus*, gewoon by ontfteekingen en het vuur. 4. Wierd de blaas in den grond geopend, en zoo uit- als inwendig geheel natuurlyk en gezond gevonden. 5. Wierd de infnyding in den mond van de blaas befchouwd, en ter breette van drie lynen toegegroeid gevonden, aan de linker zyde boven den bovenkant van de linker *proftata*, ten eenenmaale gelyk, en geneezen, zonder dat eenig ander gedeelte geraakt of gekwetft was. 6. Waren de balzak, *Dartos*, en fcheedevormige vliefen van de ballen en zaadftrengen weinig minder, dan gefphaceleerd, tot in het gedeelte, dat door de ringen tot aan het celagtig weeffel van de blaas in het bekken gaat, gelyk nu gezegd is.

Eene andere oorzaak van den dood wierd hier niet gevonden. Ongelukkig was het, dat deeze lyder, onder de voorbereiding, veertien dagen lang, woonde in een vertrek en lag tusfchen twee zwaare *Empyici*, welke in den beginne met derzelver uitteering de lugt zeer fchadelyk maakten. Ook was het onvoorzigtig, dat ik na de operatie den lyder fynen zin gaf, om wederom te leggen in hetzelfde vertrek, tusfchen een' *Empyicus*, en een', die kwikmiddelen gebruikte.

Met een woord, behalven eene verborge geneigtheid tot eene bederving der vogten, welke

wy,

wy, dikwils genoeg, onverwagt ontmoeten na heelkundige handwerken, was dit genoegzaam, om de genaamde deelen ſchielyk in het vuur te doen overgaan en daar door den dood te weeg te brengen: noch eene bloedſtorting, noch het aanraaken van andere deelen met het verborgen mesje, dan die van welke geſprooken is, of een onderſcheid van het verband en de middelen, welke te vooren wel uitgevallen waren, vondt hier onder de oorzaaken van den dood plaats.

Op 's Lyders goed en gezond uitzien, kon men geen zekerder voorzegging over de operatie bouwen; het gebeurt zeer dikwils, dat die, welke het beſt uitzien, de zwaarſte toevallen krygen, eene heevige koorts, eene langzaame of in het geheel geene verettering, eene onverwagte verſterving. Daarentegen ſy, die van voorafgaande ziekten meêr aangetaſt zyn, en zonder koorts gevonden worden, gemakkelyk de gevolgen van de operatie doorſtaan en geneezen worden.

X.

Calculi Urethræ.

Steenen in de pisbuis.

Verſcheide zulke ſteenen zyn van tyd tot tyd uitgeſneeden, en, dewyl daar toe behoord weinig konſt en geene gevaarlyke gevolgen daar na worden waargenomen, zal ik alleenlyk met weinige woorden opnoemen de manier, daar by gevolgd. 1. Heeft eene lange voorbereiding alhier geene plaats, dewyl de lyders in eene aanhoudende pyn zyn, en aanſtonds moeten worden geholpen. 2. Heb ik de inſnyding gemaakt op den ſteen, welke meeſtendeels door de pisbuis en uitwendige bekleetſelen gekend word, in evenredigheid met de grootte, altyd aan de linker zyde van de pisbuis en ſteen, in de lengte van de *penis*, digt onder het linker *corpus cavernoſum*. 3. De ſteen is te voorſchyn gebragt met een *curette*, gebooge ſonde, of ſoortgelyk werktuig, naar maate het zich daar toe 't beſt ſchikte. 4. De wonde is aanſtonds bedekt met fyn plukſel, waar over de *Balſ. Samarit.* met fyne compreſſen, en hegtpleiſters gelegd zyn. Zoo dikwils de pis door het verband gedrongen was, is hetzelve veranderd; de overige oppaſſing is ten naa-

naaften by gelyk aan die geweeft, welke by de fteenfnyding in de blaas gebruikelyk is.

Zoo de wonde niet gevat heeft, is dezelve tot verettering gebragt met eene ettermaakende zalf uit *Balf. de Mecca* en *vitell. ovor.*, vervolgens is de pis door den natuurlyken weg geleid met *bougies* van *Empl. Diapomph.*, altyd met groot nut; en oogenfchynelyke geneezing der wonde.

X I.

Retentio urinæ ex fungo caseoso.

Eene opstopping van water, veroorzaakt door een fungeus gezwel in de blaas.

Een Boer, uit het Kerspel *Vermdö* in *Rosslagen*, een- en veertig jaaren oud, kwam in het Hospitaal in 1753. Hy was verscheide jaaren ziekelyk geweest, en voornamentlyk geplaagt by de ontlasting van de pis, welke ontlasting somtyds schielyk gestuit wierd, terwyl de pis somtyds met veel bloed vermengt te voorschyn kwam.

Hy was nu bleek in het aangezicht, gezwollen over den buik van den navel tot het schaambeen; de pols was klein, ras; en hy had eene sleepende koorts, alle namiddagen en den halven nagt. Daar by kwam eene onmogelykheid, om de pis te lossen, en door de prikkeling de allerzwaarste pyn: want eenige dagen verliepen 'er, zonder dat 'er een droppel pis ontlast wierd, en andere dagen volgden daar op, in welken de pis boven maaten en onwillig wierd geloosd; de opstopping vermeerderde de gewoone pyn en spanningen in den beneden buik, waar van hy anders verligting had, doch nooit

vry

vry was; de droppelswyze ontlasting verschafte hem inwendig wel verligting, maar door de scherpte der half verrotte pis, welke 's nagts dikwils het glas voor by liep, wierd syn lighaam aangedaan en ontveld, onaangezien men zoo zindelyk, als mogelyk, was.

De pis, welke in het glas kwam, was wit, troebel, als bier-wey, zonder grondzetsel; de reuk daar van was zuur. Het slimste was, dat hy niet kon gesondeerd worden. Zoodra de *catheter* tegen den mond van de blaas kwam, vondt dezelve eenen tegenstand, waar uit aanstonds dun bloed te voorschyn kwam, en langs het werktuig liep, ja eenige uuren ontlast wierd.

Met *bougies* lukte dit niet beeter; zoo dat de blaas van het begin tot het einde niet kon gesondeerd word. De *Regio vesicæ* wierd bemerkt meêr vol en steviger te zyn, dan natuurlyk is, maar in den hoogsten graad van opstopping wierd dezelve niet vermeerderd, gelyk wanneer de blaas door de opgehoude pis opsteigt, en zeer gespannen word boven het schaambeen.

Pisdryvende middelen wierden, met even weinig vrugt, gebruikt, als de uitwendige verdryvende en versterkende, die over den onderbuik en de blaas gelegd wierden.

Na dat hy agt weeken in het Hospitaal ge-

weeft was, en na dat de overige kragten door eenen loop verminderd waren, zwollen de onderfte leden fchielyk op, gelyk ook de teeldeelen en uitwendige bekleetfelen van den buik, waar op de dood volgde.

By het openen van den buik wierden meeft alle de ingewanden in eenen ziekelyken ftaat gevonden, en, in de holligheid eenig uitgeftort vogt, omtrent tot de quantiteit van een ftoop. Het net was dun en mager. Het darm-canaal overal geelagtig. In het darmfcheil waren veele harde klieren, de lever was groot, geelagtig, en zeer bros. De milt en nieren klein zonder merkelyke verandering.

De pisblaas wierd eenigzins opgezwollen gevonden, niet over het fchaambeen maar tegen den navel tusfchen de darmen. Na dat dezelve was afgezonderd van het celagtig weeffel, welk zich overal aan vafthegte, en vol water was, wierden derzelver uitwendige en vleefchagtige vliefen van dezelfde gefteldheid gevonden, als het zenuwagtige vlies; wanneer fy te famengevouwen met den vinger gevat wierden, kwam de dikte overeen met geweekt leder.

De *catheter*, die nu beproefd wierd, ging gemakkelyk in de blaas, zonder dat 'er door het buisje eenig water te voorfchyn kwam. De blaas wierd kruiswyze geopend in derzelver voorfte gedeelte en den grond. Twee of drie

lepels

lepels vol pis waren daar in. Derzelver holligheid was gevuld met losse, en aan de zyden vasthangende, kaasagtige brokken, zoo wit als melk, van steevigheid volkomen als doorgedaane en samengedrukte bier-kaas.

De hals van de blaas was kraakbeenig, en de vliesen van dezelve rond om de openingen van de pisleiders hard, knobbelagtig, en bros, zoo dat ik met het minste geweld den vinger door de blaas kon steeken. Het zenuwagtige vlies was zeer ongelyk; en derzelver *cryptæ* en *lacunæ* gevuld met gemelde kaasagtige stoffe (*).

(*) De voornaamste oorzaaken van de pisopstopping in de blaas zyn van den Hr. LA FAYE in syne Aanmerkingen op DIONIS *pag.* 199. en vervolgens duidelyk en wel voorgesteld. Onder den tytel van uitwassen in de blaas, als oorzaaken van dit ongemak, raad hy de blaas te openen in den bilnaad, en door middel van eene borstsonde met inspuitingen te zuiveren; syne meening is zonder twyfel door den mond van de blaas, gelyk, wanneer men de buigzaame halve *catheter* in de blaas laat na de steensnyding, om het gruis en de slym uit te spoelen. In dit geval had zoo eene zuivering mogelyk konnen ondernomen worden; maar. 1. kan men door het sondeeren niet verzekerd worden van den aart des gezwels, want is hetzelve vastgehegt met de vliesen van de blaas of met de *prostata*, gelyk de Hooggeleerde Heer MARTIN in de Verhandelingen van de Koninglyke Academie der Weetenschappen 1758. pag. 222. zoo wel beschreeven heeft, en ik zelve een en andermaal heb gezien, word de proef onmogelyk en schadelyk. 2. zoo het gezwel kankeragtig is, worden de gevolgen binnen korten tyd doodelyk. 3. Al kan hetzelve al gelukkig van de zyden van de blaas wechgenomen worden, zoude egter de oorzaak

overblyven, namentlyk eene ziekelyke blaas, of verharde *proſtata*, waar uit hetzelve weder ſchielyk zoude opgroeijen. De dertigſte Waarneeming van den Hr. WARNER over een gezwel, welk gelukkig uit den hals van de blaas genomen wierd, geeft geene aanleiding om te gelooven, dat hetzelve van dezelve ſoort was, maar veel eer eene vlieſige ſlym-prop, gelyk uit het verhaal daar van blykt.

Eene vrouw, namentlyk, van drie- en twintig jaaren, deed den 24. Juny 1747. eene ſterke pooging, om een zwaar pak op te ligten. Sy kreeg daar op aanſtonds pyn in de lendenen, en eene pis-opſtopping, welke toevallen, onaangezien alle middelen, die daar tegen gebruikt wierden, tot den negen- en twintigſten van dezelfde maand aanhielden. Sy riep toen een vermaard vroedmeeſter, die haar deed wateren door middel van den *catheter*. Voor deeze operatie had ſy geduurende agt-tien of twintig uuren veel zoutagtig vogt gebraakt, waar onder bloed geweeſt was. Wanneer ſy zich wilde neêrleggen, raakte ſy hetzelve in eene zoo groote quantiteit kwyt, dat ſy ſcheen te zullen ſtikken. Ook had ſy koorts, zoo lang de pis-opſtopping duurde. In April 1750. kwam ſy by den Hr. WARNER. Hy hoorde, dat ſy na het toeval geen droppel pis had konnen looſen, zonder hulp van den *catheter*, en dat ſy denzelven daarom drie of vier maalen in vier- en twintig uuren had gebruikt; de pyn was aanhoudend; en ſy was zeer verzwakt door de groote quantiteit bloed, welke ſy eenige reiſen was kwyt geraakt, door het geweld, by het inbrengen van den *catheter* gedaan. Na dat hy met veel moeite den voorſten vinger in de pisbuis had gebragt, ontdekte hy een aanmerkelyk gezwel, welk hem vleeſchig ſcheen te zyn. Hetzelve ſproot voort uit den onderkant van de blaas, digt by den hals, en met moeite kon hy aan deszelfs wortel komen. Hetzelve kwam een weinig uit de pisbuis, als ſy pooging deed om het water te looſen, maar ging wederom naar binnen, zoo dra deeze pooging ophield. Het was omtrent even eens gebleeven van het eerſte oogenblik, dat

men

men het had bemerkt. Voor agt-tien maanden had een Heelmeester daar in eene kleine opening gemaakt, om dat hy meende, dat 'er vogt in bevat was, doch niets kwam daar uit. 's Avonds voor de operatie gaf men haar een zagt buikzuiverend middel, en liet eenige uuren voor dat dit werkte een clysteer zetten. De endeldarm wierd op deeze wyze ledig gemaakt, en drukte minder op het onderste gedeelte, en op den hals van de blaas. Dus was het veel gemakkelyker, de operatie te volbrengen, en hy ging toen tot dezelve over. De blaas vol zynde, raade hy de vrouw, poogingen te doen, om te wateren, en daar door kwam het gezwel een weinig te voorschyn. Hy vatte het gezwel, en stak door hetzelve op verscheide plaatsen eene naalde en draad. Hy poogde toen hetzelve buiten de pisbuis te trekken, maar hy kon daar toe niet komen, uit hoofde van de grootte. Deeze moeyelykheid spoorde hem aan, om de pisbuis aan de regter zyde te verwyderen, 't geen hy deed, met dezelve tot op de helft van den hals van de blaas door te snyden. Vervolgens het gezwel na zich haalende, kon hy het van onderen vastbinden, en den zesden dag daar na wierd dit gezwel los. Het had de grootte van het ey van een kalkoen, en kwam daar mede in gedaante ook eenigzins overeen. De drie eerste dagen na de operatie klaagde sy over zwaare pyn in den buik. Van den eersten dag loosde sy de pis zonder hulp, en herstelde vervolgens volkomen.

XII.

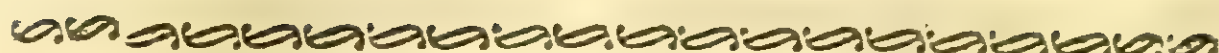
Ascarides urina ejectæ.

Kleine wormen met de pis geloosd.

Eene magere, en ziekelyk vrouw van veertig jaaren, had, binnen den tyd van agttien maanden, uitgeſtaan eene derdendaagſche koorts, welke vier maanden had geduurd; in het kraambedde gelegen; de geelzugt gehad; eindelyk gekreegen eene zwaare *pleuro-pneumonia*, welker zitplaats was op den grond van de regter holligheid van de borſt of digt by het middenrif, en waarſchynelyk naar beneden gemeenſchap had met het buikvlies en de lever, dewyl ſy toen op nieuw geel wierd. Eindelyk, en, na dat de ſtaat van ontſteeking na het gebruik van allerley dienſtige middelen door de fluimlooſing, en een rykelyk zweet wech genomen was, had ſy tot op den vyfden dag geen pis geloosd, met regt denkende, dat het zweet al het water, welk anders door de piswegen afgezonderd wierd, uit het lighaam bragt: wanneer eindelyk de pis in eene geringe quantiteit begon voor den dag te komen, rook dezelve zeer ſterk, doch was bleek, en eenigzins met ſlym vermengt. In de ſlym beweegden zich veele kleine wormen, kort en puntig aan beide einden,

den, gelyk de gewoone *Ascarides*, beschreeven door den Ridder en Lyf-arts LINNÆUS *Faun. suec.* 1269. Zoo dra de pis koud wierd, waren sy dood. De lyderesse had noch voor, noch na dien tyd, eenig ongemak van deeze diertjes gehad. Ik geloofde in het begin, dat sy uit den endeldarm konden komen, en met de pis vermengt worden; maar wanneer men dit nauwkeurig onderzogt, wierd ik eindelyk volkomen overtuigd, dat sy met de pis uit de blaas kwamen, en dat wel in eene zoo groote quantiteit, dat sy met de slym wel een agtste gedeelte van de pis uitmaakten. Na dat het zweet verminderde, en de kragten eenigzins begonnen weder te komen, veranderde zich ook de pis, verloor den verrotten stank, het grondzetsel, en de wormen, waar na sy wederkreeg haare gewoone en zwakke gezondheid. My dunkt, soortgelyke aanmerkingen van den oorsprong van wormen in de pisblaas, als eene oorzaak van de opstopping van water, by verscheide schryvers geleezen te hebben, maar kan my nu geene andere te binnen brengen, dan die, welke aangehaald worden door N. ANDRY *Tract. de generat. verm. in corp. hum.*, D. CLERICUS *in Hist. lat. lumbr.*, JOH. SALZMAN *in Diss. de verme naribus excuss. p.* 1. GUL. CÆSAR. CLAUDINUS *in Rep. med.* 40. ED. BARRIS *act. Edimb. Tom. V. P. I. pag.* 988. *Alt.* 1752. MANGET *in Bibl. Chir. T. IV. p.* 323. FABRICIUS HILDANUS *Cent.* 1. *obs.* 53.

XIII.

Vesica retentione lotii distenta & casu disrupta, eventu lethali.

Eene toevallige openbersting van de blaas by eene pisopstopping met een doodelyk gevolg.

Een oud man, van zeventig jaar', was dikwils geplaagd geweest met opstopping van water; terwyl de witte, slymerige, aambeijen, die hem veele jaaren lastig waren geweest, somtyds de *vasa hypogastrica* en klieren in den endeldarm aandeeden, als ook de *prostatæ* te gelyk met de *substantia glanduloso-spongiosa*, in den hals van de blaas en de pisbuis opzette (*).

Door

(*) Behalven deeze oorzaak der pisopstopping, welke eigen aan deezen lyder was, konnen allerhande omstandigheden daar toe gelegenheid geeven. Nauwelyks heeft eenig Schryver over de beoeffening der Heelkunde duidelyker en beeter dezelven afgeschilderd dan de Hr. La Faye, in syne aanmerkingen over Dionis van pag. 200. tot 213. Eene ontsteeking van den hals van de blaas, eene verlamming der blaase, het zy uit ouderdom, het zy uit eene aandoening der hersfenen, vreemde lighamen in dezelve, welke den loop van de pis beletten, gelyk zyn geronnen en met een' korst bedekt blood, waare steenen, sponsagtige vleeschgewassen, lang opgehoude en verrotte pis, taaye slym, wormen, eene opzwelling van de

Door het gebruik van bekwaame middelen was hy te vooren eenige reifen geholpen van dit ongemak, zoo dat de pis den vryen loop wederkreeg; maar de laatfte reis in de lente van het jaar 1758. en wanneer de blaas tot op het uitterfte gefpannen was, zoude, onder andere middelen, een verzagtend clyfteer gezet worden, waar by het gebeurde, dat hy, die het clyfteer zette, en niet dagt op de half ronde en fterke uitzetting van de blaas tegen den endeldarm, zoo wel als over het fchaambeen, met meêr kragt eenen weg wilde maaken voor het pypje, meenende, dat de tegenftand voortfproot van harde drekftoffen, door welke het pypje moeft voortgeftooten worden. Het clyfteer wierd gezet, en daar by voelde de lyder eerft zeer fchielyk pyn, en kort daar op eene aanmerkelyke verligting van de pis-opftopping, zonder dat het regte oogmerk, waarom het clyfteer gezet was, daar aan eenig deel had. De opzetting van de blaas boven het fchaambeen verdween, en alle toevallen verminderden; maar na verloop van twaalf uuren openbaarde zich op nieuw ongemak in

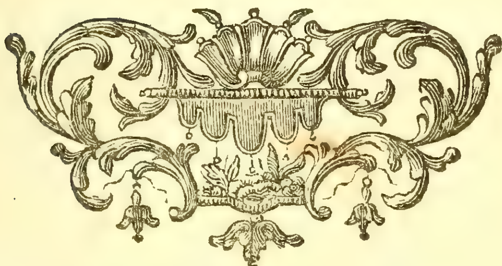
de *proftatæ*, opzetting van den hals van de pisbuis, als ook eene vereeniging van denzelven, eene drukking van de vrugt, of eenig ander uitwendig gezwel op den hals van de blaas, konnen, elk voor zich, de pisopftopping veroorzaaken. De genoemde Schryver brengt ook by de befte manieren, om de pisopftopping wech te neemen, en verwerpt met regt het gebruik van invreetende bougies.

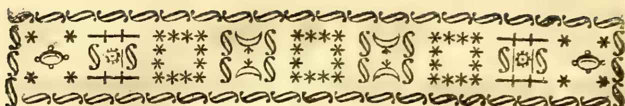
in den buik, verzeld met eene magteloosheid, koud zweet, verlies van gevoel, en ſpraak, waar op de dood binnen vier- en twintig uuren volgde.

Ik hield de openberſting van de blaas verdagt, en was begeerig, om door het openen van het lyk daar van verzekerd te worden.

Zoo dra de ſpieren van den buik en het buikvlies geopend waren, bemerkte men eene ſcherpe en vlugge reuk van de pis, welke overal in de holligheid van den buik tuſſchen de darmen liep, en ook onder in het bekken was. Dezelve wechgenomen zynde, wierd de blaas bezigtigd, welke voor de helft was ingevallen na de eerſte uitzetting. Aan den agterkant, twee overdwarſche vingers boven de regter pislyder, wierd eene ſpleet gezien door den uitwendigen, en den ſpieragtigen rok van de blaas, eenen overdwarſchen duim lang, welke eindelyk door den inwendigen zenuwagtigen en ruigen rok met eene opening, zoo wyd als eene groote ganſenpen, drong; hier had zich de bevatte pis uitgeſtort. De endeldarm wierd bezigtigd, of 'er geene opening of teken van kneuſing aan de uitwendige vlieſen kon gezien worden, maar men vondt 'er geene, zoo dat, als het voorgevallene, en de uitwendige geſteldheid van de openberſting niet getoont hadden, hoe het geval was gebeurd, men gemakkelyk had konnen gelooven, dat de openberſting van de blaas alleen

leen door de ophooping van de pis veroorzaakt was, 't geen niet zonder voorbeeld zyn zoude. De volle en opgeſpande blaas bood hier meêr tegenſtand, dan de endeldarm, en moeſt derhalven door de drukking van het pypje berſten uit dezelfde oorzaak, als in ſommige gevallen de beenderen in het menſchelyk lighaam door eenig geweld, uit hoofde van den tegenſtand, breeken, terwyl de uitwendige en weeke deelen mede geeven, en onbeſchadigd blyven.

HEELKUNDIGE WAARNEEMINGEN.

VIERDE HOOFDSTUK.

VAN DE ONGEMAKKEN, WELKE VOORKOMEN AAN DE BOVENSTE LEDEN.

I.

Spina ventoſa cum Pædarthrocace.

I.

Spina ventoſa in flexura cubiti.

Een Wind-doorn in de buiging van den elleboog.

Een afgedankte Artelerist, zes- en twintig jaaren oud, had veele jaaren agtereen, om den anderen dag, koude en koortſige hitte gehad, welke eindelyk overliet een' droogen uitſlag (*ſcabies lichenoſa*) over het geheele lighaam, het aangezicht uitgezonderd. Voor-

Voornamentlyk had de ſcherpe ſtoffe zich bepaald op den regter elleboog, en deeze geheele geleding, waar na ſy de beenderen, kraakbeenderen en banden aandeed, als mede het lid deed zwellen tot de middenlyn van eene halve el, genomen van de vier hoeken. De opperhuid was opengeberſten, en de huid in een witte ſponsagtige zelfſtandigheid veranderd. De onderſte arm was zeer gezwollen tot het einde der vingers; de pols was aan de hand duidelyk en kenbaar, maar niet in de buiging van den elleboog.

In deezen ſtaat kwam hy in het Hospitaal in 1753. Behalven het afzetten van den arm boven den elleboog kon men geen ander middel ter geneezing voorſtellen. Dit wierd van den lyder toegeſtaan, en in het werk geſteld.

Het Tourniquet van den Hr. PETIT wierd onder den oxel aangelegd. De inſnyding geſchiede in twee reiſen, namentlyk, eerſt door de huid en het vet, welk naar agteren getrokken wierd, vervolgens door de ſpieren, en het beenvlies; eene goede overdwarſche hand boven de zwelling. Na dat het opperarm-been afgezaagd was, wierd de *arteria brachialis* met naalde en draad toegebonden volgens gewoonte. De verettering was den zevenden dag behoorlyk.

Zonder eene aanmerkelyke afſchilfering van

het been, was de wonde geneezen in de negende week. De laatste drie weeken wierden allerhande bloedzuiverende middelen gebruikt tegen den uitslag, zoo wel in- als uitwendig, gelyk een *Decoct. ex Rad. Sarsæ. unc. iv. Bardanæ, Chinæ, ä unc. ij. polyp. unc. j. sem. Fænic. dr. ij. cum aq. fluv. cong. ij.* tot op de helft gekookt; dagelyks wierd daar van een stoop gegeeven. Daar by 's morgens en 's avonds, ja somtyds drie reisen 's daags, een half dragma van het volgende: *Aethiops. min. unc. j. Diagrydii sulphur. Resin. Guajaci ää. dr. ij. Aloës Gum. dr. ß. Rhei Alex. dr. jß. Sacchar. alb. unc. j. m. f. pulv.*

Na dat deeze middelen agt dagen gebruikt waren, wierd de uitslag gesmeerd met *ung. citrinum. Edimb.*, waar door de uitslag op de slimste plaatsen verdoofd wierd; alwaar de kloove en uitslag samenliepen, wierd het *Empl. Stict. Hamb.* gelegd, en om den anderen dag met veel voordeel veranderd.

By het wechgaan was hy in een' dragelyken toestand: een jaar daar na vertoonde hy zich op nieuw, wanneer de linker hand, en de einden der vingers tot over het gewrigt, door soortgelyke zwelling aangedaan waren, als de regter arm het jaar te vooren, maar alleenlyk in het celagtig weefsel en de huid; de hand had dus een *oedema erisipelatodes*. Hy wierd geraaden; 1. alle week in den zomer eens in het damp-bad te gaan; 2. het bovengenoemde afkooksel

kookfel met de helft melk te drinken. 3. de hand 's morgens en 's avonds te fmeeren met *Spir. vin. Gall.* ℞j. *Tinct. fætid. Lond. unc. j. Spir. ſal. Ammon. dr. ij. mell. alb. unc. ij.* 4. daar over te leggen zakjes met kruiden van *ſummit. Abſynthii, abrotani, ſcordii, pulegii, rad. leviſtici.* enz. 5. het bovengenoemde poeder te gebruiken, als te vooren. 6. zich alle twee maanden aan het Hospitaal te vertoonen, na dat hem de geneesmiddelen om niet gegeeven waren. Binnen drie maanden was het gezwel ten eenenmaale verdweenen van de handen, en de uitſlag met de jeukte byna geneezen.

Dit laatſte is egter vervolgens van tyd tot tyd wedergekomen; maar de eene hand gebruikt hy onverhinderd, en is gezond. De ontaarting der beenderen van den opper-arm, de *ulna* en *radius* konnen gezien worden in de Verhandl. van de Koninglyke Sweedſche Acad. der Weetenſchappen, voor den jaare 1754. Tab. VIII. fig. 4. 4°. (De afbeelding daar van is ook agter deeze vertaaling gevoegd.)

2.

Spina ventoſa oſſis humeri cancroſa.

Een kankeragtige Wind-doorn van het opperarm-been.

Een Boeren-knegt uit Weſtmanland, vyf- en twintig jaaren oud, had, na eene zwaare heete ziekte, in den tyd van tien weeken gekreegen

een gezwel in ſynen linker arm, welk begon in het opperarm-been en hetzelve uitzette, zoo dat hetzelve binnen den tyd van twee jaaren tot eene middenlyn van vier en eenen halven duim uitgezet was.

In 1756. kwam hy in het Hospitaal, en, dewyl het opperarm-been niet alleen aan eene zyde een uitwas had, maar geheel en al uitgezet was, zoo kon 'er niets beproefd worden, dan hetzelve boven de zwelling wech te neemen. Dit wierd dan in het werk geſteld.

Eerſt wierd het Tourniquet van den Hr. PETIT aangelegd, en daar na wierd de inſnyding, gelyk boven gezegd is, in twee reiſen gedaan. De opzetting van het opperarm-been begon om of eindigde zich onder de vaſthegting van de *musculus Deltoides;* derhalven wierd een derde gedeelte van het onderſte van deeze ſpier losgemaakt van het opperarm-been, om dat de overige ſpieren rondom doorgeſneeden wierden; de lap wierd opgeligt, de ronde ſneede rondom den arm geſchiede, twee of drie overdwarſche vingers meêr naar boven, alwaar het been afgezaagd wierd. De ſlagader wierd onderſchept, en het hoofd-verband (*le capeline*) aangelegd.

Het bovenſte afgezaagde gedeelte van het opperarm-been zag 'er zeer fris uit; het wechgenome gedeelte was rondom opgezet, van buiten hard, maar van binnen opgevuld met eene

ſtin-

ſtinkende, rottige, ſtoffe in de veelvuldige celletjes van het been; het verband bleef droog; de eerſte vier- en twintig uuren waren dragelyk. De gewoone in- en uitwendige middelen wierden nauwkeurig gebruikt. Na verloop van vier- en twintig uuren, tegen den nagt, kreeg hy eene ondragelyke pyn in den ſtomp met trekkingen, welke zelfs niet met de hand konden belet, en geſtuit worden: Binnen den tyd van twee uuren, wanneer ik hier van kennis gekreegen had, en naar het Hospitaal gekomen was, was het geheele verband, en het hoofdkuſſen, welk by den ſtomp lag, doortrokken met een groen, ſcherp en zuur riekend water. Het verband wierd afgenomen, en toen bemerkte ik met verwondering, dat het vleeſch in eenen ronden kring vier vingeren hoog opgezet was; plukſel beſproeid met *Balſ. Fioraventi* wierd daar over gelegd, en daar na compreſſen met *ol. ceræ*, om de verrotting tegen te ſtaan; alle pleisters wierden wechgenomen, en een los verband aangelegd. Syne pyn was even zwaar; de trekkingen in den ſtomp ſtrekten zich met eene huppeling der ſpieren en peeſen uit, tot agter aan het ſchouderblad, tot voor aan den hals, tot boven het oor, en de onderſte kaak, welke meêr en meêr tegen de bovenſte begon te ſluiten; de pols was klein en langzaam; inwendig wierden verzagtende middelen voorgeſchreeven.

Den volgenden morgen, den derden dag, was hetzelve wederom doortrokken met een groen-

agtig

agtig water, wanneer het veranderd wierd. In den namiddag ten vier uuren was het wederom zoo nat van een groen uitgelekt water, als of het in groen vitriool-water gedoopt was. Dit wierd wechgenomen en veranderd. De toevallen waren meêr vermeerderd, dan verminderd: het vleeſch was zeer bleek en ſponsagtig, de trekkingen dezelfde, de pols een weinig raſſer, dan den voorigen dag; de kragten verminderden geſtaadig.

Op raad van den Lyf-artz en Ridder ROSÉN, aan wien ik toevallig dit geval verhaalde, wierd den zieken den volgenden dag gegeeven de volgende ſlikbrok: ℞. *Caſtor. opt. gr. xij. moſchi gr. vj. camphoræ gr. viij. maſſ. pill. anod. N. D. A. & Eq. R. gr. iv. conſerv. roſar. rubr. q. s.* twee maalen 's daags, en daar tuſſchen eene amandelmelk met kina, als ook ſlappe wyn-ſoepen tot voedſel. Daar mede wierd drie dagen met de grootſte oplettenheid voortgegaan.

Doch de ſtomp zwol langs zoo meêr op; waar by het uitſieperende groene water in kleur en ſtank toenam, zoo dat men nauwelyks het verband kon naderen. Hy ſtierf den zesden dag; na dat alle toevallen hem onveranderd bygebleeven waren tot den laatſten adem.

Na den dood wierd het uiteinde van het been bloot en van de ſpieren los gevonden, byna tot aan het gewrigt, het vleeſch wit, met water opgezet,

gezet, en even als van het been af naar buiten gedraaid.

Als nu deeze alleen door trekkingen aangedaan was geweeſt, zoude ik allerhande ſlegte gisſingen daar omtrent gemaakt hebben, als dat de zenuw met de ſlagader toegebonden was, dat de ſpieren te digt by derzelver oorſprong waren afgeſneeden, en ſoortgelyke meêr. Maar, ten opzigte daar van was het wel goed, doch anders beklagelyk, dat twee andere lyders, by wien de afzetting was verrigt, op denzelfden tyd met hem lagen in hetzelfde vertrek, en dat deeze zonder tekenen van eene vernieuwde kanker zulke trekkingen kreegen, dat ſy niet konden geſtuit worden, gelyk beeter onder by het afzetten van de beenen zal gezegd worden.

3.

Spina ventoſa carpi & metacarpi.

Een Wind-doorn aan de voorhand.

Een afgedankte Soldaat, agt en dertig jaaren oud, had langzamerhand in den tyd van anderhalf jaar gekreegen eene zwelling in de regter hand, welke reeds zederd tien maanden dezelve onbruikbaar had gemaakt, zoo dat hy die in een' armband moeſt draagen.

Hy kwam in het Hospitaal in 1755. De gele-

ding en het bovenfte van de hand waren voornamentlyk aangedaan, onbeweegelyk, zoo hard, als been, buiten maaten gezwollen, de vingers glinfterden en waren ftyf. De huid was overal los, geberften, verzwooren, en uit de zweetgaten kwam beftendig vogt. Eenige pyp-zweeren wierden gevonden zoo boven als onder het ongemak, welke alle naar het bedorven been liepen.

Men befloot, de hand wech te neemen, en dit gefchiede na eene voorbereiding van eenige dagen. De operatie en het ftuiten der bloedftorting met eyken-zwam wierd volbragt zonder eene nieuwe bloeding. Geene toevallen kwamen 'er by; nauwelyks wierd de etterkoorts bemerkt. Op den zevenden dag wierd de zwam los gemaakt, gelyk ook het geheele verband. In de agtfte week was hy geneezen. De beenderen van den *Carpus* waren in eene kraakbeenige ftoffe ontbonden; de beenderen van den *metacarpus* boven maaten gezwollen met derzelver agterfte deelen.

Hy wind nu tamelyk wel de koft met te fpeelen op de viool, en heeft aan den ftomp een boog van ftaal, welke na vereifch vaftgefchroeft word aan den ftrykftok.

Ofteo-

4.

Osteosteatoma seu Spina ventosa digiti annularis sinistri.

Een Wind doorn op den ringvinger van de linker hand.

De zoon van een' Boer uit het Kerspel *Fasta* in *Roslagen*, een- en twintig jaaren oud, kwam in 1754. in het Hospitaal.

Hy was zederd drie jaaren geplaagd met een gezwel op het tweede lid van den linker ringvinger, welk zoo groot was, als eene Renetappel. Hy wist de allerminste oorzaak daar van niet, noch of de grond daar van inwendig of uitwendig was. Het gezwel sproot voort van den binnenkant van het tweede beentje van den genoemden vinger, was zoo hard, als het been, met hetzelve beweegelyk, geheel rond, van 2½ duims middenlyn, zoo vast aan het been, als een gal-appel aan een' Eyken, behalven dat het gezwel met de beenderen van het gewrigt dezelve gemeenschap en ook dezelve uitwendige bekleetselen had. Daar was van het begin geen pyn by geweest, of eenig ander ongemak, dan een beletsel by het werk en eene geweldige verwydering van den kleinen vinger.

Het wechneemen was het eenige middel ter

 hulp.

hulp. De vinger wierd in het gewrigt met het *os metacarpi* los gemaakt, waar by de huid door twee infnydingen op zyde wel bewaard wierd, om het hoofd van dit been te bedekken.

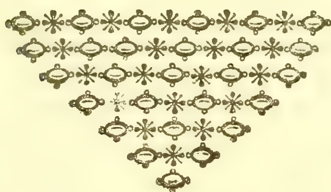
Op het einde van de vierde week was de geneezing grootendeels volbragt; doch toen begon het *os metacarpi* fchielyk te zwellen, en kreeg een *tophus*, zoo groot, als een hoener-ey, zonder aanmerkelyke pyn of gevoel. Deeze wierd befmeerd met een mengfel van *Spir. vini Camphor. unc. iij. Tinct. fœtid. Lond. unc. ß. Spir. fal. Ammon. dr. ij. ol. C. C- fœt. gtt. xx.*; en om de andere reis afgewafchen met franfchen wyn en brandewyn, van elk even veel. Een kruiden-zakje van *fummit. Abfinth.*, *fcordii*, *pulegii ää. unc. j. Gum. affæ fœt. fal. tart. ää. dr. j.* wierd daar over gedraagen.

Na dat deeze middelen drie weeken lang gebruikt waren, verdeelde zich het gezwel geheel en al, en de wonde wierd insgelyks geneezen, zonder affchilfering van het been, gaande hy gezond naar huis.

Het beenagtig gezwel, blootgemaakt zynde, deed zien, dat deszelfs geheele buitenfte gedeelte was eene voortzetting van de beenlagen, voortkomende van de *lamellæ* van den vinger, zonder dat dit beentje daarom iets meêr of minder groot was. Het gezwel was dus uitwendig geheel en al met been bedekt, inwendig hol,

hol, voorzien met eene celagtige beenagtige zelfſtandigheid, in welker holligheden gevonden wierd eene ſoortgelyke rottige ſtoffe, als in de holligheid van het opperarm-been, gelyk gezegd is in eene andere waarneeming over deeze wind-doorns, ontdekt te zyn. Ik heb kortlings met blyſchap uit het genoemde Kerſpel vernomen, dat hy zederd geen gevoel daar van gehad heeft.

Men zoude nog meêr gevallen van deezen aart konnen bybrengen, welke toonen, hoe onzeker de uitkomſt der zaaken is, welke voor de operatie byna elkander gelyken, maar naderhand zoo geheel en al anders uitgevallen. Van de wind-doorns, die op de onderſte leden voorkomen, zal omſtandig op de behoorlyke plaats gehandeld word.

II.

Caries humeri exfoliatione curata.

Eene been bederving aan het opperarm-been door eene afschilfering geneezen.

Een Boeren-knegt van *Westmanland*, zes- en twintig jaaren oud, kwam in 1756. in het Hospitaal. Voor vyf jaaren had hy gekreegen een gezwel voor op den regter arm even onder den oxel, waar door het armbeen langzamerhand uitgezet wierd, tot eene veel dubbele dikte. De pyn was den geheelen tyd, in welken het gezwel in grootte had toegenomen, dragelyk geweest, zoo dat hy syn dag-werk zonder moeite had konnen doen.

Voor twee jaaren was de pyn vermeerderd, eene hitte en verzweering daar by gekomen, zonder eenige andere hulp, dan die de zieke zelfs, door het afdroogen van de etter, kon verschaffen. Het ongemak was nu gekomen tot die hoogte, dat een los en hol rond stuk van her been stondt regt op door de *musculus deltoides* tot drie overdwarsche vingers boven de huid; daar uit kwam een sterke stank, zoo dat de kamer daar mede wel haast gevuld was.

De

Den arm kon hy eenigzins beweegen, met denzelven af en aan het lighaam te brengen, maar niet opligten.

Na dat de ſtank wechgenomen was door ſtoovingen met een afkookſel van Alſem, hop, en tabak in water, wierd beproeft het been wech te neemen. Deszelfs onderſte gedeelte zat zeer vaſt, of met den arm-pyp of met het hard geworden been-ſap onder de *deltoides*; deeze ſpier wierd derhalven naar onderen doorgeſneeden, waar na het been, na hetzelve eenige reiſen heen en weder bewoogen te hebben, uitgehaalt wierd ter lengtte van vier duimen: het bovenſte gedeelte had, gelyk gezegt is, de gedaante van een fluit, en het onderſte was rond, namentlyk de arm-pyp zelve.

Deeze afſchilfering was even onder het hoofd van het opper-arm-been, en liet na, het ſtuk wechgenomen zynde, eene groote opening in het been, waar in gemakkelyk drie vingers konden geſtooken worden. Meer loſſe ſtukken wierden niet bemerkt. Uit hoofde van de goede geſteldheid der vogten, en de kragten van het lighaam, door bekwaame middelen onderſteund, verwagte ik eene ſchielyke opgroeijing van het been in de opening en eene ſpoedige geneezing. De grond van de opening wierd verbonden met gelyke deelen *Tinct. Aloes* en *Eſſent. Succini*; de wonde van het vleeſch dan met den *Balſ. arcæi*, dan droog.

Na

Na vyf weeken was de uitwendige wonde meeſtendeels geſlooten, en vaſt, binnen in de leedige beenholte, maar op eens kwam de kwaade lugt weder; tot een teken van eene nieuwe verrotting en afzondering van het been; de eerſte plaats was toegegroeit met kraakbeen en vleeſch; met eene borſt-ſonde kon ik door de overgebleeve pypzweer duidelyk ontdekken een los beentje aan den onderkant van den *humerus*, even onder den oxel, over of digt by de *arteria brachialis*.

Dit ſtukje been moeſt wechgenomen worden, zoo men eene ſpoedige geneezing zoude verkrygen, maar de plaats was ongemeen gevaarlyk, om aan te taſten: 1. wierd de bovenſte opening met *rad. gentianæ*, en plukſel, drie dagen lang, geſlooten. 2. Wierd aan den onderkant gelegd een weekmaakende pap van haver-gort. 3. Na drie dagen wierd de wonde geſuivert, en toen wierd het ſtukje van het been gemerkt, gelyk te vooren gezegd is, in de diepte; belettende het einde van de ſonde te gaan aan de tegenovergeſtelde zyde. 4. Op dat het ſtukje van het been zoude konnen gebragt worden uit ſyne plaatſing tegen de huid, wierd daar in geſtooken een afgeſneeden pen met het geheele einde naar beneden; het bovenſte einde wierd voorzien met bereide ſpas, om de etter binnen te houden, en vervolgens gedrukt met plukſel, een lood plaatje, drukdoeken, en zwagtel zeer ſterk; noch de omloop van het bloed noch het

ge-

gevoel hadden daar van eenige hindernis, ofschoon de lyder anders genoeg ongemak had van drukkingen.

Na twee dagen wierd het geheele verband los gemaakt, en toen bemerkte ik, dat het beentje tegen gewoonte beweegbaar was.

Het gelukte ook, met de borſt-ſonde, te komen voorby het beentje en te ſtooten tegen de huid, aanſtonds wierd eene tegenopening gemaakt op het einde van de ſonde, waar aan een draad vaſt gemaakt wierd, die door den armpyp wierd heen getrokken. Door deeze draad wierd de inſnyding dagelyks met de grootſte omzigtigheid in de bekleetſelen verlengd, tot dat dezelve eenen vinger lang was, ruim eenen vinger breed van de uitwendige zyde der ſlagader.

Eindelyk was de inſnyding gekomen tot onder aan het beentje, en toen wierd het voorzigtig wechgenomen: de lyder klaagde daar by over eene doofheid en zwaarte in den geheelen arm en de vingers, veroorzaakt door de prikkeling en aandoening der zenuwen.

Het ſtuk van het been was vier duimen lang, ſmal aan beide einden, hol en breed in de midden, zederd dien tyd was de geneezing gemakkelyk, en binnen drie weeken volbragt. Hy kon ſynen arm opligten en be-

wee-

weegen, wanneer wy met genoegen van een scheiden.

2.

Caries Humeri exfoliata

Eene afschilfering van het Opperarm-been.

Een jongeling van *West-Bergslagen*, zestien jaaren oud, kwam in den zomer van 1758. in het Hospitaal.

Eene groote scherpte in syne vogten had voor zeven jaaren zich geopenbaard door eene groote en kwaade verzweering op de linker schouder, welke eindelyk genezen wierd, volgens berigt, zonder kwik-middelen, of eene kwyling. Kort daar op was de regter boven-arm zeer gezwollen en zeer dik geworden. De zalven en stoovingen, welke daar voor gebruikt waren, hadden eindelyk op deeze plaats eene verzweering verwekt. Uit de wonde, daar op gevolgd, waren in vyf jaaren eene stinkende zwarte etter ontlast met grooter of kleiner beentjes.

Nu wierd eene nauwe en vereelde pyp-zweer gevonden midden op den voorkant van den boven arm, door welke de sonde tot in de holligheid van het been ging, en twee of drie duimen op en neder daar in kon bewoogen worden.

den. De pyp-zweer verwyderd en het been bloot gemaakt zynde, wierd in het zelve gevonden eene opening, gelyk gezegt is, in de midden, onder de *musculus brachialis*, en buitenſten kant van de *biceps*, zoo groot, dat het einde van den vinger gemakkelyk daar in kon geſtooken worden, gelyk een vogel-neſt in een' boom. De vleeſch-vezelen van de genoemde ſpieren waren kraakbeenig, en ook zonder bloed by de opening, maar eenen overdwarſchen vinger van daar in den omtrek gezond.

Het was merkwaerdig, dat hy alle beweegingen met den arm maakte zonder moeite. Zonder eene ſterke afſchilfering kon deeze been-bederving niet geneezen worden.

Voor de Exfoliativ-trepaan was hier geene plaats, derhalven wierd een heet yzer gebruikt; dit wierd gemaakt na de geſteldheid van de plaats en drie of vier reiſen in den tyd van zeſtien weeken gebruikt, zoo wel op de buitenſte kanten, als binnen in het been. By elke Operatie moeſt de wonde verwyderd en het been bloot gemaakt worden, dat men zoude branden en doen afſchilferen.

Intuſſchen en naderhand wierd de wonde verbonden deels droog, deels met *Balſ. Fioraventi. unc. ij, Eſſ. ſuccini. Tinct. myrrh. ää. dr. ij.*

Na dat de omtrek van de opening in den arm rondom wechgenomen was, zat 'er nog een lange beenſplinter in de holligheid van het been onder de opening: maar zoo, dat deszelfs einden verder op en neder gingen, dan dat dezelve door de opening kon worden uitgenomen. Door dit beentje dagelyks heen en weder te beweegen, wierd het meêr en meêr los, tot dat het met een bekwaam tangetje en de hand opgeligt wierd. Daar op wierd wederom een gloeyend yzer in de holligheid van het been gezet, om eene nieuwe bederving voor te komen, op deeze geweldige doch onvermydelyde beenbederving. Vervolgens ſchikte zich de wonde dagelyks beeter; het been wierd gevuld en geſlooten met een diep en vaſt litteeken, en hy reisde naar huis.

3.

Caries radii & ulnæ exfoliata.

Eene bederving en afſchilfering van de onderſte arm-beenderen.

De afſchilferingen van het been zyn niet zeldzaam, in het byzonder alwaar de deelen door twee beenderen onderſteund worden, gelyk de beenen en voorarmen: De voorbeelden daar van zyn genoeg bekend. Meeſtendeels gebeurt het, dat zulke beenderen van hunne uiteindens of *Epiphyſes* afſcheiden, terwyl de midden-

denſte deelen, of *Diaphyſes*, afſchilferen. Maar het volgende geval toont, dat ook daar by veranderingen plaats hebben.

Eene vrouw van vier- en dertig jaaren uit *Södermanland* kwam in 1754. in het Hospitaal. Het gewrigt van haare linker hand was buitengemeen breed, rond, en gezwollen, en had teffens eenen ondragelyken ſtank. Voor drie maanden had zich eene roosagtige uitſlag gezet op deeze plaats, waar op dienſtige en ſchadelyke pappen zonder onderſcheid gelegd wierden.

Eindelyk was het gezwel tot verettering overgegaan, en had door veele openingen eene groote quantiteit etter gegeeven, van welke eenige, te gelyk met de hand en derzelver gewrigt, met theer bedekt en geſlooten waren.

De hand met boom-oly gezuiverd zynde, wierd aan den buiten en binnenkant van den *carpus* een los been gezien, welke door de huid heen drongen, offchoon ſy niet ſcherp of hoekig waren, deeze waren de onderſte deelen van de *ulna* en *radius*, welke reeds afgezonderd en door nieuw been verwiſſelt waren. Beiden wierden ſy wechgenomen, door bekwaame openingen in de huid; de *radius* met de *proc. ſtyl.* was eenen duim lang, maar de *ulna* drie overdwarſche vingers.

De hand bleef vry wel, de klopping van de

 ra-

radialis wierd bemerkt, maar niet van de *cubitalis*, uit hoofde van de ſterke zwelling; de vingers ſtonden half geboogen, konden wel bewoogen, maar noch toegedaan, noch uitgeſtrekt worden. De inſnydingen wierden de eerſte reiſen droog verbonden, en vervolgens met de *Esſentia Balſam.* tot de volkomen geneezing. Een verdeelende pap wierd de eerſte agt dagen gelegd om de hand, beſtaande uit *farin. ſecal. lib. ij. ſummit. abſinth. unc. ij. ſem. cumin. unc. ij. Pulv. gum. aſſæ fœtidæ*, *unc.* ß. met bier azyn. Na dat het gewrigt van de hand merkelyk verkleind was, wierd hetzelve bedekt met *Empl. diaph. myns. d. ſtyrace ä unc. ij. ol. ceræ gtt. xx.*, tot dat de peeſen kenbaar wierden, uit de zwelling te voorſchyn kwamen, en de vingers begonnen te beweegen, zoo dat ſy konden geboogen en uitgeſtrekt worden.

De kloppingen van de *arteria cubitalis* waren nu duidelyk; een ſpalk wierd den geheelen tyd onder het gewrigt van de hand voor alle zekerheid gelegd, waar mede ſy ook geraaden wierd, drie maanden lang voort te vaaren, wanneer ſy naar huis reisde.

4.

Caries radii exfoliatione curata.

Eene been-bederving aan den radius *door de afſchilfering geneezen.*

Een knegt van twintig jaaren uit de Stad *Vaxholm*

holm gaf zich aan by het Hospitaal in 1753, uit hoofde van eene pypzweer in het gewrigt van de regter hand.

Dezelve was een gevolg van eene voorafgaande zwelling en verettering, welke van zelve opengegaan, en in eene pyp-zweer veranderd was. Het gezwel was in de diepte begonnen, en had toegenomen met onbeſchryfelyke pyn, waar by de vingers in de hand gekromt waren, terwyl het gewrigt merkelyk opgezet was aan den onderkant. Zonder twyfel was de ontſteeking begonnen in het vetvlies op de *musculus pronator quadratus*, waar van ik te vooren een aanmerkelyk voorbeeld gezien heb, 't geen beter hier na zal voorgedragen worden.

Nu wierden 'er twee pyp-zweeren gevonden, de eene boven de andere, onder en twee overdwarſche vingers van den *carpus*, welke tusſchen de beenderen liepen, en zoo digt aan den *radius*, dat het beenvlies verteerd, en het been bloot was. Het ongemak kon derhalven niet geholpen worden zonder afſchilfering van het been, doch deeze was uit hoofde van de plaats, en de tederheid der deelen moeijelyk te bevorderen. De *arteria radialis* liep juiſt onder of in de onderſte opening, alwaar de pols gewoonelyk gevoeld word, derhalven kon deeze niet zonder klaarblykelyk gevaar met het mes in de diepte geopend worden; ook kon hier geene ſterke verwydering met de ſpons of gentiaan-wortel

worden uitgeſtaan, dewyl de lyder zwaare pyn in de hand had.

De bovenſte opening was niet evenwydig met de onderſte, zoo dat noch de ſonde noch inſpuitingen daar in konden gebragt worden. Deeze wierd derhalven, als minder gevaarlyk zynde, met bereide ſpons en gentiaan-wortel voorzigtig verwyderd tot op het *ligamentum interosſeum*, niet zonder zwaare pyn, maar zonder zulke gevolgen, welke zoo wel ik als anderen, voor dat de Hr. HALLER ſyne gedagten omtrent de ongevoeligheid der peeſen had bekend gemaakt, toegeeigend hadden aan derzelver geweldige aanraaking en drukking. Want een bondel peeſen lag ganſch bloot aan den buitenkant van de opening, en dezelven wierden verſcheide reiſen geprikkeld of gekneepen.

Zoo dra de opening langzamerhand gekomen was tot de lengtte van het middenſte Lid van den vinger langs den *radius*, en de ſonde kon gebragt worden van vooren onder den band tot de benedenſte opening, wierd aanſtonds een draad daar door gebragt, welke ook by geval kwam tuſſchen de *arteria radialis* en *radius*. Deeze wierd beſtreeken dan met *Balſ. Peruv. n. dr. j. ol. ceræ dr.* ß. dan met *mell. roſar. inſpiſſ. unc. ij. pulv. aloës ſcr. j.* alleen aan die zyde, alwaar de *carieuſe* plaats was.

Daar mede wierd de lyder uit het Hospitaal ge-

gelaaten, en overgegeeven aan den kundigen Heelmeester JACOB ROAN. En dewyl deeze afschilfering van het been tyd noodig zoude hebben, had hy vryheid, alle drie maanden naar het Hospitaal te komen, 't welk hy naauwkeurig na kwam. Ruim anderhalf jaar had hy de seton gedraagen, toen hy, by syn gewoone bezoek, vertoonde een beentje, welk van den *radius* los ging, en den Hr. ROAN noodzaakte, om de seton wech te laaten, met de spons de opening te verwyderen, en het been uit te neemen.

Deeze langduurige pyp-zweer was nu geneezen drie weeken na de afschilfering van het been, welke op eene zoo ongemakkelyke plaats, alleen door eene goede oppassing en met geduld van de medewerking der natuur kon verwagt worden.

III.

Fractura humeri insanabilis vel Pseud-articulata.

Eene valsche geleding na eene ongeneeslyke been-breuk.

Eene enkelvoudige breuk van het opper-arm-been is van de gemakkelykste zoo om te verbinden, als om te geneezen; de zwaarte van den onderarm houd het opper-arm-been altyd in eene maatige uitrekking, zoo dat de einden van het been niet konnen over elkander schuiven. Daar by word egter vereischt rust en ondersteuning van den onder-arm, die in een' armband gelegd moet worden, zoo de geneezing niet ten eenenmaale kwalyk zal uitvallen.

De vrouw van een Onderofficier van de Gardes had voor vyf maanden in eenen ongelukkigen val op het gladde ys, den linker arm overdwars gebrooken. Haare vrienden hadden, zonder verder hulp te begeeren, het kleed en een' band om den gebrooken arm gewonden. Een armband was niet gebruikt; maar de arm had meestendeels langs de zyde gehangen, waar door de onderarm aanmerkelyk gezwollen was, en de einden van het been zich van een hadden ge-

schei-

ſcheiden. In het zelfde jaar 1755. kwam ſy eindelyk hulp zoeken in het Hospitaal. Eene duidelyke ſcheiding kon in de breuk van het opperarmbeen tuſſchen beide einden gevoeld worden.

Sy kon den arm niet opligten zonder hulp van den regter, want de breuk was even onder de vaſthegting van de *Deltoides*. Als de beneden arm opgeligt was; kon ſy dezelve buigen, en beweegen, zoo om de *pronatie* als *ſupinatie* te doen, waar by de onderſte deelen van het opperarm-been ſteunden tegen de bovenſte, maar aanſtonds daar weder afvielen; zoo dra de ſpieren ophielden te werken.

De beneden arm en hand waren ſterk gezwollen, doch dit verdween ſchielyk door ſtilte en verdeelende kruiden-zakjes: de afgeſcheide beenderen wierden tot een gebragt en ſamengehouden; maar derzelver vereeniging wierd te vergeefs gewagt; het beenſap had reeds beide einden verhard, en kon dezelven niet meêr aan elkander lymen.

Tot ſteevigheid van den arm wierd een bekwaame ſpalk met een zwagtel rondom de breuk gedaan, en ſy ging ongeneezen uit het Hospitaal.

Drie ſoortgelyke zyn in het Hospitaal gekomen, waar van de een, een Timmerman, twee

reiſen op eene en dezelfde plaats het deybeen gebrooken had, boven de knie, zynde de breuk de laatſte reiſe zoo ſlegt geweeſt, dat de eindens van het been, na verloop van een jaar, van elkander ſtonden, en elk afzonderlyk beweegelyk waren; hy moeſt derhalven zich voortſleepen met twee krukken, geduurende ſynen overigen leeftyd.

De een der twee anderen had eene valſche geleding in den arm, en was, even als de derde, ongeneeslyk.

V I.

I V.

Fractura humeri siphilitica.

Eene breuk van het opperarm-been uit eene venerische oorzaak.

Eene soldaaten-vrouw, veertig jaaren oud, kwam in de lente van het jaar 1757. in het Hospitaal, om geneezen te worden van eene breuk in den linker boven arm, welke sy zyde voor veertien dagen gebeurt te zyn, zonder eenig uitwendig geweld.

By het beschouwen van den arm vondt men den opperarm in de midden gebrooken, maakende een geluid by de breuk, als of de beenderen geheel en al verbrysfeld waren.

Sy berigte, dat de gebrooke plaats voor een jaar gezwollen was, waar by eene aanhoudende pyn 's nagts was geweest; dit bragt my ligtelyk op de gedagten, dat op eene *exostosis venerea*, eene *caries humeri*, en beenbreuk gevolgt was.

Ik wierd hier in nog meêr versterkt door eene spekagtige rottige verzweering, welke reeds het *velum palatinum* even boven het lelletje doorgegeeten had. Andere toevallen van de *lues* waren niet tegenwoordig, en sy wist ook niets te

zeggen

zeggen van fommige, die vooraf zouden gegaan zyn.

De beenbreuk wierd verbonden en verzorgt op de gewoone wyze. Te gelyk wierd den lyderesse gegeeven dagelyks een of twee greinen van de *panacea mercurialis* met het *extr. Theriacale*, benevens een *decoctum lignorum balsamicum.* De verzweering in de keel wierd fchielyk gezuiverd, geneezen, en liet na twee kleine openingen in het *palatum molle.*

In de zevende week had zich ook het weer by de breuk van het opperarm-been zoo fterk gezet, dat fy met den arm iets kon aanvatten en opligten, en dit alles zonder dat 'er in de huid eene opening kwam, of het been affchilferde. Hier mede wierd fy uit het Hospitaal gelaaten.

Eenige maanden daarna kwam fy weder, en vertoonde twee *tophi* of liever *nodi venerei*, een aan elke zyde van het linker dey-been, niet vereenigt met het been, want fy konden eenigzins verfchooven worden, maar moeften in het beenvlies of de *cellulofa vaftorum* zyn. Deeze wierden verzeld met zwaare pynen 's nagts, en dreigden het heupbeen met bederving.

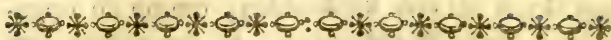
Daar verliep eenigen tyd, eer 'er voor haar deeze tweede reis in het Hospitaal plaats was. Intusfchen wierd daar op gelegd *Empl. de ran. cum merc. quadrupl.* en fy kreeg een' bloedzuiverenden

den drank als ook kwik-pillen, om op de opgegeeven wyze te gebruiken. In den zomer van 1758. kwam ſy op nieuw in het Hospitaal. De breuk van het armbeen, en de verzweering in de keel waren geneezen. De *tophi* op het linker deybeen insgelyks, doch 'er was bygekomen een nieuwe *exoſtoſis* op het linker ſcheen-been, met zwaare pynen 's nagts verzeld. Nu begon men, na eene zagte buikzuivering, en twee baden, te gebruiken, volgens den raad van den Heere VAN SWIETEN *Solut. merc. ſubl. ſpir.* tot twee lepels daags, telkens daar op drinkende een halve ſtoop gerſten-water; ſomtyds wierden drie of vier lepels gegeeven, al na dat het middel werkte door de vermeerderde afgang, walgingen, kwyling of miſſelykheid; kleine of dunne roofjes kwamen ook in den mond, waarſchynelyk door den kwik, die intuſſchen gebruikt was.

In de twaalfde week was ſy volkomen vry van de knobbels in het been, en de overige toevallen van venus-ziekte, en toen verliet ſy het Hospitaal.

V.

V.

Fractura ulnæ & radii comminuta.

Eene beenbreuk van den onderarm met verbryseling.

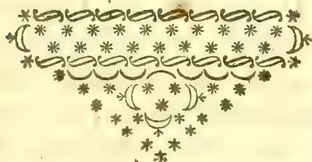
Een Timmerman van zes- en veertig jaaren was bezig met iets te leggen op de tanden van een rad in een Moolen, in 1754.

Door een ongeluk en onverwagt, begon de moolen, door bykomen van het water, te gaan, terwyl de timmerman den regter arm in het wiel had, en zich daar uit niet zoo schielyk kon redden. De vingers, hand, onder-arm en de helft van het opperarm-been wierden elendig verbryselt; eer hy 'er zich kon uitredden, of door het wiel op den grond geworpen wierd. Hy wierd opgenomen en in huis gebragt. Den derden dag kwam hy in het Hospitaal. De geheele arm, tot aan de helft van het opperarm-been, was hard, paersch, gezwollen, en opgezet, als een verstorven lighaam, dat uit het water gehaald is. Geene klopping van de slagader wierd bemerkt, dan van de *arteria axillaris* en *brachialis*, welke gespannen en waggelende was. Aan den linker arm was de pols vol en hard.

De

De afzetting was hier het eenigſte middel. De Tourniquet en band wierden aangelegd, en daarna wierd de arm op de gewoone wyze afgezet onder de vaſthegting van de *deltoides*, welke onbeſchadigt was. De ſlagaderen wierden onderſchept met de *ſutura nodoſa:* de verettering en geneezing gingen goed voort, zoo dat de lyder in de agtſte week het Hospitaal kon verlaaten.

De afgezette arm wierd geopend, en vol geronnen bloed gevonden; de ſlagaderen waren door de ſplinters van het been doorgeſneeden, en als in eene valſche ſlagaderbreuk door geronnen bloed losjes geſlooten.

V I.

Fractura ossium metacarpi en *carpi*.

Eene breuk der beenderen van de hand.

In 1756. wierd een Boer uit Dalercarlien, welke eenen steen deed springen, beschadigt door een' schoot in syne regter hand. De schoot ging af, terwyl hy laadde, waarop de laadstok, lading, kruid en steen de geheele hand verbryselden. Twee dagen daarna kwam hy in het Hospitaal.

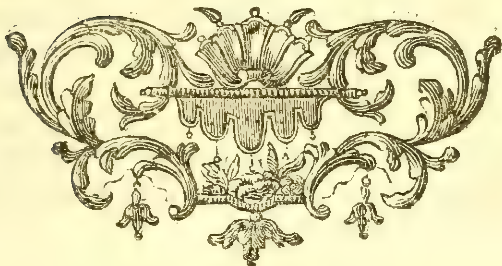
De hand was zwart, koud, en in stukken gescheurd. De peesen der spieren, welke de vingers uitstrekken, waren buiten de huid met de *ossa carpi*, en afgescheiden. Deeze waren van eene natuurlyke kleur, en vereenigt met de spieren. De duim hing alleenlyk aan een stukje vel, deszelfs afgescheurde peesen daar by.

Dewyl nu de hand onbruikbaar was, en niet kon gered worden, wierd dezelve los gemaakt in het gewrigt, de beenderen van den *carpus* daar onder begreepen. Van de huid, welke zeer beschadigt was, kon niets gespaard worden.

De

De *arteria cubitalis* gaf weinig bloed, en het zelve wierd gestuit met den eyken zwam, maar de *radialis* bloedde niet: de geneezing was gelukkig, en in de zevende week volbragt.

Eer dat de hand wechgenomen wierd, beproefde ik met een tangetje de peesen te knypen en op te ligten, welke bloot op den *carpus* lagen, en nog met de spieren samen vereenigt waren, maar de gekwetste gaf geen teken van vermeerderde pyn; ook waren de toevallen by deeze scheuring der peesen niet zwaarder, dan die gemeenelyk by gekneusde en geschoote wonden zyn.

V I I.

Fractura phalangium & ossium metacarpi digiti annularis & medii.

Eene breuk van den middensten en ring-vinger met de beenderen van den metacarpus.

Een andere Boer uit Dalecarlien had, in het zelfde jaar, by het springen van eenen berg, syne regter hand op dezelfde wyze beschadigd.

De twee middenste vingers, *medius* en *annularis*, met de daartoe behoorende *ossa metacarpi*, en twee *ossa carpi* van de tweede rey waren in stukken gebrooken, en uit derzelver plaats gedreeven. De peesen binnen in de hand waren bloot en verscheurd; de overige deelen van de hand door het kruid verbrand, en de opperhuid in blaasen opgeligt.

Na dat men de blaasen geopend en de toestand eenigzins onderzogt had, wierden de genoemde vingers en uit-eindens van het been, tot op den *carpus*, van de voorste rey met het mes afgezonderd en wechgenomen. De operatie was moeyelyk en pynelyk uit rede van de klemming,

ming, tusſchen de peeſen van den naaſten vinger, de *oſſa metacarpi* en de vaſte vereenigingen der *oſſa carpi*.

Driemaal zoo ſchielyk had de geheele hand konnen worden wechgenomen met veel minder pyn; maar nu behield hy eene bruikbaare hand met drie vingers. De wonde bloedde niet, wierd met zwagtels vereenigt, en op de gewoone wyze geneezen.

De duim behield de beweeging, maar de voorſte en agterſte vinger waren binnen de hand geboogen.

By dit ongemak wierd wederom de gevoeligheid der peeſen beproefd, vooral van de gezonde vingers; de vingers, het tangetje, ja de punt van het mesje maakten, als ſy de deelen aanraakten, geene kenbaare verandering in de pyn van den lyder.

In de vyfde week ging hy uit het Hospitaal tot ſyn voorige werk.

VIII.

Aneurysma spurium.

Eene valsche Slagaderbreuk.

In het begin van Mey des jaars 1754. wierd een arm man uit het Diſtrict van Stockholm op het land adergelaten van een oud wyf., op de regter arm.

Agt dagen daarna begon de plaats, alwaar de ader geopend was te zwellen, hoger en blauw te worden. De lyder, die daar van geen kwaad vreesde, ging met ſyn werk voort, zonder dat de arm verbonden was.

Nauwelyks drie weeken na de aderlating verloopen zynde, brak het gezwel open en gaf zoo veel bloed, dat het verlies daar van, de flauwte, en het gebruik van tintel alleenlyk in ſtaat waren, het bloed te ſtempen; hier door wierden de kragten verminderd, zoo dat hy zich drie weeken lang in het bed moeſt houden: Intuſſchen waren de onder en boven arm begonnen te zwellen en blauw te worden.

Wanneer de wonde voor de tweede reiſe openbrak gaf dezelve wederom zeer veel bloed

met dezelfde gevolgen, als de eerste reis. Ik weet niet, uit welke oorzaak men als nog geene hulp voor hem zogt.

Wederom moesten 'er drie weeken verloopen, en met de derde zwaare bloedstorting geeindigd worden.

Veertien dagen na het midden van den zomer wierd hy eindelyk in het Hospitaal gebragt, bleek en gezwollen in het aangezicht; het lighaam was uitgeteerd; de voeten gezwollen, de pols ras en klein, vooral tegen den nagt: de beschadigde arm was opgezet met eene dikke, bruine, zwelling van het gewrigt van de hand tot de schouder. De klopping van beide de slagaderen aan de hand wierd wel bemerkt, doch was zeer zwak. De lyder was dus ongemeen kragteloos, maar de vrees voor eene nieuwe bloedstorting maakte, dat ik de operatie niet wilde opschorten, zoo veel te minder, dewyl het gezwel zeer hard of gespannen, en met eenen kleinen prop van geronnen bloed in de opening, waar uit het bloed was gekomen, geslooten was. Eenige verstorve plekken buiten op de huid dreigden ook eene onverwagte openbersting en bloedstorting.

Het Tourniquet en de band wierden aangelegd rondom de *arteria axillaris*: het gezwel wierd geopend, in de lengtte, met eene groote insnyding. Veel geronnen bloed, welk op een gehoopt lag, wierd weggenomen: eindelyk,

terwyl de grond gezuiverd wierd, ftroomde het bloed uit de *brachialis* twee overdwarfche vingers boven de buiging van den elleboog.

De flagader was niet uitgezet, gelyk veele zich by eene valfche flagader-breuk voorftellen, maar dwars afgebrooken, 't welk ik voor de derde reife zag; en dewyl het einde van de flagader zeer duidelyk wel anderhalve lyn hooger dan de grond ftondt, wierd dezelve aanftonds onderfchept, en met de *futura nodofa* toegebonden, waar by de bloedftorting ophield. De futuur wierd onderfteund met drukdoeken, en de holte gevuld met plukfel. Het overige van het verband wierd volgens gewoonte aangelegd. In twee of drie uuren kon 'er geene pols aan de hand bemerkt worden, dezelve wierd geftoofd met warmen wyn en franfchen brandewyn.

Eindelyk wierd de klopping bemerkt, eerft van de *radialis* en daarna van de *cubitalis*, tot een bewys, dat de zydelyke flagaderen dienft konden doen in plaatfe van den ftam, die vernietigd was. De kragten van den lyder wierden onderfteund met bekwaame dunne voedfels en amandelmelken. Den vyfden dag had de verettering in den bovenften hoek van de wonde het meefte plukfel los gemaakt; de volgende dagen vermeerderde de verettering fterk; de pols en de toeneeming der kragten beloofden de befte uitkomft; maar eene al te vroe-

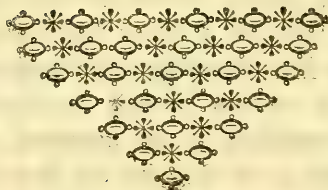
ge gerustheid en de onachtzaamheid van den oppasser verydelden op den agtsten dag alle hoop.

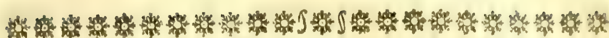
De ligatuur had onder de verettering beginnen los te gaan, voor dat de slagader ten eenenmaale samengegroeid was, waar door het bloed uitberste, en den weinigen voorraad, welke het leeven onderhield, wechnam. Niemand was 'er tegenwoordig, en het Tourniquet tegen de gegeeve orders wechgenomen.

Aanmerking.

Men moet het derhalven niet te ligt laaten aankomen op de zekerheid van de ligatuur; veele oorzaaken konnen, gelyk als hier, onder de beste hoop bedriegen. 1. Zoo de slagader niet ver genoeg boven de opening gevat is. 2. Als de slagader styf en kraakbeenig is, en met moeite kan samen gedrukt worden, vooral zoo 'er veel vleesch in den band genomen is. 3. Zoo 'er trekkingen of krampen den stomp aandoen, welke de slagader uit den band trekken. 4. Als de wonde schielyk, dat is op den derden dag, veretterd, dan smelt het celagtig weeffel wech, en de band word los, eer de slagader heeft konnen toegroeijen, en het bloed de zydelyke vaten verwyderen. 5. Indien het bloed dun en ontbonden is, en het vleesch als half verrot, bied het laatste aan den band geenen genoegzaamen tegenstand, deeze

zakt af, terwyl het bloed dringt door den losgaanden band, de ope zydelyke vaten en het vleesch zelve, waar door dikwils eene doodelyke bloedstorting veroorzaakt word. 6. Zoo de slagader zeer verwyderd, styf is, en zich niet in het vleesch intrekt, gebeurt het, dat de draad door de gewoone verettering op den regten tyd losgaat, terwyl de einden van de slagaders nog niet toegegaan zyn. In alle deeze, en meer gevallen van soortgelyken aart, kan 'er eene gevaarlyke bloedstorting bykomen, waar van eenige voorbeelden beeter hier na by het afzetten zullen opgegeeven worden.

I X.

Atheroma ad Carpum.

Een zakgezwel aan de voorhand.

Van Joh. El. Sjöſtröm.

Eene meid van zeven- en twintig jaaren, in Stockholm woonende, wierd in het Hospitaal in 1756. genomen met een groot zakgezwel in de vlakte van de regter hand, ſtrekkende zich twee overdwarſche vingers uit over den *carpus*. Voor drie jaaren had het gezwel zich 't eerſt vertoont onder de *baſis* van het eerſte *os metacarpi* met pyn, en na dien tyd was het zoo groot geworden, als een ey, en zette den palm van de hand voor uit onder de *musc. Thenares Pollicis*.

Een ander Heelmeeſter, waar aan ſy zich toevertrouwt had, had het gezwel geopend, de bevatte ſtoffe laaten wechloopen, en vervolgens de wonde geneezen, wanneer ongetwyfeld de zak niet volkomen was wechgeſmolten, waarom de ſtoffe zich op nieuw verzamelde op dezelfde plaats, en dezelve niet alleen opzette tot dezelfde grootte, als voorheen, maar ook neêrzakte, onder het *ligamentum annulare*

 carpi,

carpi, en de *flexores quatuor digitorum*. Deeze wierden ook te gelyk met de *arteria radiæa* en *cubitæa* tot de grootte van eene vuist opgezet.

Midden tegen de genoemde plaats, omtrent tusschen de *musc. adduct. dig. min.* of *metacarpiæus Winslowi* en de *Palmaris brevis* wierd een soortgelyk gezwel gezien, zoo groot, als een walnoot, welk met het andere vereenigd was. Door alle deeze verhevenheden kreeg de hand eene mismaakte gedaante, de vingers lagen altyd in de hand gebogen, door de opzetting der peesen van de spieren, welke dezelven buigen, en konden niet uitgestooken, maar iets meêr naar binnen geboogen worden, de duim en voorste vinger uitgezonderd, welke tamelyk vry tegen elkander konden bewoogen worden. De *musculus abductor digiti indicis* en de *antithenar seu semi-interosseus pollicis* waren niet begreepen in het gezwel, en daarom geschiedde de beweeging gemakkelyk.

De pyn, welke byna altyd de lyderesse plaagde, gaf aanleiding om te denken, dat 'er een wind-doorn tegenwoordig was, welke de operatie, zoo dezelve mogt ondernomen worden, met zwaare gevolgen dreigde. Maar dewyl de geneezing van de lyderesse op de eene of andere wyze moest gezogt worden, zonder dat de hand wechgenomen wierd, geloofde de Hooggel. Heer ACREL, dat het zekerste was, om eerst te openen het eerste gezwel, daar uit deszelfs eigen-

eigenſchappen te leeren kennen, vervolgens de operatie te volbrengen of het daar by te laaten, na verſchil der omſtandigheden.

In de tegenwoordigheid van den Lyf-artz SCHÜTZER wierd het gezwel geopend, en daar by liep uit hetzelve eene groote quantiteit van eene breyagtige ſtoffe, de gedaante hebbende van opgezwollen *ſago* of *caviar.* Daar uit bleek, dat het gezwel een *atheroma* van eene byzondere ſoort was, in verſcheide vakken verdeeld. De operatie wierd voortgezet. By het onderzoek zag men, dat alle gezwellen gemeenſchap met elkander hadden. Het voornaamſte oogmerk moeſt derhalven zyn, om door eene tegenopening aan de ſtoffe eene meêr gemakkelyke ontlaſting te bezorgen, en dan een ſeton daar door te brengen, zonder welke de zak nooit kon wechgenomen of verteert worden. De peeſen en ſlagaderen, welke het eerſte gezwel bedekten, maakten, dat dit moeyelyk was in het werk te ſtellen.

Eene groote en regte hegtnaalde, waar van de punt bedekt was met een ſtukje was, wierd door de inſnyding voor de *thenar* naar boven gebragt, en onder het *ligamentum annulare carpi*; en, na dat de *arteria radiæa* met den vinger naar de zyde gedrukt was, wierd de naalde tuſſchen de ſlagader en de peeſen doorgeſtooken, waar op de *ſeton* volgde, welke in de wonde bleef. De kleine opening wierd voorzigtig tot de lengtte van eenen halven vinger verwyderd. De zak

ſtrekte

ſtrekte zich uit, gelyk gezegd is, onder alle de zenuwen, tot de *ulna*, en vereiſchte derhalven nog eene opening aan den onder of buiten kant.

Eene meer kromme naalde, voorzien met een linnen lapje en op den punt bedekt met was, wierd van de eerſtgemaakte opening onder de *flexores digit.* tot tegen de huid gebragt, tuſſchen de *arteria cubitalis* en *tendo. musc. cub. interni;* de naalde wierd daar uit getrokken, en de ſeton overgelaaten. Kundigen zouden wel eene zoo gevaarlyke onderneeming konnen afkeuren, maar de onvermydelyke noodzakelykheid aan den eenen kant, zoo de lydereſſe zoude geneezen worden, en het duidelyk gevoel van de huid tuſſchen het einde van den vinger en den punt der naalde, tuſſchen de klopping der ſlagader en de pees, maakte de ſteek voorzigtig, gelukkig, en nuttig. Daar by liet men de Operatie voor deeze reis, en de lydereſſe wierd in ruſt gelaaten, wordende tegen den avond adergelaten. Eene amandelmelk met ſalpeter, en dunne doorgedaane afkookſels van gort wierden voorgeſchreeven, zonder ander voedſel.

De drie volgende dagen liepen wel af, zonder merkelyke koorts, maar niet zonder pyn en ſteekingen in het ongemak, welke den geheelen tyd dan wechgingen, dan wederkwamen. Den vierden dag was de wonde in volkome verettering en gaf goede etter, in den grond wierd

de-

dezelve verbonden met *Balſ. arcæi unc. ij. Solut. ſulphur. unc. j. ol. ceræ dr. j.*, de ſeton wierd met dezelfde zalf beſmeerd, en dagelyks bewoogen: over het verband wierd een weekmaakende pap gelegd, welke eenige reiſen 's daags veranderd wierd.

Dus wierd ſy drie weeken behandeld, in welken tyd de verhardingen wechſmolten, de gezwellen neêrzakten, en de wonde gevuld wierd; maar dewyl dit *Atheroma* vier hoorens had, waar van 'er reeds drie geopend waren, de zak verteert, en de grond tot eene goede geneezing gebragt zynde, zoo wierd nu ook de vierde onder handen genomen, welke op geene wyze zich tot geneezing wilde ſchikken, dan na dat dezelve even als de andere behandeld was. Deeze hoorn was in den palm van de hand, onder de *metacarpiæus*, waar uit nog dagelyks gedrukt wierd eene ſoortgelyke ſtoffe, als uit het geheele gezwel gekomen was.

De eerſte ſeton tuſſchen het begin van de *thenar* en het onderſte gedeelte van den *radius* boven den *carpus* wierd wechgenomen; 'er wierd een nieuwe gemaakt van den wortel van de *thenar* onder de *aponeuroſis palmaris* naar boven door of digt by de *metacarpiæus*, met dezelfde ſoort van naalde; de huid wierd even voorzigtig verwyderd en de bezorging naderhand was, als by de eerſte openingen. De andere ſeton onder het *ligamentum carpi* wierd agt dagen daarna wechgeno-

nomen. Eene aanhoudende drukking met trapswyze compressen en pluksel wierd gemaakt over het groote gezwel, waar door hetzelve ten eenenmaale neder gedrukt wierd, de pypzweeren wierden voorgekomen, en de toegroeijing van de bovenste wonde bevorderd; de hand kreeg eindelyk de natuurlyke gedaante en beweeging weder.

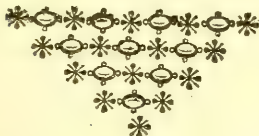
Na verscheide kleine verzweeringen, zoo binnen als buiten op de huid, en eenige kleine insnydingen, hield de verettering eindelyk op. De wonde wierd droog en was geneezen, wanneer sy na verloop van dertien weeken, in eene volmaakte gezondheid, het Hospitaal verliet.

Geduurende deezen geheelen tyd was de pyn en spanning in den geheelen arm nog aanmerkelyk, vooral langs den binnen kant tot den *condylus internus humeri*, van waar de spieren haar begin namen. Doch sy kwamen niet in aanmerking ten opzigte van de voorheen zeer zwaare pyn, welke men voor den tyd van den Hr. HALLER aan de peesen toeschreef, wanneer sy ter eeniger tyd, zonder geheel vernietigd te worden, wierden geprikkeld, zoo was dit voorzeker hier, daar sy dagelyks deels met instrumenten, deels met de seton gewreeven wierden, zonder gevolgen. By en na derzelver vertrek wierd de drukking op de hand nog voortgezet. Dagelyks wierd de hand eens bevogtigd met een mengsel van witten franschen wyn *unc. vj. spir. ma-*

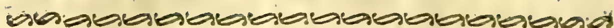
tric.

tric. unc. j. ſapon. liquid. unc. ß, om de huid zuiver en levendig te houden. De vingers kreegen insgelyks hunne volkome beweeging wederom.

Hier uit ziet men, dat ongemakken, welke op het uiterlyk aanzien met regt aangemerkt worden als ongeneeslyk, konnen geholpen worden, zoo men zulks grondig beproefd, en het ongemak niet word onderhouden door eene verborge kwaade ſtoffe in het bloed. Dikwils komen 'er zoo in de Heel- als Genees-kunde gevallen voor, welker kentekenen als nog onduidelyk zyn, en niet zonder zwaarigheid konnen beoordeeld worden, zoo ten opzigte van de geſteldheid als de uitkomſt. Zoo het niet toe te ſtaan was, eene voorzigtige proef in een Hospitaal te maaken, hoe veele zouden dan niet voor altyd ongeneeslyk moeten gelaaten worden?

X.

X.

Abſceſſus occultus ſupra muſculum pronatorem quadratum prope carpum.

Eene verborge verzweering boven den muſc. pronat. quadr. digt by den carpus.

Wanneer ik in 1743. by het Franſche Veld-Hospitaal in Lauterburg aan den Rhyn diende, kwam my onder andere merkwaerdige gevallen, welke meeſt wonden waren, ook het volgende voor, welk ik op dien tyd met meêr andere aan den Koninglyken Lyfartz Abraham Baeck, toen zich in Parys ophoudende, overzond.

Een Dragonder, by de veertig jaaren oud, droog en mager, maar bloedryk, wierd uit het leger in het Hospitaal gebragt, hebbende eene anderendaagſche koorts: Op eene ſterke huivering was eene hitte gevolgd, welke nog aanhield, ſchoon in het begin aanſtonds eene aderlating verrigt was. De ader wierd wederom geopend. De geneesmiddelen en levensregeling wierden volgens het gebruik deezer natie behoorlyk in acht genomen. Hy klaagde te gelyk over eene brandende hitte in de linker

voor-

voorhand, met eene zoo zwaare drukking, als of eene heete yzere band daarom gefpannen was; hy kon, zonder de pyn te vermeerderen, noch de hand opligten, noch de vingers beweegen; ik gifte, dat het een jigt-gezwel zyn zoude, welk in het kort zich zoude vertoonen, en, onder het aanhoudend gebruik der gewoone middelen tegen de koorts, raadde ik hem, de hand op het bloote lighaam te houden onder het hemd, om de uitwaaffeming te bevorderen; de pyn nam des niet te min toe, en hy had dag noch nagt ruft. Na agt dagen, zich geen het minfte gezwel in het gewrigt van de hand vertoonende, wierd beproeft, het ongemak te refolveeren door een mengfel van azyn, witten wyn, kampher-brandewyn, en venetiaanfche zeep, waar in linne lappen gedoopt, uitgedrukt, en daarna omgeflagen wierden: de pyn vermeerderde meêr en meêr, de omflagen wierden veranderd in kruiden-zakjes, van hop, alfem, kamillen-bloemen en lynzaadmeel, gekookt in kalkwater en wyn, welke eenige reifen 's daags veranderd wierden, maar zonder de minfte verligting. In de derde week was de koorts meeft verdweenen, behalven eene beweeging in de pols, welke veroorzaakt wierd door de pyn en prikkeling der zenuwen. De lyder was kwaadaartig, haaftig, twyfelmoedig, en riep dagelyks *coupez mois la main & jettez la au D...* Inwendige verdoovende middelen verwekten wel flaap, maar geene verzagting van pyn.

Eindelyk begon, in de vierde week, het gewrigt aan den onderkant hooger en breeder te worden, de peesen wierden opgeligt, de vingers kromden zich, en het gezwel steeg op tot de zyde over de arm-pypen, verminderende de pyn dagelyks. Nu wierden 'er weekmaakende pappen opgelegd van roggen-meel, *farina fab. sem. lupin & lini* gekookt in water, met een derde gedeelte wyn vermengt. Eindelyk wierd in de zesde week uit de gewoone tekenen bemerkt, dat 'er eene verzweering voor handen was; en nu wierd 'er nog een pap van gewreeven brood en melk, met het *ung. althœæ* vermengt, over het gezwel gelegd. In de zevende week had de etter zich eenen weg gemaakt door de huid op twee plaatsen, en, gelyk ik by het openen dagt (*), was de eene tusschen de *tendo rad. inter.* en de peesen der *flexores*, de andere aan den onder of uitwendigen kant van den *carpus* tustusschen de *tendo cubitalis intern.* en *ulna*. Na een nauwkeurig onderzoek, en ontdekking, dat de slagaderen en peesen van de bovenste opening afgescheiden waren, opende ik beide plaatsen ter lengtte van een lid van een' vinger aan beide zyden, waar na drie of vier lepels vol geele etter te voorschyn kwamen. De uitwendige wonde wierd verbonden met den

Balf.

(*) Wanneer de deelen gezwollen, en uit de natuurlyke plaatsen gedrukt zyn, kan men onder het snyden, vooral op een levendig lighaam, dezelve niet zoo wel kennen en onderscheiden.

Balſ. arcæi en eenige droppelen *ol. ceræ* op het plukſel. Rondom de hand en het gewrigt wierden gelegd compreſſen, bevogtigd in een *vinum aromaticum*, bereid van roode rooſen, ſalie, kruis- en munt, en kamillen-bloemen met witten wyn. Uit de openingen kwamen ſtukken van het verteerde vetvlies, gelyk gewoon is in de *Furunculi* of eerſte ſoort van *Panaritium*. De vingers, die nu vyf weeken lang in de hand gebogen waren, begonden nu uitgeſtrekt te worden; de opgeligte peeſen der *flexores* wierden dagelyks nauwkeurig neêrgedrukt. Met het einde van de negende week waren de openingen geſlooten; de hand en vingers, welke hunne vrye beweeging nog niet hadden weêrgekreegen, wierden 's morgens en 's avonds gebaad in pens-nat, 's daags gewonden in het vel van een ſchaap, en 's nagts tegen het bloote lighaam gelegd. In de elfde week was hy gezond, en ging uit het Hospitaal.

Ik heb noch voor noch na dien tyd ooit hooren ſpreeken van eene verzweering op deeze plaats, welke ongetwyfeld was in den vetrok tuſſchen *de muſc. pronat. quad.* en *ten. extenſ. digit.* Maar de voortreffelyke aanmerkingen van den Hr. La Faye en Dionis by de derde ſoort van *Panaritium* p. 721, en de drie- en twintigſte Waarneeming van den Hr. Garengeot *Operat. de Chir. Tom* 3. *pag.* 318, insgelyks by gelegenheid van de derde ſoort van *Panaritium*, bragten my, behalven 't geen ik zelve daar omtrent ge-

zien had, op de gedagten, dat in dit vet eene plaatſelyke ontſteeking kon zyn, welke eene verettering te weeg bragt; waar mede ik zoo wel my als den lyder trooſte, tot dat de uitkomſt dit gelukkig beveſtigde. De opening was op verre na zoo moeyelyk niet, als die, welke de Hr. Arnaud in de laatſt genoemde operatie ondernam, want de etter had reeds op eene plaats de anders digt aan elkander leggende peeſen van een geſcheiden, en deeze weg wierd zonder veel moeite na vereiſch der zaaken verwyderd, om de etter te doen ontlaſten, gelyk reeds gezegd is.

X I.

Ganglion tendineum.

Een Pees-Knoop.

Ganglion articulare, Synoviale.

Een Pees-knoop in het gewrigt.

Onder den naam van *ganglia* worden beschreeven zoodanige gezwellen, welke komen op de leden, wanneer de scheede van een pees door de geweldige spanning word verzwakt, en aan de *gelatina vaginalis* vryheid geeft om zich te verzamelen, en dik te worden, even als in eenen byzonderen zak. Deeze, zonder tegenzeggen op de gegeeve wyze voortkomende, konnen egter zonder nadeel der peesen of derzelver styfwording, worden geopend, uitgedroogd en geneezen, hoewel men evenwel weinige of in het geheel geene voorbeelden van deeze operatie heeft. De Hr. WARNER haalt in syne vyftiende, zestiende, en zeventiende waarneeming wel drie gevallen aan van geopende en geneeze *ganglia*, maar ik vindt niet, dat derzelver oorsprong, omstandigheden, en uitsnyding beantwoorden aan het begrip van de uitzetting

der ſcheede van de pees, maar ſy ſchynen veel eer te behooren tot de *tumores articulorum ſynoviales.*

Een *Ganglion articulare ſynoviale* word door my genoemd een gezwel, welk zich plaatſt op de gewrigten van handen en voeten, en 't meeſt voorkomt op de eerſtgenoemde: het ontſtaat even eens na eene geweldige uitrekking van het gewrigt, wanneer de banden (*ligamenta*) of de *capſula articuli* al te zeer uitgerekt, verzwakt worden, of openbarſten. Het Ledewater dringt dan daar door, en maakt even als eene *hernia articularis ſynovialis.* Uit eene inwendige oorzaak komen deeze *ganglia*, of *nodi articulorum*, voort, gelyk in het algemeen bekend is in eene *arthritis nodoſa* en *podagra tophacea*, ſy worden eindelyk hard na veele en langduurige aanvallen, groeijen vaſt aan de buitenſte banden en peeſen, waar door ſy de beweeging der deelen hinderlyk zyn, en in het vervolg niet konnen wechgenomen worden. In het begin zyn ſy, gelyk derzelver oorzaak, eene jigtagtige ſcherpte, die van de eene plaats naar de andere gaat, wechgaat, en wederkomt, houdende zich eenige maanden na elkander op, voornamentlyk, op den *carpus*, en vervolgens voor even langen tyd verdwynende. By toeval te ſterk uitgerekt of gedrukt wordende, berſt het zakje open, het dik geworden ledenwater word uitgeſtort, opgeſlorpt, en het gezwel verdwynt. Terwyl ſy in grootte toeneemen en zich vermeerderen,

wor-

worden de peesen of banden, welke over het gewrigt van de hand en voet loopen eenigzins naar de zyden gedreeven, maar derzelver scheeden worden door het algemeen vetvlies dikwils zoo digt aan de uitwendige zyde van den opgezetten zak vast gehegt, dat men byna zoude gelooven, dat het gezwel eene uitzetting was van de pees zelve, daar de peesen egter zonder eenig ongemak zyn, in de scheede geen vogt bevatten, maar het gewrigt van het dik geworden leden-water ongemak heeft. Als sy of van zelve niet verdwynen, of toevalliger wyze openbersten, word het bevatte vogt meêr en meêr dik, en eindelyk hard, wanneer het door de operatie kan wechgenomen worden. De volgende korte aanmerkingen strekken tot opheldering hier van.

I.

Eene vrouw oud agt- en dertig jaaren, en van eene onbestendige gezondheid, kreeg in haaren eersten kraam een klein knobbeltje, zoo groot als een muscaat-noot, op het gewrigt van den linker voet. Agt dagen na dat sy zeer haastig den voet uitgestooken had, was hetzelve ontstaan. Het was hard, beweegelyk naar de zyden, vereenigt met het onderste gedeelte van de peesen der *extens. dig. com.*, en scheen synen oorsprong te hebben uit het gewrigt zelve tusschen de *tibia* en *astragalus*. In den tyd van vyf jaaren had sy veele middelen vrugteloos

beproefd, om het gezwel te verdeelen, en in twee zwangerheden zoo veel ongemak daar van geleden, dat ſy eenige maanden genoodzaakt was geweeſt, zich in het bed te houden, en ſy meende, dat door de ondragelyke pyn haare verloſſing in de zevende of agtſte maand van een dood kind verhaaſt was. Eindelyk beſloot ſy het gezwel te laaten wechneemen.

De huid wierd eerſt geopend en voorzigtig van het gezwel afgeſcheiden langs de zyden tot dat ik kon komen onder de genoemde peeſen. Vervolgens vatte ik het gezwel met een haakje, ligte het op naar boven, terwyl reeds eene dikke geley langs hetzelve doordrong; met het mesje wierd de wortel of het onderſte deel by het gewrigt los gemaakt. De operatie was volgens haar zeggen zeer dragelyk naar maaten ſy gedagt had. De wonde wierd met plukſel gevuld, en dus vyf dagen gelaaten. De deelen wierden geſtoofd met water en azyn, den vyfden dag was de verettering bepaald, het plukſel los, en dit wierd wechgenomen. Nieuw plukſel wierd 'er wederom ingedaan, waar op eenige droppelen *ol. ceræ* waren gegooten; een pleiſter en verband wierden volgens gewoonte gebruikt, De geneezing was, zonder het gebruik van andere middelen, op het einde van de derde week volbragt.

2.

Eene Boerin uit *Södermanland*, veertig jaaren oud,

oud, kwam in 1754 in het Hospitaal, ſy had boven op het gewrigt van de linker hand een ſcortgelyk gezwel, van grootte als een hoener-ey, ongelyk in hoogte, van dezelfde kleur met de overige huid. Het eerſte gezicht bragt my op de gedagten, dat het zoude zyn een winddoorn, of een beenagtig gezwel, gelyk RUISCH obſ. 81. beſchryft, welk eene bederving in de beenderen van den *carpus* tot grond zoude hebben; maar het berigt van deszelfs opkomſt en toeneeming verſterkte my in de meening, dat het was een *ganglion ſynoviale*, welk zonder gevaar met het mes zou konnen aangetaſt worden. De vingers ſtonden half geboogen; de peeſen van de ſpieren, die dezelven uitſtrekken, waren naar de zyden gedreeven, en onbeweeglyk. Na eene voorbereiding van eenige dagen wierd het gezwel ontbloot door eene lange inſnyding, en de huid aan den buitenkant los gemaakt. Ik bemerkte toen, dat de uitſnyding, vooral aan den buitenkant, niet zoude konnen geſchieden, uit hoofde van de nabyheid en vereeniging der peeſen; de inſnyding wierd derhalven voortgezet in de lengtte midden door het gezwel tot op den grond: inwendig was het voor de helft kraakbeenig, en voor de helft als dik geworden ſtyffel, konnende gemakkelyk afgeſcheiden worden van de binnekanten van den zak: onder op den grond was de ſtoffe de dunſte, en gelyk aan het wit van een ey. Ik meende nu te zullen vinden eene opening of gemeenſchap met het gewrigt, maar daarna zogt

ik te vergeefs met de ſonde. De bevatte ſtoffe wechgenomen, en de loſſe kanten van den zak wechgeſneeden zynde, was ik vergenoegd en verbond de wonde met droog plukſel, ſtoovende het geheele deel met water en azyn. Op den zesden dag openbaarde zich de verettering zonder byzonder toeval.

Na ruim agt dagen wierden de binnenſte kanten beſtrooid met *pulv. olibani*, *myrrh. r. ää. dr. ij. merc. præcip. rub. dr.* ß. welk de verettering vermeerderde, en den grond zuiver maakte. In het begin van de derde week was de wonde zuiver, maar toonde midden op den grond eene onzuivere en ſpekagtige vlak, waar uit het lede-water zoo onder als tuſſchen de verbanden ſieperde, egter niet tot eene aanmerkelyke quantiteit. *Pulv. Myrrh. r. olibani. ää. dr. ij. Sacchar. alb. dr.* ß. wierden op deeze plaats geſtrooid, en daar over wierd gelegd een weinig plukſel met *Tinct. Aloës.* De opening liep toe, de wonde wierd geneezen, de hand wierd eerſt gedraagen in rood vries, vervolgens in een ſchaapen-vel; de vingers wierden wederom beweegelyk en konden zoo wel geboogen als uitgeſtrekt worden; wanneer ſy in de vierde week na de operatie geneezen uit het Hospitaal ging.

3.

Een man van drie- en veertig jaaren, welke de jigt, het voeteuvel in eenen minderen graad,

en

en het graveel had, wierd daar door beurtswyze geplaagd. Geduurende het geheele jaar 1755. was hy daar van bevryd; maar kreeg in de plaats een *tumor synovialis* boven op het gewrigt van de regter hand, welk digt by de peesen der uitstrekkende spieren zich vergrootte tot de breette van een gulde, en de hoogte van een' goeden overdwarschen duim. Syne overige bestendige en anders gewoone gezondheid maakte, dat hy zich weinig bekommerde, om dit gezwel te doen verdwynen; maar al 't geen hy ook gebruikte was ten eenenmaale vrugteloos. Een geheel jaar van alle de andere ongemakken vry geweest zynde, openbaarden zich, na dat hy zich te buiten gegaan had, de voorige ongemakken. Het was zeker, dat het wechneemen van het gezwel moest worden uitgesteld, terwyl de pyn in de lendenen de ontlasting van slym en gruis uit de nieren voorspelde, en daar en tegen deeze ongemakken zouden ophouden. Eindelyk kreeg hy uit onachtzaamheid en koude eene zwaare *pleuropneumonia* in den winter van 1757 en 1758., waar van hy ter nauwer nood herstelde. Alle gevaar overwonnen zynde, en hy wederom, als in de gezondheid, beginnende te leeven, openbaarde zich op nieuw een gezwel, welk hem een geheel jaar plaagde, vervolgens wierd hy, als te vooren, door de jigt aangegreepen, kreeg pyn in de lendenen en nieren, welke meêr of min verzwaarde.

Buikzuiverende zeep-pillen, een lauw bad, en

en eindelyk het gebruik van Pyrmonter-water, waren gewoon hem 't langst van deeze ongemakken te bevryden.

4.

Eene getrouwde juffrouw van dertig jaaren had, even als in het voorgaande geval gezegd is, by poosen vliegende jigt-pynen van de uitwendige naar de inwendige deelen. De laatste openbaarden zich door zwaare krampen in de maag en darmen, waar by stuipen in de dey het been en den voet kwamen. Deeze ophoudende, vertoonde zich boven het gewrigt van de regter hand een gezwelletje (*ganglion synoviale*), welk in grootte toe en afnam; zoo dra de genoemde toevallen bedaarden en wechbleeven, bemerkte sy geheele maanden eene ongeduurigheid, zoo ten opzigte van haare zinnen, als 't lighaam, met slapeloosheid en walging van spysen, waar van men de rede niet kon uitvinden, of die door de beste middelen niet kon veranderd worden, voor dat het gemelde gezwel te voorschyn kwam, en zich aanmerkelyk vermeerderde. De toeneeming en hardheid verwekten wel eene begeerte, om het gezwel te laaten wechsnyden; maar deszelfs gemeenschap ten opzigte van de overige ongemakken, vergeleeken met soortgelyke gevallen, maakte, dat ik niet schielyk daar toe wilde overgaan, dewyl ik dezelven dikwils van zelve had zien verdwynen. Het aanmerkelykste van alle was, dat

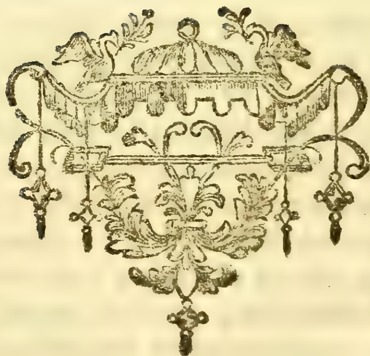
deeze

deeze vrouw, welke gezonde kinderen ter waereld bragt, in haare zwangerheid altyd vry was van dit gezwel, een goed humeur, en trek tot eeten had, maar dat ſy kort na de verlosſing ongemakkelyk wierd, den trek tot eeten verloor, niet kon ſlaapen, of, deeze toevallen zich niet openbaarende, aan de hand een aanmerkelyk gezwel kreeg. Dit heb ik in vyf jaaren en drie zwangerheden in acht genomen en aangetekend.

5.

Eene ongetrouwde juffrouw van vyf- en twintig jaaren had, in 1758. zonder bekende oorzaak, gekreegen een *tumor ſynovialis* boven op het gewrigt van de regter hand, zoo groot, als een duiven-ey en tamelyk hard. Gevraagt zynde, of ſy geene blyken van jigtpynen in de leden, in voorige tyden bemerkt had? Antwoorde ſy, dit binnen twee jaaren verſcheide reiſen gebeurd te zyn, en dat ſy, zederd dat dit gezwel opgekomen was, vry van pyn in andere deelen was geweeſt. Terwyl 'er de noodige middelen bedagt en gebruikt wierden, voor dat de uitſnyding kon verrigt worden, gebeurde het, dat het gezwel by eene ſchielyke handgreep onder het danſen, en door eene geweldige buiging van de hand naar agteren, in ſtukken ſprong, waarby een aanmerkelyk gekraak in het gezwel en het gewrigt van de hand bemerkt wierd. Het gezwel viel aanſtonds

ſtonds in, en wierd zeer plat, maar ſpreidde zich verder uit, als of het beſlooten vogt zich in den omtrek van den vetrok verſpreid had. Geen pyn wierd daar van gevoeld, het ingezakte gezwel wierd geſmeerd met een mengſel van wyn, azyn, oly van was, en geeſt van ammoniak-zout, na dat de plaats eerſt zagtjes gewreeven was met een fyn flanelle lapje, berookt met barn-ſteen. Na veertien dagen was het geheele gezwel verdeeld, en het gewrigt gelyk, zynde daarna nooit wederom gezwollen.

XII.

X I I.

Paronychia arida non inflammata.

Eene byſondere ſoort van Vyt, zonder ontſtecking.

De Vyt, *Panaritium*, *Panaris*, is zoo wel ten opzigte van de oorzaaken, kentekenen, uitkomſt, als geneezing, genoegzaam bekend; maar die ziekte, welke, zonder de gewoone en ſchynbaare tekenen, veele jaaren den lyder plaagd met pyn in het einde van den vinger of duim, en het lid in eene vleeſchagtige, vette, of lymerige ſtoffe doed overgaan, is, voor zoo verre my bekend is, tot hier toe niet beſchreeven en aangetekend. Men kan hier toe niet betrekken zoodanige ziekelyke veranderingen van het been, het zy van een deel of van het geheele lighaam, die *oſteo-ſarcoſes* genoemd worden, en in de aanmerkingen der geleerden beſchreeven zyn. De beenderen veranderen dan langzamerhand in kraakbeen of vleeſch. Voor ruim een jaar heeft de Heer Hevin door een' brief aan de Koninglyke Academie der Weetenſchappen bekend gemaakt, dat eene Vrouw in Parys, *Suppiot* geheeten, in deeze omſtandigheden na eene onbeſchryvelyke pyn, haar leven daar by moeſt inſchieten. De Heer Morand heeft

heeft naderhand dit geheele geval beſchreeven, en aan de Koninglyke Franſche Academie der Weetenſchappen overhandigd (*).

Van eene drooge beenbederving (*caries ſicca*), de ſcheurbuik, venusziekte, kankeragtige of ſcro-

(*) Hetzelve is niet alleen beſchreeven in *Hiſt. de l'Acad. Roy. des Sciences* 1753. *pag.* 541. maar ook in *Phil. Trans. vol.* 48. *part.* 1. *for the year* 1753. *pag.* 26. en *Obſerv. ſur l'hiſt. nat. phyſ. & peinture Tom.* 2. *pag.* 115. Deeze vrouw, dertig jaaren oud, was, na dat ſy in het jaar 1747. gekraamd had, aan beide zyden mank geworden en gebleeven, ſy bragt wederom in 1748 eén kind ter waereld, en kreeg in 1749. een' miskraam. Zes weeken hier na deed ſy een' val, waar op eene pynelyke zwelling aan haar eene been volgde, zonder dat iet uit ſyne plaats geweeken ware. Na verloop van zes maanden kreeg ſy een ſoortgelyk toeval aan het ander been, en de pyn verſpreide zich door alle leden, niet tegenſtaande alle deeze ongemakkelykheid kwam ſy in 1751. wederom in de kraam, en hier op verdween de zwelling, maar de onderſte leden hadden haare kragt verlooren. Na omtrent nog zes maanden vermeerderde haare pynen, en men zag in de pis een wit grondzetſel, 't welk van ſommige voor eene melkagtige ſtoffe wierd aangezien. De vrouw kreeg eene tegenwillige ſamentrekking in de ſpieren van de beenen, waar door de beenen en de deyen buitenwaards getrokken wierden, en eindelyk zoo eene kromming volgde, dat ſy, op de linker zyde liggende, met het hoofd op haar' voet, als op een kuſſen, ruſte. De andere beenderen van het overig gedeelte van haar lighaam wierden insgelyks week, en beide beenderen en deyen wierden eindelyk naar om hoog getrokken, zoo dat ſy eene zeer mismaakte gedaante kreeg. In July 1752. kreeg ſy koorts, benauwde ademhaling, hoeſt, bloedſpoeging, en andere toevallen, waar aan ſy in November

ſcrophuleuſe ſtoffe, is deeze insgelyks onderſcheiden, daar in, dat de eerſte zich niet lang of veele jaaren verbergen, zoo dat ſy zich openbaaren door gezwellen op de beenderen met of zonder hitte, verzweering en openberſting van de huid. Meeſtendeels word het laatſte lid van

ber van het zelfde jaar overleed. Het lighaam na de dood onderzogt wordende, bevondt men alle de beenderen zoo week geworden, behalven de tanden, dat men dezelven kon buigen, zoo men wilde, en met een mes ſnyden, gemakkelyker dan kraakbeen, ja byna als vleeſch. Het bovenſte van het bekkeneel was eenigzins plat, de beenderen van het zelve dik, en de beide bladen maakten met het tuſſchenſcheidſel een rood ſponsagtig lighaam, 't welk men door drukking allerhande gedaante kon geeven. Zelfs de gehoor-beentjes waren week geworden. De onderkaak was van vooren, daar ſy de kin maakt, wat plat, en zoo week byna als de beenderen van het bekkeneel. De wervelen der lendenen waren nog weeker, dan die van den rug. Het heilig-been was ook mismaakt van gedaante. De eerſte en laatſte ribbe van beide zyden hadden haar' natuurlyken bogt behouden, maar alle de andere hadden eene onregelmaatige gedaante aangenomen. De ongenaamde beenderen waren ook veranderd van gedaante, en hadden ook het bekken ſyne natuurlyke vorm doen verlieſen. De beenderen van de ledematen waren insgelyks in natuur en gedaante ontaard. Droog geworden zynde, wierden alle beenderen wederom hard.

By dit geval kan men nog voegen dat, welk de Hr. Ludwig beſchreeven heeft in een *Programma*, te Leipzig in 1757. uitgegeeven, en waar van ik breedvoerig geſprooken heb in myne *Natuur- en Genees-kundige Bibliotheek. IV. D. pag.* 511. *en vervolgens in de nooten.*

van den vinger of duim aangedaan met eene zwaare pyn, welke somtyds voor eenen korten tyd bedaard, maar niet bestendig wechblyft, voor dat het lid van den vinger met het been wechgenomen word, of de lyder door eene andere ziekte sterft met het ongemak aan den vinger.

Vier zulke gevallen heb ik gezien, waar van de toevallen en ongemakken zoo na aan elkander kwamen, dat eene enkelde beschryving voldoen kan. Een van deeze lyders is reeds gestorven met het ongemak, doch van eene andere ziekte; de andere zyn geneezen door het afzetten van het lid van den vinger.

De Heer Lyf-artz Rosén, die zich in het byzonder bekommerde over den eenen zieken, wiens beschryving hier voornamentlyk opgegeeven word, heeft goed gevonden, het volgende omstandige berigt mede te deelen.

In den Zomer en Herfst van het jaar 1746. bemerkte de lyder eene geringe steekende pyn, telkens een, twee, of drie minuuten duurende, in den kleinen vinger van de linker hand, rondom den wortel van den nagel, aan den buitensten kant van den vinger en den nagel. Dit nam zoo langzamerhand toe, houdende op twee, drie, of vier weeken tusschen beide, zoo dat, wanneer de zieke vervolgens vroeg in het jaar 1747. eene aanmerkelyke pyn in den vinger voelde, hy niet in staat was, zich te herinneren,

ren, wanneer dezelve het allereerfte begon, veel min welke de oorzaak daar van was. De fteekende pyn wierd zwaarder, met pyn boven den nagel en het uiterfte gedeelte van den vinger; doch dewyl dezelve zich openbaarde fomtyds in twee of drie uuren, niet meêr dan een half uur of quartier, ja dikwils alleenlyk eenige minuuten, en eenen zoo langen tuffchentyd had, fomtyds van verfcheide dagen ja dikwils van weeken, bekommerde de lyder zich daar over niet zoo fterk, dat hy eenige hulp zogt.

Maar wanneer het ongemak vermeerderde tegen het einde van 1747, en het begin van 1748; wierd het *empl. de ranis cum Mercurio* daar op gelegd, dit veroorzaakte eene groote branding in den vinger, welke zich tot de hand uitftrekte, zoo dat de lyder, na verloop van eenen dag, genoodzaakt was, de pleifter wech te neemen, waarna ook de pyn bedaarde. Doch, dewyl de pleifter geroemd wierd, wierd dezelve wel twaalf of vyftien maalen binnen den tyd van een half jaar gebruikt, maar zelden langer, dan eenen halven dag telkens, dewyl dezelve altyd zoo veel pyn veroorzaakte, dat de lyder zich eindelyk inbeelde, dat de pleifter de ziekte naar de hand kon voeren. Maar tot nog toe was zoo wel de arm als hand vry van pyn, hoewel de lyder egter op deezen tyd begon pynelyk te worden in den arm, wanneer hy zich des nagts op de linker zyde leide; maar over dag bemerkte hy niet het allerminfte; zederd deezen

tyd heeft hy nooit op de linker zyde konnen liggen.

Het jaar 1749. en de helft van 1750. liepen zoodanig voorby, dat de pyn langzamerhand toenam, eerder wederkwam, zwaarder was en langer duurde, zoo dat de lyder, in de lente van 1750. geheele twee of drie dagen aan elkander daar mede geplaagd was. Hy gebruikte Venetiaansche Theriakel, en ſtak de hand in ſterken brandewyn, kampher-brandewyn enz., waar door de pyn wel dikwils, voor eenige uuren, verdoofde, maar naderhand wederom even ſterk wierd.

In het jaar 1750, in Stockholm zynde, raadpleegde hy eenige Geneesheeren over ſynen zieken vinger, en gebruikte eenige pleiſters, maar alle deeze veroorzaakten meêr pyn dan te vooren, en hy ging derhalven daar mede niet voort. De balſem van Mecca wierd vervolgens eenen geruimen tyd daar op geſmeerd, doch zonder nut.

In den winter van 1751. had de lyder voor het eerſt geringe pynen in den linker arm, meeſt van binnen, vooral tegen ſlegt weder, en wanneer hy op de armen dun gekleed was. De vinger wierd ook zeer gevoelig, als men denzelven aanraakte, zoo dat, als hy te eeniger tyd onverwagts daar tegen ſtootte, voor een goed uur daar na ondragelyke pyn had:

maar

maar in eene bestendige en maatige warmte had hy aanmerkelyke verligting, en byna geene pyn, dan alleen, wanneer de vinger aangeraakt wierd.

In den zomer van 1751. gebruikte de lyder het bad te Aaken, en leide de slyk naarstig op het aangedaane deel; maar vondt geene verandering. Het drinken van het water duurde niet langer, dan veertien dagen, uit hoofde van het gewoone gebruik daar ter plaatse.

In 1752. tegen den winter nam de pyn in den vinger en arm sterker toe, dan te vooren, somtyds met geringe vliegende pynen in de zyde onder den arm. De lyder gebruikte agt of negen weeken een *Decoctum*, door den Hr. VAN SWIETEN in de Aantekeningen op BOERHAAVE, tegen de ziekten der beenderen gepreesen; doch zonder werking. Men stondt daar op, dat hy daar mede een geheel jaar zoude aanhouden, maar toen de tyd tot het drinken van den bron naderde, gebruikte hy vyf weeken de bron van *Fahlun*, en leide teffens geduurende twee maanden altyd de pleister van *Luthen* over den geheelen arm en de zyde.

Geduurende den zomer bevondt hy zich tamelyk wel zoo in den arm als de zyde, en de pyn was op verre na zoo groot niet, dan in den winter; doch hy had eene soortgelyke ongemakkelykheid in den vinger, en eene pyn, die dan dragelyker,

ker, dan ſterker was; hy was beeter in de warmte, dan in de koude, doch eene al te ſterke warmte kon hy niet verdraagen.

Buiten aan den vinger wierd niet het minſte teken van eenig ongemak gezien, alleenlyk eene blauwigheid onder den nagel, welke eerſt gemerkt wierd, na dat hy de pleiſter had beginnen daar op te leggen. Men kon ook niet bemerken, dat de vinger tot hier toe inkromp of minder wierd, doch de huid, vooral binnen in den vinger was dikwils eenigzins gerimpelt, waarſchynelyk van de beſtendige warmte; terwyl de vinger, uit vreeſe van aangeroerd te worden, altyd op de palm van de hand gelegd wierd, en deeze wederom, of met een handſchoen bedekt, of binnen de klederen wierd gehouden.

De lyder hoorde intuſſchen veel ſpreeken van geneezingen, door middel van de Electriciteit te weeg gebragt; hy reisde daarom in de maand September 1752. naar Upſala, en gebruikte dezelve op de volgende wyze.

Den vyftienden September wierd hy geëlectriſeerd over den geheelen arm, en zagt op de helft van den aangedaanen vinger. 's Nagts was hy wel, gelyk hy na gewoonte nu eenige weeken te vooren was. Den zeſtienden wierd hy geëlectriſeerd, als 's daags te vooren; wanneer men zich vooral bevlytigde de aangedaane zenuw

nuw te volgen. Tweė of drie uuren daarna wierd hy zeer flegt. Tegen den avond wierd hy wederom geëlectrifeerd In den nagt had hy goeden ruſt. Den zeventienden wierden by het electriſeeren ſterke vonken uit den arm, het ſchouderblad, en den rugge gehaald, maar geringe uit den aangedaanen vinger. Dit geſchiede even eens 's avonds. Dan voelde hy pyn in den vinger, en dan wederom was hy zeer wel.

Den agtienden electriſeerde men hem, als den voorigen dag, vooral op de tweede verdeeling van de vierde *nervus axillaris*, welke onverdeeld na den buitenkant van den kleinen vinger gaat, dewyl men meende, dat het ongemak in deezen tak was. In den namiddag wierd de electriciteit op dezelfde wyze herhaald, en men haalde kleine zwakke vonke nuit den kleinen vinger, digt by den nagel. Des avonds bevondt hy zich ten opzigte van den vinger zeer goed, en kon toelaaten, dat dezelve tamelyk ſterk gedrukt en gekneepen wierd, zoo dat dezelve op verre na zoo gevoelig niet was, dan voorheen. In den arm voelde hy geene beſtendige pyn, maar alleenlyk ėene vliegende, nu en dan, 's nagts.

Den negenden geſchiedde de Electriciteit in den voor- en naarmiddag even eens. Hy bevondt zich daarop, als den dag te vooren. Men

had derhalven van deeze geneezing eene goede verwagting.

Den twintigſten wierd hy vyfmaal geëlectriſeerd, dewyl hy verſcheide ſpanningen in den vinger voelde, welke door het Electriſeeren aanſtonds verdweenen, terwyl de pyn ook geſtild wierd. Den een- en twintigſten electriſeerde men hem tweemaal, en hy bevondt zich wel; gelyk ook den twee- en twintigſten. Den drie- en twintigſten herhaalde men de Electriciteit tweemaalen, gelyk te vooren, op den arm, rugge en het ſchouderblad. Hy begon ſterke trekkingen in de ſchouders en den rugge te krygen, ook in den vinger, en aan den binnenkant van de twee naaſte vingers. Den vier- en vyf- en twintigſten was het even eens. Den zes- en twintigſten electriſeerde men hem insgelyks tweemaalen. Hy voelde zwaare pynen in den vinger en arm, die ſomtyds een weinig ophielden, maar daarna even ſterk wederkwamen, voor al 's nagts. Den zeven- en twintigſten was het even eens.

Den agt- en negen- en twintigſten hield men met het Electriſeeren op, om te zien, of 'er eenige verandering in de pyn te hoopen was, doch dezelve was, als de voorige dagen.

Den dertigſten electriſeerde men wederom tweemaalen. Hy had verligting in den vinger en arm, zoo lang ſy wel omwonden waren; doch

doch by de geringfte koude begon de pyn op nieuw, vooral aan het einde van den vinger, met grooter ongemak zich te openbaaren, dan voorheen.

Dewyl de lyder dus van de Electriciteit niet veel voordeel had, liet men dezelve na, en hy gebruikte agt dagen een damp-bad; doch, dewyl dit insgelyks niet veel verligting kon verfchaffen, leide men een pleifter van fpaanfche vliegen op den buitenkant van den aangedaanen vinger, in de gedagten, dat dezelve in dit geval dezelfde hulp zoude aanbrengen, als in het begin van de Vyt. Doch ook dit middel was vrugteloos. Uit deeze oorzaak, en dewyl de pyn het eerfte begin aan den buitenkant van den vinger genomen had zoo ver, als de halve nagel ging, en zich aldaar langen tyd bepaald had, eer dezelve tot den arm en fchouder was gekomen, en ook als nog niet in de fchouder en arm, maar altyd eerft in den vinger begon, raadde men den lyder het laatfte lid van deezen vinger te laaten wechneemen.

Hy was niet ongenegen, deezen raad te volgen, doch men ftelde egter de operatie uit, want geduurende den volgenden winter had hy meêr verligting, dan hy in het voorige jaar gehad had, zoo dat hy flegts by zekere veranderingen van het weder in den arm en de zyde pyn had, welke egter fchielyk overging, maar in den vinger had hy de gewoone pyn, hoewel

niet zoo zwaar, als te vooren. Het dampbad, welk hy in Upſala gebruikt had, wierd in den winter verſcheide reiſen met voordeel herhaald. Aan de zieke hand droeg hy eene handſchoen van vries, en had altyd over den arm en de zyde vries onder het hemd. Doch in Mey 1753. nam het ongemak weder toe, en wierd zwaarer, vooral by ſlegt weder. Daarna beſloot de lyder den gegeeven raad te volgen, en reisde eindelyk in deeze gedagten naar Stockholm.

Kort daar op wierd in eene raadpleeging met de Lyf-artzen Rosén, Schützer, en my beſlooten, het einde van den vinger te laaten wechneemen, 't geen twee dagen daarna in het tweede lid door den Hr. Schützer met myne hulp geſchiede. De gewoone pyn was aanſtonds, na het wechneemen van het lid, merkelyk verminderd, maar gevoeligheden van minder hevigheid wierden nog bemerkt, gelyk in het wechgenomen gedeelte van den vinger. Deeze namen egter ook langzamerhand af, na dat de verettering vermeerderde, en de geneezing volgde. De pyn, die te vooren in de ſchouder gevoeld was, duurde 't langſt, en wel tot in de vierde week. In de vyfde week na de operatie was alle pyn verdweenen, en de geneezing tot op eene kleine opening volbragt. Doch eerſt na verloop van eenige maanden wierd de wonde volkomen met de huid geſlooten, na dat men eenige reiſen zeer diep den helſchen ſteen gebruikt had.

Aan het weggenomen einde van den vinger bemerkte men 1. dat de nagel zeer vast aan den rand rondom met de huid omringt was, doch aan de onderste zyde niet daar aan vast was, schoon men dit aanstonds niet kon bemerken. 2. Dat aan de overige huid, het vet en de peesen niets tegen natuurlyks was; doch 3. zag men, dat het laatste kootje van boven geswollen en in vet veranderd was, waar mede deszelfs onzichtbaare holligheid gevuld was. Het vet kwam volkomen met het gewoone in het vetvlies overeen.

De derde van deeze zieken, eene oude getrouwde vrouw, had negen jaaren meestendeels aanhoudende pyn in het voorste lid van den voorsten vinger van de linker hand gehad. In de twee laatste jaaren is het einde van den vinger dik, en te gelyk tamelyk doorschynende geworden, als men het tegen het daglicht of tegen eene kaars hield. De afzetting geschiedde in het naaste gewrigt. De pyn was bedaard, doch hield niet volkomen op, voor dat de geneezing na agt weeken volbragt was. Het einde van het been was, behalven een klein stukje, by het naaste lid, geheel en al in eene dikke, taaye, en heldere slym ontbonden, welke in kleur en dikte overeen kwam met het crystallyne vogt van het oog.

De vierde was eene getrouwde vrouw, ruim dertig jaaren oud, welke zeven jaaren lang soort-

ſoortgelyke pyn, als de eerſte, aan het einde van den duim van de regterhand gevoeld had. Nauwelyks is 'er eenig geneesmiddel bekend, welk men niet van den beginne en den geheelen tyd door gebruikt heeft, om haare pyn wech te neemen of te verzagten, doch alles te vergeefs. Dit einde van den duim zag 'er volkomen zoo uit, als by den eerſten, zonder hitte, roodheid, of zwelling; het agterſte van den nagel was eenigzins meêr verheven, dan het moeſt zyn, zoo dat de nagel van agteren iets naar vooren ſtond. Ik nam het einde van den vinger in het eerſte gewrigt af, en daar by was het ten opzigten van het ſtillen van de pyn, en de geneezing der wonde volkomen, als in het eerſte geval. De nagel was overal vaſt. Wanneer men het agterſte gedeelte van het beentje bloot maakte, vondt men hetzelve aan den onderkant verteert, en eens zoo dik, als het natuurlykerwyze zyn moeſt. Het middenſte gedeelte was zeer dun en plat, met eene indrukking op de bovenſte zyde. De oorzaak van deeze platdrukking was een klomp vet, die harder was, dan een klier, en tuſſchen het agterſte gedeelte van den nagel en het middenſte van het beentje gevonden wierd, dit had het been ſamengedrukt, en den nagel naar boven gedreeven. Dit was derhalven niet eene eigentlyke ziekte van het been, welke haare zwaare pyn eenige jaaren veroorzaakt had, zoo als de gevallen, welke behooren tot den wind-doorn of de *oſteo-ſarcoſis*, maar een klein en byzonder vetgezwel

zwel op eene zeer nauwe en onbekwaame plaats. Het been aan den onderkant, en de nagel aan den bovenkant, beletten de vrye opgroeijing en moesten derhalven lyden. In het eerste Hoofdstuk, in de twaalfde waarneeming pag. 59, hebben wy gezien, dat een soortgelyk vet-gezwel het oog uit deszelfs holligheid gedreeven heeft, en gelukkig uitgepeld is, zoo dat het gezicht behouden bleef; maar in dit geval kon het gezwel noch gekend, noch weehgenomen worden zonder het lid van den vinger af te zetten.

In de eerste afbeelding van de eerste plaat word de gedaante der beenderen van het eerste geval beschreeven. *a.* Betekend het tweede lid. *b.* het derde. *c.* De onderste en buitenste rand, die meestendeels verteert is, en tegen welke de nagel neêrgebogen was. *d.* Het putje, waar in het vet lag. *e.* De bovende rand, door de bederving scherp geworden.

De tweede afbeelding vertoont het beentje van het laatste geval, zoo wel aan de vlakke zyde, als aan den rand. *a.* Het opgezwolle agterste gedeelte; *b.* de uitgeteerde holte aan de andere zyde, welke met vet vervult was; *c.* de holligheid midden op en aan het bovenste gedeelte van het been.

X I I I.

****

XIII.

Eryſipelas phlegmonodes ſuppurans.

Eene roosagtige ontſteeking en verettering.

In den zomer van 1758. kwam in het Hospitaal eene vrouw van vier- en dertig jaaren uit *Södermanland*; voor vyf weeken had een Boer haar adergelaaten op den linker arm. De aderlating was tegen gewoonte pynelyk geweeſt, en kort daar op was gevolgd eene meêr aanmerkelyke pyn, roodheid en zwelling, eerſt rondom de opening in de ader, en vervolgens over den geheelen arm. Om het gezwel te verdeelen waren allerhande ondienſtige middelen aangewend.

Wanneer deeze vrouw in het Hospitaal kwam, vondt ik haar zeer kragteloos en met eene aanhoudende koorts, den linker arm van de ſchouder tot aan de toppen der vingers gezwollen, onbuigzaam, en met eene ſtinkende etter beſoedeld: verſcheide openingen waren 'er in de huid, waar uit de etter en ſtukken van het vetvlies te voorſchyn kwamen. Om de verettering des te beeter te bevorderen, wierd rondom den geheelen arm gelegd een weekmaakende

pap

pap van haver-gort, welke driemaalen 's daags veranderd wierd. De meest verzwoore plaatsen wierden geopend, en met setons vereenigt, om het ontbonden vetvlies af te scheiden, en de onderleggende deelen te zuiveren.

De koorts, die in den beginne toevalliger wyze ontstaan was door de etter, welke in het bloed was opgeslorpt, was zederd opgehouden, de zwelling en pyn waren verminderd, de etter kreeg beter reuk en kleur, en de wonde begon, na het uittrekken van de seton, geneezen te worden, wanneer eene nieuwe *metastasis*, na voorafgaande huiveringen en koorts, veel en scherp water bragt tot de klieren van de huid en buiten op den geheelen arm. Inwendige verkoelende en bloedzuiverende dranken, zagte buikzuiverende middelen en goed voedsel, waren van den beginne af aan niet verzuimd, en nu wierden sy na vereisch der omstandigheden voortgezet en vermeerderd. De wonde en geheele arm wierd verbonden met droog plukfel en linne doeken. Na agt dagen vielen de huid, en rooven, die na den uitslag gevolgt waren, af; en aanstonds begon de huid gesmeerd te worden met *aq. calc. sec. lib. ß. vin. alb. gall. mell. alb. ää. unc. ij.*

Na verloop van zeven weeken was de geheele arm in het Hospitaal tot de natuurlyke gedaante hersteld, en dezelve had de beweeging weder gekreegen.

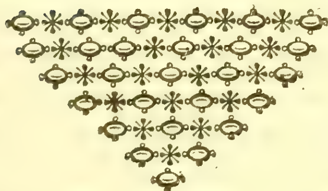
Dit

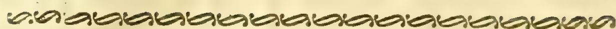
Dit geval is niet het eenigste, welk zich heeft opgedaan, doch de andere hebben, behalven de oppassing, niets merkwaerdigs; uit hoofde van de oorzaak alleen, schynen sy opmerking te verdienen. Ik weet uit eigen ondervinding, om van andere te zwygen, dat zulke ontsteekingen en verzweeringen volgen op de best verrigte aderlatingen, zoo 'er eenige verborge ziekte in het lighaam uit de ontaarting der vogten gereed is, om uit te breeken, welke naar maate van de oorzaaken meêr of min gevaarlyk of doodelyk worden: welk deel in de buiging van den arm, behalven de groote zenuwen, zoude, gekwetst zynde, zulke gevaarlyke toevallen konnen veroorzaaken? noch de *tendo*, noch de *aponeurosis* van de *biceps* of *cubitalis*, want deeze worden open gemaakt en gesneeden by alle gelegenheden, gelyk ook in het voorgaande geval gebeurd is, zonder dat daar op eenig teken van ongemak of pyn gevolgd is.

Hoe dikwils worden de peesen op de voeten by de aderlatingen niet aangeraakt zonder het minste kwaad gevolg? Het is ook niet uit gemaakt in het *systema irritabilitatis* van den Hooggel. Hr. Haller, of de zenuwen, behalven haare ongemeene gevoeligheid in het gemeen, in het byzonder lyden van een kleine steek of insnyding, wanneer dezelve aanstonds ophoud? Het schynt, dat de veelvuldige aderlatingen en andere wonden in de huid zelden zouden kunnen afloopen zonder zwaare gevolgen, daar wy weeten, dat

veele

veele aanmerkelyke takken van zenuwen tot in de huid loopen zoo wel in het aangezicht, als op de leden, die dikwils gekwetst worden; maar eene aanhoudende prikkeling van eene zenuw verwekt ontegenzeggelyk ondragelyke pyn, 't geen ik by het uitpellen van kliergezwellen aan den hals en ook by andere gelegenheden duidelyk heb bemerkt. Dat eene ingeademde verrotte lugt veroorzaakt doodelyke ontsteekingen, verzweeringen, ja het vuur, daar van vindt men ook in deeze verzameling eenige ongelukkige gevallen, in het Hospitaal te Stockholm gebeurd, aangetekend.

XIV.

Oedema erisipelatodes, chronicum, manuum & digitorum.

Eene langduurige roosagtige zwelling aan handen en vingers.

De oorzaaken tot koude gezwellen, waar mede de handen somtyds aangedaan worden, zyn veelerley; doch in 't byzonder hebben de lyders, welke by het Hospitaal voor zoo een ongemak hulp gezogt hebben, berigt, dat hetzelve syn begin genomen had na voorafgaande heete ziekten.

De handen, van de toppen der vingers tot over het gewrigt, en tot de helft van den onder arm, hebben langzaamerhand beginnen te zwellen, dik, zwaar, en tot de beweeging onbekwaam te worden, zonder byzondere pyn of verandering van kleur op de huid. Hoe meêr de gezondheid en kragten wedergekomen zyn, des te eerder is de zwelling op syn hoogst geweest, en omgekeerd. De meesten hebben dit zwaare en byna ongeneeslyke gevolg toegeschreeven aan slegte of geheel geene oppassing onder de ziekte; wanneer de, tot de ontlasting bereide,

vog-

vogten vryheid vonden, zich neer te zetten in de deelen, 't verſt van het hart afgelegen, en niet door de regte weegen uit het lighaam gebragt waren, waar op volgen moeſt, dat het celagtig weefſel uitgezet, en eindelyk zoo opgezwollen wierd, dat het niet meêr kon wederkrygen ſyne behoorlyke ſterkte.

I.

Eene jonge Juffrouw uit Upſala, en een jonge knegt uit *Oſtergjötland* hebben in deeze omſtandigheid hulp by het Hospitaal gezogt in 1755 en 1757. De vingers, handen, en derzelver gewrigten waren, gelyk boven gezegd is, van kleur onveranderd, zeer opgezwollen, zagt, en lieten eenige putten na, als men daar op drukte. Het overige lighaam was volkomen fris en gezond. Verſcheide der geſchikſte middelen waren reeds, het een na het ander, van bekwaame lieden beproeft, gelyk ook het draagen van zeer nauwe handſchoenen tot over den *carpus*. Inwendig waren oploſſende, verdeelende, en afzonderende middelen niet verzuimd, maar alle te vergeefs.

En, ſchoon het ongemak reeds eenige jaaren geduurd had, wanneer ſy in het Hospitaal kwamen, kon men by de inwendige geneezing geene andere oogmerken hebben, dan die in den beginne vrugteloos geweeſt waren. Derhalven zogt men ook door een uitdryvend verband de

ſtilſtaande vogten verder op in de groote vaten te brengen, en te gelyk aan het vetvlies weder te geeven ſyne verloore veerkragt. De vogten lieten zich ook waarlyk te rug dryven, maar zakten, kort na dat het verband afgenomen was, wederom neder. De geeſtryke en te rug dryvende middelen, welke by het gebruik van den zwagtel dienden, om denzelven te bevogtigen, deeden geene werking. Het zweeten der handen, des nagts zeer digt aan het lighaam, of tegen warme water-vleſſchen gelegt, maakte de huid zagt, maar zonder dat het gezwel verminderde. Met een woord, tot dat 'er eenige nieuwe en zekerder middelen zullen opgegeeven zyn, waar door een ſoortgelyk *oedema chronicum vel ſcirrhoſum* zoude konnen geholpen worden, konnen de gewoone niet het allerminſte doen.

2.

Een arme Knegt uit *Smoland* kwam in den hoogſten nood in den voorleden zomer tot het Hospitaal; hy was nu twintig jaaren oud, meeſtendeels blind door rooven op het doorſchynende hoorn-vlies, zynde het geheele lighaam met zweeren en rooven bezet. Van ſyne jongſte jaaren was hy ziekelyk geweeſt, en met zulk eenen uitſlag geplaagd, welke by tyden geneezen was, en wederom openbrak. De blindheid was een gevolg van dezelfde ſcherpte, welke voor twee jaaren de oogen aangedaan, en de litteekens overgelaaten had.

Voor

Voor agt jaaren kreeg hy eene zwelling aan de linker hand met zwaare pyn, en ondragelyke hitte, welke ruim een jaar duurde, tot dat ſyne handen en vingers eene wanſtaltige gedaante gekreegen hadden. De hand en vingers waren ongemeen gezwollen, vol met dieptens en hoogtens; de vingers ſtaken uit, en waren onbeweeglyk, de nagels meeſt afgevallen; de huid op de handen met rimpels en grof, maar binnen de hand even eens, als ſy meeſtendeels onder de voetſoolen gevonden word.

De overleeden Provinciaal Medicus D. LARS GUMÆLIUS heeft aan de Koninglyke Academie overgezonden de afmeeting van de hand en vingers, gelyk volgt. De lengtte van het uiteinde van den kleinen vinger was $8\frac{3}{4}$ duimen.

De dikte over het gewrigt van de hand $8\frac{1}{4}$ duim; de lengtte van den duim $2\frac{1}{2}$, de omtrek vyf duimen. De drie middenſte vingers waren lang $3\frac{1}{4}$, derzelver omtrek was zes tot zes en $\frac{3}{4}$ duimen.

De lengtte van den kleinſten vinger was $2\frac{1}{2}$ de omtrek $4\frac{1}{2}$ duim. Dus waren eenige vingers byna zoo dik als de arm onder het gewrigt. Hy kon niet, zonder hulp van de regter hand, de linker opligten, welke nu langs het lighaam hong; de regter hand was voor een jaar ook begonnen heet te worden en te zwellen, en was nu met het gewrigt tamelyk opgezet.

Wat deezen nog meêr ongeneeslyk maakte, dan de voorgaande, was de uitdrooging der leden. De diepe zweeren hadden op verſcheide plaatſen van de armen en het lighaam ſoortgelyke diepe litteekens gemaakt, die aan het onderliggende been vereenigt waren. Tuſſchen deeze litteekens waren de vogten eensdeels uitgeſlooten, waar door de ſpieren als verdweenen waren en de huid met het been vaſtgegroeit was, eensdeels in eenen zeer traagen en als beletten omloop, byna gelykende na de beſchryving, welke men heeft van de *Elephantiaſis Arabum*. Na dat hy op het bevel van de Directeurs van het Koninglyke Hospitaal veertien dagen onderhoud genooten had, kreeg hy eenig reisgeld en vertrok naar huis.

XV.

Oedema manuum ſcirrhodes cum impetigine (Plinii) cutis.

Eene verharde zwelling aan de handen met eenen uitſlag op de huid.

Eene Dienſtmeid uit *Södermanland*, vyf- en twintig jaaren oud, kwam in 1758. in het Hospitaal.

Voor twintig weeken had ſy eene heete koorts gehad, welke drie of vier weeken had geduurd, zoo dat ſy in zeer groot gevaar was geweeſt. Eindelyk was de koorts wechgebleeven, waar op een uitſlag, als na de bladderroos, het geheele lighaam had ingenomen, voornamentlyk het aangezicht, den hals, borſt, en armen. Deeze laatſte waren te gelyk begonnen te zwellen van het einde der vingers tot de buiging der armen, zonder dat het eenigzins verminderde of afnam.

Nu waren alle bovengenoemde deelen met witte rooven, verharde klieren (*gland. ſubcutaneæ infarctæ*) en ſchilfers bedekt, vooral in het aangezicht, op den hals en de borſt. Hier en

 daar

daar wierden diepe ingevreete plaatſen, met drooge hollen in de huid en het vet, gezien, niet ongelyk aan nieuwe geſneede wonden; de armen handen en vingers waren œdemateus, gezwollen, en onbeweegelyk; eene geringe aanhoudende koorts, benauwde ademhaaling, aanhoudende pyn, en ſlaapeloosheid volgden daar op.

De geneezing wierd beg onnen met het zuiveren van de huid; en dit geſchiedde om den anderen dag drie of vier reiſen. Om den dorſt te leſſchen wierd gegeeven een verkoelende en verdunnende drank, en tegen den nagt, na het gebruik van het bad, een poeder van ſalpeter met kampher.

Een aanhoudend gebruik geduurende agt dagen maakte veel verandering ten opzigte van de ſchilfers in het aangezicht, aan den hals, en op de borſt, maar op de handen en armen zaten ſy even als een ongelyke pyn-baſt, ſy wierden derhalven agt- en veertig uuren lang met het *Empl. ſtiƈt. Hamb.* bedekt, en toen volgden de rooven by vlekken mede.

Tot een beeter weekmaaking wierden rondom de handen en armen gelegd pappen van roggemeel, gekookt in ſlap bier, en drie maalen 's daags veranderd. De huid wierd zuiver en zagt, maar nog even eens gezwollen, als in den beginne. De eerſte drie weeken, en tot dat de

ge-

genoemde toevallen, door de vermeerderde uitwaasseming van de huid, waren overwonnen, wierd om den derden dag gegeeven een *Elect. laxans antiphlog.*, en vervolgens, in plaatse van den verkoelenden drank, een afkooksel der houten, de *Guajacum*, *santal. citr. Rad. Chinæ*, *Polypod.* en *Ras. C. C.* en teffens een Poeder van *Aethiops min. unc. j. Farin. rad. sarsæ unc.* ß. *Res. Guajaci*, *Rhei Alexand. ää. dr. ij. aloës socotr. dr. j. sacchar. alb. unc. j.* waar van 's morgens en 's avonds een half dragma gegeeven wierd. Het bad wierd nu om den derden en vervolgens om den vierden dag gebruikt. De diepe zweeren waren intusschen met bekwaame middelen tot verettering en geneezing gebragt.

De huid was overal zagt en zuiver in de zesde week. Sy wierd versterkt en voor nieuwe schilfers bevryd met *Aq. calc. lib. j. Vin. alb. G. unc. iv. mell. alb. unc. ij*, welk middel met eene veder 's morgens en 's avonds daar over gesmeerd wierd. Het poeder maakte 's daags twee of drie ontlastingen. Het gezwel in de handen was weeker, maar wilde niet verdeeld worden. Derhalven wierd een uitdryvende zwagtel van onderen naar boven aangelegd eenige dagen agter een. Sy moest vervolgens 's nagts de handen leggen op het bloote lighaam onder het dek, om dezelven aan het zweeten te houden, 't welk veel hielp tot de verdeeling. Hier mede wierd alle nagten voortgegaan. Na dat het gezwel ten eenenmaale uit het gewrigt van de

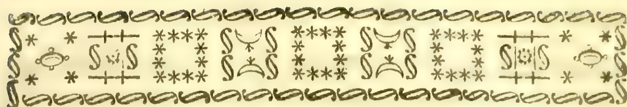
hand gegaan was, volgde daar in eene zoo groote lamheid, dat ſy niet in ſtaat was, de linker hand op te ligten, welke altyd naar beneden en naar binnen viel, even als in de ſterkſte buiging. De leden wierden gewreeven met de *Spir. lavend. comp.* en met een ſpalk van bortpapier onderſteund. Elf weeken waren voorby gegaan, wanneer ſy in deezen ſtaat het Hospitaal verliet, volkomen gezond, behalven de zwakheid van de hand.

Drie maanden na haar vertrek heb ik gevonden, dat ſy beter begon te worden en even dun, maar zonder eene genoegzaame ſterkte, om tot alles gebruikt te konnen worden. Eindelyk heb ik haar geraaden dagelyks in een ſlagthuis de hand te ſteeken in de ingewanden van geſlagte beeſten, of in het warme pens-nat van deeze dieren, om door deeze natuurlyke warmte op te wakkeren de kragteloofe zenuwen en peeſen: het is jammer, dat het wezenlyke nut van de Electriciteit, van den hoogſten graad van een blind vertrouwen, nu wederom by ons gevallen is in eene diepe vergetelheid en onbruik.

Het ware ook wenſchelyk, dat iemand zoude willen opgeeven eene manier, om na te maaken de warme uitlandſche baden, zoo nuttig, zoo niet de kragtigſte middelen in het geneezen van ſoortgelyke verlammingen.

HEEL-

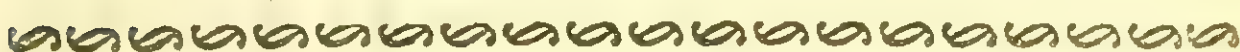

HEELKUNDIGE WAARNEEMINGEN.

VYFDE HOOFDSTUK.

VAN DE ONGEMAKKEN, WELKE VOORKOMEN AAN DE ONDERSTE LEDEN.

I.

Oedema pedum, crurumque ſcirrhodes & lividum.

Eene koude, harde, en paerſche zwelling der beenen en voeten.

Een man van agt- en vyftig jaaren, in Stockholm woonende, had na eene driejaarige derdendaagſche koorts, wanneer dezelve ophield, behouden eene koude œdemateuſe zwelling in beide beenen en voeten. De zekere en groote nuttigheid van den koorts-baſt had in het begin van deeze eeuw

eeuw nog niet verkreegen het vertrouwen van alle en van deezen man, of hy had denzelven gebruikt zonder behoorlyke keuſe, en volgens 't geen hy zelve zyde, zonder eenige omzigtigheid ten opzigte van ſpys, drank, of de lugt; waar by vooral moeſt gerekend worden, dat hy, die van ſyn ambagt een looijer was, zoo wel onder, als tuſſchen de koorts, met bloote beenen het leder in koud water geſtooken had. Des niet tegenſtaande waren ſyne gezonde ingewanden in ſtaat geweeſt, zich van de koorts te bevryden, maar te gelyk waren alle taaije vogten, die afgeſcheiden moeſten worden, naar de beenen en voeten gezakt. Dit was hem gebeurd in 1727—1738, en dus zag ik hem voor 't eerſt, negen jaar' daar na, met myn' Leermeeſter in de Heelkunde, den beroemden, en tot groote droefheid overleden, Stads-Heelmeeſter GERHARD BOLTENHAGEN. Behalven de teenen, die van het gezwel vry waren, waren de voeten en beenen van de enklauwen tot aan de knie even dik, hard, en paerſch. De hardheid was zoo aanmerkelyk, dat men niet, dan met moeite en pyn, putten in het gezwel kon drukken, waar by de kleur van de huid niet veranderd wierd, maar donker blauw bleef zoo wel onder, als na de drukking. Het gezwel verminderde niet des nagts, want de beenen waren ten eenenmaale buiten ſtaat, om uit te waaſſemen, ja 't geen my het zeldzaamſte voorkwam, was, dat hy, in de lente van het jaar 1739, zes weeken het bed houden-

dende, van wegens eene rotkoorts, die toen regeerde, waar by hy veertien dagen ſlapenloos, dikwils ylhoofdig, en verſcheide reiſen in levensgevaar was, ſyn geheele lighaam ſomtyds zweette, maar nooit de beenen, welke ook, de ziekte eindelyk overwonnen zynde, noch dunner noch weeker gevonden waren. Hy bleef nog eenige jaaren gezond, en verrigtte ſyn werk met de gewoone ſterkte, dit weet ik, maar aan welke ziekte hy naderhand ſtierf, is my niet bekend.

Dit geval, als ongeneezen, ſchynt niets byzonders voor de Geneeskunde te behelſen, maar ten opzigte van de voorzegging, waar in men zich ligt kan bedriegen, en meenen, dat het vuur niet ver afweezig is, heeft het my toegeſcheenen, dat zulk een byzonder en langduurig *œdema*, waar van ik een ſoortgelyk (behalven in eenen hoogen graad van ſcheurbuik) nog voor noch na dien tyd gezien heb, eene korte beſchryving verdiende. De overleeden Stads-Doctor N. Boye, en de Stads-Heelmeeſter Boltenhagen behandelden hem onder de genoemde koorts, wanneer ik, als door hen daar toe aangeſteld, hem dikwils bezogt, en daar by deeze aanmerking maakte.

I I.

Fiſtulæ lumbares, coxales, cotyloideæ, & femorales.

Pypzweeren in de lendenen, de heupen, in de bollig-heid van de geleeding, en het dey-been.

Een groot getal zieken van deeze ſoort hebben hulp in het Hospitaal gezogt, na dat ſy door den kwaaden aart der ziekte, eene kwaade of verzuimde behandeling, na langen tyd en nieuwe daar door veroorzaakte ziekten waarlyk ongeneeslyk bevonden wierden.

Een en ander van zulke elendigen, die ver af woonden, zyn op hun verzoek in het Hospitaal genomen, en men heeft op de kragtigſte wyze beproeft, of 'er eenige mogelykheid tot de geneezing was; maar de meeſten zyn ongeneezen uit het Hospitaal gegaan, of hebben, uit hoofde van derzelver ongeneeslykheid, volgens de orders van het Koninglyke Hospitaal, daar in niet konnen genomen worden, tot nadeel voor andere en geneeslyke zieken.

De beſchryving van een van elke ſoort zal genoegzaam konnen doen zien de beletſelen en oor-

oorzaaken, welke meeſtendeels zulke pypzweeren buiten alle hoop van geneezing ſtellen.

I.

Eene Pypzweer in de lendenen.

Een vermagerd gebrekkelyk jongeling, agttien jaaren oud, uit het Diſtrict van *Jönköping*, wierd naar het Hospitaal gebragt in 1755. In de jongſte jaaren had hy door eenen ongelukkigen val den rugge-graat gebrooken, zoo dat hy na dien tyd in eenige jaaren niet kon ſtaan op de beenen, maar in het bed moeſt blyven.

Na allerhande poogingen had zich eindelyk een groot en zagt gezwel vertoont op de linker dey, dat ten laatſten van zelven openbrak, en veel dunne etter gaf.

Eenigen tyd daarna had een ſoortgelyk zich gezet onder de bil van dezelfde zyde, dat ook openbrak. Wederom na eenigen tyd was zoo een gezwel gekomen op dezelfde plaats aan de regter dey, opengebrooken, had veel etter ontlaſt, en was nu veranderd in eene pypzweer. De ruggegraat was van het heilig-been tot de helft van de wervelen der rug, in een halfrond uitgezet; vooral de lenden-wervelen, de deyen en beenen, waren naar den buik getrokken, en het hoofd op de borſt geboogen; (*Emproſthotonos chronicus ex anchyloſi*). De gewrigten van beide knien waren vaſtgegroeit.

De

De pypzweer wierd onderzogt; dezelve liet de langste sonde vry gaan tot op de holligheid van den buik, van boven het *os pubis* en bekken tot het heilig-been, en zoo langs den ruggegraat, van agteren ging de sonde door de *incisura ischiatica magna* langs den ruggegraat; en daar by wierd op veele plaatsen het bloote been ontdekt. Wie ziet niet, dat deeze en soortgelyke ongeneeslyk zyn? ik heb ook geopend twee, die eindelyk gestorven waren van deeze pypzweeren, en, gelyk ik gedagt had, een of meer wervelen der lendenen bedorven en verteert gevonden.

2.

Eene pypzweer in de heup.

Een knegt uit West-Göthland, van vier- en twintig jaaren, gaf zich aan in het Hospitaal in het jaar 1754. Zederd vyf jaaren had hy gekreegen een aanmerkelyk groot gezwel op het linker heupbeen, welk hy onder fynen arbeid zonder daar op acht te geeven, droeg, met zwaare pyn. Eindelyk was 'er eene opening ingekomen, die veel etter had gegeeven. Zederd dien tyd hebben zich veele openingen vertoont, al na dat de etter eenen weg genomen heeft.

Nu wierd gevonden, een weinig laager, dan de *crista ilei sin.* een hard gezwel, by welker

ope-

opening een gecarieerd beentje, zoo groot, als een middelmaatige duim, uitgehaald wierd: dit was ongetwyfeld afgeſchilferd van het genaamde been, maar zat in het vleeſch, zonder eenige gemeenzaame opening met de plaats, van waar hetzelve kwam. Langs den rand van het heupbeen wierden nog drie pypzweeren gevonden, welke deels tot op het bloote been gingen, deels naar beneden tuſſchen de *musculi glutæi*. In de lieſch boven de *ſpina ant. & inf. ilei* waren twee openingen by elkander, door welke de ſonde gebragt wierd langs den binnenkant van het *ileum* tegen het *os ſacrum*. Van agteren naar de zyden van de billen tuſſchen den zak en de *tuberoſitas criſtæ oſſis ilei* wierd nog eene opening gezien, welke de ſonde wel horizontaal tot op het been doorliet, maar niet kon gebragt worden zoo diep, dat dezelve aan de eerſte raakte.

Hier wierd derhalven gevonden eene inwendige pypzweer met beenbederving, waar by alle middelen vrugteloos waren, zoo niet ſchadelyk. En, dewyl deeze knegt goede kragten had en voor het overige gezond was, wierd hy geraaden, om het bloed te zuiveren van de etter, welke by toeval opgenomen was, jaarlyks een gezondbron te gebruiken, en daar by, gelyk hy tot hier toe gedaan had, zich te vertrouwen aan de wyze werking der natuur, of ten minſten af te wagten betere aanleidingen tot uitwendige hulp.

3.

Eene pypzweer tot in het gewrigt van de dey.

Deeze pypzweeren zyn doorgaans ongeneeslyk, wanneer ſy van eene inwendige oorzaak of voorafgaande verettering voortſpruiten.

Tot de inwendige oorzaaken, welke meeſt voorkomen, worden voornamentlyk gerekend zulke *congeſtiones arthritico-rheumaticæ*, of *Iſchias phlegmonodes*, welke in korteren of langeren tyd aandoen de deelen, die tot het gewrigt behooren, de vlieſen, peeſen, banden, het kasje, en zelfs de kraakbeenderen. De diepe zitplaats van de verſtopping, en de noodige beweeging der deelen maaken, dat ſy zelden zonder verettering afloopt. Daarop volgen pypzweeren, beenbedervingen, eene uitdryving van het hoofd uit de holligheid, eene belette of pynelyke beweeging van de dey, eene algemeene uitteering, en de dood, of een ongeneeslyke toeſtand.

Tot de uitwendige oorzaaken behooren, in het byzonder, een zwaare val op de zyde van de dey, zoo dat de *trochanter major* de geheele drukking uitſtaat, en dezelve medegedeeld, zoo de hals niet gebrooken is, tot binnen in het gewrigt aan de banden en kraakbeenderen; waar

op

op vervolgens dezelfde toevallen volgen, als die zoo even hier boven opgenoemd zyn.

4.

Eene pypzweer in het bovenste gewrigt van het deybeen.

Een jongen van veertien jaaren, uit West-Göthland, was in syne kindsche jaaren altyd ziekelyk, en volgens het berigt, met de jigt geplaagd geweest: eindelyk had zich eene diepe zwelling gezet in de linker dey, rondom en boven het gewrigt.

Na eenige vrugteloose proeven was het gezwel tot verettering overgegaan, en gaf nu zederd drie jaaren veele dunne en geele etter. Veele opene en halfgeneeze pypzweeren wierden rondom het gewrigt gevonden, waar van de meesten tot in het gewrigt doordrongen.

In hoop van eene reeds geschiede afschilfering van het been te zullen ontdekken, of dezelve te konnen bevorderen, wierd eene wyde opening gemaakt met het mes, de bereide spons, den gentiaan-wortel, volgens den loop van de pypzweer tusschen de *glutæi* naar beneden tot den *sinus magni trochanteris*, alwaar de hals bloot, en in het gewrigt eene opening gevonden wierd, welke onder het ronddraayen van de dey duidelyk met den voorsten vinger gevoeld wierd.

Het losgeworden ftukje been wierd dikwils bewoogen, en hetzelve fcheide zich van den hals af. De wonde wierd in de diepte verbonden met *Tinct. Myrrhæ & Aloës ää. unc. j. Balf. Peruv. n. dr. j. mell. rofar. unc. ß.* en van boven droog. In neegen weeken wierd de wonde drie reifen op de genoemde wyze verwyderd, maar dezelve vulde zich fchielyk; waarom ik ook, dewyl 'er geen ander middel was, om de affchilfering van het been te bevorderen, genoodzaakt was, alles aan den tyd en de natuur over te laaten.

5.

Eene pypzweer aan de dey.

Een fchoolbediende van *Arboga* was veele jaaren bedlegerig geweeft, wegens eene pypzweer in de regter dey en knie.

Eene voorafgaande ontfteeking en veele verzweeringen, welke verwaarlooft, of kwalyk behandeld waren, hadden den grond gelegd tot fyne uitteering, welke hem met een' klaarblykelyken ondergang, en kort leeven dreigde, wanneer hy in 1753. in het Hospitaal kwam.

Een uitgeteerd lighaam, fleepende koorts, nagt-zweet, afkeer van fpyfen, dagelyks verlies van fappen door eene fterke ontlafting van

etter

etter uit de wonde, met een' byna ondragelyken ſtank, gaven weinig of geene hoop tot ſyne herſtelling; de aangedaane knie was ten eenenmaale opgetrokken, en tegen den buik gebragt. Rondom de benedenſte helft van de dey waren meêr pypzweeren, dan men gemakkelyk konde tellen. Verſcheide hardheden van litteekens en *calli* hielden de *flexores* zoo terug en vaſt, dat ſy op geene wyze gehoorzaamden aan de *extenſores;* deeze waren ook niet vry, maar door dezelfde oorzaak geſpannen, hoewel in een' minderen graad. De uitterlyke gedaante van het ongemak gaf aanleiding, om, onder het gebruik van andere middelen, na vereiſch der zaaken, insgelyks te geeven zagte kwikmiddelen, en op deezen grond wierd de inwendige hulp begonnen met alle zorgvuldigheid door den Geneesheer van het Hospitaal, den Heer Elf, om dat wy te ſamen den zieken oppaſten.

De digtſte pypzweeren wierden door eene inſnyding vereenigt; en die, welke verder van elkander waren, wierden in eene gemeene verettering en zuivering gehouden door ſetons beſmeerd met de *ſolut. ſulph. cum ol. lini*, wanneer ſy kwamen digt aan de peeſen of *art. crur.*, maar met *balſ. arcæi*, *mell. roſar. inſpiſſ.* en *merc. præcip. rub.*, als de verhardingen en ſpekagtige plaatſen dit toelieten. Dus wierden 'er verſcheide ſetons te gelyk gebruikt in den tyd van zeven of agt weeken, dwars door de

dey, onder het been, tusschen de peesen en slagaderen, als ook boven aan het deybeen tusschen den *musc. exter. rectus* en *cruræus*, om van andere aan de zyden niet te spreeken.

'Er wierd geen teken van eene beenbederving gezien; na twaalf of veertien weeken, begon de uitwerking van deeze pynelyke en moeyelyke geneezing, tot groote blyschap, beterschap te belooven. De verhardingen waren versmolten, de peesen kenbaar, de wonden zuiver, en de setons wierden wechgenomen; maar de styfheid der peesen, door eene veeljaarige onwerkzaamheid, wilde voor als nog aan de knie geene volkome vryheid tot beweeging geeven. De wonden, welke meêr met vleesch moesten opgevuld worden, wierden verbonden met *Balf. arcæi unc. iij. ung. neapolit. unc. j.*; de overige, welke moesten geslooten worden met *ung. diapomphol. unc. iij. amalgam. merc. unc. ß. Sacchar. fatur. dr. j.* Het geheele aangedaane deel wierd gewonden in eenen doek, besmeerd met *ung. Althea lib. j. Neapolit. unc. j. ol. ceræ dr. ij.*, waar over gelegd wierden warme, weekmaakende, pappen van havergort en weekmaakende kruiden, hier door wierd den geheelen tyd eene geringe kwyling onderhouden.

Tegen de twintigste week was de knie zoo ver uitgerekt, dat hy met den voet op den grond kon raaken, en daar op staan. De druk-

kin-

kingen, welke vereischt wierden rondom de dey, om de pypzweeren te fluiten, na dat de fetons wechgenomen waren, hinderden niet weinig de uitrekking der peesen door de beweeging van de knie. Beide was dit onvermydelyk tot de geneezing, en moest bevorderd worden, hoewel het eene de werking van het andere verhinderde. Daarom verliepen 'er ook twee- en twintig weeken, eer hy geneezen was, doch toen reisde hy gezond en wel wech.

III.

Caries offis femoris.

Eene bederving van het dey-been.

In het vyfde Artykel van de *Fist. inguin. compl.* pag. 259. is gesprooken van eene afschilfering van het bovenste gedeelte van het deybeen, dit zoude met veele gelukkige afschilferingen alhier konnen bevestigd worden; maar om de kortheid zullen 'er alleenlyk aangehaald worden eenige der allerzwaarste, welke niet konden geholpen worden zonder het afzetten van de dey, en waar van de eerste waargenomen en aangetekend is door *Joh. Elias Sjöström.*

In het jaar 1755. in de maand October kwam eene meid uit het Districk van *Jönköping* in het Hospitaal, drie- en twintig jaaren oud, bleek, en uitgeteerd. Sy had een verzwooren gezwel op de linker knie. By de eerste onderzoeking scheen het, dat 'er weinig hoop was tot haare herstelling, dan alleen door de afzetting. Maar dewyl zulks niet eerder in het werk gesteld word, dan wanneer men ten vollen overtuigd

is,

is, dat het ongemak ongeneeslyk is, wierden eerst alle mogelyke middelen daar tegen beproefd, doch vrugteloos. De knie wierd gesmeerd met eene kwik-zalf (*axungiæ porci desalitæ, ung. alth. rec. ää. unc. ijß. hydrargyri extinct. unc. ß. m. f. linimentum.*), om het gezwel te verdeelen; sommige der veele pypzweeren, welke rondom de geheele knie tot in het gewrigt, en naar boven tot de dey gingen, wierden geopend. Groote stukken van het onderste gedeelte van het dey-been wierden daar uit genomen. De openingen wierden verwyderd gehouden door de spons.

Verscheide middelen wierden te vergeefs gebruikt om de pypzweer te zuiveren en op te droogen, als ook om het aangedaane been te doen afschilferen. De inwendige middelen waren insgelyks kragteloos. Eindelyk, na dat sy door de aanhoudende en rykelyke ontlasting van de etter uitgemergeld was, wierd men moede om meer vrugteloose proeven te neemen, sy liet zich overhaalen, om het aangedaane en ongeneeslyke deel wech te neemen, den negentienden November van hetzelfde jaar.

Het dey-been verdeeld in drie deelen was, tot het onderste derde deel, door de beenbederving ontaart, de spieren en het vet waren door de veele pypzweeren onder de veroudering van de kwaal, aangedaan, tot op de helft van het an-

dere derde deel; en daar wierd het dey-been wech genomen (*a*).

De operatie wierd verrigt door den Hooggeleerden Heere Acrel, volgens de manier van Heister (*b*), Garengeot (*c*) en Sharp (*d*), met twee infnydingen, of *à deux tems*, gelyk de Franfchen zeggen. Eerft wierd de huid en het vet doorgefneeden, dezelve wierd twee overdwarfche vingers opgetrokken, vervolgens fneed men de fpieren door, en, deeze anderhalven duim terug getrokken zynde, wierd het been afgezaagd zoo digt aan het vleefch, als mogelyk was. Het bloed wierd geftempd door eyken-zwam (*e*), die veel nut deed, zoo dat de lyderesfe by deeze zoo groote operatie geen twaalf oncen bloed verloor.

Het overige verband was na gewoonte, en buiten op wierd aangelegd om de eyken-zwam te onderfteunen, een fterk drukkend bandage (*f*), van

(*a*) Heister meent in fyne Heelkunde, dat, zoo deeze operatie hoog op verrigt word, dezelve zelden goed afloopt.

(*b*) In fyne *Chirurgia* p. 443. 452. 1731.

(*c*) Abhandlung von denen operationib. Chir. part. 3.

(*d*) Traité des Operations de Chirurgie pag. 302.

(*e*) Deszelfs bereiding, nuttigheid, en gebruik is befchreeven in de Verhandelingen van de Koninglyke Sweedfche Academie der Weetenfchappen voor het jaar 1755.

(*f*) Dit is ook op de laatft aangehaalde plaats befchreeven.

van den Hooggel. Heer ACREL 't eerſt daar toe gebruikt.

Dit beſtaat uit eene ſtyve en in eenen krultrek gebogen ſtaale veder, hebbende neêrgedrukt eene middelyn van drie duimen, en opgereeſen de hoogte van vier duimen. Deeze word vaſtgemaakt tuſſchen twee plankjes, bekleed met linnen en wasdoek, en op den ſtomp gedrukt met eenen veelhoofdigen zwagtel, aangelegd als de *capelline*.

De aderlaating, dienſtige middelen en dieet wierden nauwkeurig in acht genomen. De lydereſſe wierd niet aangeroerd voor den vieren twintigſten, wanneer het verband wierd wech genomen, zynde door de verettering wel los gemaakt. De binnenſte wonde wierd van het begin tot het einde verbonden met droog plukſel, maar de kanten alleen bedekt met *balſ. arcæi.* en *ung. baſ. cit.* tot gelyke deelen op wieken geſmeerd, anders zoude de verettering al te ſterk geworden zyn. Voor het overige wierd de lydereſſe gevonden in eenen tamelyk goeden toeſtand.

De toevallen waren dragelyk, en de etterkoorts niet ſterker, dan noodig was. Dus ſchikte zich alles na de omſtandigheden wel, maar na eenige dagen wierd bemerkt, dat de ſpieren zich nog veel wech trokken, hoewel de operatie geſchied was op de bovengemelde wyze

ze (*g*). Lange hegtpleisters wierden aangelegd, om dit te beletten, en dezelven neder te trekken, maar sy trokken alleen maar de huid neder, waarom de wonde wel geneezen wierd, maar het been op het einde, ter lengtte van drie overdwarsche vingers uit het vleesch stak. Om dit te doen affonderen, wierd langen tyd *aqua mercurialis* gebruikt, maar zonder nut.

Het moest van nieuws afgezaagd worden, maar, in verwagting van eene diepe afschilfering, wierd dit uitgesteld. Na verloop van zeven weeken geschiede de afschilfering, maar zoo gering, dat dezelve weinig maaken kon, om het einde van het been te verkorten, waar om 'er niets anders overig was, dan het afzaagen, gelyk geschiedde den agt- en twintigsten December. De eerste afschilfering en de tweede afzaaging hadden nu verminderd de nog overige uitpuilende helft van het tweede derde gedeelte van het dey-been, zoo dat het bovenste derde gedeelte van het dey-been nu nog overig was. Nauwelyks een vierden deel van de *trochanter major* tot het einde maakte deszelfs lengte uit.

By dit tweede afzaagen gaf eene kleine slag-

(*g*) Heister zegt, dat hy dit zeer dikwils heeft zien geschieden, maar gelooft, dat de operatie daar aan schuld was, welke niet geschiede met twee sneede.

ſlagader bloed uit het merg zelve, en daar op wierd gelegd een zagt ſtukje eyken zwam, doch daar door wilde het bloeden niet ſtillen, en derhalven wierd 'er een ander opgelegd. Eindelyk ſcheen de bloedſtorting optehouden, maar na zes uuren begon dezelve op nieuw bloed te geeven, omtrent een half pond. De knegt, die by haar de wagt had, nam het verband af, leide in de holligheid van het been fyn plukſel, wel bevogtigd met *ſpir. vini rectific.*, trapswyze plukſel en compreſſen daar over; waarna de bloedſtorting ten eenenmaale ophield. De ſlagader had zich opgetrokken tot in de celletjes van het been, zoo dat de zwam niet kon raaken tegen den mond.

De afſchilfering, welke gemeenelyk geſchied, wierd hier lang te vergeefs gewagt, het litteeken kwam naderhand, maar zeer langzaam; waar toe haare ongezonde vogten veel toebragten, welke in den beginne met moeite van den ſtomp konden afgeleid worden, ofſchoon de ſterkſte opdroogende en geneezende middelen gebruikt wierden.

Een langduurige loop, welke, onaangezien verſcheide inwendige middelen gebruikt wierden, dikwils wederkwam; eene ongemakkelyke ontlaſting der ſtonden, te gelyk met de zwakke lighaams-geſteldheid, bragten ook veel toe tot de vertraaging van de geneezing. Eindelyk ging

ging ſy met behulp van een konſtig been (*h*) uit het Hospitaal fris en gezond, den tweeden April van het volgende jaar.

De onderſte en afgezaagde deelen van het dey-been waren aan alle kanten doorgegeeten tot in de binnenſte holligheid, beide de *condyli* wech, en met weer omringt, het hoofd van het ſcheenbeen en de onderkant van den knieſchyf waren niet vry van bederving.

Een volkomen gelyk geval is voorgekomen aan een' Franſchen Heelmeeſter VEYRET (*i*). Hy heeft de operatie verrigt op dezelfde wyze, als die in dit geval geſchied is; het einde van het been is ook eenigen tyd blyven uitſteeken door de optrekking der ſpieren, 't welk hy daarna op nieuw genoodzaakt was, af te zaagen. Het ongemak is verder geneezen, en ook zonder afſchilfering van het been.

(*h*) Dit is beſchreeven in *Act. Edimb. Vol. IV. Tab.* 3. *fig.* 3.

(*i*) *Mem. de L'Acad. R. de Chir. Tom. V. p.* 239.

IV.

I V.

Caries articuli offis femoris & tibiæ.

Eene beenbederving in het gewrigt van de knie.

Van Pieter Löve.

Een Candidaat in de Philofophie, negen- en twintig jaaren oud, gebooren in *Norrland*, kwam uit Upfala in 1755, om op aanraaden van den Heere Ridder en Lyf-artz ROSÉN hulp te zoeken in het Hospitaal tegen een zwaar ongemak in fyn regter knie.

In de maand February 1742. had hy, toen vyftien jaaren oud zynde, de ziekte onder eene fterke koude gekreegen met zwaare pyn digt by het hoofd van het fcheenbeen; na dat dezelve van 's morgens ten vyf uuren tot 's namiddags ten drie uuren met eene vermeerderende koorts toegenomen had, vertoonde zich eindelyk eene roodheid op de genoemde plaats in de uitwendige bekleetfelen, waar door de lyder genoodzaakt wierd het bed te houden.

De pyn openbaarde zich nog wel agt dagen, en

en nam vervolgens op eens zoo ſterk toe, dat eene zwaare ontſteeking zoo boven als onder het gewrigt, met eene verdubbelde koorts en ondragelyk ongemak, daar door veroorzaakt wierd. Eindelyk vertoonde zich voor op het hoofd van het ſcheenbeen eene verzweering, die egter ſchielyk geneezen wierd. Kort daarna braaken veele pypzweeren open, zoo wel rondom het onderſte gedeelte van de dey, als ook voor op de huid van het ſcheenbeen, waar uit veele kleine ſchilfers te voorſchyn kwamen: deeze openingen wierden geneezen, braken wederom open, en wierden met nieuwe vermeerderd, den geheelen tyd door.

Na verloop van een jaar kwam 'er uit een beenſchilfer, drie overdwarſche duimen lang, van het hoofd van het ſcheen-been, waar na de lyder verligting kreeg, en wederom begon te gaan, hoewel in den beginne niet zonder pyn. Van het jaar 1743. was hy ſomtyds een half jaar van pyn bevryd, en alle openingen gingen toe, tot het jaar 1749, wanneer zich wederom eene zwaare pyn openbaarde, die drie maanden duurde, tot dat eindelyk voor by den rand van het ſcheenbeen, en naar boven by den *condylus exterior femoris* nieuwe pypzweeren zich openden, waar van de eerſte geneezen wierden. Eene wierd door de konſt open gehouden, als een fontanel, van 1749. tot 1755, wanneer de pyn wederom zeer zwaar toenam,

en

en hem noodzaakte het bed te zoeken. In het begin van July brak 'er wederom eene pypzweer open, welke hy met zich bragt in het Hospitaal, nog ongeneezen.

Het voorgaande verhaal der ziekte toont, dat het ongemak was een wind-doorn (*pædarthrocace vel ſpina ventoſa*), welke ongetwyfelt ſynen oorſprong nam van de ſcheurbuik. By ſyne aankomſt in het Hospitaal was de geheele knie hard en opgezet, de einden van het been, welke het gewrigt maaken, eens zoo dik, dan natuurlyk is; de knie-ſchyf was alleen gezond, maar onbeweegelyk; de knie ſtond half geboogen. Voor op het hoofd van het ſcheenbeen waren verſcheide pypzweeren, deels afgezonderd, deels tot een geloopen. Een derzelven ging overdwars tot in het been ter diepte van eenen overdwarſchen duim, naar boven aan de regter zyde van de *ſpina tibiæ*. De ſonde wierd vier overdwarſche vingeren diep daar in gebragt.

Dewyl nu eene ſoortgelyke been-bederving niet zonder eene aamerkelyke afſchilfering van het been kon geneezen worden; en deeze op een zoo ſponsagtig deel bezwaarlyk kon worden gewagt, wierd den lyder voorgeſteld de noodzakelykheid van de afzetting, maar hy weigerde dezelve te ondergaan, en wilde liever alle andere proeven doorſtaan.

Het been wierd derhalven bloot gemaakt van de *aponeurofis*, die hetzelve bekleed, tot de breette van een gulden, rondom de opening in het hoofd van het fcheenbeen. De perforatif-trepaan wierd beproefd, maar dewyl het been zeer fponfieus was, gebruikte men liever *cauteria actualia*, welke verfcheide reifen aangelegd wierden zoo in de opening van het been, zoo diep men kon, als ook op het uitwendige been.

Allerhande inwendige middelen, naar maate van de omftandigheden, wierden geftaadig gebruikt, want, behalven de zwaare pyn, kreeg hy dikwils koorts door de opflorping der kwaade ftoffe in het bloed, fomtyds bloedde hy uit den neus wegens de verdunning van het bloed, veroorzaakt door eene zoo langduurige ziekte en ftilte van het lighaam. Geene affchilfering van het been volgde daar op.

In de meêrgemelde opening van het been wierd duidelyk eene fterke klopping gezien, volkomen overeenkomende met die der flagaderen; deeze dreef de etter naar vooren uit de *incifura poplitea*, en wierd veroorzaakt door de beweeging van de *arteria poplitea*, die juift daar agter liep, of mogelyk in de verzamelplaats van de etter.

Na dat de lyder genoegzaam ondervonden had de onmogelykheid, om op eenige andere wy-

wyze geholpen te worden, dan in den beginne voorgesteld was, en hy intusschen gezien had, dat andere, laater in het Hospitaal gekomen, gezond daar uit gingen met een konstig been, besloot hy, ook de operatie te ondergaan, en dezelve wierd in tegenwoordigheid en onder het bestier van den Hooggel. Heer ACREL, den tweeden November, verrigt.

De Operatie geschiede, naar gewoonte, eene handbreed boven de knie, na dat het Tourniquet was aangelegd, eerst met eene sneede door de bekleetselen, en vervolgens met eene tweede door alle de spieren en het been-vlies, waar op het been afgezaagd wierd. De Hoogleeraar stuitte zelfs het bloed met den Eyken-zwam; maar de wytte van de dey-slag-ader was aanzienelyk, en dreef de zwam wech, schoon dezelve zeer nauwkeurig aangelegd was. Derhalven wierd dezelve met de naalde en draad onderschept en toegebonden. Het overige verband was het gewoone, dat tot meerder zekerheid aangelegd wierd; want het maakt gelyker drukking en doed meer nut, dan de drukking van de hand volgens het gewoone gebruik.

De ongemakken van den lyder, welke hem voor de Operatie nooit rust gelaaten hadden, waren nu verdweenen. De verettering en geneezing schikte zich naar wensch; doch het gebeurde, dat de dey-slag-ader in den tyd van

agt weeken, en drie na dat de draad was afgevallen, met den mond door los vleefch bedekt wierd, wordende aan den buitenften kant van den ftomp door eene zwaare klopping bemerkt.

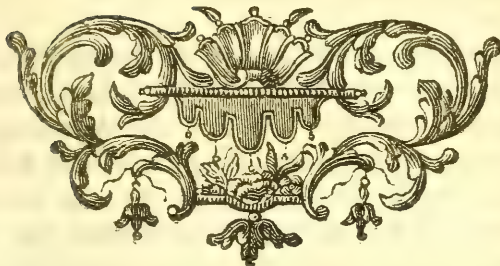
Eene nieuwe en diepere ligatuur had wel het einde voor eene nieuwe bloedftorting konnen bewaaren, maar het voorbeeld van andere, en de kragteloosheid van den lyder liet niet meêr fteekingen en prikkelingen toe. Trapswyze compreffen met een neêrdrukkend verband noodzaakten de flagader, om zich hooger op te trekken, en met een roof bedekt te worden.

Zoo dra men zag, dat de affchilfering onvoldoende was, wierd het bloote ftuk van het been voor de tweede reife afgezaagt, digt by het vleefch, zonder moeite of daar op volgende bloedftorting. Hier had nauwelyks eene andere afzaaging noodig geweeft, zoo de ftyfte van de flagader, en de vrees van eene openbreeking niet vereifcht had eene zoo langduurige drukking, waar door het been meêr en meêr bloot wierd.

Zeftien weeken na de eerfte operatie ging hy met een gemakkelyk en ten eenenmaale na een laars gelykend been en voet, met eene kous en fchoen daar over, uit het Hospitaal en reisde naar huis.

Het

Het afgezaagde dey-been was aan den voorkant overal met bederving aangedaan; eene ronde opening, even als of dezelve geboord was, ging ſchuinſch door den *condylus externus* van vooren naar agteren en van onderen naar boven. De *Cartilagines interarticulares* en de *ligamenta cruciata* waren verteert en ontbonden. De overige kraakbeenderen, banden en peeſen, tot het gewrigt behoorende, waren met het weer als omwonden.

****

V.

Caries tibiæ Scorbutica.

Eene bederving van het ſcheenbeen, door de Scheurbuik ontſtaan.

Een elendige, vreemde, Laaken-weeversknegt, twee- en twintig jaaren oud, kwam met het begin van het jaar 1756. in het Hospitaal. Eene langduurige ſcheurbuik, onderhouden door eene arme, elendige, levenswyze, had reeds de meeſte lighaamskragten verteert, en ſyn leeven lang opgeeiſcht.

Een opengebrooken wind-doorn in het bovenſte gedeelte van het regter ſcheenbeen, welke byna onophoudelyk bloedde, en de omleggende doeken met een dun en groen water bevogtigde, verminderde dagelyks de nog overige kragten. Behalven het wechneemen van het been boven de knie, wierd 'er geene hulp ter geneezing gevonden. Dit was ook zeer onzeker en gevaarlyk, uit hoofde van de klaarblykelyke ontbinding van het bloed.

Syn eigen aanhouden en dat van ſyne vrienden wilde egter, onaangezien al 't geen daar tegen gezegd kon worden, den laatſten proef

in het werk gefteld hebben. Het dey-been wierd wechgenomen eene hand breed boven de knie: op de flagader en wonden wierden gelegd de eyken-zwam, pluksel, compreffen, en het boven befchreeven werktuig, en verder het gewoone verband.

Nauwelyks was dit volbragt, of het geheele verband was met bloed doortrokken; het wierd derhalven fchielyk wechgenomen, en de flagader onderfchept, waar op de bloedftorting ophield. Een nieuw verband wierd daar over gelegd; agttien uuren na de operatie begon het bloed zich wederom te vertoonen, zynde binnen twee uuren wederom door de drukdoeken en zwagtelen heên gedrongen.

Het verband wierd wechgenomen: by het los maaken van het Tourniquet bleek het, dat de flagader te rug getrokken was, en bloedde uit eene diepte, als het voorfte lid van den vinger. Deeze diepte wierd verwyderd, de flagader op nieuw onderfchept, de eerfte draaden wechgenomen, en het bloeden hield op, fchoon het tourniquet was los gemaakt: een foortgelyk verband en drukking wierd wederom aangelegd, gelyk de eerfte en tweede reis.

De geheele volgende dag ging voorby, zonder dat zich bloed vertoonde, of het verband aangeraakt wierd, maar, op de helft van den derden, kwam hetzelve wederom te voorfchyn zonder eene bekende oorzaak. De heelmeefter,

die de wagt had, nam het verband af, en maakte eene meêr diepe onderſchepping, waar na de bloedſtorting ophield tot den vierden dag. Op het einde van deezen dag, 's namiddags ten vier uuren, den gewoonen tyd, wanneer alle zieken in het Hospitaal verbonden worden, vondt ik by myne komſt, dat het bloed wederom door het verband gedrongen was.

De wonde wierd bloot gemaakt, en, gelyk ik duidelyk zag, dat de ſlagader zich, door de ſterke te rug trekking van het vleeſch, afgeſcheiden had, en uit den draad gegaan was, wilde ik voor de laatſte reis alle mogelyke proeven doen, om dezelve nog zekerder toe te binden. De uitwendige bekleetſelen en de ſpieren wierden van ondere naar boven opengemaakt langs den loop van de ſlagader, die eindelyk wierd bloot gemaakt, en meêr dan eene hand breed hooger, dan het einde van den ſtomp, gezien wierd; de draad was mede gevolgd, en los gegaan.

Nu onderſchepte ik de ſlagader eenen goeden duim breed boven derzelver mond, geheel alleen. De bloedſtorting uit de ſlagader hield op, maar het vleeſch zelve bloedde, en bevogtigde htt verband geſtaadig met bruin bloederig water. Hy leefde tot op het einde van den zesden dag, wanneer de ſlagader met de laatſte ligatuur gevonden wierd ruim $\frac{2}{3}$ deelen op eene ongemeene wyze opgekrompen, eene hand breed na haar begin onder den band van *Fallopius*.

V I.

Caries tibiæ & fibulæ.

Eene bederving in het scheen en kuit-been.

Onder de menigvuldige wonden en ongemakken aan de beenen, welke in het Hospitaal alleenlyk vertoont, of daar in genomen en geholpen zyn, zyn 'er veele gemakkelyk geneezen, daar wederom andere niet dan door de zwaarste operatien, gelyk het branden en afzetten, hebben konnen geholpen worden. Eenige boekdeelen zouden konnen gevuld worden, indien de verzweeringen van allerley soort, welke aldaar voorgekomen zyn, omstandig zouden beschreeven worden: *Ulcera venerea*, *scorbutica*, *scrophulosa*, *carcinomatosa*, afzonderlyk of te samen vereenigt.

Zweeren aan de beenen met been-bederving waar van nu gesprooken word, zyn onder de volgende indicatien behandeld en geneezen geworden 1. Is de inwendige geneezing ingerigt na de soort van scherpte, welke verdagt kon gehouden worden. 2. Zyn een of meêr ontlastingen in den beginne in het werk gesteld. 3. Is het been vervolgens aangetast op de aan-

gedaane plaats, het zy met het mes, het zy met brandmiddelen. 4. Zoo het been los en week gevonden wierd, is hetzelve in den beginne verbonden met gelyke deelen van de *Essentia succini* en *Tinct. myrrhæ*, waar by vervolgens na vereisch der omstandigheden gedaan wierd *Bals. Peruv.* of *Mell. Rosar.* Het been hard en aangedaan bevonden zynde, heb ik aanstonds, na dat het bloot gemaakt was, de perforatif-trepaan gebruikt, of in nood een scherp graveer-yzer, zoo digt als ik kon op de aangedaane plaats. 5. Digt by de gewrigten, alwaar de beenderen meêr los en hol zyn, hebben deeze middelen zelden gelukt, ten zy de kragten van het ligchaam te vooren de afschilfering verrigt hadden, wanneer dezelve ook gemakkelyk is onderhouden. Zoo de middelen tot de afschilfering mislukten, is de afzetting verrigt, met toestemming van den lyder, maar nooit zonder dezelve.

I.

Een jonge Boeren-knegt uit *Westmanland*, kwam in het Hospitaal in 1745. met een zweer voor op het regter scheen-been. Eene verzuimde kneusing had na eene voorafgaande verettering en verteering van het beenvlies den grond daar toe gelegd. De zweer was zoo groot, als een Ryks-daaler, hoog, bloedende, en dezelve liet de sonde vry tot op het been doorgaan.

Het

Het been was even ver bloot, en wierd door de ſtoffe veranderd gevonden, bruin geel van kleur, ſtinkende en ongelyk. Den volgenden dag wierd de geheele plaats met de trepaan doorboord, digt en overal, en verbonden met plukſel, waar op de bovengenoemde *Tinct. balſamica* gedaan wierd. De kanten wierden bedekt met droog plukſel.

In de derde week na de Operatie wierd het geheele ſtuk los, gelyk de grond van een kleine vergietteſt, of een doorboorde moſſel-ſchulp; het friſſche vleeſch, welk uit het onderſte van het been opkwam in de gemaakte holte, ligte dit ſtuk met gemak op, en leide den grond tot eene beſtendige geneezing, welke in de agtſte week was volbragt.

2.

De Koetſier van een' Heer, hier in de Stad, welke door het paard met een' ysnagel geſlaagen was midden op den binnenkant van het ſcheenbeen, zoo diep, dat het einde van den vinger daar in kon geſtooken worden, kwam den vierden dag, na dat hy het ongemak gekreegen had, in het Hospitaal. Dezelfde handelwyze wierd in acht genomen, het been wierd rondom de opening bloot gemaakt, en doorboord in den omtrek, gelyk ook op eene plaats in de midden. Na veertien dagen was een gedeelte van de holligheid los gegaan en wierd wechgenomen.

In

In de zeventiende week was het geheele ongemak volkomen geneezen.

3.

Een knegt uit *Ekholmſund* had voor eenige maanden ſyn linker been geſtooten tegen den punt van een ploeg-yzer; de wonde was met pis afgewaſſchen, en bedekt met een Tabaks-blad, waar op grove kouſen om het been gedaan waren. In 1755. kwam hy in het Hospitaal. De wonde bloedde by de minſte aanraaking, en gaf eene ſtinkende, dunne, ſtoffe. De omtrek was ſterk ontſtooken, en het been daar onder opgezet.

Na voorafgaande ontlaſtingen, wierd het been bloot gemaakt, welk bloedde uit alle *pori* of verwyderde buiſen tuſſchen de opgezette laagen. Het teken van den eerſten ſtoot tegen de ploeg was niet meêr te zien.

Het bloote been wierd verbonden met droog pluksel. Na agt- en veertig uuren wierd dit afgenomen, met oogmerk, om hetzelve te doorbooren met de trepaan, maar elke doorbooring gaf bloed gelyk eene kleine aderlating: zoo dat ik daar mede moeſt ophouden. Het been wierd verbonden met plukſel en de *Tinct. Balſamica*.

Na agt- en veertig uuren wierd het verband op-

opgenomen, en het been overal ſterk gebrand, niet zonder veel pyn, en doorſypering van bloed. Het verband daarop was droog, maar de volgende dagen wierd het plukſel bevogtigd met de *Tinct. Balſamica.*

Het duurde tot in de tiende week, eer dat de afſchilfering overal volbragt was, en dezelve geſchiede by ſtukken. In de veertiende week was hy geneezen, en verliet het Hospitaal.

Behalven deeze beenbedervingen zyn, gelyk gezegd is, ſommige gelukkig geneezen, andere hebben niet willen ondergaan de noodige operatien, maar zyn onvergenoegd wechgeryſt, zoo over zich zelve, als over het Hospitaal. Andere wederom zyn vergenoegd geweeſt, hebben alle proeven doorgeſtaan, maar niet konnen geholpen worden.

4.

Een ziekelyk timmerman van 42 jaaren, van de ſcheeps-timmerwerf, *terra nova*, hier in de ſtad, kwam in 1754. in het Hospitaal, om geneezen te worden van een verouderd ongemak aan het linker been, welk hy met geduld en onagtzaamheid droeg, tot dat eene ſterke verrotting in het bloed en klaarblykelyke ſcheurbuik het been onbruikbaar maakte: eene geſtaadige, doch tegen den nagt verheffende, koorts, een afmattend zweet na middernagt,

bloe-

bloedend en ſtinkend tandvleeſch, groote blauwe vlakken op het gezonde been, ondragelyke pyn in het zieke, verlooren trek tot eeten, en meêr andere toevallen toonden, dat de vogten in den hoogſten graad bedorven waren, en voorſpelden den ſlegtſten uitgang, welke men hier moeſt voorkomen.

De zuuren uit het Ryk der planten en delfſtoffen, verſterkende middelen, gelyk de koortsbaſt, eene *diæta antalkalina & antiſcorbutica* wierden met zorgvuldigheid na vereiſch der omſtandigheden gebruikt. Goede wyn van Portugal, met den *ſpir. C. C.*, wierd gegeeven ter verſterking, uit hoofde van de goede uitwerking, welke dezelve heeft tegen de ſcheurbuik op zee; eindelyk wierd een halve ſtoop koe-melk 's morgens en 's avonds gedronken, eene geheele maand, tot dat eene *lienteria colliquativa* een einde van ſyne elende maakte.

Alle proeven waren dus vrugteloos afgeloopen in agt-tien weeken, om het geweld van de ſcheurbuik wech te neemen, of tegen te ſtaan. De uitwendige geneezing viel niet beeter uit. Het linker of aangedaane been was omringt van verſcheide groote, onzuivere, ſtinkende, en bloedende, zweeren, welke zonder zwaare bloeding gemakkelyk toelieten de ſonde tot het ongelyke en ſcherpe ſcheen en kuit-been. De kleine wierden afgewaſſchen met gelyke deelen *ſuccus citri* en *muria limonum*, als ook verbonden

den met *ung. bafil. n. unc. iv.* en *Felicis Wurtz. unc. j.*, welk de verettering wel verwekte, maar niet inftaat was dezelve te onderhouden. Door de grootfte zweer wierd het been ter lengtte en breette van drie overdwarfche vingers blootgemaakt.

De beenlagen waren van een gefcheiden, bros, en het been bloedde, als eene verfche vleefch-wonde. De doorbooringen konden niet gefchieden uit hoofde van de bloeding; het branden rigte niets uit, noch om het been te droogen, noch om eenige andere affchilfering te weeg te brengen, dan die gemakkelyk gefchiede; want men kon de fchilfers opligten en wechneemen, even als aan een *amianthus* (*Amianthus fibris mollioribus parallelis, facile feparabilibus. Wall. min. p.* 140.) Ik liet deeze wonde zich vullen met foortgelyk vleefch, als te vooren, en maakte eene nieuwe opening op eene andere plaats, maar de vaftheid van het been was overal verlooren, en geene andere raad overig, dan geduldig de verloffing van den lyder af te wagten.

Het aantal van zulke beenbedervingen, welke de afzetting van het geheele deel vereifchten, en van het begin van het Hospitaal met of zonder vrugt verrigt zyn, zoude te groot zyn, om hier in te laffchen. Il zal alleenlyk met weinige woorden befchryven eenige derzelven van onderfcheide foorten en ongelyke uitkomft.

Een

5.

Een jonge Boeren-knegt, uit *Wikbolandet* in Ooſt-Gothland, wierd in 1754. in het Hospitaal gebragt. Na eene heete ziekte, welke hy voor vier jaaren had uitgeſtaan, was ſyn regter been begonnen te zwellen, pynelyk te worden, te verzweeren, en een ſtukje van het been was 'er uitgevallen, en van dien tyd had hy zich in het bed gehouden, in andere opzigten gezond, behalven het ongemak aan het been.

Nu was hy geheel en al uitgemergeld, maar vry van koorts: het been zwol alleenlyk rondom het ongemak, en wierd door het opgroeijende weer zoo hoog als een uitwas, midden op den binnenkant van het ſcheen-been. Door deeze kon de ſonde gebragt worden tot in de holligheid van het been, gelyk als in een vogelnesje. De afzetting geſchiede, en liep af met het gewenſchte gevolg, zoo dat de afſchilfering, en geneezing volbragt waren op het einde van de negende week, wanneer hy naar huis reisde.

6.

Eene Meid van zes- en twintig jaaren, uit *Rosſlagen* en *Skärgorden*, wierd in 1755. gelegd voor het Hospitaal, zonder behoorlyke atteſtatie. Uit barmhertigheid wierd ſy in het Hospitaal genomen. Aan den buitenkant

kant van het regter-been was het kuit-been voor de helft bloot, en reeds los. Eene spons-agtige, onzuivere, zuurriekende, en met oneindig veele wormen gevulde, zweer wierd langs het-zelve gevonden.

De wormen wierden aanstonds gedood met een afkookſel van de tabak en alſem in wyn. Het loſſe been wierd zonder ongemak wechge-nomen. De wonde wierd vervolgens behan-deld met zuiverende en heelende middelen in een zekere hoop, dat de geneezing ſchielyk zoude volbragt worden. Dezelve ſloot zich zeer langſaam, en na verloop van vier maanden op eene plek na, ter grootte van een gulden, maar toen wierd ſy zeer ziek aan eene aanhou-dende koorts, met ylhoofdigheid, die tien of twaalf dagen duurde. Aderlatingen, ſalpeter, kampher, amandelmelken, clyſteeren, en meêr andere middelen, welke de toevallen vereiſchten, wierden gebruikt na de zwaarte der ziekte.

De koorts ophoudende, opende zich de zweer, en wierd binnen agt dagen, byna even groot, als in den beginne. Met dit alles was ſy dik en vet, niet gezwollen, maar, gelyk men zegt, van eene goede gedaante; doch al te een-voudig, zoo dat het onmogelyk was door vraa-gen den oorſpong van het ongemak te ontdek-ken, en nauwelyks haare woonplaats, zoo de tongval haar niet verraaden had.

Het afgeschilferde kuit-been was vernieuwt. Door de zweer kon geene beenbedervíng of bloot been ontdekt worden aan den buitenkant van het scheen-been. De aanhoudende ontlasting der vogten, gewoon by langduurige zweeren, kon de geneezing tegenstaan. Tien weeken verliepen 'er nog onder allerhande proeven tot de geneezing, maar te vergeefs.

Na een geduld van zeven maanden moest de afzettting plaats hebben, en wierd onder de knie op de gewoone wyze verrigt (*). De halve ge-

(*) Om de bloedstorting te stillen, wierd eerst de eiken-zwam gebruikt, door het gewoone verband en het drukkende werktuig ondersteund; maar de *arteria tibialis postica* brak na verloop van een uur op, en de bloedstorting kon, schoon men zulks met nieuwe stukken van de zwam zogt te doen, niet gestild worden, voor dat men de slagader toebond.

Na veele en herhaalde proeven met deeze zwam by afzettingen, of anders geopende slagaderen, meen ik met zekerheid de volgende onderregtingen te konnen geeven. 1. Dat de zwam geene byzondere bloedstempende of samentrekkende kragt heeft, boven de spons, of andere, op dezelfde wys, bereide zwam van essen-, berken, of beuken-boomen. 2. Dat dezelve van een los en zagt weefsel moet zyn, zoo het bloed daar mede zal gestuit worden. 3. Dat dezelve by de aanlegging onmiddelyk moet drukken tegen den mond van de open slagader en derzelver vliesen, waar by het bloed ook onder het toedraajen van het tourniquet, en voor dat de zwam aangelegd word, zeer wel moet worden afgedroogd. Een stuk is dan toerykende, om zich, even als vloey-papier, sintel, of fyn plukfel, tegen de opening vast te maaken, de

geneezing en affchilfering van het been ging goed voort, maar het overige zeer traag, zoo dat op het einde van de vierde maand na de operatie nog een ftuk, als een Ryksdaaler, zonder roof was, en niet wilde toegaan. Sy kreeg een houte been, en reisde wech.

Het afgezaagde fcheen-been was aan den buitenkant van het kuit-been een weinig carieus: het overgebleeven ftuk van het kuit-been was naar den kant van het fcheen-been meêr los en poreus, dan het zyn moeft, en aan den bui-

de flagader te fluiten, en aan het bloed tyd te geeven, om eenen prop in het einde te maaken, en eenen anderen weg op zyde te zoeken. Dus regten de buitenfte ftukken zwam, welke over de binnenfte gelegd worden, niet meêr uit, dan andere drukdoeken, en de groote overvloed van loffe ftukken, en poeder van zwam, door den Hr. Brossard voorgefteld, niet meêr, dan het gewoone plukfel. 4. Is de zwam een goed bloedftempend middel by de flagaderen in het gemeen, vooral als fy konnen gedrukt worden tegen een onderleggend been, gelyk de *temporalis*, *occipitalis*, *maxillaris externa*, *angularis oculi*, als ook de *radialis*, *cubitea* na het afzetten van de hand, in opene flagader-breuken, en foortgelyke gevallen, wanneer het verband aangelegd is, en behoorlyk onderfteund word; gelyk de Hr. Morand *Mem. de L'Acad. R. de Chir. Tom.* 5. *pag.* 167. met verfcheide voorbeelden bewyft; insgelyks als de lyder zwak is, en niet zeer bloedryk, wanneer het my zelfs gelukt is, daar mede de dey-flagader te bedwingen na de afzetting, eene hand breed boven de knie, gelyk pag. 426. gezegd is. 5. Het gebruik daar van is ontegenzeggelyk veel gemakkelyker, dan de ligatuur, en even zeker, als de zes eerfte dagen voorby zyn. Maar, 6. is de zwam onvoldoende

buitenkant verſterkt door het aangegroeide weer.

De meid heeft vervolgens alle zomers het Hospitaal bezogt, is anders zeer gezond, maar heeft in den ſtomp eene open zweer, waar in een kleine vuiſt kan gelegd worden, welke nog vogt geeft. Een fontanel op den arm kon niet helpen, om de quantiteit van het vogt, welk naar dit deel loopt, af te leiden.

7.

Eene dienſtmeid van vier- en twintig jaar', alhier

doende by de opening van groote ſlagaderen, als de lyder bloedryk is, en zeer gezond, gelyk na ontvangene wonden, en daar op volgende afzettingen: als de ſlagader voor de helft geopend en onder de huid verborgen is; als dezelve ſtyf en kraak-beenig is, en zich niet langzamerhand ſamentrekt. Zie pag. 436. Als de ſlagader zeer hoog is opgetrokken, zoo dat noch de zwam noch de drukking, de mond kan naderen, dan ſtort zich het bloed in den ſtomp uit, en dringt overal door het loſſe vleeſch heen, 't geen zoo veel te eerder geſchied, wanneer het vleeſch door de ſcheurbuik los en week is. Zie pag. 440. Doch ik zie, dat de Hr. WARNER in ſyne aanmerkingen over de zwam juiſt in dit geval dezelve aanpryſt, waar tegen ik na eene veelvuldige ondervinding dezelve het minſt voordeelig zoude konnen houden, liever mynen toevlugt neemende tot *acetum deſtillatum*, *ſpir. vin rectificatiſſimus*, *ol. therebinthinæ fervens*. Eindelyk kan de *Agaricus* het bloed ook niet ſtempen, als 'er geen tegenſtand voor de drukking is; gelyk aan den hals, buik, en in den bilnaad, wanneer de bereide ſpons 't beſte nut doed. Zie pag. 146. 147.

hier in Stockholm woonende, kwam in 1756. in het Hospitaal, met het regter been gesphaceleerd tot twee derde deelen van de kuit: voor tien weeken had sy eene heete ziekte gehad, welke, na verloop van veertien dagen, in korten tyd dit geheele deel deed versterven.

Het been was droog, zwart als roet, en zonder merkelyke stank; hetzelve had zich reeds beginnen aftescheiden van het gezonde, door de uitwendige bekleetselen tot op de spieren, eene goede handbreed beneden de *spina tibiæ*. Sy was wel zonder koorts, maar zeer zwak, en ligt-geel. Men gaf versterkende middelen met wyn en goede voedsels. Het deel moest afgezet worden; sy was daar mede te vreeden, en onderging de operatie vrymoedig. De slagaderen wierden uit gerustheid onderschept, en daar door ging weinig bloed verlooren. In de eerste vier- en twintig uuren klaagde sy niet, en was ook niet pynelyk, wanneer ik het verband bezag, en de dey reeds tot in de liesch koud, paersch vondt, en hier en daar eenige *phlyctenæ saniosæ* ondekte. De pols was klein, ongelyk, en waggelende. Tot hartsterking wierden Rhynsche wyn, ingemaakte citroen- en oranje-schillen met de *confect. Alkerm.*, by lepels dikwils gegeeven. Sy stierf voor den middernagt, of zes- en dertig uuren na de operatie.

Uit dit voorbeeld heb ik besllooten, dat men in zulke gevallen niet moet tot de operatie

 over-

overgaan, dan wanneer het doode zich van het gezonde afgescheiden heeft, tot op het been. De vogten, die te vooren door de kwaade stoffe, welke reeds een been heeft doen sterven, aangedaan zyn, krygen intusschen vryheid, om zich door eene sterke verettering en ontlasting, terwyl de afscheiding geschied, te zuiveren, waar by de koorts-bast en goed voedsel niet weinig uitregten. Hier in wierd gevolgt de manier, op welke de natuur zelve te werk gaat, by voorkomende versterving van verkoudingen, verbrandingen, kneusingen, ja rotkoortsen, die zich tot een deel bepaalen, 't geen door het volgende geval meêr opgehelderd word.

8.

Een Boer uit *Södermanland*, omtrent dertig jaaren oud, kreeg in den zomer van 1755. eene *febris synocha putrida*, op het land regeerende, en was daarna zes weeken ziek: op het einde daar van, en wanneer de beterschap bemerkt wierd, kreeg hy een pynelyk ongemak in beide voeten en onder aan de beenen.

Dit nieuwe toeval wierd, even als de koorts, aan zich zelve en de natuur overgelaaten, en niet behandeld: de voeten begonnen eerst rood te worden, een weinig te zwellen, en wierden kort daarna zwart, 't geen opklom tot aan het dikke van het been. Hier had de versterving zich

zich bepaalt, en het gezonde ſcheide zich van het doode af tot op het been. De verettering was ongetwyfeld zeer ſterk geweeſt, dewyl al het vleeſch en de huid verteert en afgevallen was, rondom den *tarſus*, en het onderſte van het been, zoo dat de beenderen, de hiel uitgezonderd, bloot en droog lagen.

Het gezonde einde van de beenderen naar de kuiten was gezwollen, droog, en met korſten bedekt, door de werking van de uitwendige lugt, en de prikkeling der bedorve beenderen. In deezen toeſtand kwam hy in het Hospitaal in den herfſt van het zelfſte jaar. Voor het overige ſcheen hy gezond te zyn, hy had kragten, om op te zitten, en te doen, al 't geen hem noodig was, na dat hy door de beenen ſyn leeven als gekogt had. Veele ſoortgelyke gevallen zyn bekend en aangetekend, en hier hoort ook het verhaal van den Heer VAN SWIETEN in *Com. ad Aph. H. Boerh. de Gangræna. Tom. I. pag.* 748.

Beide beenen moeſten afgezet worden, en op dat hy in het vervolg regt op zoude konnen gaan, en niet op de knien zou moeten kruipen, wierd beſlooten het regter been wech te neemen onder de *ſpina tibiæ*, maar het linker boven de *caries* onder de kuit.

De gedagten was, dat hy met de regter knie gebogen zoude konnen ſtaan op een ge-

 meen

meen houte been, met een' yzeren punt daaraan, en met een holle houte ftevel het linker gebruiken, terwyl hy, onder het gaan, de linker zyde met de kruk onder den arm zoude opligten. Beide afzettingen zouden gefchieden met een lap om minder verettering te hebben, en het een na het ander, om de toevallen te verminderen.

Het regter been wierd 't eerft geopereerd den zeven- en twintigften September. Het gewoone Tourniquet wierd aangelegd. Vervolgens wierd eene kruiswyze fneede gemaakt in twee tyden, even vyf duimen onder de *fpina tibiæ*, daar na twee evenwydige infnydingen omtrent vier duim' hoger, langs de *crifta poft. & int. tibiæ* en *facies poft. fibulæ*, eindigende in de ronde infnydingen. De bovenfte lap wierd voorzigtig met het mes van het been afgefcheiden, het benedenfte deel van de *musc. Gaftrocnemii* en *folæus* wierden met een twee-fnydend mesje los gemaakt, en naar agteren gelegd. De pypen van het been wierden afgezaagt, twee vinger breette onder de *fpina tibiæ*. De *arteria tib. poft.* en *peronea* gaven bloed uit den onderften lap, en wierden gemakkelyk onderfchept. De lappen wierden gelyk gemaakt, tot een gevoegd, en vereenigt met plukfel, hegtingen, compreffen, en een verband, by de afzetting gewoon. Weinig koorts kwam daar by.

Op

Op den zesden dag was het naaste verband los, beide kanten waren na wensch vereenigt. De ligatuur hong aan den binnen-kant. De ope wonde wierd in den beginne verbonden met *Bals. arcæi* en *ol. ceræ*, en vervolgens met *Bals. Fioraventi*, op pluksel gedroppeld. In de vierde week viel de ligatuur af; in de zesde waren de lappen los, ongevoelig, wel samen vereenigt, en de wonde geschikt, om door een litteeken bedekt te worden.

In het begin van de zevende week na de eerste operatie, den zeventienden ovember, wierd het linker been afgezet op de plaats, welke zoo even genoemd is, en met twee lappen. De slagaderen gaven weinig of in het geheel geen bloed, doch de aanmerkelykste wierd onderschept, welke de *tibialis postica* scheen te zyn. De lappen wierden vereenigt en verbonden na gewoonte. De etter-koorts was zeer zagt.

Veertien en meêr dagen verliepen, en ruim drie vierde deelen van het oogmerk waren bereikt, wanneer deeze zieke begon wonderlyk in het aangezicht uit te zien, geduurende twee of drie dagen, zoo dat ik hem, onschuldig, verdagt hield, brandewyn te hebben gedronken, maar vervolgens klaagde hy over zwaare tandpyn aan de linker zyde van de onderste kaak, zoo dat het oor en de kaak

daar

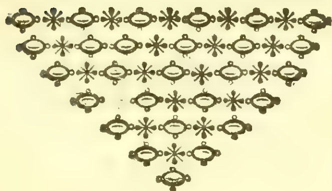
daar by getrokken wierden, de pols hield den gelyken loop; een poeder van *Rad. Valer. ſylv. ſcr. x. nitr. puriſſ. ſcr. ijß. ſalis ſuccini ſcr. ß. M P. antiſpasm. D. A. & Eq. R. ſcr. j. Camphoræ gr. xv. in x. æq. p.* wierd gegeeven in eene verdoovende amandelmelk, alle vier uuren; zakjes met verdeelende kruiden wierden ook gebruikt rondom de kaak, na dat dezelve eerſt geſmeerd was met *ol. amygd. dulc. camphor.* Het lighaam wierd opengehouden met clyſteeren.

Maar onaangezien alle zorg en oplettenheid openbaarden zich dagelyks trekkingen, eerſt in alle ſpieren van het aangezicht, tot beneden aan den hals, en vervolgens wierden deeze algemeen over het geheele lighaam. Daar by kwamen peeshuppelingen op alle plaatſen, en 't laaſt ook in de ſtompen, welke hy niet kon beſtieren of regt houden.

Deeze toevallen duurden tot den agt-tienden dag, en eindigden met den dood. Zoo nu deeze geopereerde alleen met ſtuipen was aangedaan geweeſt, had ik gegiſt, na eene meeſt waarſchynelyke oorzaak, uit de manier van opereeren afgeleid, eene drukking der zenuwen of peeſen; maar, tot een blyk van het tegendeel, waren 'er drie op denzelfden tyd, en in hetzelfde vertrek, daar van aangedaan. De een had een' wind-doorn op het boven-

arm-

arm-been, gelyk boven gezegd is pag. 325. De andere was voor de helft geneezen van eene afzetting. Zouden de uitwaaſſemingen van de eerſte ongemakken, welke eenen zoo ondragelyken ſtank hadden, niet konnen aandoen de andere zieken, en ſchielyk veroorzaaken een zoo byzonder zenuwziek toeval, niet ongelyk aan dat, welk de Heer BERGIUS beſchreeven heeft in een werkje over de heerſchende ziekte in Sweeden 1754. October pag. 48. 49. ſeq.

VII.

Caries offium tarfi, metatarfi & phalangum digitorum pedis.

Eene bederving der beenderen, welke tot de hand, de voorhand, en de vingers behooren.

Meêr gevallen van deezen] aart zyn voorgekomen, dan dat ik het noodig vinde, dezelven alle aan te haalen. Meeftendeels zyn fy 'een gevolg geweeft van winterhanden. By het affchilferen van het been is niets byzonders voorgekomen, hoewel ik dikwils genoodzaakt was, de *offa tarfi* van elkander te fcheiden, en fommige wech te neemen. Na de geneezing hebben de lyders gegaan met fchoenen, waar onder waren zoolen van hout, of blik.

Twee van de meeft byzondere beenbedervinvolgen hier op.

I.

Caries calcanei fphacelofa.

Eene gefphaceleerde beenbederving van het hiel-been.

Een Artelerift van het Garnifoen in *Waxholm*, kwam

kwam in het Hospitaal in 1756. Men berigte van hem, dat hy veele jaaren eene zeldzaame geneigtheid tot verfterving had gehad, zoo dat, fchoon hy zeer matig leefde zonder misflagen te begaan, en ook niet wift van voorgaande ziekten, hy egter van tyd tot tyd in drie jaaren, verftorven plekken op fyn lighaam, maar vooral aan fyne hielen, had gehad.

De verfterving was begonnen met pyn, roodheid, gevoeloosheid, en eene zwartwording van de plaats tot op het been. Daar tegen waren van den Regiments-Heelmeefter Roan gebruikt *antifcorbutica* en *antifeptica*, en ook eenige maanden kina; maar vrugteloos (*).

Hy

(*) Ik heb niet gevonden, dat het gebruik van de kina zoo onfeilbaar is in het ftuiten van het heete en koude vuur, gelyk veele andere, vooral de Engelfche, Geneesheeren beweeren; ik geloof egter, dat dezelve in onderfcheide foorten van het vuur, maar niet in alle, met het grootfte voordeel kan en moet gebruikt worden. Indien het heete of koude vuur haaftig, en als eene *crifis*, komt na eene voorafgaande en verwaarloosde heete of rot-koorts, heeft het gebruik van de kina niet konnen beletten, dat de aangedaane deelen verftorven zyn, vooral zoo de fcheurbuik, en andere fcherpten, een bederf der ingewanden, uitgeftorte vogten tegenwoordig waren; maar verfcheide reifen heb ik gezien, dat, wanneer zoodanige koortfen in derzelver begin behoorlyk behandeld, en de vogten niet al te zeer tot verrotting geneigd waren, de koorts-baft, fchoon 'er reeds voorboden van het heete vuur waren, gebruikt in den tyd der *remiffie*, het gevaar in eene goede uitkomft veranderde. Ditzelfde ziet men gebeuren by kwaadaartige

pok-

Hy wierd nu in eenen tamelyk goeden ſtaat en met eene goede kleur gevonden. Op de linker hiel was eene diepte, welke nu voor de derde reiſe verſtorven en zwart was. De eerſte reiſe was het koude vuur gekomen tot op het hiel-been, en had, by het afvallen van den roof, een ſtukje van het been met zich genomen,

pokjes, wanneer 'er zwarte of verſtorve plekken opkomen tuſſchen de pokjes, die met geene goede etter gevuld zyn, en door het gebruik van den genoemden baſt tot verettering worden gebragt; en een beter uitkomſt hebben, dan de ziekte, of aan zich zelve overgelaaten, of door de gewoone *antiſeptica* behandeld, kon belooven. Alle Geneesheeren ſtemmen daar in overeen, dat de koorts-baſt eene zekere nuttigheid heeft in zulk heet en koud vuur, waar by de koorts of ten eenenmaale ophoud, terwyl de kragten nog genoegzaam zyn, of by tuſſchenpoozingen wederkomt. In hoe verre de koortsbaſt by inwendige ontſteekingen en het heete vuur, vooral in de darmen, bevryd voor eene verſterving, volgens de opgaave van den Heere VAN SWIETEN *Comment. in Aph. Boerh.* §. 447. en 970. zullen geleerde geneeskundigen reeds opgemerkt hebben. Ik wil ook niet met den Hr. SHARP *Recherches ſur l'état preſent de la chirurgie p.* 327. in een geſchil treeden ten opzigte van de werkingen, aan dit middel toegekend, maar verlang veel eer, dat een ander op veele zieken, die op denzelfden tyd aan het heet en koud vuur ziek leggen, beproeve, in welke ſoort, en in welken graad dezelve het meeſt of in het geheel niets uitregt; en wenſch met den Heere WERLHOFF op op het einde van ſyne waarneemingen over de koortſen pag. 334, dat alle veragters van het gebruik van den koorts-baſt ten minſten leeren zwygen, tot dat ſy het veelvuldig gebruik van het misbruik behoorlyk hebben leeren onderſcheiden.

men, waar op de geneezing was gevolgt. Deeze voortgaande, had het heete vuur en de verrotting zich vertoont op eene andere plaats, op de ſchouder en den rugge; maar als de verettering aan de hiel lang duurde, twee of drie maanden, was hy vervolgens drie of vier maanden vry geweeſt, wanneer het heete vuur op nieuw zich openbaarde, dan in de regter, dan in de linker hiel. Een fontanel op den arm wierd reeds in het tweede jaar zonder nut gedraagen.

Het zwarte ſtuk wierd nu wederom ter afzondering bevorderd met *Ung. de ſtyrace unc. ij. ol. ceræ gtt. xx*, *Spir. ſal. ammon. gtt. xij.*; zoo dra het uitviel en een ſtukje van het hielbeen met zich nam, wierd een rond brand-yzer op het been in de holligheid gezet. Dit wierd wederom door de verettering los gemaakt; alleen met den *balſ. Fioraventi.* Eindelyk was de wonde geneezen na verloop van tien weeken.

Terwyl hy in het Hospitaal was, wierden in den beginne afkookſels van houten en middelen uit het ſpiesglas gebruikt, doch op het einde de *calomel* met den koorts-baſt in geringe giften; welke de Hr. Roan zeide, voorheen gegeeven te hebben tot de kwyling toe. Hy reisde wech, maar, na dat hy vier maanden was gezond geweeſt, had het vuur zich, gelyk te vooren, in de regter hiel wederom geopenbaard.

2.

Een ſlagters-knegt, twee- en zeſtig jaaren oud, was ruim twintig jaaren geplaagd met de jigt, ſteentjes in de nieren, en het voet-euvel.

Elk een van deeze ongemakken had eenige tekenen van de ſchadelyke werkingen overgelaaten. Van de jigt, welke hy nu eenige jaaren gehad had, waren de vingers geboogen en onbeweeglyk, vergroeit, en met jigt-knobbels voorzien. Hy bewaarde een doos vol ſteentjes uit de nieren en gruis, welke hy van tyd tot tyd geloosd had. Deeze ongemakken hadden hem egter vryheid gelaaten; om dagelyks ſyn werk te verrigten.

Maar het derde, of voeteuvel, had zich vaſtgezet in den knobbel onder de linker groote teen, en het gewrigt, de *oſſa ſeſamoidea*, het begin van het eerſte beentje van de teen en het hoofd van het eerſte *os metatarſi* met eene zwaare beenbederving aangedaan. De halve voet aan den binnen-kant was ligt rood, gezwollen en zoo hard, als een beenagtig uitwas. Uit de zweer liep een ſtinkend vogt.

De lyder had beſtendig de koorts, zweette 's nagts ſterk, en was zeer kragteloos. De koorts bepaalde zich egter wel haaſt aan eenen vaſten tyd en wierd door den koorts-baſt geſtuit.

Een

Een ontbindende kruiden-wyn wierd met compressen rondom den geheelen voet gelegd. De koorts onderhield het gezwel in den voet, want zoodra dezelve ophield, verminderde het gezwel dagelyks. Om de beenbederving wech te neemen, wierd het gewrigt aan den buitenkant los gemaakt en een gloeyend yzer op hetzelve gezet; groote en kleine beenschilfers kwamen daar na wel te voorschyn; maar deeze rotting was niet gestuit, en daarom wierd de groote teen in het eerste gewrigt wech genomen. Het hoofd van het eerste *os metatarsi* wierd ook bloot gemaakt, en afgezaagd met eene fyne zaag. Het tweede *os metatarsi*, welk de volgende teen ondersteunde, was in de midden gecarieerd, en moest afgezaagd en wechgenomen worden.

Hier mede scheen de naaste weg gevonden te zyn, om de geheele been-bederving wech te neemen, waar toe de gedaante van de zweer den geheelen tyd ook goede hoop gaf. Maar dewyl de lyder oud, kragteloos, was, moest de tyd afgewagt worden. Syn eige vrees voor eene nieuwe operatie maakte, dat hy veertien dagen lang verzweeg, de tusschenpoozende koorts wedergekreegen te hebben, dewyl de aanvallen zich altyd 's nagts openbaarden; eindelyk wierd dezelve ontdekt, en gestuit; maar enee nieuwe verplaatsing van zieke stoffe had in deeze dagen wederom het overgebleeve deel van het eerste *os metatarsi* aangetast, hetzelve wel haast doen zwellen, en tot eene nieuwe bederving doen

 over-

overgaan, daar het in den beginne zeer wel uitzag.

Derhalven wierd, onder een geduurig gebruik van een afkookſel van den koorts-baſt in water, het geheele been wechgenomen, en van het eerſte *os cuneiforme* los gemaakt. Met de geneezing verliep nog eene maand, wanneer hy met een houte zool in de ſchoen uit het Hospitaal ging. Na dat deeze plaats geneezen was, heeft het gruis in de nieren hem wederom beginnen te plaagen, waar tegen hy met nut zeep-pillen gebruikte en gezond bleef.

VIII.

Fracturæ ossium femoris, tibiæ, & fibulæ.

Breuken van het dey-scheen- en kuit-been.

I.

Fractura femoris fissa.

Eene gespleete breuk van het dey-been.

van *E. Odenatt.*

Eene dienstmeid, omtrent veertig jaaren oud, hier in de Stad woonende, was van een ladder ter hoogte van vier ellen gevallen op de straat, en het linker deybeen gebrooken. Vier-en twintig uuren verliepen, eer sy gebragt wierd in het Hospitaal, in den winter van 1755. De breuk wierd behoorlyk gezet, en verbonden.

Het linker dey-been was afgebrooken eene goede hand-breed boven de *condyli* van de knie. Op het uiterlyk aanzien was de breuk scheef; de puntige einden van het onderste stuk stooten tegen de huid van agteren tusschen de *flexores tibiæ.*

biæ. De punten van het bovenſte waren door de huid gedrongen aan den binnenkant van de dey door de *vaſtus internus.* Sy wierden beide op hunne plaats gebragt, en na gewoonte verbonden.

De uiteindens van het been, welke zoo puntig waren, als eene ſchryfpen, prikkelden de ſterke dey-ſpieren tot eene dubbele ſamentrekking, en van daar was het, dat de einden niet op hunne plaats bleeven, maar wederom, door de trekking der ſpieren, kwamen tot de openingen, welke ſy zich in het begin met geweld gemaakt hadden. Op deeze aanhoudende prikkeling volgde eene ſterke koorts, ſtuiptrekkinge, ſlaapeloosheid, en zwaare pyn.

Door de behoorlyke legging van het deel, de oppaſſing, het wechneemen der toevallen door aderlatingen, amandelmelken, ſalpeter, en verdoovende middelen, wierd op de beſte wyze het noodige volbragt, maar zonder die nuttigheid, welke by beenbreuken anders daar mede verſchaft word.

Na eenige dagen ſtak het bovenſte gedeelte van het been twee overdwarſche vingers buiten de huid uit. De wonde wierd verwyderd, de geheele punt van het been afgezaagd met eene fyne zaag, en het been wederom gezet. Weinig verligting wierd daar mede te weeg gebragt, maar in tegendeel vermeerderde de zwelling rond-

rondom, en eene zwaare roosagtige ontsteeking nam het geheele been in van de teenen tot de liesch, voorspellende eene gangreneuse verettering in het vetvlies, by soortgelyke gevallen gewoon. Verdeelende stoovingen van *Herb. menthæ crispæ*, *melissæ*, *cum summit. absinthii*, *scordii*, *Fl. Chamomillæ r. Sambuci*, *sem. cumini*, *Farina filig.* in bier en azyn gekookt, wierden aangelegd, en alle zes uuren veranderd. Binnen drie dagen vertoonden zich eerst op het been, vervolgens boven de knie, agter en boven aan de dey, zwarte verstorve plekken.

Deeze geopend zynde, liep 'er veel etter uit met stukken van het vetvlies. De zwelling in het been wierd overwonnen door deeze openingen en gaf hoop tot beterschap; maar wanneer ik insgelyks onder aan de dey genoodzaakt was te maaken, eene genoegzaame ontlasting voor de bloederige en stinkende etter, welke de *fascia lata* uitzette, en waar van dagelyks meêr, dan een stoop, ontlast wierd, bemerkte ik niet alleen, dat het bovenste gedeelte van het been, van het beenvlies en de spieren was los gegaan, maar vondt ook de benedenste deelen op dezelfde wyze los, en kraakende, als of sy stooten tegen een ander bloot been, of zelve gespleeten waren.

Na dat drie weeken met veel moeite doorgebragt waren, kreeg sy eenen uitteerenden loop, wierd ylhoofdig, en stierf.

Behalven de opgegeeve gevolgen der genoemde oorzaaken, zal, by deeze beenbreuk, het zwaarste daar in bestaan hebben, dat het onderste gedeelte van het dey-been gespleeten en in twee deelen verdeeld gevonden wierd, midden tusschen de *condyli*. De lengtte van dit stuk maakte uit een vierde gedeelte van een el. Deeze was de eerste gespleete breuk, welke ik van deeze soort zag, en ik twyfel, of dezelve wel op eenige andere wyze te helpen is, dan door de afzetting, als men by tyds derzelver tegenwoordigheid kan kennen.

2.

Fractura femoris obliqua.

Eene schuinsche breuk van het dey-been.

Een Kelder-knegt van twintig jaaren had het ongeluk, dat een wynvat rolde over de regter dey, en het been brak, schuinsch, even boven de knie. In den herfst van 1756. kwam hy in het Hospitaal. Het bovenste gedeelte, welk puntig en 't langst was, drong onder de huid door tusschen de *vastus externus*, gelyk met zoo niet voorby de *condylus exterior*. Het andere einde van het onderste deel, welk stomp gevoeld wierd, waggelde naar de zyden, maar niet zoo digt, dat men konde denken, dat hetzelve de *vastus internus* doorboord had.

Het

Het verband wierd op de gewoone wyze aangelegd. Behalven de trekkingen en ſlaapeloosheid openbaarden zich geene zwaare toevallen. De vereeniging der beenderen was byna onmogelyk te behouden, want behalven den ſterken tegenſtand der ſpieren, had het bovenſte en puntigſte ſtuk van het begin eenen anderen weg genomen, en was gedrongen door de *cruræus* en een gedeelte van den *vaſtus externus*, welke dus tuſſchen hetzelve en het andere einde van het been waren. Dit veroorzaakte niet de eerſte toevallen, maar leide den grond tot eene langzaame en moeyelyke geneezing. Want voor eerſt, dewyl de einden van het been zoo ver van elkander, en door vleeſchige deelen van een geſcheiden waren, verliepen 'er wel veertien weeken, voor dat het weer, welk anders rykelyk tegenwoordig was, bemerkt wierd gekomen te zyn tot beide einden, en het been vaſt gemaakt te hebben; vervolgens wierden de ſpieren ſtyf van het weer, dat tuſſchen dezelven was, zoo dat ſy bezwaarlyk in beweeging konden gebragt worden.

De geneezing was in de agt-tiende week nog niet volkomen, want nauwelyks kon hy het been opligten met de dey en door hulp van de ſtyve ſpieren; ook was het weer, welk de beide einden vereenigde, niet ſterk genoeg, om de zwaarte van het lighaam in eene loodregte lyn te draagen, waar van daan het ook gebeurde, dat het by eene proef, om ſchielyk te gaan, af-

 brak.

brak. Het weer zette zich al te ſterk in de buitenſte huid by het langſte ſtuk been aan de regter zyde boven de knie, ja eens als eene groote vuiſt, en des niet te min brak de breuk wederom, en ſcheen te zullen maaken zoo eene nieuwe geleding, als waar van pag. 344. geſprooken is; maar na dat de drukkingen rondom de breuk en vooral op het weer verdubbeld wierden, wierd het been eindelyk zoo vaſt, dat hy in de vyf-en twintigſte week te voet uit het Hospitaal ging. Het geheele lid was drie duimen korter, en dit wierd verholpen door een hooger hak onder de ſchoen.

3.

Fractura femoris obliqua.

Eene ſchuinſche breuk van het dey-been.

Een Tuinknegt, vyf- en twintig jaaren oud, van het Kerſpel *Solna*, na by Stockholm, kwam in het Hospitaal met het begin van het jaar 1757. Drie dagen voor ſyne komſt was hy gevallen met een zak meel van eene brug en had het regter dey-been gebrooken, tuſſchen de *trochanteres* ſchuinſch van boven naar beneden.

De dikte van de dey op deeze plaats belette, dat men de ſoort van been-breuk kon ontdekken; maar dewyl de *trochanter major* beweegelyk was by alle draaijingen van het been, en zich

als

als de puntige einden by eene ſchuinſche breuk vertoonde, als ook hooger op was geklommen, dan hy moeſt zyn, door de ſamentrekking der *glutæi* na derzelver vaſthegtingen aan het heupbeen, beſloot ik, waarſchynelykſt te zyn, dat de breuk ging door de *ſinus magni trochanteris* ſchuinſch naar beneden, laatende de *trochanter minor* op het andere gedeelte, welk met den hals van het been vereenigt was.

De toevallen waren dragelyk en gering; de repoſitie gemakkelyk in het werk te ſtellen, maar het opklimmen van de *trochanter major* byna onmogelyk te beletten door de middelen, welke de gelegenheid in een Hospitaal verſchaft. Onder de geneezing viel niets merkwaardigs voor. In de agt-tiende week verliet hy het Hospitaal, ging vaſt en ſteevig, maar de hak onder de ſchoen van den voet aan deeze zyde moeſt drie duim' hooger zyn, dan aan de andere.

4.

Fractura complicata ambarum tibiarum.

Eene ſamengeſtelde breuk van beide de ſcheenbeenderen.

Een metſelaars knegt, vyftig jaaren oud, viel in 1757. van een ſtellagie by het nieuwe Koninglyke Palys, en brak beide beenen; alle vier de pypen ſtaken teffens door de ſpieren en de

huid. Syne medgezellen namen hem op, leiden ſyne beenen zoo goed in order, als ſy konden, en bragten hem naar het Hospitaal.

Het regter been was gebrooken overdwars midden op of over de kuit. Het bovenſte ſtuk van het kuitbeen zat vaſt in de *aponeuroſis tibialis*, en moeſt door de verwydering van daar naar beneden gebragt worden. De onderſte punt wierd gevoeld tegen de huid onder de kuit, en was dus, gelyk gemakkelyk te begrypen is, bedroeft van een geſcheiden. Na veel moeite wierd bemerkt, dat het been, by de zetting, bewoogen wierd, waar na het verband geſchiede, zoo als gebruikelyk is by beenbreuken met wonden.

De pyp van het linker been, namentlyk het ſcheen-been, was onder de kuit afgeweeken, op dezelfde wyze als het regter; aan het bovenſte gedeelte, welk ſtomp was, had het been de huid doorboord, en ſtak buiten hetzelve; het onderſte, welk zeer puntig was, ſtak door het begin van de pees van Achilles en de *aponeuroſis tibialis*, zeer digt aan de buitenſte huid. Dit wierd op de plaats gebragt, en gelyk het regter been verbonden. Beide wierden ſy gelegd in eene halve blikke laade, welke ik met groot voordeel gebruik in het Hospitaal en ook op andere plaatſen.

Het zoude al te breedvoerig zyn hier ter plaat-

ſe aan te haalen alle de middelen en wegen, welke ik ter herſtelling van deezen lyder in eenen langen tyd beproefde. De inwendige toevallen, de koorts, ſtuipen, trekkingen, pyn, en ſlaapeloosheid, wierden alle nauwkeurig in acht genomen. De uitwendige, als ontſteeking, gangreneuſe verzweeringen, uitpuilingen van de einden van het been, beenbederving, de verandering der wonde in eene zweer, als in de ſcheurbuik, wierden zeer zorgvuldig behandeld. Na verloop van zes- en twintig weeken waren ſyne kragten volkomen weg, en hy ſtierf.

My dunkt, voornamentlyk vier oorzaaken te vinden, waarom deeze man op geenerley wyze kon geneezen worden. 1. Syne ouderdom van vyftig jaaren, welke niet wel toeliet beide beenen af te zetten. 2. De tegennatuurlyke ſcheuring der ſpieren door de punten der beenderen by de eerſte breuk, en vervolgens zoo lang hy leefde; want, wanneer hy 3. uit oorzaak van den afgang noodig had den rug en het fondament op te ligten, moeſt dit geſchieden met te ſteunen op een of op beide van de gebrooke beenderen, waar door de punten, welke van wegen de wonden in het vleeſch geen vaſten zwagtel verdroegen, geduurig van elkander weeken, en nieuwe prikkelingen maakten; Van daar gebeurde het, eindelyk, 4., dat, ſchoon het weer op het einde van de twaalfde week zich begon te vertoonen, waar door de breuk eenigzins vaſt wierd, en geduurende drie

wee-

weeken de beſte hoop gaf tot de geneezing, ik egter met leedweezen zien moeſt, in de zeventiende, en agt-tiende week, dat het weer wederom los ging (*), veranderde in carieus kraakbeen, en ſponsagtige uitwaſſen, en wederom van een geſcheiden wierd. De voornaamſte oorzaak van het weekworden van het weer moet gerekend worden, de ontbinding van het bloed, welke voortſproot van eene langduurige ſtilte, het dagelyks verlies der vogten door ſterke veretteringen, en eindelyk de inademing van ongezonde uitwaaſſemingen van andere lyders, by welke de afzetting was geſchied, van zulken, die een etter-borſt, het vuur of ſoortgelyke ongemakken hadden, welke binnen denzelfden tyd in het vertrek geopereerd wierden, en die geneezen vertrokken.

5.

Fractura tibiæ complicata cum diaſtaſi.

Eene ſamengeſtelde breuk van het ſcheen-been met afwyking.

Twee menſchen, een Knegt en Timmerman, vol-

(*) Dit gebeurd zeer dikwils by zwaare beenbreukén, en in ongezonde lighamen, vooral in een Hospitaal, alwaar de lugt door het groot getal zieken altyd bedorven is, even gelyk de zoute Zeelugt, ongezond voedſel, en de belette uitwaaſſeming, op lange zeereiſen in ſtaat is het weer aan gebrooke beenderen te ontbinden. De Admiraal Anson heeft in ſyne reis daar van een aanmerkelyk voorbeeld. Zie R. Mead *monita & præcepta medica de ſcorbuto. p.* 126.

volkomen gelyke beenbreuken gehad hebbende, en beide geneezen zynde, de een binnen en de ander buiten het Hospitaal, in het jaar 1755. konnen onder een artykel beschreeven worden.

De breuk was aan het onderste gedeelte van het scheen- en kuit-been met eene afwyking; het scheenbeen namentlyk was gebrooken, en afgescheiden van de *epiphysis articularis*, staande twee overdwarsche vingers ver door de aanstukken gescheurde huid: het einde van het kuit-been stondt vast en onafgescheiden tegen de *astragalus*, maar was evenwydig met het scheen-been gebrooken.

Nauwelyks laát zich dit doen, zonder dat het *ligamentum interosseum* scheurd, doch dit laatste schynt gemakkelyker te konnen plaats vinden hier, dan aan het gewrigt van de huid, alwaar de *pronator quadratus*, gelyk de Hr. Petit zoo wel aangemerkt heeft, de *diastasis* van de *ulna* en *radius* belet, maar geenen genoegzaamen tegenstand bied, wanneer de overmagt te groot is.

De voet of het been van den eersten wierd gebrooken in een groot yzer hek, voor het huis van den Graaf Tessin; wanneer hy namentlyk stond agter op de koets van syn' Heer, en met den voet wilde het toegaande hek terug stooten, rukten de paarden de koets voort, de voet bleef zitten tusschen het yzerwerk, en ligte de zwaa-

re

re deur uit den bovenſten haak. De deur in den halven val trok hem van de koets, en, na dat de voet gebrooken was, viel hy op den grond.

De andere was in een windmoolen tuſſchen den rondgaanden ſteen, en het hout, welk daar aan is, gekwetſt, en wierd in het Hospitaal geneezen.

De toevallen in beide waren van het begin tot de vyfde of zesde week zwaar en gevaarlyk. Koorts, zwaare pyn, trekkingen, ontſteeking op en boven de knie, gangreneuſe verettering in het vet, onder de *aponeuroſis tibialis* en tuſſchen de ſpieren, hielden aan tot in de zesde week niet zonder geringe hoop van geneezing; het einde van het ſcheenbeen wierd ingedrukt en terug gehouden met een bekwaam verband. De wonde wierd droog verbonden. De koorts en andere toevallen wierden te keer gegaan met aderlatingen, amandelmelken, ſalpeter, kampher, en zagte verdoovende middelen.

De ontſteeking en verettering wierd behandeld met zakjes van verdeelende en weekmaakende middelen, gekookt in wyn en azyn, vervolgens met ſoortgelyke pappen, en eindelyk met het *empl. diapomph. c. camphor.* De veelvuldige inſnydingen, welke de verzamelingen van etter noodig hadden tot de ontlaſting, en de verſtorve ſtukken in de uitwendige bekleetſelen,

wier-

wierden verbonden met *digest. antiputrid.*, waar onder de *styrax liquida* gedaan wierd.

In de twaalfde week waren alle toevallen overwonnen, het ongemak in zoo verre geneezen, en de eindens van het scheenbeen op nieuw, maar met eene *Anchylosis*, vastgemaakt, dat de lyders op het been gaan en staan konden. Een langduurig oedemateus gezwel wierd eindelyk overwonnen met het expulsief verband over dag, en daar over gebonden slopkoussen, en zakjes met drooge verdeelende kruiden 's nagts.

I X.

Fungus & anchylosis genu.

Een spongieuse zwelling en samengroejing van de knie.

Veele zulke lyders hebben in het Hospitaal hulp gezogt, welker toestand voor alle niet dezelfde beterschap beloofde, gelyk de volgende voorbeelden bewysen.

I.

Een Bakkers knegt, oud agt- en twintig jaaren, kwam in 1755. in het Hospitaal, om hulp te zoeken, voor eene zwakheid in de linker knie. Dezelve was sterk gezwollen, maar zagt; en de huid van kleur onveranderd. De schommeling van het uitgestort water was kenbaar aan alle zyden van de knie-schyf en deszelfs breeden band, en verdiende den naam van de waterzugt van de geleding.

Hy wist geene zekere oorzaak van dit ongemak aan de hand te geeven, maar herinnerde zich de knieschyf of knie voor twee jaaren hard gedrukt te hebben, en van daar rekende hy het begin en de toeneeming van de tegenwoordige zwakheid van dit deel. Hy had noch

voor-

voorheen gehad, noch wierd tegenwoordig geplaagd met eenig ander ongemak, dan de zwakheid en onbruikbaarheid van het lid; want, als hy wilde gaan, en inzonderheid, als hy op de ſchouders iets wilde leggen, boog zich de knie voor en agterwaarts. Zoo dat hy vreesde, dat dezelve zoude breeken. Voor het overige was hy ſterk, bloedryk, en gezond.

De inwendige geneezing wierd begonnen met eene aderlating op den arm, met pisdryvende en buikzuiverende middelen, waar by de knie 's morgens en 's avonds geſmeerd wierd met een mengſel van *Spir. ſal. ammon. matric. ää. unc. ij. ol. ceræ dr. ij.*, wordende teffens om dezelve gelegd een zakje met drooge verdeelende kruiden, als *Herb. Abſynthii, Scordii, Pulegii, Meliſſ. citri, menth. c. pulv. baccar. Laur. ää. unc. j.*

Deeze middelen agt of tien dagen gebruikt zynde, was 'er nog geene verandering te zien; derhalven beproefde men de volgende agt dagen, de knie twee of meêr reiſen 's daags te beſmeeren met *Spir. vini. tart. unc. iv. Juniperi unc. ij. ol. tart. fet. dr. ij.*, daar op wierd een verdeelende pap van de bovengenoemde kruiden met *pulv. gum. ammon. aſ. fœtid.* en *farin. fabar. q. ſ.* gekookt met bier-azyn daar over gelegd. Maar even vrugteloos.

De derde proef geſchiede met een pap van de *bolus armena, acet. deſtil.* en *aq. calcis*, welke

drie reisen 's daags verwisseld wierd, geduurende twaalf of meêr dagen, zonder voordeelige verandering. Dus waren 'er meêr dan vier weeken met vrugteloose poogingen, om de verdeeling te weeg te brengen, doorgebragt.

Alhoewel ik te vooren gezien had, dat het openen van zoodanige verzamelingen van water in de leden, zoo wel goed als kwaad was uitgevallen, had hier egter geen uitstel plaats, dewyl de vloeybaarheid van het vogt zeer duidelyk was, zoo wel op het gevoel van den vinger, als tegen het licht, en daar en boven wierden de *condyli articulares* en kniesschyf niet het minste opgezet gevonden. De banden, klieren, en watervaten van dit gewrigt waren alleen verslapt en verwyderd.

Derhalven moest, de bovengemelde middelen niets helpende, het gewrigt geopend worden. Twee halvemaans-wyze insnydingen wierden gemaakt met het mes, rondom het benedenste gedeelte van de kniesschyf, zonder aan den breeden band te raaken, door de bekleetselen, *aponeurosis fasciæ latæ* en *ligamentum capsulare*. Uit de wonde liep geel water, en dezelve wierd van den grond op gevuld met droog pluksel.

De geleding van de knie en de opgezette plaatsen wierden bedekt met pluksel, waar op *ol. ceræ* gedroppelt was; compressen en een verband wierden vervolgens gebruikt: droog pluksel wierd

wierd wederom in de wonde gelegd, en daarop *ol. ceræ* gedroppelt, het dus bevogtigde pluksel wierd tegen den grond gedrukt met heete spatels van zilver aan beide zyden, welk dagelyks herhaald wierd, met hetzelfde verband, als in den beginne: het pluksel wierd vervolgens bevogtigd met *Balſ. Fioraventi unc. iv. ol. ceræ dr. ij.*

Na veertien dagen was de wonde in eene goede verettering, de grond zuiver, de knieschyf neêrgezakt, de banden versterkt, en het gewrigt stevig en beweegelyk. Drie weeken wierd dezelfde manier nog onderhouden, om de wonde te geneezen en het lid te versterken: eindelyk wierden 'er dienstige compressen, en een bekwaam verband aangelegd, welke eenigen tyd moesten bevogtigd worden, met het laatstgenoemde mengsel, wanneer hy zonder moeite te voet uit het Hospitaal ging.

2.

Fungus articuli ossium femoris & tibiæ.

Eene spongieuse zwelling van de geleding van het dey- en scheen-been.

Eene jonge Dienstmeid wierd in 1754. in het Hospitaal genomen, om geneezen te worden van een ongemak, in de regter knie: sy had de stonden nog niet geregeld, was bleek van kleur, vol uitslag, etterblaasen en spleeten in de huid.

De regter knie was boven op zagt, ſponsagtig, en met veele pypzweeren omringt, overblyffelen van een *fungus* zonder aanmerkelyke zwelling. Door bloedzuiverende en uitwendige opdroogende middelen wierd eindelyk de uitſlag op het lighaam overwonnen, na dat dezelve veele reiſen was wech gegaan en weder gekomen. De pyp-zweeren wierden vervolgens geopend, te ſamen gebragt, en gezuiverd met een ſeton.

De ſpekagtige gedaante der wonde vereiſchte het gebruik van den *merc. præcip.*, dagelyks onder de zalf, waar op eene genoegzaame kwyling volgde. En dewyl dezelve bleek van nut te zyn in het zuiveren van de wonde, wierd ſy drie weeken lang onderhouden met de *panacea merc. Lem.*

Na elf weeken was het ongemak gebragt tot eene kleine opening, de knie was vry en bekwaam, om bewoogen te worden, wanneer ſy uit het Hospitaal wierd gelaaten. Eenige maanden daar na braken de pypzweeren wederom open.

Sy kwam na negen maanden wederom in het Hospitaal. De ſtonden hadden zich nog niet geopenbaard, maar de uitſlag en onzuiverheid van de huid was even eens wedergekomen, als dezelve in den beginne was geweeſt.

De

De eerſte behandeling was na alle omſtandigheden wel ingerigt geweeſt, en had eindelyk eene goede werking getoont, derhalven ging men voort, met hetzelfde inzigt, om de huid zuiver te maaken, eerſt met *pulv. Aethiop. lax.* en vervolgens met de *panacea mercurialis*, om eene geringe en langzaame kwyling te onderhouden.

De pypzweeren rondom de knieſchyf, welke nu wederom onzuiver en ſpekagtig waren, wierden, gelyk de eerſte reis, tot in den grond gezuiverd, en na negen weeken met diepe litteekens geſlooten. Zoo het ongemak verder opgebrooken is, 't geen ik niet weet, dan is het waarſchynelyk, dat 'er eene *caries ulceroſa* op de kraakbeenderen van de geleding is, waar by noch werktuigen noch geneesmiddelen zonder gevaar konnen gebragt worden.

3.

Fungus articuli genu.

Eene ſpongieuſe zwelling van de knie.

Eene Dienſtmeid van dertig jaaren, in Stockholm woonende, had, volgens haar eigen berigt, na eene gevatte koude, gekreegen eene zwelling en zwakheid in de linker knie, welke by de veranderingen van het weer pynelyk was, en reeds drie jaaren geduurd had. In 1753. kwam ſy in het Hospitaal.

Aan den buitenkant van de kniefchyf wierd gevonden een zagt en fponsagtig gezwel, zoo groot als eene oranje-appel, de huid was uitgerekt, maar van kleur onveranderd. De zwelling verminderde een weinig, wanneer dezelve op de *bafis* gedrukt wierd, maar integendeel wierd eene opening gezien aan de andere zyde van de kniefchyf, tot een teken, dat 'er onder dezelve gemeenfchap was.

Na eene voorbereiding wierd het gezwel uitgepeld, als een zakgezwel. Het zelve had geenen anderen zak, dan het *ligamentum capfulare*, aan den buitenkant, en was gelegen tegen het open gewrigt, den *condylus femoris exterior* en *fac. inf. patellæ* met de inwendige deelen. De huid, het vetvlies, de *aponeurofis fasciæ latæ* en het uitgezette *ligamentum capfulare*, wierden geopend kruiswyze, aan de uitwendige hoeken wierd het gezwel losgemaakt, maar het lag inwendig los, en wierd wechgenomen.

Eene verwyderde flagader, die tot dit gezwel kwam, en zonder twyfel een tak van de *poplitea* was, gaf veel bloed. De bloedftorting was moeyelyk te ftuiten, want de flagader trok zich binnen in het gewrigt, en naar beneden, zoo dat dezelve noch opgeligt noch gedrukt kon worden. De wonde en het gewrigt wierden, zoo diep als men daar in komen kon, gevuld met fyn plukfel, waar op wederom *ol. ceræ* wierd gedroppelt, terwyl hetzelve warm gemaakt wierd met heete zilvere of yzere fpatels.

Ein-

Eindelyk hield de bloedſtorting op, wanneer het verband veranderd, en het volgende aangelegd wierd op dezelfde wyze, als in het eerſte van dezelve gevallen gezegd is; de verettering, zuivering, ſluiting en geneezing der wonde waren in de agtſte week na de operatie volbragt. Het lid wierd bruikbaar, ſteevig, en buigzaam, wanneer ſy op het einde van de tiende week het Hospitaal verliet. By het wechneemen van het gezwel liep 'er wel twee leepels vol geel water uit het gewrigt.

Het gezwel beſtondt uit eene ongelyke en klieragtige ſubſtantie, vereenigt met, of voorkomende van den binnenkant van de *capſula mucilaginoſa articuli*, welke, gelyk gemakkelyk begreepen word, in het begin na de operatie boven maaten was uitgezet, dik, ſtyf, en inwendig knobbelagtig.

4.

Fungus cum carie cancroſa genu.

Eene ſpongieuſe zwelling met eene kankeragtige bederving in de geleding van de knie.

Een knegt uit *Schenninge*, dertig jaaren oud, kwam in den zomer van 1758. in het Hospitaal, om hulp te zoeken voor een gezwel in de linker knie, welk hem meêr, dan een jaar, geplaagd had, en zonder voorafgaande bekende

oorzaak zich had geopenbaard. Tot de vermeerdering van het ongemak had egter veel toegebragt eene reis te voet van Smoland, met eenige offen-wyders.

By fyne aankomft was hy nauwelyks inftaat, om op het zieke deel te ftaan. De knie was bovenmaaten groot, zoo door de zwelling der zagte deelen, als inzonderheid door die der *condyli tibiæ & femoris*. Het gewrigt was ftyf, en half geboogen. Aan beide zyden van de kniefchyf wierd eene onduidelyke fchommeling van vogt bemerkt, even als van eenig uitgeftort leden-water binnen in het gewrigt. De pyn was by tuffchenpoozen dragelyk, maar nooit wech.

Dus was hier een veelvuldig ongemak van eene *fpina ventofa*, *anchylofis*, *contractura genu*, *atrophia pedis*, en eene zwelling der weeke deelen door de gedwonge beweeging van de knie in fyne reis naar Stockholm. Behalven de afzetting boven de knie was hier geen zeker middel ter geneezing voor te flaan. Maar eensdeels verzogt hy dit niet te doen, en anderdeels hield ik het ook voor onzeker, zoo het inwendige ongemak kankeragtig zyn mogt, gelyk het voorbeeld, op pag. 323. aangehaald, behalven veele andere, my herinnerde.

Doch om hem niet geheel en al trooftenloos te laaten, moeft 'er iets beproefd worden, en

wel

wel eerst de ontbinding. De knie wierd geduurende veertien dagen gesmeerd met *spir. matric. unc. iv. Sal. ammon.* en *Tinct. fœtid. L. ää. unc. ß.* twee of driemaal 's daags, en daar over wierden gelegt zakjes, met ontbindende kruiden.

De zwelling der uitwendige deelen verminderde daar door, wanneer het hoofd van het scheen-been en het geheele onderste gedeelte van het dey-been des te duidelyker gevoeld wierden, en onveranderd bleeven. Vervolgens wierd gebruikt het *Empl. de ran. c. merc. 4drupl. unc. iv. malax. cum ol. c. c. fetid. gtt. x.*: welk op de huid en rondom de knie wierd gesmeerd; daar by wierd gegeeven de *Panac. merc. Lem.* tot twee of drie greinen dagelyks; maar dewyl het eerste niets uitregte, en het laatste de pyn zeer sterk vermeerderde in de knie, wierd met de *panacea* na tien of elf dagen opgehouden: warme koe-mist, vermengt met overgehaalden azyn, wierd maanden lang gebruikt, als een pap op de knie.

Eenige verligting, maar geene andere verandering volgde daar na, dan alleen, dat de zagte deelen aan de zyden van de kniefchyf beter uitpuilden, en deeden zien, dat 'er eene verettering, of verzameling van water in het gewrigt was. Eindelyk wilde ik door openingen aan de zyden van de knie-schyf daar van worden verzekerd.

By de buiging van het fcheen-been was de knie-fchyf neêrgezakt, en de opzetting van het *ligamentum capfulare* was dus onder de *extremitates musculofæ vaftorum*, deeze laatfte moeften derhalven eerft doorgefneeden worden, voor dat de *capfa articularis* kon worden geopend.

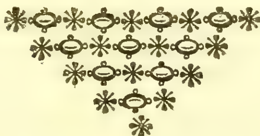
Uit de binnenfte of regter opening liep nauwelyks twee lepels vol dun bloederig water, maar uit de buitenfte of linker in het geheel geen. Beide openingen wierden gevuld met droog pluksel. De binnenfte deelen wierden warm gemaakt met het *ol. ceræ*, gelyk in het eerfte geval. De deelen wierden geftoofd met wyn-azyn, en witten franfchen wyn, van elk anderhalf pond met drie dragmaas oly van was. De eerfte twaalf uuren waren dragelyk, maar daarna vermeerderde de pyn van tyd tot tyd; uit de infnydingen begon een bloederig water te loopen, dat binnen twee dagen alle compreffen en doeken doortrok, welke daarom lagen: blykende uit dit fcherpe, bruine, en groene water, dat de beenbederving kankeragtig was.

Den vyfden dag ftierf hy, na dat de knie eens zoo groot was geworden, en, zoo van binnen als van buiten, tot eene aanmerkelyke rotting was overgegaan (*). Na den dood wierd het on-

(*) Als men genoodzaakt is, zulke gezwellen of ongemakken te openen, waar in eenig uitgeftort vogt onduidelyk befpeurd word, of men eene beenbederving kan ver-

ongemak onderzogt, en bevonden, dat hetzelve reeds voor de operatie had bestaan in eene zoo sterke verrotting, dat alle kraakbeenderen aan de einden der beenderen, gelyk ook de *semilunares* met de *ligamenta cruciata* zeer ontbonden waren.

verdenken, dan komt het veel aan op de voorzegging, hoe dezelve ingerigt word tot lof van den Heelmeester, en de verantwoording van de Operatie; zoo de beenbederving is een *pædarthrocace*, veroorzaakt door eene scheurbuikige, kankeragtige, of scrophuleuse stoffe, gebeurt het maar al te dikwils, dat eene doodelyke verrotting de lydende deelen aandoed, zoodra de uitwendige lugt na de opening daar by komt. Zelfs zyn andere verzweeringen in de holligheden van het lighaam, gelyk een *Empyema thoracis* en *Ascites purulenta* aan hetzelfde gevaar onderworpen, zoo sy verslimmerd zyn door langduurigheid van tyd, door de scheurbuik of ontaarting der aangrenſende beenderen.

X.

Ruptura tendinis Achillis finiftri.

Eene breuk van de linker pees van Achilles.

Van *Joh. Elias Sjöftröm.*

Een man, oud veertig jaaren, was voor vyf-en twintig jaaren, door een ander gehouwen met een zyfen, van agteren boven de hiel, zoo dat de pees van Achilles daar by volkomen was doorgefneeden. Het ongemak was toen op eene behoorlyke wyze behandeld, de einden wierden famengevoegd door de gebruikelyke pees-hegting, waar door zich een *callus* gevormeert had, en de pees zoo wel, als de wonde, volkomen geneezen was, zoo dat hy na verloop van eenigen tyd kon maaken alle beweegingen, zonder op die plaats eenige pyn of ongemakkelykheid te hebben,

Zulk een ongemak is wel op zich zelve niet zeldzaam, maar dat de vafte *callus*, na een onfchadelyk gebruik van veele jaaren, van nieuws op dezelfde plaats kan breeken door middel van eene minder fterke beweeging, dan voorheen geduurig verrigt was, verdient meer opmerkzaamheid.

Dit

Dit gebeurde egter deezen man, wanneer hy ſchielyk eenen trap zoude opſpringen, en de ſtap alleenlyk aankwam op de hielen, waar door de pees in den hoogſten graad geſpannen wierd, en brak op dezelfde plaats, als de voorgaande reis, doch met dat onderſcheid, dat de uitwendige bekleetſelen, of de huid, onbeſchaadigt bleeven. Dewyl nu de ſterkte en het evenwigt in het gaan tegen de peeſen, welke den voet buigen, op deezen aan kwam, wierd hy buiten ſtaat geſteld, om verder den voet en het been te gebruiken, voor dat hy op nieuw geneezen was.

De afwyking van de hiel naar het voorſte van den voet door de *muſc. flexores pedis & digitorum*, en de ruimte, welke door de huid duidelyk gevoeld wierd tuſſchen de afgebrooke peeſen van de *Gaſtrocnemii* en *ſolaris*, ter breette en diepte van eenen overdwarſchen duim, was, behalven het gevoel van den lyder, een overtuigend bewys van de zekerheid der breuk.

Tot ſyne geneezing vondt ik minder noodig, om door de anders gebruikelyke pees-hegting, de eindens ſamen te vereenigen, vooral dewyl de deelen boven de breuk niet waren geſcheiden, in welk geval ſy anders te vooren noodzakelyk moeſten geopend worden, niet zonder groot ongemak voor den lyder; maar hier wierd een goed verband voldoende bevonden, om het oogmerk te bereiken, en daar toe gebruikt het-

zelfde

zelfde verband, welk anders na de operatie met deeze hegting noodig is, om dezelve te onderſteunen, en bekend onder den naam van *uniens ad rupturam tendinis Achillis.* Dit verband wierd aangelegd op de gewoone wyze, doch zeer vaſt, waar by de hiel zoo ver mogelyk naar agteren gebragt wierd, en de kuit naar de hiel, op dat de einden dus zeer na aan elkander zouden konnen komen.

Om het verband te helpen wierd onder den voet gelegd een gevoerd plankje, van eene noodige grootte, om den voet-zool te bedekken, welk eerſt met twee banden wierd vaſt gebonden om den voet: deeze gingen vervolgens naar agteren over de hiel, tegen het been op, en wierden by de heup vaſt gebonden, helpende zeer veel, om den hiel met den geheelen voet naar agteren te brengen. Eer dat het verband aangelegd wierd, wierd de aangedaane plaats beſmeerd met het volgende middel, *Spiritus Sal. ammon. unc.* ß. *vini Camph. unc. j* ß. *ol. ceræ dr. j* ß., welke ook op het verband gedroppeld wierd, eenige reiſen 's daags. Dus bleef de lyder tot den anderen dag, wanneer 'er niets anders gedaan wierd, dan dat het plankje wierd wechgenomen, dewyl hy klaagde over eene zwaare pyn, door de al te ſterke te rug trekking van den voet.

Den derden dag wierd het verband wechgenomen, het onderſte van het been met den voet

was

was toen gezwollen, doch vooral de aangedaane plaats, en rondom het gewrigt van den voet. Hetzelfde verband, bevogtigd met Fransche brandewyn, wierd wederom op dezelfde wyze aangelegd, maar het andere middel niet gebruikt; boven op den voet wierd gelegd een verdeelende pleister, van het *Empl. diapomphol. c. camphora.* Het verband wierd veranderd, en toe getrokken, zoo dra het los wierd, omtrent om den anderen dag, tot na verloop van tien dagen, wanneer het daar in veranderd wierd, dat 'er lange hegtpleisters aangelegd wierden, van onder van den voet-zool af over den hiel tot aan de dey, en daarna hetzelfde verband, als te vooren. Dit wierd vervolgens veranderd of alleenlyk toegetrokken, om den derden of vierden dag, na vereisch der omstandigheden.

Zes weeken verloopen zynde, begon hy een weinig te konnen staan op den voet, de *callus* wierd duidelyk gevoeld, welke zich aldaar geplaatst had even als een knobbel ter grootte van een okkernoot. Hy begon naderhand te gaan over den grond, tot dat hy eindelyk, na agt weeken, begon uit te reiden, want om over de straat te gaan, was hem nog onmogelyk, van wegens de onevenheid, doch op eenen effen grond ging hy tamelyk wel, moetende egter onder den voet eenen hak hebben, die eenen vinger hooger was, maar na verloop van een half jaar gelyk aan de voorgaande gemaakt wierd.

Na

Na dat hy begon uit te reiden, wierd het eerste verband te moeyelyk, om te konnen gebruikt worden, en tegelyk gevaarlyk gevonden, waar om men een ander en veel gemakkelyker gebruikte, beſtaande in een lange riem, twee duimen breed, welke onder den hiel vaſt gemaakt wierd met een' lederen zok, en langs het been en dcybeen liep, wordende vaſtgemaakt aan eenen gordel rondom het lyf. Aan deeze zaten drie andere; de eerſte drie overdwarſche vingers boven de breuk, de tweede even onder, en de derde boven de knie, en deeze wierden vaſtgeſlooten rondom het been en de knie; ſy waren alle van vaſt Engelſch kalfs-leder, welk niet mede gaf. Tuſſchen deeze riemen waren wederom gezet breede banden, waar mede byna het geheele been omwonden wierd, zoo dat de lange riem zeer vaſt wierd gehouden tegen het been, zoo wel wanneer het wierd uitgeſtrekt, als wanneer het wierd geboogen, waar door ook de hiel beſtendig naar agteren gehouden wierd, en in het gaan eene onderſteuning wierd te weeg gebragt.

Onder deeze geheele ziekte kreeg hy geene zwaare toevallen; op het oogenblik, dat de pees doorbrak, voelde hy zeer zwaare pyn van de ſterke ſcheuring, maar zoodra het geſchied was, en hy tot ſtilte kwam, verdween de pyn zoo volkomen, dat hy niet het allerminſte bemerkt wierd; waar uit beſlooten kan worden, dat de pees ten eenenmaale was doorgebroken,

zon-

zonder eenige halve draaden over te laaten. Het geen hem 't meeſt in den beginne plaagde, waren kramptrekkingen in de kuit, welke vooral bemerkt wierden den eerſten dag, vervolgens by tuſſchenpoozingen, en niet dikwils. Eindelyk, wanneer hy begon te gaan, zwol het gewrigt van den voet en de gebrooke plaats tegen den avond meer of minder naar maaten hy het been vermoeide, doch dit verminderde naderhand, en bleef na drie maanden geheel en al weeh, in welken tyd hy naarſtig gebruikte de bovengenoemde pleiſter.

Om de oorzaak uit te leggen, waarom de pees juiſt toen brak, en niet eerder, daar hy egter te vooren zich ſterker bewoogen had, zonder aldaar de minſte pyn te hebben, is wel wat moeyelyk; maar men zoude zulks deels konnen afleiden van de kwaade geſteldheid der vogten op deezen tyd, dewyl de lyder altyd te vooren geplaagd was met openberſtingen van de huid, vooral op de handen, waar tegen veele inwendige middelen vrugteloos gebruikt zyn, zoo dat dezelven niet geneezen waren.

Nu zoude mogelyk deeze zelfde ſcherpte in ſtaat zyn, om insgelyks de *callus* week te maaken, zoo dat dezelve in zoo eenen toeſtand niet kan verdraagen eene zoo ſterke ſpanning zonder te berſten. Eene andere omſtandigheid moet ook worden opgegeeven, welke hier toe ook iets ſchynt te konnen toebrengen. De lyder

der was altyd gewoon geweest, hooge schoenen te draagen, maar had eenigen tyd te vooren zeer laage genomen, waar door de pees gevolgelyk genoodzaakt was geweest, zich meêr uit te rekken, dan dezelve den geheelen tyd te vooren gewoon was, en het kan gebeuren, dat dit het meeste gedaan heeft. Wanneer derhalven een pees sterker gespannen word, en deeze scherpte te vooren de *callus* minder vast gemaakt heeft, schynt te volgen, dat dezelve moet breeken.

Beide deeze oorzaaken te samen genomen konnen voldoende zyn, om zoo eene breuk voort te brengen, indien eene alleen daar toe niet genoegzaam is.

X I.

Exfoliatio tendinis Achillis.

Eene afſchilfering van de pees van Achilles.

Dat de peeſen in een zeker opzigt, gelyk de beenderen, uitwaſſen konnen krygen, verzweeren, verrotten, opzwellen, bedorven worden, en voor een gedeelte afſchilferen, zoo dat dezelve egter overblyven, zulks ondervindt men dikwils in peesknoopen, *calli*, *ganglia*, invreetende wonden in de gewrigten; maar dat ſy op dezelfde wyze, als het been, met nieuwe deelen vernieuwt worden, wanneer een gedeelte van derzelver lengtte is afgenomen, daar van heeft men met myn weeten geene waarneeming.

In 1758. kwam eene oude en ziekelyke vrouw in het Hospitaal; behalven een uitſlag op de huid, had ſy twee diepe zweeren agter op het linker been, welke het gebruik van dezelven zoo in het ſtaan, als gaan, volkomen beletten.

Het bovenſte was vier duimen lang, en drie breed, midden op de pees van Achilles; deeze was dik, en als een ganſen-ey opgezwollen, even als een *hyperſarcoſis* door de *aponeuroſis tibia-*

lis; de omtrek was zeer hoog met ſponsagtig vleeſch. Het onderſte was beneden aan den hiel boven het uiteinde van het hiel-been, welk bloot en week gevoeld wierd.

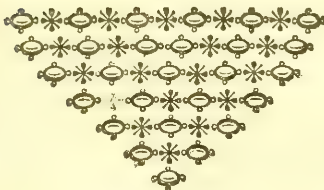
In de eerſte zweer, alwaar namentlyk de pees van Achilles ſponsagtig en gezwollen was, wierden verſcheide inſnydingen gemaakt, langs en in de pees met het mes, tot dat ik bemerkte, dat derzelver vezelen digter ſamengevoegd waren, 't welk alleenlyk in het benedenſte derde gedeelte der dikte was; de opening in de *aponeuroſis tibialis* wierd insgelyks naar boven en naar onderen verwyderd, de pees bedekt met droog plukſel, waar op gedroppeld wierd het *oleum therebinthinæ*, dat men door heete ſpatels warm maakte. Dit wierd om den anderen dag herhaald; de pees trok zich dagelyks te ſamen, op den agtſten dag was 'er eene goede verettering, en toen ſchilferde het ſponsagtige gedeelte van de pees af. Vervolgens wierd de wonde verbonden met *Balſ. arcei unc. j. ung. baſil. citrin. unc. ij. ol. ceræ dr. j.* en eindelyk geneezen met het *ung. rubr. exſiccans.* De verdere uitzetting van de pees wierd belet, met trapswyze compreſſen en een zagt verband.

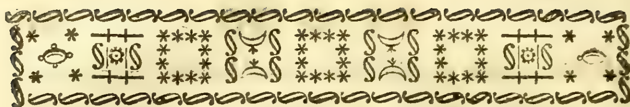
De andere zweer wierd met een gloeyend yzer op den grond tot op het been gebrand; vervolgens droog verbonden, en, na dat de afſchilfering van het been was geſchied, met het *ung. exſic.* tot de volkome geneezing gebragt. Dewyl deeze toevallen gevolgen waren van eene

blad-

bladder-roos, die zich verscheide reisen vertoont had, wierd de inwendige geneezing begonnen met het *Elect. lenitivum*, waar na de operatie geschiede. Vervolgens wierden agt dagen lang gebruikt *rob. samb. unc. iv. oxym. simpl. unc. ij. mixt. diatrios. dr. ij. decoct. hord. ten. lib. iij. aq. naphæ unc. ij.* tot een theekopje alle drie of vier uuren. Sy wierd daar door in eene zagte uitwaassemìng gehouden, welke de roos schielyk wechnam, die zich anders met koorts, aan de dey, het been, en den voet vertoonde.

In het vervolg, en terwyl dat de geneezing volbragt wierd, wierd de *Aethiops min. cum Rheo & Scammonio* gebruikt. De ruuwe huid wierd besmeerd met honig-water. Na agt weeken was sy geneezen en verliet het Hospitaal.

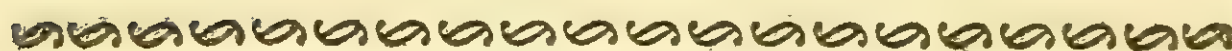

HEELKUNDIGE WAARNEEMINGEN.

ZESDE HOOFDSTUK.

VAN EENIGE BYZONDERE VET-GEZWELLEN.

Tumores adipoſi.

Vet-gezwellen.

Grootere en kleinere vet-gezwellen zyn van tyd tot tyd in het Hospitaal voorgekomen, en door de operatie wechgenomen. De gewaſſen, welke in het Latyn *Lupia* in het Franſch *les loupes* geheeten worden, konnen gevoegelyk verdeeld worden in *tunicati* en *ſcirrhoſi*.

Onder de eerſte worden begreepen alle zakgezwellen, wat ſy ook inwendig bevatten; onder

der de laatſte, alle de overige, welke zonder zak toeneemen. Onder de eerſte worden zeer veele verſcheidenheden gevonden ten opzigte van de bevatte ſtoffe, welke dikwils afwykt van die, waarmede de Schryvers, de een op het woord van den anderen, dezelven vergelyken. Dus heb ik in eenen ſterken zak gevonden een gezwel, een- en twintig ponden weegende, welk gelukkig wechgenomen wierd van de kaak by eenen boer, door den Hr. NATHORST met mynen byſtand, waar van de inwendige zelfſtandigheid noch vaſt noch vloeybaar was, maar even als het cryſtallyne vogt in het oog. (Vergelyk hier mede de Verhandelingen van de Koninglyke Academie der weetenſchappen voor den jaare 1750. p. 232.). Soortgelyke, maar veel kleinere, zyn dikwils voorgekomen. Somtyds is de inwendige zelfſtandigheid vleeſchig geweeſt, zoo dat men dezelve niet goed kon vergelyken met een *atheroma*, *ſteatoma*, of *meliceris*.

Vooral moet ik ſpreeken van een vleeſchgezwel, welk ſyne zitplaats en byzonderen zak had in den palm van de hand onder de *aponeuroſis palmaris*, en dat ik uitpelde by eene Adelyke Dame uit Finland, in het jaar 1746.

Onder de laatſte, of knoeſtagtige, die geenen zak hebben, worden insgelyks veele veranderingen gevonden, dewyl ſy vleeſchig, kliertagtig, vaatagtig, vlieſig, of vet zyn.

Vleeſchig worden ſy genoemd, wanneer zulke vleeſchige ſtukken, waare *Sarcomata*, opgroeijen uit vlieſige of peesagtige deelen, gelyk ik voor veele jaaren 'er een by een' voornaamen Heer uitpelde zoo groot, als een ganſen-ey, gegroeit uit het *planum triangulare apon. muſc. trapezii ſiniſtri.*

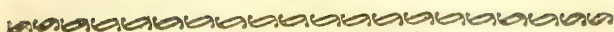
Onder de klieragtige behooren de Verharde Oorklieren; zie pag. 126, de *ſtrumæ*, en *ſcrophulæ.*

Tot de vaatagtige word gebragt de *Sarcocele teſticuli*, voor een gedeelte, of geheel en al met of zonder den zaadſtreng.

De vlieſige zyn de *Polypi narium benigni.* Zie pag. 111., *Extenſiones clitoridis*, *criſtæ hæmorrhoidales.*

De laatſte of vette zyn de grootſte en het minſt van allen bepaalt.

I.

Tumor adipoſus enormis ad nates lateris ſiniſtri.

Een groot vet-gezwel agter op de linker bil.

Eene meid uit het Diſtrict van Stockholm, vyf- en twintig jaaren oud, wierd in 1754 in het Hospitaal genomen met een groot vet-gezwel op de linker heup of dey, welk ſy droeg zederd zeven jaaren, zonder ander ongemak, dan het gewigt kon veroorzaaken, ten opzigte van de aanmerkelyke grootte. De kleur van de huid was onveranderd, doch grof en knobbelagtig, de bevatte ſtoffe wierd gevoeld week, maar brokkelig, te zyn. De gedaante was als van een omgekeerde pot of ronde keetel, welke zich geheel en al vaſt gemaakt had, of een lighaam maakte met de uitwendige bekleetſelen van de *marg. poſt. criſtæ oſſis ilei* naar beneden tot de helft van de dey.

De operatie, als het eenigſte middel, welk haar kon helpen, geſchiede na weinige dagen, na dat het lighaam te vooren genoegzaam bereid was: de huid wierd eerſt twee vinger-breette van den grond van het gezwel los gemaakt tot boven op het gezwel, door twee halvemaanswyze

insnydingen, welke elkander aanraakten, en een eyrond maakten. Het gezwel wierd van de huid los gemaakt, zoo digt mogelyk was; maar, dewyl het alleenlyk bestond uit hard vet, waar van de eindpalen, op de vetste plaats van het lighaam op de *glutei*, by eene bloederige operatie, moeyelyk te bepaalen waren, wierd 'er een gedeelte op den grond gelaaten. De bloepstemping geschiede op de gewoone wyze, deels door het onderscheppen der groote vaten, deels ook door *Pulv. Bol. arm. unc. vj. crep. lupi unc. ij*, gestrooid op droog pluksel, waar mede de wonde gevuld wierd, wordende vast gehouden met hegt-pleisters, compressen, en een goed verband; eerst dat, welk *la Fessiere* genoemd word, vervolgens een lange zwagtel met opklimmende omwindzels.

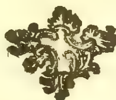
Het wechgenomen gezwel bestond alleen uit harde, opgezwolle, vet-blaasen, en eene ongeloofelyke quantiteit los vet. Het woog 12 ponden. De toevallen wierden voorgekomen door aderlatingen, en andere dienstige inwendige middelen, als ook door eene goede levensregeling, zoo dat sy zeer zagt wierden. Na vier dagen wierd het verband geopend, welk door de verettering vry los geworden was. De wonde wierd vervolgens dagelyks verbonden met de gewoone ettermaakende zalf; en de kanten wierden, om de geneezing te bevorderen, tot een gebragt door middel van hegt-pleisters.

Een

Een overgebleeve ſtukje vet, welk men meende door de verettering te konnen doen verſmelten, noodzaakte my, om in de derde week daar van wech te neemen een ſtuk ter gewigt van drie pond', welk met de vezelen van de groote bil-ſpier vereenigd was.

Al 't geen verder van de harde vetblaaſen overig was, wierd deels door de verettering, deels ook door bekwaame middelen verteert, als het *pulv. ſacch. cand. albi*, *ſabinæ*, *antimonii crudi. ää.*, *merc. præcip. rub.* en *lap. infern.*, na vereiſch der omſtandigheden, waar na de wonde vervolgens tot geneezing gebragt wierd, terwyl de kanten dagelyks tot een wierden gebragt, en men de daar toe noodige middelen gebruikte, zoo dat ſy na verloop van agt weeken het Hospitaal gezond en wel verliet.

Hoe veel nut brengt het overlaaten van de huid niet aan, zoo veel de mogelykheid zulks toelaat, by zoo eene operatie? Eene zwaare verettering word daar door voorgekomen, en eene ſpoedige geneezing bevorderd.

II.

Tumor adipoſus inſignis ad clunes lateris dextri & interfœmineum.

Een groot vet gezwel op de regter bil en tuſſchen de deyen.

Van *Joh. Elias Sjöſtröm.*

Eene meid van zeven- en twintig jaaren, uit *Nerike*, kwam in 1755. in het Hospitaal met twee zeer groote gezwellen, welker byzondere zwaarte en grootte dezelven aanmerkelyk, en gevaarlyk, om wech te neemen, maakten.

Het grootſte, welk, uitgeſneeden zynde, een- en twintig ponden woog, zat agter op de regter bil, en ging tot digt by het fondament tuſſchen de beenen.

Het tweede een weinig minder, vyftien ponden weegende, zat binnen aan de regter dey, ging voorby het *labium vulvæ dextrum*, welk geheel en al uitgerekt was, en had gemeenſchap met het eerſte door een ſtuk vet van denzelfden aart, als het eerſte, en zoo dik, als een arm. De uitwendige gedaante was even als de boven beſchreeven, insgelyks met gezonde huid bedekt;

ſy

ſy wierden gevoeld zagt en knobbelagtig, zonder pyn of ander ongemak, dan de ondragelyke zwaarte: veroorzaakte.

De Hooggel. Hr. Acrel vondt wel, dat de wechneeming het eenigſte middel was tot haare hulp, maar voorzag ook te gelyk het gevaar, waar aan eene zoo groote operatie blootgeſteld was, zoo ten opzigte van de grootte van de gezwellen, als derzelver kwaade plaatſing. De Lyf-artz Schützer, en de Heelmeeſter Ramström, wierden derhalven verzogt, om ook deeze zieke te bezien, en ſtemden in de voorzegging volkomen overeen met den Hr. Acrel. Maar dewyl deeze gezwellen haar zoo veel ongemak veroorzaakten, zo wel in het gaan, liggen, en zitten, als by andere gelegenheden, zoo dat ſy nauwelyks in ſtaat was, om aan de natuurlyke nooddruft te voldoen, en men voor derzelver toeneeming vreesde, welke insgelyks eindelyk eene oorzaák van haaren dood ſyn zoude; kon de operatie niet met regt gelaaten worden, vooral, dewyl ſy zelve daar op aandrong, onderwerpende zich aan de wille en het beſluit van God, ten opzigte van de uitkomſt.

Zoo dra ſy behoorlyk voorbereid was, wierd de operatie verrigt op de volgende wyze. Eerſt wierden byde gezwellen van een geſcheiden, in gedagten, om daar door te zien, of de eerſte operatie zoude konnen verrigt worden met het

het wechneemen van het eene, zonder het andere of voorste aan te roeren, wanneer waarschynelyk de toevallen dragelyker zyn zouden; maar dewyl sy beide eenen oorsprong hadden uit het vetvlies, en daarenboven, gelyk reeds gezegd is, door het vet onder de huid te samen vereenigt waren, moest insgelyks het kleine blootgemaakt, en grootendeels wech genomen worden, na dat het eerste van de huid en de bil-spieren was afgescheiden. Het voorste of kleinste kon niet tot den grond uitgepelt worden, dewyl het hard geworden vet, 't geen voor de operatie niet gemerkt wierd, nu gevonden wierd, samen vereenigt te zyn met het celagtig weefsel van het bekken binnen de buik. De huid in den omtrek wierd zoo veel mogelyk gespaard. De bloedstemping en het overige verband geschiede, als te vooren gezegd is. Na de operatie wierd de aderlating, het gebruik van verzagtende middelen, de salpeter, en eene goede levens-regeling, te gelyk met alle mogelyke oppassing, nauwkeurig in acht genomen. Den eersten dag was de lyderesse tamelyk wel, had eene maatige koorts, en klaagde niet over aanmerkelyke pyn. Het begin van den volgenden dag ging ook wel aan; maar dewyl het ontblooten en bemorssen van de wonde by de ontlasting van den afgang en de pis niet kon belet worden, onaangezien alle zorg, kreeg sy, voor het einde van den dag, zeer zwaare pyn in de dey, innerlyke benauwtheid, en ongeduurigheid,

eene

eene raſſe pols, en toeneemende vermoeidheid. Alle mogelyke middelen wierden daar tegen in het werk geſteld, maar te vergeefs.

Des niet te min begonnen de kanten den derden dag eenigzins te veretteren, maar de veretteringkwam niet verder. Het overige harde vet, welks deels was overgebleeven van het gezwel, deels het vetvlies der ſpieren was, ging tot het vuur over. Alles wierd vrugteloos beproefd, om den verderen voortgang daar van te ſtuiten. De wonde wierd verbonden met een ettermaakend, en de verrotting tegenſtaand, middel, uit *Ung. de ſtyrace. unc. iij. Baſ. citr. unc. ix. Balſ. Peruv. n. dr. iij.* op wieken geſmeerd; daar over wierd gelegd een pap van *ſcordium*, *Ruta*, *Abrotanum*, *Pulegium*, *mentha crispa*, en *Chamomilla. R. ää.* gekookt in wyn en azyn, welke pap eerſt wierd beſproeid met *Tinct. fœtid. Lond.* en *ſpir. ſal. ammon.*, en vervolgens warm aangelegd verſcheide reiſen 's daags. Inwendig wierden gebruikt allerhande verſterkende middelen, onder welk de koortsbaſt, zonder nut, tot eene tamelyk groote quantiteit, gegeeven wierd. Dagelyks wierden 'er groote en dikke ſtukken van het verrotte vet wech geſneeden, maar het vuur nam toe, en de kragten verminderden, tot dat ſy eindelyk ſtierf op den zesden dag.

Na den dood wierd de buik geopend, en gevonden, dat het celagtig weefſel van het buik-

vlies

vlies in het bekken even groot, hard, en dik was, als de uitwendige gezwellen, met het eerste samenhangende. Dit inwendige vet was ook tot het vuur en de verrotting overgegaan.

Dat de operatie niet was de regte oorzaak van den dood, kan zonder moeite ontdekt worden; wel is waar, dat, zoo dezelve niet geschied was, haar leeftyd waarschynelyk langer zoude geweest zyn, maar daarom kon dezelve niet de waare oorzaak genoemd worden. Was de verettering niet belet geworden, door zulke oorzaaken, welke het vuur aanbragten, dan zoude zekerlyk de operatie anders afgelopen zyn.

Twee oorzaaken schynen my toe het meest toegebragt te hebben tot het doodelyke gevolg van de operatie. 1. De werking van de pis, afgang, en uitwendige lugt, op deeze groote wonde, welke, gelyk gezegd is, niet kon gestuit worden, maar door de verrotting het geheele ongemak in eene doodelyke versterving deed overgaan. 2. De veruitgestrekte verharding van het vet tot in het bekken, waar door de scheede, baarmoeder, endel-darm, pisblaas, en een gedeelte der dunne darmen, welke beneden gelegen waren, in eene doodelyke ontsteeking en het vuur gebragt wierden.

III.

Tumor adiposus insignis & congenitus in mala dextra.

Een groot aangebooren vet-gezwel op de regter kaak.

Eene meid uit Ooſt-Gotland, negen- en dertig jaaren oud, kwam in den zomer van het jaar 1758. in het Hospitaal.

Sy had een aangebooren gezwel op de regter koon, welk begon gelyk met den onderſten rand van de oogholte, boven en onder het jukbeen heenliep, eene vinger-breette van de regter neusvleugel en den regter hoek van den mond, hangende drie vinger-breette onder den rand van de onderſte kaak; opklimmende in eenen gelyken afſtand van het oor, en ſluitende in eene ronde met het begin onder het oog; het jukbeen ſtak anderhalve duim-breette uit, welk zoo wel als het gezwel van de geboorte aldus geweeſt, en met de jaaren verder opgegroeit was.

Het Profil van het geheele gezwel was dus agt duim' lang, zes en een' halven duim breed, van het oor tot den hoek van den mond, en vier duimen hoog, boven de oppervlakte van de

kaak. Het gezwel maakte het aangezicht mismaakt, zynde uit hoofde van de zwaarte zeer laſtig, en trekkende den regter hoek van den mond naar beneden, zoo dat de kwyl onwillig daar uit liep.

Het benedenſte ooglid was uit dezelfde oorzaak verſlapt en hong neder, maar niet zoo ver, dat de traanen over de kaak liepen. Op het gevoel was het gezwel zagt, maar zonder eenig blyk van ſchommeling, waar uit geoordeelt wierd, dat het een vet gezwel was.

Het kon wel voor een gedeelte, maar niet volkomen, wech genomen worden, dewyl het jukbeen onnatuurlyk uitpuilde, en het verharde vet onder hetzelve zat.

Het lighaam bereid zynde, wierd de operatie verrigt. De huid wierd geopend met twee inſnydingen; de eene regt van boven naar onderen langs het gezwel, de andere om deeze naar het oor. De kanten losgemaakt zynde, wierd bevonden, dat het onderleggende gezwel beſtond in hard vet, in eenen zak beſlooten.

Het vet wierd by het onderſte gedeelte van het gezwel van den grond wech genomen, welke moeſt zyn op de ſpieren van het aangezicht, maar ſchoon ik onder het ſnyden ontmoette vleeſch-vezels van de *triangularis menti*, *caninus*,

mus, *zygomatici*, ſterker, dan deeze ſpieren doorgaans zyn, was egter daar onder nog hard vet, waar van een ſtuk overgelaaten wierd, welk tot op de *bucinator* en onder het jukbeen ging.

De *arteria maxillaris exterior*, of de vierde tak van de *carotis externa*, gaf veel bloed, en wierd onderſchept. De kanten wierden opgeligt met pleiſters, en de wonde met droog plukzel gevuld. De enkelde muilband (*capiſtrum ſimplex*) met vermeerderde windſels wierd gebruikt, om de loſſe hoeken opteligten en te onderſteunen.

De verettering was den zesden dag tegenwoordig, wanneer de wonde van den grond op bloot gemaakt, en op nieuw verbonden wierd met de dikwils genoemde zalf van *Balſ. citrin. Balſ. arcæi.* en *ol. ceræ.*

In de vierde week was de hoogte van het gezwel, en de wanſtaltigheid van het aangezicht veel verbeterd. Eene rykelyke verettering deed dagelyks iets van het overgelaate vet verſmelten, maar de geneezing begon te gelyk volbragt te worden, waar na geene hoop meêr zyn zoude, om de verſmelting te onderhouden.

Daarom wierd nu eene nieuwe inſnyding gemaakt, evenwydig met de eerſte inſnydingen, komende tot aan den hoek van den mond; de kanten wierden afgeſcheiden en opgeligt, het verharde vet wechgeſneeden tot op den *buccinator*,

 of

of liever de *membrana oris interna*, zoo diep mogelyk was, even voor de vereeniging der lippen, en buiten den *arcus zygomaticus*, niet zonder veel moeite, en met groote omzigtigheid, op dat de koon niet tot in den mond zoude geopend worden.

Aanmerkelyk is het, dat, daar deeze vetgezwellen opkomen, het geheele vetvlies opgezet word zelfs tusſchen de ſpiervezelen van de naaſtleggende ſpieren, waar door dezelven van een geſcheiden, en buiten ſtaat geſteld worden, om te werken.

Vervolgens wierden de kanten wederom vereenigt, als in den beginne, de grond wierd tot verettering gebragt, waarna het verharde vet wechſmolt, de mond de behoorlyke plaatſing weder kreeg, met behulp van het *capiſtrum ſimplex*, en deeze wang wierd volkomen gelyk aan de andere, de hoogte van het *zygoma* en de litteekens uitgezonderd.

HEEL-

HEEL- EN ONTLEED-KUNDIGE

WAARNEEMINGEN,

VAN DEN HEERE

OLAUS ACREL.

OVERGENOMEN UIT DE VERHANDELINGEN VAN DE KONINGLYKE SWEEDSCHE ACADEMIE DER WEETENSCHAPPEN.

HEEL- EN ONTLEED-KUNDIGE

WAARNEEMINGEN,

VAN DEN HEERE

OLAUS ACREL,

OVERGENOMEN UIT DE VERHANDELINGEN VAN DE KONINGLYKE SWEEDSCHE ACADEMIE DER WEETENSCHAPPEN.

I.

Aanmerking

Over Critische verzweeringen, na eene zwaare algemeen heerschende koorts, welke den dood veroorzaakt hebben, als men dezelven geopend heeft, doch door buikzuiverende middelen moesten verdreeven worden. (Abhandl. der K. Schwed. Akad. 1746. *VIII. Band. pag.* 188).

Tot hier toe is het, zoo wel by de Leeraars der Geneeskunde, als by hen, die deeze weetenschap geoeffend hebben, eene algemeen aangenomen regel geweest, dat, zoo dra zich critische

verzweeringen, na voorafgaande zwaare ziekten, aan de uitwendige deelen van het lighaam vertoonen, de zieken buiten alle gevaar zyn, zoo ſy by tyds geopend worden; doch de ondervinding heeft geleerd, dat deeze gedagte niet altyd zeker is. Wel is waar, ſoortgelyke verzweeringen leiden dikwils de kwaade ſtoffe af van de edele ingewanden naar de klieren van de huid, beletten daar door, dat 'er andere zwaare gezwellen ontſtaan, geneezen dus langduurige tuſſchenpoozende, en gevaarlyke rot-koortſen, reddende daar door der zieken leeven: doch, 't geen my de meeſte gelegenheid gegeeven heeft, om de oude meening in twyfel te trekken, en dikwils, by algemeen heerſchende ziekten, geheel anders te werk te gaan, dan de gewoone manier van denken, en het gebruik mede bragten, is de volgende waarneeming.

In het jaar 1743. regeerde in July, Auguſtus, en September, in dat gedeelte van het Franſche leeger, welk van den Boheemſchen en Baierſchen veldtogt terug kwam, eene zwaare rotkoorts, welke volgde op eenen ongemeen kouden winter, de anderen-daagſche koorts in de lente, gebrek aan levensmiddelen in den zomer, ſlegte oppasſing en geduurige vermoeidheid. Zoo dra de ſoldaaten tot ruſt kwamen, goed voedſel kreegen, wel opgepaſt wierden, na dat ſy op de Franſche grenſen waren gekomen, kreegen ſy verzweeringen aan de ooren, onder de armen, en ook op andere plaatſen van het lighaam,

haam, en ſcheenen zich door deeze verandering beeter te bevinden. Om deeze zuivering of ontlaſting nog meêr te bevorderen, behandelde ik alle de geene, welke zulke verzweeringen kreegen in het Hospitaal, aan my toevertrouwt, in den beginne volgens de gewoone manier, bevorderende namentlyk de verzweering, openende, zuiverende, en ledigende dezelve op den regten tyd. Doch ik bragt het niet verder met de eerſte opening, dan dat ik de etter ontlaſte, en ſy ſtierven meeſtendeels van den vierden tot den agtſten dag na de opening. Deeze droevige omſtandigheid by zoo veele zieken maakte my opmerkzaam, om de overige beeter te helpen. 1. Nam ik in agt, dat, eer zich deeze verzweeringen vertoonden, de zieken alle toevallen hadden, welke gewoon zyn, zich by zoo eene koorts te vertoonen. 2. Namen de toevallen af, zoo dra dezelven voor den dag kwamen. 3. Bevonden zich de zieken 't allerbeſte, de verzweeringen zeer ryp zynde, en gereed om open te gaan. Zoo dra men dezelven opende, wierden de zieken zwakker, de toevallen kwamen weder, en ſy ſtierven meeſt alle binnen agt dagen daarna. 5. Als de gezwellen agt dagen ongeopend bleeven, hadden ſy daar van geen verder ongemak. 6. Onder het getal der zieken, welk in deeze maand over de honderd was, kreegen ſommige zulke gezwellen, welke, ſchoon men ettermaakende middelen gebruikte, zich ſchielyk verdeelden, na dat reeds

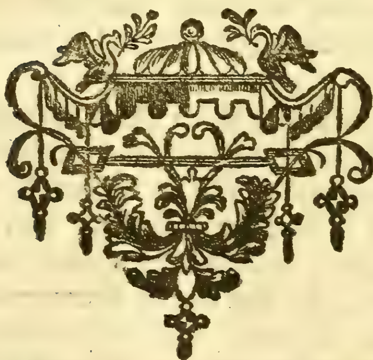
ſtoffe daar in vergaderd was, waar na de lyders den loop, en met etter vermengde afgangen kreegen, fluimen loosden, met bloed vermengde etter uit den neus ontlaſten, en dus gered wierden. 7. De geopende verzweeringen droogden ſchielyk, en by dezelven kwam het heete vuur. 8. By die, welke zulke verzweeringen gehad hadden, en niet opgepaſt, maar altyd op de wagens vervoert geworden waren, had zich de etter zelve verdeeld, de opperhuid ſcheide zich af, en ook deeze bleeven in het leeven, ſchoon ſy altyd ziekelyk en teeringagtig waren.

Deeze aanmerkingen overtuigden my, dat de levenskragten de onreine vogten afzonderden, naar de klieren by de ooren, onder de oxelen, en op andere plaatſen bragten, alwaar ſy bleeven ſtaan, en de uiteinden der vaten als ook het omleggende vet veranderden in eene vloeybaare etter, die vervolgens door de natuur zelve tot de klieren in den neus, de keel, en darmen afgeleid wierd, doch by de meeſte niet verdraagen wilde, dat de lugt zich met de etter in de geopende verzweeringen zoude vermengen. Ik beſloot derhalven daar uit, dat ik geene verzweering van deezen aart meêr openen, maar aan de levenskragten, die met bekwaame voedſels behoorden onderhouden te worden, overlaaten moeſt, om de etter af te zonderen, en te kooken, zonder dit te helpen met rypmaaken-

ſkende middelen, of den voortgang door aflei-
dende middelen te ſtuiten. Doch zoo dra ſy op het openen ſtonden, begon ik aanſtonds, den lyder te laxeeren, waar toe ik gebruikte eenen drank van rhabarber, manna, caſſia, en epſoms-zout, ik gaf nauwkeurig agt op de werking daar van, en bevondt, dat deeze drank, twee of driemaalen gebruikt zynde, eene etteragtige ſlym ontlaſte. Deeze handelwyze vermeerderde, tegen vermoede, de kragten van den lyder, de etter verminderde, de gezwellen wierden kleiner, verdweenen, en byna alle wierden gezond. Derzelver ſpys was een goede vleeſch-ſoep zonder ſpeceryen, en de drank een afkookſel van zoet-hout en gerſt; eenige kreegen, in plaatſe daar van, wey met room van wynſteen of tamarinden bereid.

De rede, waarom ik in deeze gevallen ben afgegaan van de gewoone theorie, en gebruikelyke genees-wyze, om de zieken in den beginne ſterk te laxeeren, wanneer zich het gezwel vertoont, was deels derzelver ongemeene zwakheid, die niet eerder overwonnen was, dan wanneer de etter zich verſamelde, deels ook de vergelyking deezer aanmerkingen met anderen over zoo eene ziekte, die ik in het voorgaande jaar te Parys had waargenomen, en welker toevallen met deeze volkomen overeen kwamen. De lyders waren toen ook niet verligt, voor dat de amandelen opzwollen, en

daar door eene verandering beloofden, doch deeze kon niet verkreegen worden, zonder dat de ſtoffe weder terug ging, en dan was de lyder eenige dagen tuſſchen dood en leeven, en de etter nam den weg naar de bovengenoemde plaatſen. De buikzuiverende middelen begonnen dan eerſt dienſt te doen, welke door den Hooggel. Heere FERREIN voorgeſchreeven wierden, na dat hy 'er in den beginne eenige te vergeefs gebruikt had; de lyder wierd dan oogenſchynelyk beeter, ſterker, en kwam tot volkome gezondheid.

I I.

Aanmerking

Over een eerstgebooren kind, welk, onaangezien eenen zwaaren stoot op het hoofd, dien het, nog in 's moeders lyfs zynde, kreeg, op den behoorlyken tyd ter waereld kwam, en drie weeken na de geboorte leefde. (Abhandl. der K. Schwed. Acad. 1746. *VIII. Band. p.* 261.)

Den twintigsten April 1746. wierd een jongetje gebooren, op wiens hoofd men aanstonds een gezwel ontdekte, zittende op het linker opperhoofds-been, zynde zoo groot, als een vuist, en van kleur, gelyk de overige huid. De vroedvrouw verzogt eerst den heelmeester SCHENBOM, om dit gezwel te bezien; deeze riep my ook daar by, en wy vonden dit gezwel zoo gesteld, dat het op eene plaats vast zat, by het aanraaken ongevoelig was, en zich zagt liet drukken, zonder dat het kind daar van stuipen kreeg, in slaap viel, of met het een of ander van die toevallen geplaagd wierd, welke met de drukking der hersfenen verzeld gaan.

Wy oordeelden egter, dat dit gezwel moest voorkomen uit de zelfstandigheid der hersfenen, die door eene tegennatuurlyke opening in het

ge-

genoemde been te voorſchyn kwamen, dewyl het grootſte gedeelte van dit been ſcheen te ontbreeken. De vroedvrouw zoo wel, als de moeder, verzekerden, dat de verlosſing zeer ſchielyk was geweeſt, en dat het hoofd van het kind daar by niets geleden had. Men beſloot daarom het hoofd met een bekwaam mutsje te drukken, op dat de herſſenen, zoo ſy mogten uitkomen, terug zouden gehouden worden. Dit deed men drie weeken, zonder eenige verandering, intuſſchen zoog het kind, ſliep veel, was de laatſte dagen ongeduurig, en ſtierf na drie weeken.

Ik opende het hoofd den dag na ſynen dood, in tegenwoordigheid van den Geneesheer Bäck, en bevondt, zoo dra de uitwendige bekleetſelen van het gezwel losgemaakt waren, dat hetzelve gezeeten was tuſſchen het vlies, welk het bekkeneel bekleed (*pericranium*) en het peesagtig uitſpanſel van het hoofd (*involucrum aponeuroticum*), waar in het beſlooten was, als in een' zak. Wanneer ik den zak opende, kwam uit denzelven eene dikke, ſtinkende, bloederige, etter. Het dunne gedeelte wechgelopen, en de zak volkomen geopend zynde, ontdekte ik een klomp bloed, zoo vaſt als lever, met eene bleekroode huid bedekt; de zak zelve was inwendig gerimpelt, en als verteert; het been, welk men te vooren gelooft had te ontbreeken, was volkomen, en veel vaſter, dan de overige beenderen van het hoofd.

Men

Men ſcheide het been af, en maakte het los, en toen zag men, dat de vlieſen der herſſenen zeer dun, en bleek waren, en dat het dikke vlies aan het genoemde regter opperhoofds-been vaſter was vereenigt. De herſſenen zagen 'er flap, bleek, en wateragtig uit, derzelver holligheden waren met dunne, wateragtige, etter gevuld, hoe nader men kwam aan den grond van het bekkeneel, des te meêr waren de herſſenen ontbonden, en met water en etter-klompen omvat. De geſteldheid der kleine herſſenen was eenigzins vaſter, maar het rugge merg was rondom met water en dunne etter omgeeven.

Alle deeze tegennatuurlyke omſtandigheden aan het hoofd, en van de daar in beſloote deelen, deeden my denken, of het hoofd van het kind in de baarmoeder ook mogt geſtooten zyn, en dat door deeze drukking en ſchudding eenige bloedvaten geberſten waren, waar door eene uitſtorting van bloed veroorzaakt was. Ik ondervroeg de moeder, of ſy van zoo iets bewuſt was, en kreeg tot antwoord, dat ſy, agt dagen voor haare verlosſing over een brug gaande, met den voet was uitgegleeden en gevallen, zoo egter dat ſy daar van niet veel ongemak had beſpeurd, zynde opgeſtaan, naar huis gegaan, en hebbende den regten tyd haarer verlosſing afgewagt.

Schoon nu de moeder aanſtonds na deezen val geen ongemak bemerkt heeft, en aan de verlos-

ſing

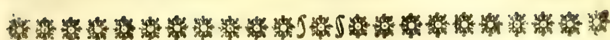

ſing daar door ook geen nadeel is toegebragt; toonden my egter de tekenen, die ik aan het hoofd van het kind vondt, dat de vrugt, die natuurlyk nederwaerts met het hoofd tegen het bekken gekeerd is, by den val nederwaerts geſchooten, en tegen het ongenaamde been gekomen is, zoo dat het bekkeneel geſtooten is, de herſſenen geſchud, de tedere bloedvaten van het *pericranium* en het dunne herſſen-vlies geberſten zyn, en de uitſtorting van bloed, zoo wel binnen als buiten het bekkeneel veroorzaakt hebben.

Had nu de moeder aanſtonds na den val eenen bekwaamen Geneesheer raad gevraagt, dan had veel ligt dit nadeel aan het kind door dienſtige middelen konnen afgeweert of verminderd worden. Had ſy het ook aanſtonds na de verloſſing gezegd, dan had men zich in het oordeelen over de ziekte niet bedroogen, want men zoude met de grootſte zekerheid het gezwel hebben konnen openen, en aan het uitgeſtorte bloed eenen uitgang verſchaffen. Zoo men dan ſoortgelyke uitſtorting binnen in het bekkeneel vermoed had, dan had men getragt, hetzelve te verdeelen, en daar door zoude het leeven van het kind hebben konnen verlengd worden, zoo de natuur had willen medewerken. Ongetwyfeld verkorten zulke toevallen het leeven van veele vrugten en tedere kinderen.

III.

III.

Proeven en Aanmerkingen

Over den gespleeten ruggegraat (Abhandl. der K. Schwed. Akad. 1748. X. Band. p. 291.).

Dat ongeboore tedere kinderen in het ligchaam van de moeder allerley ziekten ondergaan, is eene bekende zaak. Veele komen in de zwangerheid voort van de toevallige ziekten en misslagen der moeder, doch de meesten zyn haaren oorsprong verschuldigd aan het zaad zelve, en aan de verborge oorzaaken, waar door het bedorven, en de vormeering van de vrugt belet word.

Het eerste kan men by de ziekten der moeder reeds gissen, doch het laatste is tot aan de geboorte onbekend, verborgen, en dikwils zoo gesteld, dat men geene hulpe meêr kan aanbrengen. De ongemakken, welke een kind met zich ter waereld brengt, zyn geslooten oogleden, lippen, gespleeten verhemelte, ruggegraat; te samen gegroeide vingers, teenen, en geslooten natuurlyke openingen; overvloedige deelen, mismaakte beenen, en leden, met meêr andere.

Ik zeg, dat de ziekten, die de vrugt- en moeder te gelyk uitſtaan, meeſtendeels door middel van haare zichtbaare tekenen by de moeder bemerkt, en ontdekt worden, doch de moeder en vrugt ſtaan egter menigmaal te ſamen eene gemeenzaame ziekte uit, zonder dat de tekenen by de moeder duidelyk genoeg zyn, dewyl de vrugt meeſtendeels daar door leid en aangedaan is.

Een duidelyk bewys daar van hebben wy in waterzugtige kinderen, die reeds in de baarmoeder zoo veel water in het hoofd, de borſt, en den buik verzamelen, dat ſy of in 's moeders lyf ſterven, of met hun leven het leven van de moeder moeten redden, als ſy het daglicht zien zullen, hoewel de toeſtand van de Moeder geduurende de geheele zwangerheid daar van geen zeker teken heeft konnen geeven.

De *ſpina bifida*, of geſpleeten ruggegraat, is een gezwel, welk met het kind gebooren word, een toeval by de waterzugt van het hoofd, voor de geboorte onkenbaar, en na dezelve, gelyk men gelooft, ongeneeslyk. Het vertoont zich by eerſt gebooren kinderen op den ruggegraat, meeſtendeels op het heilig been met eene meêrdere of mindere uitpuiling, zynde in den beginne donkerblauw, doch naderhand van dezelfde kleur, als de huid. Als men met den vinger daar op drukt, word de zwelling minder, doch komt aanſtonds wederom, zoo dra de drukking ophoud. De

De oorzaak daar van is eene uitſtorting van vogt binnen de herſſen-vlieſen van de vrugt, welk zich in 's moeders lighaam verzamelt heeft, en, zoo wel aan de zyden van het verlangde merg en het rugge-merg, als ook van de drie holligheden der herſſenen door de vierde, in de vlieſige buis, welke het rugge-merg bevat, neerzakt. Deeze vlieſige buis, welke eene verlenging of uitzetting van het dikke herſſen-vlies is, laat het water vry door tot onder aan het heilig been. Dit been is in eene vrugt van agteren volkomen open, gelyk men aan geraamtens van zulke vrugten zien kan. Als het water zich meêr en meêr ophoopt, maakt het de vlieſige buis ſlap, en zet haar uit, tot dat ſy eindelyk door de genoemde agterſte opening gedrongen word; daar uit ontſtaat aanſtonds een kleine zak, welke het water meêr en meêr uitzet, en tot eene ongelyke grootte brengt. Hoe langer men denzelven na de geboorte onaangeroert laat, des te grooter word hy. De heilige zenuwen worden gedrukt en getrokken, het rugge-merg word week, en dikwils van de *tunica arachnoidea* ontbloot, daarom bemerkt men meeſtendeels in de onderſte leden eenige ongemakken, die niet konnen worden wechgenomen, zoo ſy by de geboorte reeds tegenwoordig geweeſt zyn, en naar maate van de grootte van het gezwel ook verſlimmeren, 't geen niet kan worden verhinderd.

Opent men het gezwel, dan ſterft het kind

kort daarna. TULPIUS raad dit af, als volſtrekt doodelyk *Obſ. Med. lib.* 3. *cap.* 29. Ik kan niemand, die voor den vereerenswaardigen RUISCH deeze ziekte beſchreeven, en *ſpina bifida* genoemt heeft, namentlyk in ſyn antwoord op ETMULLERS twaalfden brief. BOERHAAVE zegt hy, heeft dit ongemak eens gezien, doch niet geweeten, hoe het moeſt genoemd worden, beroepende zich op RUISCH, in ſyne leſſen over de 112 *Aphorismus.*

Het ongemak vertoont zich genoeg, doch, zoo wel vroegere als latere Schryvers hetzelve voor ongeneeslyk houdende, heeft byna geen Schryver van eenig aanzien, behalven PLATNER in ſyne *Inſt. Chirurg. rat.* §. 347. hetzelve onder de overige uitwendige gezwellen aangevoerd, en veel minder eenige hulp voorgeſlaagen, gelyk deeze ook niet gedaan heeft.

De gedagten, omtrent deszelfs waare oorzaak zyn zeer verſcheide geweeſt. RUISCH houd het daar voor, dat het ruggemerg op die plaats als ontbonden word, en eene byzondere waterzugt uitmaakt, *Obſ.* 34. TULPIUS geloofde, dat de inbeeldingskragt van de Moeder by allerley gelegenheden zoo een' indruk op het kind kon maaken, *Obſ. Med. lib.* 3. *cap.* 29. 30. Anderen zyn van meening geweeſt, dat eene breuk van den ruggegraat in het lighaam van de moeder daar toe gelegenheid gaf, dewyl de ſtukken der wervelen van den ruggegraat zich van elkander

der ſcheiden, doch, dewyl het gezwel zit op het heilig been, welk van agter open is, is 'er geene breuk noodig.

Ik heb gelegenheid gehad, twee zulke geſpleete ruggegraaten te onderzoeken, en vinde noodig, dezelven mede te deelen, dewyl ſy zich in zekere deelen onderſcheiden van die, welke de ſcherpziende RUISCH heeft waargenomen, en door andere waarneemers aangetekend zyn.

In het jaar 1739. zag ik hier in Stockholm een eerſtgebooren meisje, dat nauwelyks vieren twintig uuren in de waereld was geweeſt. Eene onkundige vrouw berigte, dat het kind met eene bloed-blaas op den rugge gebooren was, welk zoo groot was geweeſt, als een hoenerey, dat ſy hetzelve aanſtonds had geopend, en dat het kind twee uuren daarna was dood geweeſt. Deeze blaas zat midden op het heiligbeen, beſtond uit de uitwendige bekleetſelen, en inwendig uit een glad ſterk vlies, welk uit eene langwerpige opening in het been te voorſchyn kwam. Het onderſte gedeelte van het rugge-merg lag bloot. De openingen in het been waren door de drukking van het water ongemeen verwyderd. Als het lighaam opgeligt wierd, liep 'er nog een weinig bloederig vogt uit de opening. Ik ſneed de opening in het been eerſt nederwaerts naar het ſtaartbeen open, en vondt, dat het inwendige vlies van het ge-

zwel hetzelfde was met dat, welk den ruggegraat inwendig bekleed, vervolgens ging ik van onderen opwaarts tot aan de groote opening van het agterhoofds-been, en vondt het ruggemerg overal gezond, behalven in het gezwel, alwaar het dunner, ſlapper, en, zoo wel van boven als van onderen, met veele waterblaasjes voorzien was. Men opende het hoofd, de vlieſen der herſſenen waren gezond; de herſſenen waren zoo vaſt, als natuurlyk, de zydelyke deelen der holligheden uitgezonderd, die week genoeg waren. De drie groote kamers of holligheden bevatten veel water, het *infundibulum* was geheel vol, de *canalis medullaris Sylvii* tuſſchen de derde en vierde holligheid was wyd, en kon eene middelmaatige pen van een gans bevatten; het water, welk deeze buis verwyderd had, had de vierde kamer insgelyks langs het rugge-merg afgeleid. In de *plexus choroideus* waren ook veele waterblaasjes. Dus kon ik duidelyk zien, hoe zich het water, in de holligheden der herſſenen verzameld, van daar door den ruggegraat tot in het heilig been begeeven had.

De voeten van dit kind waren tegen elkander gekeerd. De oorzaak daar van beſtondt in een tegen natuurlyk maakſel van de onderdeelen der voeten. De *aſtragalus* was mismaakt, en had geene geleding noch met de *tibia*, noch met den *calcaneus*, maar was met deeze beenderen ſamen gegroeit. Ongetwyffeld heeft deeze tegennatuur-

tuurlykheid van de eerste vormeering plaats gehad, en de waterzugt is naderhand daar by gekomen.

Wanneer ik my in 1742. te Straatsburg ophield, opende de beroemde ontleedkundige, de Hr. Hommel, een dood jongetje, agt jaaren oud. Het was gebooren met een klein blauw gezwel op den rugge, 't welk de ouders niet aangeraakt hadden. Het eene jaar verliep na het andere; het kind groeide, wierd vet, doch eenigzins bleek, kreeg alle natuurlyke werkingen, alleenlyk kon het niet op de voeten staan, welke aan de knien verlamt, en ten opzigte van het lighaam te zwak waren. Het stierf aan eene borstziekte, die aldaar gemeen was. Het genoemde gezwel zat midden op het heilig been, was zoo groot, als een vuist, had dezelfde kleur met de huid, wierd, gedrukt wordende, een weinig kleiner, was vol geelagtig water, bestond uit dezelfde deelen, als het boven beschreeven, doch de opening was zeer klein. Het rugge-merg was onder het gezwel zeer klein, en styf. De inwendige deelen van het hoofd waren gezond.

Men vindt over den gespleeten ruggegraat verscheide aanmerkingen van ongelyke gesteldheid by Tulpius, in de *Ephem. Nat. Cur.*, by Platner *Inst. Chir. rat.* §. 747. *in not.* aangehaald. Het grootste getal der waarneemers heeft ongelyke gedagten gehad over den oorsprong

van het gezwel, doch ſy maaken meeſt alle het beſluit, dat het ongemak voor ongeneeslyk te houden is, en aan de natuur moet worden overgelaaten. Voor eene rede geeven ſy op, dat zulke kinderen aanſtonds ſterven, wanneer het gezwel geopend word, doch anders zelden ouder worden, dan een jaar of vyftien maanden.

In tegendeel heeft myne tweede waarneeming, van het kind van agt jaaren, geſcheenen gelegenheid te geeven tot een ander beſluit, en tot een hulpmiddel voor dit ongemak. In deeze meening wierd ik verſterkt door eene waarneeming aan een meisje van zeventien jaaren, welk de Heer Bäck my de goedheid gehad heeft mede te deelen, en welke hem een ſyner vrienden, de Heer Velse in den Haag, geſchreeven had.

„ Een meisje was gebooren met een gezwel op het heilig been of een geſpleeten ruggegraat. Dit gezwel nam eenige jaaren in grootte toe, en kreeg de grootte van een hoenerey. Men bemerkte eene verlamming aan de ronde ſpieren van de blaas en den endeldarm, doch aan de onderſte leden was geen ongemak, noch ten opzigte van het gevoel noch ten opzigte van de beweeging. De Geneesheeren en Heelmeeſters, die over dit gezwel geraadpleegd wierden, hebben, voor zoo ver ik my kan herinneren, alle proeven ter geneezing afgeraaden, en haar on-

aan-

geroert gelaaten. Voor korten tyd heb ik haar, in haar zeventiende jaar zynde, in deezen elendigen ſtaat gezien en onderzogt. Ik vondt de *ſpinæ oſſis ſacri* van derzelver vierde knobbeltje van elkander geweeken tot byna aan het einde, alwaar ſy wederom ſamen vereenigt waren. Het gezwel had dezelfde kleur met de huid, bevatte eene dunne ſtoffe, was iets kleiner, dan een hoener-ey, en kwam door de genoemde opening. Met de afgang en pisloofing was het, gelyk in den beginne.

Het zou my aangenaam zyn uit de geleerde ondervinding van myn Heer onderregt te worden, of hy ergens geleezen of gehoord had van een' geſpleeten ruggegraat, die zoo veele jaaren gebleeven is, zonder in grootte toe te neemen, of te veranderen. Als ook, waar uit myn Heer meende, dat men de verlamming in de ſamentrekkende ſpieren van de blaas en endeldarm zou konnen verklaaren, daar noch de beweeging noch het gevoel in de onderſte leden ontbrak".

Schoon men nu een' geſpleeten ruggegraat onder de zwaarſte ziekten te rekenen heeft, met welken een kind kan ter waereld gebragt worden, en hoewel men zulke kinderen tot hier toe alleen aan de hulp van de natuur heeft overgelaaten, zoo ſchynen egter eenige voordeelige omſtandigheden, by het jongetje van agt en het meisje van zeventien jaaren, ons aan

 te

te ſpooren, by de tegenſtrydige ondervinding ons niet te voegen. De regte kennis der ziekte, het maakſel der leidende deelen, en de vergelyking van verſcheide aanmerkingen behoorden den weg tot verderen voortgang te baanen. Ik geloof daarom met regt, by de volgende gedagten te konnen ſtaan blyven.

1. Dat de geſpleeten ruggegraat geen gebrek by de eerſte vormering (*vitium conformationis*) is, wanneer dezelve zich op het heilig been bevind, zoo lang dit been open is, en een verzameld vogt op dien tyd door de wervelen der rugge gaan, en derzelver peesagtige buis uitzetten kan, het tegendeel heeft plaats, als het ongemak ontſtaat aan de wervelen van den hals, rug, of beenderen, 't geen egter zeer zeldzaam is.

2. Dat dit ongemak een gevolg is van een waterhoofd, en niet eene waterzugt van het ruggemerg of den ruggegraat (*hydrops ſpinæ dorſi vel medullæ ſpinalis*), welke uit eene ontbinding van het rugge-merg zoude ontſtaan. Men zie RUISCH *Obſ.* 34. PLATNER *Inſt. Chir. rat.* §. 747.

3. Dat de wateragtige zwelling op het hoofd, welke de kinderen dikwils met zich ter waereld brengen, volkomen van denzelfden aart is. Als het water zich ophoud buiten de herſſenen of derzelver vlieſen, dan dringt het door de naaden

den van het bekkeneel, en brengt wateragtige gezwellen rondom hetzelve voort; maar verzameld het zich in de holligheden der herſſenen, dan is de weg door den ruggegraat nederwaarts de gemakkelykſte.

4. Dat het rugge-merg by deeze omſtandigheid niet altyd verlooren gaat, maar naar maate van de verſchillende ſcherpte en het verblyf van het water week, doch niet ontbonden word, gelyk de herſſenen in kinderen, die een waterhoofd hebben, ook niet altyd verlooren gaan, maar ſlegts weeker worden. Men zie RUISCH op de aangehaalde plaats. Zelfs kan het rugge-merg ook ſtyver worden, gelyk myne tweede waarneeming toont.

5. De kinderen leeven daar mede veel langer, dan vroegere waarneemers zeggen. Wie weet, of deeze elendige niet volwaſſen konnen worden, ſchoon het ons ontbreekt aan toereikende waarneemingen.

6. Men moet deeze gezwellen op den rugge-graat of het hoofd niet openen, ten minſten zoo lang de kinderen nog teder zyn. Het koſt hun altyd het leeven, het mag voorbedagt of toevallig gedaan zyn.

7. De huid, welke in den beginne zeer dun, en dikwils doorſchynende is, krygt met den tyd de natuurlyke vaſtigheid en kleur.

8. Men

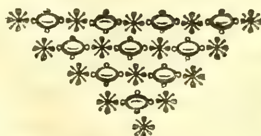
8. Men heeft by deeze ziekte zoo veel rede, om hulpmiddelen te beproeven, als by eene waterbreuk, welke een kind met zich ter waereld brengt. Wel is waar, de plaats is hier veel gevaarlyker, maar daarom moet men des te voorzigtiger zyn. Men zoude konnen beginnen met inwendige middelen die 1. het water van het hoofd afleiden. 2. De vaste deelen der herssenen versterkten, want als men het zoo ver zou konnen brengen, dan neemt men den oorsprong van het gezwel wech, en helpt met des te meêr zekerheid. Uitwendig zoude men verdeelende en samentrekkende middelen konnen gebruiken, tot dat de huid meer sterkte gekreegen had. Voornamentlyk zoude men alles moeten vermeiden, dat vast aan de huid kleefde, als taaije pleisters, zalven, en soortgelyke zaaken, waar door de zwelling of open gaat, of verzweert, ja in het vuur overgaat, waar van de uitgang doodelyk is. Eene zagte, langzamerhand vermeerderde, drukking met een bekwaam verband, noodzaakt het water uit den zak in den rugge-graat te gaan, geeft aan den zak gelegenheid, om zich samen te trekken, en aan de opening in het been, om zich te sluiten. De geheele ruggegraat moet zoo wel, als het hoofd, met de beste hoofd- en zenuw-middelen, (*cephalica, nervina*) besmeert worden.

9. Zoo de oorsprong der ziekte, het zy door middelen, of door de eige werking der natuur wechgenomen word, gelyk by den jongen van agt

agt en het meisje van zeventien jaaren ongetwyfeld geschied is, dewyl sy alle de ziels-vermogens, gelyk andere menschen, hadden, dan blyft de spleet in den rugge-graat, welke te vooren een toeval daar van was, uit gebrek van behoorlyke oppassing, als eene byzondere ziekte over. Heeft het water dan niet al te veel tyd, om de goede gesteldheid van het rugge-merg te veranderen, dan kan de geneezing daar van op gelyke gronden ondernomen worden.

10. By waterzugtige kinderen, welker hoofden aanstonds vol water loopen, geloof ik, zoude deeze proef vrugteloos zyn, doch die, welke niet zoo veel water in het hoofd hebben, en by welke men andere goede tekenen vindt, die in kragten toeneemen, en vrolyk zyn, heeft men veel goeds te hoopen.

11. Kon het kind, waar van RUISCH spreekt, vyftien maanden, en konden de andere agt en zeventien jaaren leeven, zonder dat sy opgepast wierden, waarom zoude men op geene volkome geneezing hoopen by die, welke na behooren opgepast en behandeld worden.

IV.

Proeven omtrent het nut van een Seton tegen eene blindheid, die op eene anderendaagsche koorts volgde. (Abhandl. der K. Schwedische Akademie 1749. *XI. Band. pag.* 284).

Een Seton noemt men een koord, welk door de gemeene bekleedselen van het lighaam op de eene of andere plaats door middel van eene naalde gebragt word. De draad word gemaakt van zyde, een lapje linnen, van menschen- of paarden-hairen. Deszelfs gebruik is zeer oud, en grootendeels met hetzelfde oogmerk, als de fontanellen, aangepreezen, om namentlyk scherpe stilstaande vogten van de eene plaats naar de andere af te leiden, gelyk by aanhoudende jigtpynen noodig is, of om uitgestorte vogten, gelyk in wateragtige gezwellen, te ontlasten, en tot soortgelyke oogmerken meêr. De schynbaare hoop, en het wezenlyke nut, welk men reeds van ouds in het gebruik van deeze middelen gevonden heeft, hebben deszelfs gebruik by menschen en vee algemeen gemaakt, doch dewyl het wreeder schynt te zyn, en pynelyker is, dan een fontanel, hebben de zieken en Geneesheeren liever het zagtste verkoosen, schoon ook daar door maar de helft van het oogmerk bereikt wierd; en dus word

word dit middel meêr by het vee, dan by de Menſchen, gebruikt, gelyk ten vollen blykt uit de manier, op welke de Smids de paarden geneezen.

De werking van het zetten en het gebruik van een ſeton is van tweeërley aart; vooreerſt by het zetten zelfs, wanneer de pynelyke drukking der ſtompe naalde door de taaye huid, eene gevoelige trilling in de zenuwen van het geheele hoofd en den hals verwekt; vervolgens, als de ſterke zwelling van eene zoo lange wonde, die onder de bekleedſelen tuſſchen beide de openingen is, en daagelyks door het koord geprikkeld word, de vogten naar het leidende deel aftrekt, en merkelyk ontlaſt.

In deeze opzigten heb ik dikwils nut gezien van een ſeton, doch voornamentlyk by eene zeldzaame blindheid, welke gelegenheid tot de volgende waarneeming heeft gegeeven.

Van den herfſt 1743. tot in den zomer 1744. regeerde eene anderendaagſche koorts in de kwartieren, alwaar de Franſche ſoldaaten Cantonneerden aan den Rhyn, by *Lauterburg* en *Fort-louis*. Veele zieken wierden gebragt in het Hospitaal te *Lauterburg*, aan myne zorg toe vertrouwt. In September en October 1743. hield deeze koorts volkomen den loop van eene derdendaagſche, wierd ook door geringe middelen geſtuit, en grootendeels zonder den koorts-baſt.

Som-

Sommige ſtorten in, andere niet, en ſy wierden alle gezond, zonder dat 'er andere ziekten op volgden. Doch op het einde van October, en laater in den winter, begon deeze koorts zeer zwaar te worden, en beroofde de zieken, als ſy hen verliet, van het gezicht. Het getal der zieken, welke 's winters in het Hospitaal waren, was zeer aanmerkelyk, doch ik weet geen' eenen, die geen letſel aan het gezicht gekreegen had, wanneer de koorts ophield; veele verlooren een oog; veele beide oogen; weinige kwamen daar van af met troebele oogen. Als ſy in February na den derden of vierden aanval zonder het gebruik van den koorts-baſt ophield, wierden de zieken aan een oog, of aan beide blind. Sy, die den koorts-baſt gebruikten, na dat ſy negen, tien, of meêr aanvallen uitgeſtaan hadden, en dus de koorts kwyt raakten, wierden egter ook blind, en kreegen de koorts weder, zonder dat daar door egter de blindheid wechgenomen wierd. Was de een of ander, by gebrek van oppasſing, twee of drie maanden by aanhoudenheid met de koorts geplaagd, en wierd hy dan uit het kwartier in het Hospitaal gebragt, dan was hy zeer vermagerd, doch had egter het gezicht. De koorts-baſt ſtuitte in ſoortgelyke lyders de koorts niet, ſy gebruikten den geheelen tyd door bittere zouten, en aftrekſels, en verlooren de koorts langzamerhand tegen de lente, wanneer ſy ſlegts troebele oogen en een moeyelyk gehoor kreegen, 't geen egter met de vermeerderende kragten

ver-

verdween. Men kan gemakkelyk begrypen, dat elk, die door deeze koorts aangetaſt wierd, daar van verſchrikte, wegens het gevaar om het gezicht te verliefen, en het bekommerde my ook niet weinig, daar ik zoo veele blinde, die ziende in het Hospitaal gekomen waren, moeſt aantekenen op de lyſt der zieken.

Men had geene moeite geſpaard, om hen by te ſtaan en te helpen. Dewyl ſy aanſtonds blind wierden, zoo dra de koorts ophield, zag men duidelyk, dat de vogten, welke deel aan de koorts hadden, zich nu plaatſten op de zenuwen van het gezicht of het oog, en derzelver werking verhinderden. Ik tragte deeze vogten door de ſterke prikkeling der ſpaanſche vliegpleiſters in den nek of onder de armen wederom in beweeging te brengen, gelyk ook door vroegtydige buikzuiveringen, aderlatingen op den voet, en uitwendige verdeelende middelen op de oogen, daar van kwam by ſommige de koorts weder, doch by niemand het gezicht. Aan eenige liet ik om den anderen dag geeven een zagt braakmiddel uit den *tart. emeticus*, welk met buikzuiverende middelen vereenigt was, doch zonder eenig nut.

Een Dragonder, die agt dagen vry van de koorts, en blindheid was, wierd door my met een gloeijend yzer in den nek gebrand. Hy zeide, op dat oogenblik licht en vonken voor het oog te zien, doch was naderhand wederom

even blind. Deeze begon den vierden dag na de operatie licht te zien, doch dit voordeel had den zevenden dag nog niet toegenomen. Hy ſtelde voor, of een nieuw branden, hoe wreed dit ook ſchynen mogt, hem ſyn gezicht ook zou konnen herſtellen; men volgde ſynen raad, doch hy had daar van niet eerder nut, dan den vyfden dag na de operatie, wanneer beide openingen ſterk liepen, en hy dagelyks aan ſyn gezicht beterſchap bemerkte, 't geen hy ook eindelyk volkomen wederkreeg.

In deezen tyd, in December 1743, hadden zeer veele het beklagenswaerdige lot, van de koorts verloſt te worden met verlies van hun gezicht, niemand, dan deeze Dragonder, had eenige hoop tot beterſchap gegeeven, en ook met deezen ging het langzaam.

Ik nam eenen aanvang, met aan deeze blinden een ſeton in den nek te zetten, na dat ſy agt of veertien dagen in zulke omſtandigheden geweeſt waren. Terwyl de operatie geſchiede, riepen ſy meeſt alle, gelyk de Dragonder, dat ſy licht zagen, ja zelfs de raamen in den muur, doch deeze vreugde verdween wederom aanſtonds. Hier uit beſloot ik, dat, als men de ſeton aanſtonds zetten kon, zoodra het gezicht verlooren ging, men een dubbeld nut daar van zoude hebben. Met dit inzigt, lette ik nauwkeurig op de tyden van de koorts, en of de aanvallen in vier- en twintig uuren voorwaards of

ag-

agterwaards gingen, en beval de knegts, welke de wagt hadden, als ook de oppaſſers, volgens deeze uitrekening nauwkeurig dag en nagt acht te geeven op alle, die de koorts hadden, en in dezelfde zaal lagen, of de een of ander, die de koorts moeſt krygen, dezelve niet kreeg. Deeze moeſten ſy wakker maaken, en vraagen, of ſy zagen, dan blind waren. De eerſte proef nam ik zelve, en vondt ook twee zulke nieuw geworve ſoldaaten, die zonder koorts-baſt van de koorts bevryd, doch blind waren. Ik zette hun aanſtonds een ſeton met eene ſtompe naalde en draad van boom-wol. Dit was 's nagts om elf uuren, en ten agt uuren 's morgens deed ik het gewoone bezoek, en vondt deeze twee tamelyk wel ziende.

By dit bezoek viel de tyd in, op welken een Huſaar de koorts krygen moeſt; ſyn gezicht was aan een oog reeds ten zeven uuren des morgens wech, ſchoon de koorts niet eerder, dan ten negen uuren komen moeſt. Ik zette hem aanſtonds een ſeton. Twee uuren na de operatie begon hy te zien, en kreeg het gezicht in vier- en twintig uuren volkomen weder.

Alle, die nog in de koorts lagen, en met zekerheid den koorts-baſt gebruiken konden, maakten daar mede een begin. Ik liet wederom den tyd van de koorts afwagten, vondt hun van koorts vry en blind, gelyk de voorige, die dit middel niet hadden gebruikt. Men zette hun,

zonder vertraagen, een ſeton, en bezorgde hun in twee of drie dagen het gezicht wederom.

Uit nieuwsgierigheid beproefde ik, om by twee zieken zes of agt uuren, eer de koorts komen moeſt, een ſeton te zetten, en ſy namen intuſſchen alle uur twintig greinen van den koortsbaſt. De koorts bleef wech, doch de oogen wierden egter duiſter; ſchoon niet in eenen zoo grooten graad, dan by de andere, en ſy overwonnen zulks in den gelyken tyd met de overige.

Deeze omſtandigheid was by andere zieken niet zoo algemeen, als by de Soldaaten, gelyk ik in de ſtad en de omleggende dorpen bemerkte.

Eenige van deeze lyders kreegen aanhoudende koortſen, en zulke zeldzaame verzweeringen, als ik in de Verhandeling voor het jaar 1746. beſchreeven heb: zie pag. 519.

Nu verminderde de ſchrik by hen, die de koorts kreegen, dewyl ſy wiſten, dat de ſeton hun van de blindheid helpen zoude. De Hr. LAUNAY, onze Krygs-Commiſſaris, wierd in Maart 1744. overvallen door eene anderendaagſche koorts; na vyf aanvallen bleef de koorts wech, en hy verloor het gezicht aan het linker oog. Hy was bewuſt van het nut van een ſeton in deeze gevallen, doch hy meende, dat ik dit middel ſlegts uitgevonden had, om de geneesmiddelen en moeite by de ſoldaaten te ſpaaren,

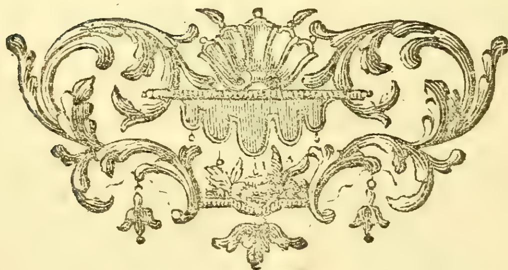
en

en bad my, te beproeven, wat men anders met nut daar tegen gewoon is te gebruiken. Ik deed dit, doch even vrugteloos, als in het begin van dit berigt gezegd is. Na verloop van eene maand onderwierp hy zich aan de operatie, doch 'er waren drie weeken noodig, eer hy in het blinde oog het gezicht weder kreeg. Evenveel tyd hadden ook noodig die geene, welke in den beginne twee of drie weeken vertraagden, eer de ſeton gezet wierd.

Ik heb ook veel nut gezien van een ſeton in menſchen, die zederd korten tyd gek geworden waren. By twee ben ik alleen ooggetuigen geweeſt, dewyl de Hr. SCHENBORN dezelven gezet heeft.

Behalven het nut, welk de opgegeeven waarneeming in de geneeskunde geeft, leert dezelve ook, hoe moeyelyk het is voor eenen Geneesheer, in eene uitgeſtrekte praktyk proeven te doen, waar op hy zich met zekerheid verlaaten kan. In Hospitaalen en Gaſthuiſen heeft men gelegenheid te zien veele, die alle dezelfde ziekte hebben, derzelver toevallen te vergelyken, onderſcheide proeven te neemen, en eindelyk de uitkomſt aan te tekenen. Een of twee zulke lyders met koortſen, die in een half jaar op onderſcheide tyden voorgekomen waren, hadden my nauwelyks daar op gebragt, om de blindheid als een gevolg van de koorts aan te zien, doch het getal benam allen twyfel.

Het was daarom geen wonder, dat kundige geneesheeren klaagden over het nadeel, welk het Vaderland door gebrek aan Hospitaalen leed, dewyl men ziet, en genoegzaam bewyſen kan, hoe veel nut aan de kunſt en het gemeene welzyn toegebragt word door eene zorgvuldige en medelydende oppasſing der zieken, het geen de Heeren ROSÉN EN BÄCK in de redenvoeringen, daar over by het afleggen van het *Præſidium* in de Vergadering van de Koninglyke Academie der Weetenſchappen gehouden, ook ten klaarſten getoont hebben.

V.

Beſchryving van eenen Boer, die met een been ter waereld is gekomen (Abhandl. der K. Schwediſchen Akademie 1750. XII. Band. pag. 18.)

De Boer was zes- en twintig jaaren oud, friſch, en gezond, doch zonder heup, dey, been, en voet, aan de regter zyde gebooren. Het regter heup-been was onkenbaar, zoo dat men niet het minſte teken aan de regter zyde vondt. Hy was van jongs af gewoon met krukken onder de armen ſchielyk voort te gaan, te loopen, ja hy kon zelfs met de wagen of ploeg reiden, zoo dat hy in dit en ander boerenwerk niet behoefde te wyken voor iemand, die ſyne leden volmaakt had.

De linker heup, dey, en voet waren natuurlyk, doch deeze ontbraaken aan de regter zyde. De ruggegraat begon met de lenden-wervelen van de linker naar de regter zyde te gaan, en het ſtaartbeentje eindigde, alwaar de regter lieſch moeſt zyn, digt boven het fondament. Het heiligbeen en het ſtaartbeen namen de plaats van het regter ongenaamde been in. Het fondament was twee vinger-breette van den balzak naar het einde van het ſtaartbeen, hooger, dan gewoonlyk is, op de plaats, welke de regter lieſch

onvolmaakt voorſteld. De bilnaad (*raphe*) ging dus niet van boven naar onderen, maar ſcheef van de regter naar de linker zyde; de teeldeelen waren op de gewoone plaats, doch in den balzak was maar eene bal, die ſyne vaten van de linker zyde kreeg. De bal en zaadvaten waren de helft dikker en grooter, dan die geweeſt zouden zyn, zoo hy twee deyen had gehad. De navel was aan de linker zyde, eene hand-breette meêr naar de zyde en naar beneden, dan gewoonlyk is. Gelyk deruggegraat naar de regter zyde ging, zoo ſtrekte zich de witte ſtreep naar de linker. Dus waren de twee onderſte afdeelingen van den buik in eéne onnatuurlyke plaatſing. Het voorſte gedeelte ſtrekte zich uit naar de linker, en het agterſte naar de regter hand; de regter zydelyke deelen naar vooren en de linker naar agteren. Deeze plaatſing maakte, dat de regter ribbe meêr naar vooren ſtond, dan naar agteren. De linker dey was van boven zeer dik, en zoo wel daar om, als ook uit hoofde van het gewoone gebruik, om het lighaam te onderſteunen, by het eerſte aanzien midden onder den buik. Als hy den afgang loosen zoude, moeſt hy dit been ergens tegen aan drukken, en met een overgeboogen lighaam zulks naar de regter zyde doen, dewyl de endeldarm benevens de ſpier, die denzelven ſamentrekt, ſyne opening niet naar onderen, maar naar de regter zyde had.

V I.

V I.

Waarneeming van eene aanmerkelyke verzweering zonder voorafgaande ontsteeking (Abhandl. der K. Schwedischen Akademie 1752. *XIV. B. p.* 285).

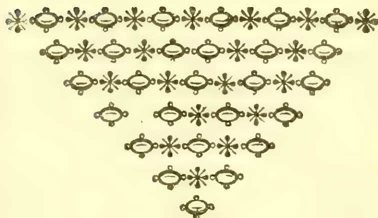
In January 1746. wierd ik geroepen by eene Juffrouw van twaalf jaaren. Men berigtte my, dat sy drie maanden zeer ziek was geweest. Eene aanhoudende koorts met verwisselende koude en hitte, slaapeloosheid, sterk nagtzweet, en soortgelyke toevallen meêr, hadden haar de kragten benomen, en volkomen uitgeteert. Voor drie weeken had sy begonnen pyn in de regter heup te voelen, naderhand had dezelve dagelyks toegenomen, en daar by was ook gekomen eene zwelling in de dey, en onvermoogen op deezen voet te staan. Eerst wierden verdeelende, daar na weekmaakende, stoovingen gebruikt. Na verloop van drie dagen was het reeds zoo ver gekomen, dat, behalven de aanmerkelyke pyn in het deel, en eene roodheid in de huid, eene aanmerkelyke, vloeibaare, stoffe den heelmeester aanzette, om het gezwel te openen. De insnyding was drie vingerbreette lang, en voor dit gezwel te klein. Meêr dan zestien oncen etter is daar uitgeloopen, en de laatste dagen is by het verband ook veel te voor-

 schyn

ſchyn gekomen, waar by de zwelling en pyn in het been eer toe- dan afnam. De Lyfartz PETERSON was tegenwoordig, wanneer ik deeze zieke voor 't eerſt bezogt. Het ongemak beſtondt in eene verzweering, welke na eene langduurige koorts ontſtond; de geheele dey was dik en gezwollen. De opening was voor de helft geneezen, de geele etter liep op alle plaatſen rykelyk daar uit, waar men ook op het been drukte. Ik kon met de ſonde rondom het been onder de huid komen; en hier uit bemerkte ik, dat het vet-vlies onder de *fascia lata* volkomen verteert was. De eerſte inſnyding, welke gemaakt was eenen overdwarſchen duim aan den buitenkant van den grooten draaijer, wierd naar boven en naar onderen verlengd. De oorzaak, waarom na de eerſte inſnyding nog een gezwel overgebleeven was, wierd toen aanſtonds ontdekt. Onder de *fascia lata* was eene byzondere zak, die met de huid even ver geopend wierd De quantiteit van de etter, die toen wechliep, was zoo groot, dat men dezelve niet kon meeten. De onderleggende ſpieren waren van al het vet volkomen gezuiverd, zoo dat de vinger gemakkelyk naar boven en naar onderen tusſchen dezelven en de *fascia lata* kon bewoogen worden, doch niet geheel in de rondte van het been. Wegens deeze aanmerkelyke verteeringen, als ook om des te zekerder eene pypzweer voor te komen, maakte men aanſtonds de inſnyding grooter naar boven en naar

on-

onderen. Vervolgens gebruikte men de gewoone middelen met een' versterkenden kruiden-wyn tot eene stooving, en eene uitdryvende zwagtel wierd aangelegd. Het ongemak was geneezen, en de lyderesse in staat, om aan het einde van de volgende maand zonder ongemak te gaan. Het been is naderhand wederom zoo dik geworden, als het andere, en alle spieren beweegen zich vry. Zoude ook het vet-vlies, dat verteert was, weder aangegroeit zyn?

VII.

Waarneeming van eenige ongeneeslyke been-bedervingen. (Abhandl. der K. Schwedischen Akademie 1754. XVI. Band. pag. 282).

De Geneesheeren worden van onkundige dikwils beschuldigd, dat sy zoo ligt overgaan tot het afzetten der leden. Ik ontken het misbruik hier in zoo weinig, als in andere menschelyke verrigtingen; de langduurigheid van tyd, en gelukkige doch onverwagte toevallen, verschaffen somtyds raad en hulp in gevallen, waar in men zulks het minst zoude verwagten. Kundige lieden zullen egter ook toestaan, dat van een groot getal van ope en verouderde ongemakken aan de beenderen nauwelyks een vyftigste gedeelte kan geneezen worden.

Elk een weet, dat oude, en veele jaaren lang weinig getelde, ongemakken aan de beenderen, by ons in het Noorden, vooral by arme lieden, zeer zwaar, gevaarlyk, of onmogelyk te geneezen zyn; doch sy willen alle de oorzaak niet begrypen, daar de theorie zoo duidelyk van het zuiveren der vogten, en het afschilferen der aangedaane beenderen spreekt. De op de bygevoegde plaat afgebeeld, wechgenomen, en ontbloote beenderen, bewyzen de moeyelyk-

heid,

heid, ja zelfs de onmogelykheid, om dit in het werk te ftellen. Kan men ontkennen, dat het afzetten der beenderen het zekerfte middel is; en moeten zulke elendige, als menfchen, die voor het algemeen onnut zyn, daar toe niet aangefpoord, maar niet daar van afgefchrikt worden.

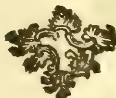
De derde afbeelding op de eerfte plaat vertoont beide pypen van het regter-been van een boer, die eenige jaaren met eene ope beenbederving is geplaagt geweeft. Hy was te vooren uitgeteert, doch, na het wechneemen van het been, kreeg hy fyne volkome gezondheid weder. A. Vertoont de groote pyp, die in de midden gebogen is. a. eene plaats, die zagt, en uitgeteert is tot op het merg en in de holligheid van het been. b. een gedeelte, dat deels zagt, deels gezwollen is door het beenfap. B. De kleine pyp, overal deels zagt, en ingevreeten, deels opgezwollen, en vol beenfchilfers. Deeze zyn gevolgen van eene uitftorting van het beenfap, welk om het geheele been als ftolt, gelyk men zien kan by a. a. a. a., en door de fcherpe randen den toeftand veel zwaarder en ongeneeslyker maakt.

De afbeeldingen, met vier getekend, vertoonen de bovenfte einden van de onderfte armpypen, en het onderfte einde van de bovenfte, van de linker zyde. Derzelver ongeneeslyke toeftand blykt ten klaarften uit de vergelyking met de uiteinden van andere gezonde beenderen,

ren, die aan deeze in grootte gelyk zyn. A. Het bovenſte gewrigt van de groote arm pyp, ongemeen opgezwollen, aangevreeten, en met ſcherpe ſtukken been bezwaart. B. Hetzelfde gewrigt aan een gezond been. C. Het bovenſte gedeelte van de kleine arm-pyp plat, en als tot een geſmolten. D. Hetzelfde gedeelte aan een gezond been. E. Het onderſte gedeelte van het opperarm-been. Deszelfs toeſtand blykt uit het onbeſchadigde gedeelte van ſoortgelyk been. F.

Een afgedankte knegt van de Artillerie, die voor verlooren gerekend wierd, wierd door het afzetten geholpen, doch eene zwaare en hardnekkige uitſlag over ſyn lighaam gaf niet veel hoop tot eene volkome geneezing, blykende daar uit, dat 'er in de vogten eene ongeneesſlyke ſcherpte was.

De vyfde afbeelding vertoont de pypen van het linker been van eenen matroos. Door de afzetting is hy volkomen weder herſteld. A. De groote pyp. a eene weeke opgezwolle uitzetting. b. b. b. ſoortgelyke verhevenheden. B. De kleine pyp. a. a. a. plaatſen, die wechgevreeten, opgezwollen, en door het beenſap wederom ſcherp geworden zyn.

VIII.

VIII.

Beschryving van eene dubbele Baarmoeder (Abhandl. der K. Schwedischen Akademie 1761. *pag.* 306).

By eene vrouw van zes- en dertig jaaren, die onlangs in ons Hospitaal stierf, heb ik eene dubbele baarmoeder gevonden, en, dewyl dit een zeldzaam geval is, oordeel ik noodig daar van een berigt te geeven.

Sy had twee kinderen ter waereld gebragt, die nog leefden. De zoon is nu in syn tiende jaar, de dogter in haar zevende. Na den laatsten kraam begon sy te klaagen over eene branding en hitte in de teeldeelen; de stonden wierden van tyd tot tyd rykelyker en pynelyker, waar door sy zeer afgemat wierd. Eindelyk veranderden dezelven volkomen in eene bloedstorting, zoo dat sy van het land naar Stockholm komen moest, en in het Hospitaal hulp zoeken.

By de onderzoeking vondt ik aanstonds, dat sy eene uitzakking van de baarmoeder had, en dat dezelve verhard was. De uitzakking wierd gemaakt door het bovenste gedeelte van derzelver hals, welke het digste aan den mond,

hard

hard en zoo groot was, als een hoener-ey. Het-zelve was niet open, maar viel by de geringſte persſing uit, en vertoonde zich buiten de teeldeelen.

Daarenboven was aan den onderkant van den mond der baarmoeder, tegen over de andere geſteld, nog een gezwel, insgelyks verhard, doch van plaats niet veranderd. Dit kon men met den vinger gewaar worden.

Deeze twee gezwellen gaven, tot groote verwondering, veel bloed, welk als uit dezelven zweette, doch vooral kwam hetzelve uit het bovenſte, welk, aan zich zelve overgelaaten, altyd buiten de ſcheede hing. Dit, door de wryving van het linnen, de ſcherpte van de pis, die daar tegen dikwils kwam, en door de lugt, aangedaan zynde, had eene paerſche, en byna purperagtige, kleur gekreegen, en gaf uit alle plaatſen dun ſcherp bloed.

Op dat derhalven deeze deelen, of door de ziekte zelve reeds voor lang gezwollen, of door de gedaane reis beſchadigd, eenigzins zouden ſlinken, liet ik de vrouwen leggen op den rugge met de heupen een weinig hooger.

Verſcheide middelen wierden ter hulp genomen, welke het bloed van de verſlapte deelen zouden afleiden, en de quantiteit der ſtonden bepaalen, namentlyk aderlatingen op den arm,

be-

bedaarende en verdoovende middelen, waar by gevoegd wierden plaatſelyke ontbindende en verſterkende.

Deeze gaaven in den beginne hoop van eene gelukkige uitkomſt. Na dat ſy zich drie weeken zeer ſtil gehouden had, en nu vry wel bevondt, ſtondt ſy eindelyk op uit het bed, en droeg tegen de uitzakking een' behoorlyken ring.

Doch deeze vreugde was van geenen langen duur, want, naa dat ſy twee dagen het bed verlaaten had, kreeg ſy eene aanhoudende ontſteekings-koorts met eene zoo aanmerkelyke traagheid, dat ik voor het vuur vreesde. Ook wierd ik in deeze gedagte niet bedroogen.

Den vierden dag verergerde alles; de zwakke en dikwils tuſſchenpoozende pols, de ſpanning van den buik, het koude zweet van aangezicht en handen, gaven te kennen, dat de onoverwinnelyke vyand voor de deur was. Den zesden dag ſtierf ſy.

Ik oordeelde het der moeite waardig, het lyk te openen, en deed dit in tegenwoordigheid van veele. Men meende de baarmoeder ontſtooken, en de overige nabuurige deelen ook aangedaan te vinden. Ook zag men geene duiſtere blyken van eene verettering in den beneden buik. Een ſtinkend vogt vulde niet alleen het bekken, maar

ook een groot gedeelte der darmen dreef in het zelve. De banden der baarmoeder, vooral de breede, waren daarenboven ook ontaart, zoo dat op de nevensgaande Tweede en Derde Plaat deeze deelen niet volkomen hebben konnen worden afgebeeld.

Het aanmerkelykfte was, dat de baarmoeder dubbeld gevonden wierd, daar in verfchillende van die, welke de Straatsburgfche Hoogleeraar, de Heer Eisenmann, in 1752. waargenomen, en op eenige keurige plaaten zeer nauwkeurig afgebeeld heeft, dat in deeze laatfte twee fcheeden waren, waar van elk de tekenen van maagdfchap hadden, en dat de lighamen der twee baarmoeders evenwydig tegen elkander gelegen waren, mogelyk, om dat fy nooit bevrugt waren geweeft; daar in tegendeel de baarmoeders, die hier afgebeeld worden, van elkander verwyderd zyn, hebbende de vrouw, gelyk gezegd is, ook twee kinderen ter waereld gebragt.

Eenige gevolgtrekkingen, fchoon fy niet ongepaft en onnut zyn zouden, hier uit af te leiden, laat ik over aan de *Phyfiologi*. Hoe veel gemakkelyker zal eene overbevrugting plaats konnen hebben in eene vrouw met eene dubbele baarmoeder, dan in eene, die 'er maar eene heeft!

De aanmerkingen van den Hr. Eisenmann over de dubbele baarmoeder, als ook de gedag-

ten

ten van den Hr. WAHLBOM omtrent de overbevrugting, in de Verhandelingen van de Koninglyke Sweedsche Academie voor het jaar 1761. geplaatst (*), verdienen geleezen te worden.

Tweede Plaat.

A. De regter Baarmoeder.
a. Het regter eyernest.
b. b. b. De regter trompet.
c. c. c. Een gedeelte van den regter breeden band, en de *alæ vespertilionis*.
d. De franjes van de regter trompet.
e. e. Het bovenste gedeelte van den ronden band.
f. f. De zaadvaten van de regter zyde, *corpus pampiniforme* genoemd.
B. De linker Baarmoeder.
g. Het linker eyernest.
l. l. De linker trompet.
i. i. i. Een gedeelte van den linker breeden band, en de *alæ vespertilionis*.
k. De franjes van de linker trompet.
l. l. De linker ronde band.
m. m. De zaadvaten van de linker zyde.
C. De scheede, door de gemeene bekleetselen en *plexus cavernosus* bedekt.
D. Het bovenste verharde gezwel, buiten de scheede hangende.

E.

(*) Men vindt deeze in myne Natuur- en Geneeskundige Bibliotheek II. D. 1 St. pag. 12.

E. De aars.

F. F. De algemeene bekleetſelen.

G. Een gedeelte van den endeldarm.

Derde Plaat.

Eerſte afbeelding.

A. De mond van de baarmoeder.

B. Het verharde gezwel opgeligt.

C. Het onderſte verharde gezwel.

D. De aars.

E. De bilnaad.

F. F. F. De uitwendige bekleetſelen, en een gedeelte der teeldeelen.

G. G. G. Rimpels, die zich vertoonen, om dat de ſcheede naar boven gedrukt is.

Tweede afbeelding.

Deeze vertoont den algemeenen hals en de byzondere te gelyk met de baarmoeders geopend.

A. De gemeene hals.

a. De onderſte lip van den mond der baarmoeder.

B. De regter Baarmoeder.

b. De hals van deeze baarmoeder.

C. De linker Baarmoeder.

b. De hals aan deeze eigen.

I X.

Waarneeming omtrent den ſteen. (*Abbandl. der K. Schwediſchen Akademie* 1766. *p.* 171.)

In het jaar 1760. ſneed ik een jongetje van elf jaaren in het Hospitaal van den ſteen. Dezelve was ſcherp, en liet, by het uithaalen, een klein ſtukje in de blaas te rug. Den vyftienden dag na de operatie was dit ſtukje zoo zeer in grootte toegenomen, ſchoon zeer veel gruis van de nieren en blaas uit de wonde liep, dat hy drie dragmaas woog, en eene evenredige grootte had. De nog niet geſloote hals van de blaas, en de verwyderde pisbuis lieten toe, dat de ſteen met de pis wechging, en tot aan de opening der wonde kwam, doch dewyl deeze reeds was begonnen te geneezen, en de inſnyding in de huid zich van de einden naar het midden toegeſlooten had, kon de ſteen niet verder komen. De geheele operatie zoude in korten tyd vrugteloos zyn geweeſt, zoo men deeze nieuwe ſteen niet had te voorſchyn konnen doen komen. Het ſcheen my toe, dat, als het litteeken naar de blaas toe wederom geopend wierd, men met een lepeltje agter den ſteen zoude konnen komen, en denzelven uit de pisbuis drukken. Doch, na dat het eerſte gedaan was, en het tweede zoude verrigt wor-

 den,

den, rolde de ſteen wederom in de blaas. Nu was 'er niets anders overig, dan de wonde nog meêr te verwyderen, en de tang te gebruiken. Men leide den zieken dwars over het bed, bragt de ſonde door de pisbuis in de blaas, verwyderde de voorige ſneede genoegzaam, voelde met den vinger, dat de hals van de blaas genoeg open was, om de tang daar in te brengen, verrigte dit, en vondt aanſtonds den ſteen, die vry gemakkelyk uitgenomen wierd. Men verbond den zieken, gelyk te vooren, zonder dat hy van dit laatſte eenig ongemak had. Op het einde van de vyfde week was hy geneezen, en ging gezond uit het Hospitaal.

Deeze waarneeming bewyſt, dat het mogelyk en noodzakelyk is, de uithaaling van den ſteen te herhaalen, het zy het vroeg of laat na de eerſte operatie zy, wanneer overblyfſelen of op nieuw gevormeerde ſteenen zulks vereiſchen.

REGISTER.

De letter a *betekend de Aanmerkingen.*

A.

B.

Ele-

F.

G.

Kan-

L.

door

M.

N.

O.

Oog.

P.

Sar-

S.

T.

U.

V.

Ver-

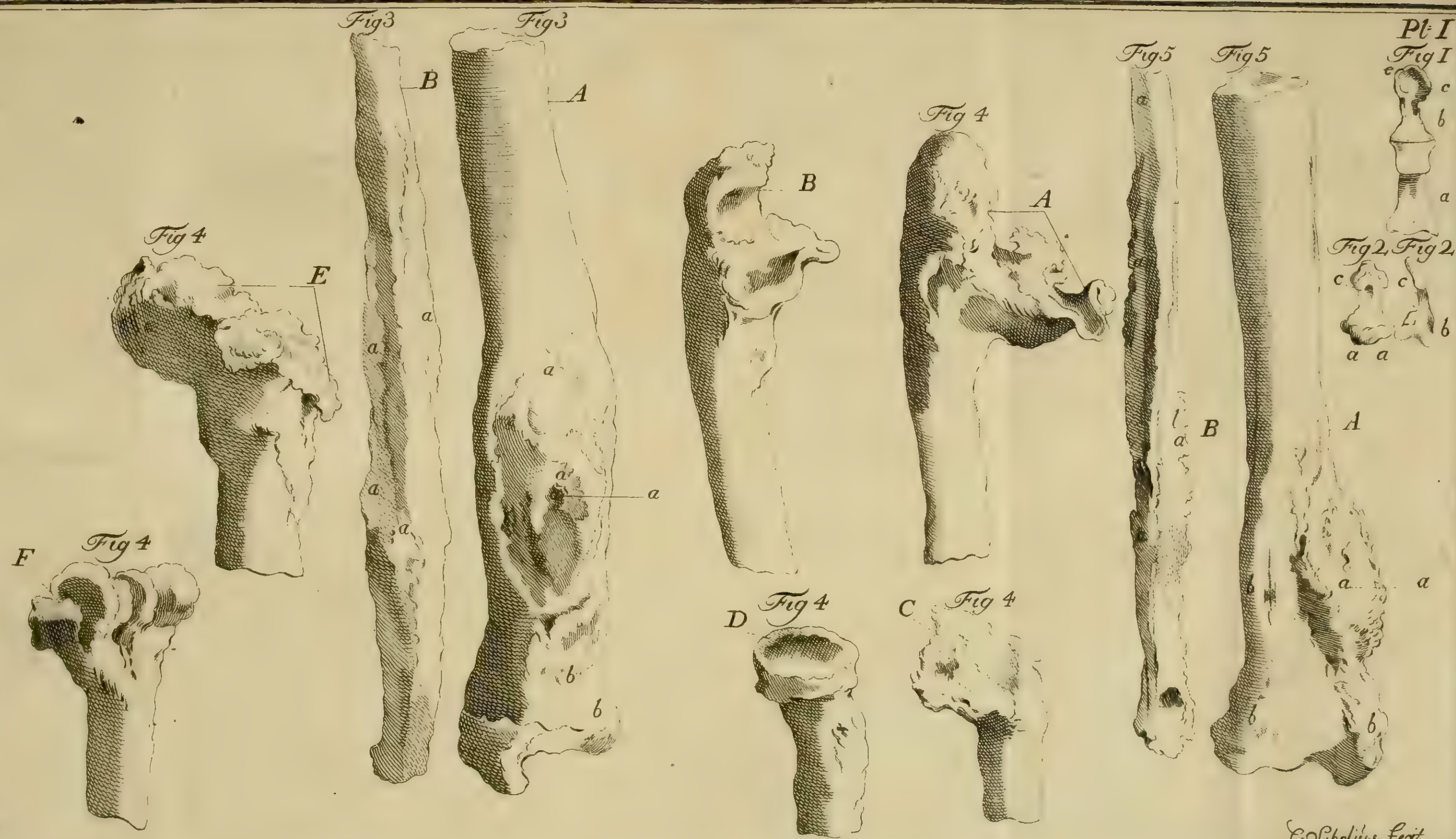
W.

Z.

VERBETERINGEN.

Pag. 142. reg. 11. ſtaat opening, lees, geneezing, P. 164. r. 4. los was, l. was los. P. 180. r. 29. afgedante, l. afgedankte, P. 273. r. 4. rok, l. zak. P. 297. r. 12. pisbuis, l. pis. P. 336. r. 19. waren l. was. P. 364. r. 2. zenuwen, l. peeſen. P. 370. r. 19. del. tus-. P. 462. r. 3. del. op. P. 477. r. 18. huid l. hand. P. 496. r. 3. van onderen hy, l. ſy.

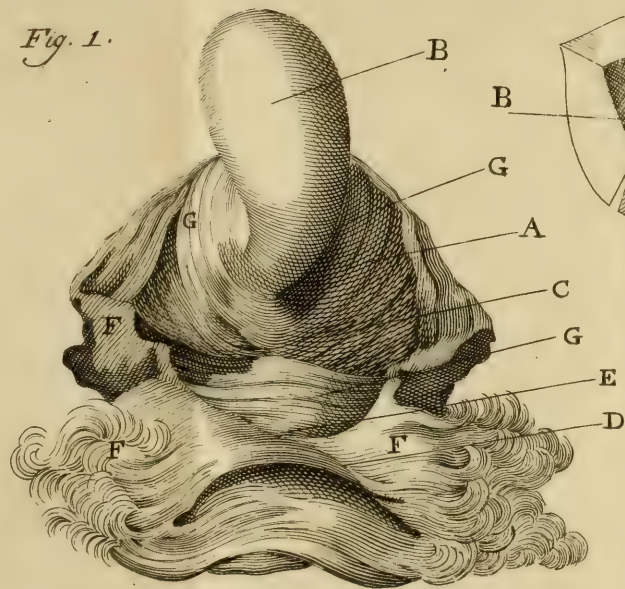

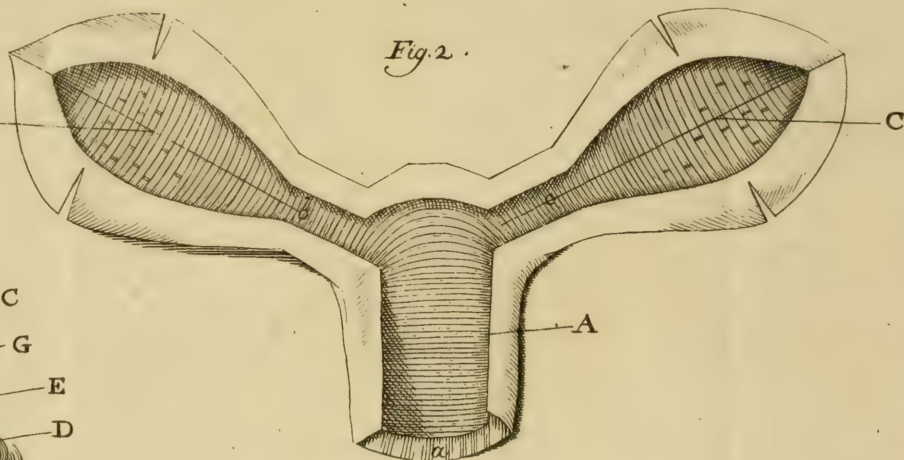
Pl: I
Fig I
Fig 2
Fig 2
Fig 3
Fig 3
Fig 4
Fig 4
Fig 4
Fig 4
Fig 4
Fig 4
Fig 5
Fig 5
G. Sibelius fecit

f
f
m
m
d
a
b
b
b
c
c
c
A
G
B
g
h
h
k
i
i
i
e
l
C
C
e
l
D
F
F
E
G. Sibelius fec

Pl: III.

G. Sibelius fec.